

Verloren dochters

De kille ontvangst in Nederland van de vrouwen
die terugkeerden uit het kalifaat

Ad Corten

Omslagfoto:

De gevangenis in Zwolle met de speciale terroristenafdeling waar de teruggekeerde vrouwen werden opgesloten.

© 2024 Ad Corten

ISBN 9789090390611

Uitgave Stichting Kinderen terug uit kalifaat

Aanvragen boek: kinderenteruguitkalifaat@gmail.com

Alles uit deze uitgave mag worden gekopieerd en vermenigvuldigd met bronvermelding.

Verloren dochters

De kille ontvangst in Nederland van de vrouwen die terugkeerden uit het kalifaat

Eerste druk oktober 2024

Tweede druk november 2024

Samenvatting

Nederland was binnen Europa een van de laatste landen dat zijn vrouwen en kinderen terughaalde uit Syrië, en onze regering ging daartoe uiteindelijk alleen maar over om te voorkomen dat de vrouwen hun straf zouden ontlopen. Omdat het straffen van de vrouwen de enige reden was voor het terughalen, gebeurde dit straffen dan ook op zeer rigoureuze wijze. De vrouwen werden na aankomst in Nederland gescheiden van hun kinderen en ondergebracht op de terroristenafdeling van de gevangenis in Zwolle. Hier werden zij onderworpen aan hetzelfde regime als dat waaronder de zwaarste misdadigers in Nederland worden vastgehouden. Bij vrouwen met dubbele nationaliteit werd aangekondigd dat hun Nederlanderschap zou worden ingetrokken, zodat zij na het uitzitten van hun straf het land weer uitgezet konden worden.

De aanpak van de teruggekeerde vrouwen was in Nederland aanzienlijk harder dan in andere Europese landen, en hij was in meerdere opzichten in strijd met de Nederlandse wet. Terwijl Nederland zich in het verleden in internationaal verband altijd opstelde als verdediger van mensenrechten, was daarvan bij de teruggekeerde vrouwen geen sprake. Hier werd het Nederlandse beleid gekenmerkt door angst en vergeldingsdrang. Het beleid was uitsluitend gericht op straffen en het ging voorbij aan de noodzaak om de vrouwen en kinderen uiteindelijk weer op te nemen in de Nederlandse samenleving.

Dit boek beschrijft de on-Nederlandse aanpak van de teruggekeerde vrouwen en het onderzoekt de oorzaken daarvan. Geconcludeerd wordt dat er bij de vervolging en berechting van de vrouwen sprake was van een soort heksenjacht, vergelijkbaar met die in de toeslagen

affaire. Ook in het geval van de vrouwen die terugkwamen uit Syrië leidde de ophef in de media tot een overtrokken reactie van de politiek en de roep om een harde aanpak van de betrokkenen. De overheid besloot daarop tot een vervolging waarbij alle vrouwen werden aangeklaagd voor terrorisme, ongeacht wat ieder van hen persoonlijk had gedaan. Door de bewijslast te verlagen, konden alle vrouwen ook daadwerkelijk voor dit misdrijf worden veroordeeld, wat zware consequenties meebracht voor henzelf en voor hun kinderen.

Op basis van persoonlijke contacten met de vrouwen beschrijf ik de omstandigheden waaronder zij in Zwolle werden (en nog steeds worden) vastgehouden, en de belemmeringen die de overheid opwerpt tegen hun terugkeer in de maatschappij. De conclusie is dat de Nederlandse overheid door de harde aanpak van de vrouwen een unieke kans heeft laten lopen om hen in te zetten bij het ontmoedigen van potentiële jihadisten en daarmee bij de bestrijding van het moslim-terrorisme in Nederland.

Inhoud

1	Inleiding	12
1.1	Verloren dochters.....	12
1.2	Geradicaliseerd op de IC	13
1.3	Het eerste contact met de vrouwen in Syrië	17
1.4	Actiegroep ‘Kinderen terug uit het kalifaat’	22
1.5	Ontstaan en indeling van dit boek	24
 Deel I DE FEITEN		27
2	Een korte geschiedenis van de vrouwen	29
2.1	Inleiding.....	29
2.2	Eindelijk naar huis	29
2.3	Waarom de vrouwen naar Syrië vertrokken	31
2.4	Waarom de mannen vertrokken	36
2.5	Opstand tegen Assad gekaapt door jihadisten	38
2.6	Het leven in het kalifaat.....	40
2.7	De Koerdische kampen.....	43
2.8	Vrouwen die op eigen kracht terugkeerden	46
2.9	Repatriëring door de Nederlandse regering.....	51
2.10	Een kille ontvangst in Nederland.....	65
2.11	Voor de strafrechter	69
2.12	Afnemen nationaliteit	77

3	Aanpak Nederland vergeleken met andere landen	79
3.1	Weigering om vrouwen en kinderen te repatriëren.....	79
3.2	Alle vrouwen veroordeeld voor terrorisme.....	81
3.3	Alle vrouwen naar de terroristenafdeling	85
3.4	Intrekken Nederlanderschap standaardprocedure.....	86
3.5	Conclusie	88
4	Veroordeling wegens terrorisme	90
4.1	Wat verstaan we onder een terrorist?.....	91
4.2	Moslimterrorisme in Nederland.....	93
4.3	Geen betrokkenheid vrouwen bij geweldsmisdrijven.....	96
4.4	Vrouwen waren geen terrorist.....	100
4.5	Geschiedenis terrorisme-wetgeving in Nederland.....	101
4.6	Vrouwen toch veroordeeld voor terrorisme.....	103
5	Detentie op de terroristenafdeling	110
5.1	De terroristenafdeling (TA)	111
5.2	Het ontstaan van de TA in Nederland	113
5.3	Evaluatie TA door Universiteit Groningen	114
5.4	Overige kritiek op TA-systeem.....	117
5.5	Kritiek op de TA vanuit de overheid.....	121
5.6	Lager veiligheidsrisico bij vrouwen	126
5.7	TA zwaardere straf voor vrouwen dan voor mannen.....	127
5.8	Conclusie	130
6	Afnemen Nederlanderschap	131

6.1	Wettelijke mogelijkheden tot intrekken nationaliteit.....	132
6.2	Juridische bezwaren bij invoering van de wet.....	133
6.3	Afnemen nationaliteit ook bij teruggekeerde vrouwen ..	134
6.4	Recente kritiek op de maatregel	136
6.5	Conclusie	139
Deel II DE OVERHEID IN DE FOUT.....		141
7	Waar ging het mis bij de overheid.....	142
7.1	Ook de overheid maakt fouten.....	142
7.2	Niet repatriëren kinderen strijdig met VN-verdrag.....	144
7.3	Veroordeling wegens terrorisme	148
7.4	Veroordeling voor in gevaar brengen kinderen	152
7.5	Terroristenafdeling gebruikt als extra straf.....	154
7.6	Afnemen nationaliteit onwettig en discriminatie.....	161
7.7	Straffen, straffen, en nog eens straffen	166
7.8	Conclusies.....	177
Deel III WAAROM WAS NEDERLAND ZO HARD.....		179
8	De universele afkeer van de vrouwen	182
8.1	Mijn kennismaking met de haat tegen de vrouwen	182
8.2	Afkeer van de vrouwen overal in de westerse wereld	184
8.3	De rol van de media.....	186
8.4	Kleding vrouwen droeg bij aan hun demonisering.....	188

8.5	Achtergrond van de niqaab.....	192
9	Nederlandse media ook belust op sensatie	199
10	Politici deden mee aan demonisering.....	207
11	Veiligheidsdiensten overdreven gevaar van de vrouwen... 217	
11.1	Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst	218
11.2	Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding	223
11.3	Dienst Landelijke Recherche.....	232
11.4	Vrouwen minder gewelddadig dan mannen	233
11.5	Conclusie rapporten veiligheidsdiensten	237
12	Nederlanders voorzichtig van aard.....	240
12.1	De angst voor het onbekende.....	240
12.2	Dapperheid is niet onze sterkste kant	241
12.3	Gezagsgetrouwe ambtenaren.....	243
Deel IV DE ZWAKKE KANT VAN DE DEMOCRATIE		247
13	Ook in een democratie kan de rechtsstaat ontsporen.....	248
13.1	Een vergelijking met de toeslagenaffaire.....	249
13.2	Vervolging uitreizigsters werd heksenjacht.....	251
13.3	Overheid deed mee aan demonisering vrouwen.....	254
13.4	Ambtenaren en rechters onder druk.....	259
Deel V HOE NU VERDER.....		267
14	De huidige situatie van de vrouwen en kinderen	269

14.1	Vrouwen voelen zich onrechtvaardig behandeld.....	269
14.2	Kinderen in relatief goede conditie	271
14.3	Teruggave kinderen aan de moeders.....	272
15	Hoe herstellen we de gemaakte fouten.....	275
15.1	Een eerlijke berechting van de vrouwen.....	275
15.2	Een nieuwe kans voor de vrouwen	278
15.3	Terughalen achtergebleven vrouwen en kinderen	282
15.4	De verloren zonen.....	283
16	Conclusies.....	288
17	Dankwoord.....	291

Lijst van afkortingen

AIVD	Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst
CPT	Committee for the Prevention of Torture
DJI	Dienst Justitiële Inrichtingen
DTN	Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland
EBI	Extra Beveiligde Inrichting
FIOD	Fiscale inlichtingen- en opsporingsdienst
ICCT	International Centre for Counter Terrorism
IJV	Inspectie Justitie en Veiligheid
IND	Immigratie en Naturalisatie Dienst
IS	Islamitische Staat (voorheen ISIS)
ISIS	Islamitische Staat in Irak en Syrië
J&V	Ministerie van Justitie en Veiligheid
MIVD	Militaire Inlichtingen en Veiligheidsdienst
NCTV	Nationaal Coördinator Terrorisme en Veiligheid
NTA	Nuance door Training & Advies (onderzoeksbureau)
OM	Openbaar Ministerie
PBW	Penitentiaire Beginselen Wet
PI	Penitentiaire Inrichting (gevangenis)
RSJ	Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming
RWN	Rijkswet op het Nederlanderschap
TA	Terroristen Afdeling
VERA	Violent Extremist Risk Assessment
VOG	Verklaring Omtrent Gedrag
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum J&V

1 Inleiding

1.1 Verloren dochters

Een van de mooiste Bijbelverhalen die ik me herinner uit mijn jeugd in het katholieke Brabant, is de parabel van de Verloren Zoon¹. Het verhaal gaat over een zoon die bij zijn vader zijn erfdeel opeist en dat vervolgens verbrast tijdens een losbandig leven in het buitenland. Wanneer hij na jaren berooid terugkeert bij zijn vader, weet die laatste zich van vreugde geen raad en onthaalt hij zijn zoon op een groot feestmaal. Dit tot ergernis van de oudere broer die braaf thuis is gebleven en vindt dat zijn jonge broer zo'n warm onthaal niet verdiend heeft. Het verhaal is bedoeld om aan te geven dat God zijn kinderen nooit laat vallen, ook al zijn ze een poosje van het rechte pad af geweest. Als kind was die diepere betekenis niet aan mij besteed, maar ik vond het gewoon een mooi verhaal. Ik kon mij levendig voorstellen hoe blij de vader was toen zijn zoon, die lange tijd als verloren beschouwd werd, plotseling weer boven water kwam.

Wanneer de vreugde bij de terugkeer van een verloren zoon al zo groot is, zal die vreugde bij de terugkeer van een verloren dochter waarschijnlijk nog groter zijn, zeker als zij ook nog komt aanzetten met een paar leuke kleinkinderen. Wanneer het Bijbelverhaal in de tegenwoordige tijd gespeeld had, zou het daarom ongetwijfeld de 'Verloren Dochter' genoemd zijn, en gehandeld hebben over een jonge vrouw die in een vlaag van onbezonnenheid was vertrokken naar het kalifaat. Ook in dit geval zouden de ouders dolblij geweest zijn wanneer de verloren gewaande dochter eindelijk weer thuis kwam.

¹ De Bijbel, Lucas 15:11

Gelukkig reageerden veel ouders van de vrouwen die ongeveer tien jaar geleden naar Syrië vertrokken, inderdaad op de manier zoals de vader in het Bijbelverhaal. Maar dat gold zeker niet voor alle ouders, en al helemaal niet voor de Nederlandse overheid. Die was helemaal niet blij met de terugkeer van de vrouwen en hun kinderen. Sterker nog, zij had hen eigenlijk helemaal niet terug willen hebben. De reden dat de vrouwen uiteindelijk toch werden teruggehaald, was dat de rechtbank bedreigd had de strafvervolgning tegen de vrouwen anders te staken. Onze overheid haalde de vrouwen en kinderen dus niet terug uit humanitaire overwegingen, maar uitsluitend om de vrouwen te kunnen straffen. Hierbij gedroeg zij zich niet als de grootmoedige vader uit het Bijbelverhaal, maar toonde zij zich van een kleinzielige en rancuneuze kant.

1.2 Geradicaliseerd op de IC

Wanneer mensen mij vragen waarom ik mij de afgelopen jaren zo druk heb gemaakt om de Nederlandse vrouwen en kinderen van IS-strijders, antwoord ik vaak met een wedervraag: “Waarom hebben de 17 miljoen andere Nederlanders dat niet gedaan?” Iedereen wist dat de kinderen in de Koerdische kampen ernstig gevaar liepen, en toch stak jarenlang niemand een hand uit om ze te helpen. Wanneer er in Nederland een kind in het water valt, hebben de meesten van ons de neiging om het na te springen en het te redden. In Syrië waren er tientallen Nederlandse kinderen figuurlijk aan het verdrinken, en niemand die iets deed.

Maar dat is natuurlijk geen eerlijke vergelijking. Het naspringen van een kind dat in het water valt, doe je vooral wanneer je zelf de enige persoon bent in de nabijheid. Wanneer er honderd mensen langs de kant staan te kijken, is je drang om zelf in het water te springen al een

stuk minder. En wanneer er 17 miljoen mensen langs de kant staan, ga je ervan uit dat er genoeg andere mensen zijn die wel in actie zullen komen.

Zelf ben ik niet degene die als eerste zijn jasje uittrekt en het kind naspringt wanneer er een hele groep staat te kijken. Ik ga er meestal van uit dat er wel andere omstanders zijn die dapperder en sterker zijn dan ik, en aan wie ik dat werk kan overlaten. De oorzaak dat ik mij persoonlijk voor de kinderen van IS-strijders ben gaan inzetten, en later ook de vrouwen, was geen kwestie van buitengewoon verantwoordelijkheidsgevoel; het was een zaak van puur toeval. Op volkomen toevallige wijze raakte ik betrokken bij deze zaak, en ik werd er zo door gegrepen dat ik de jaren daarna een groot deel van mijn tijd hieraan besteedde. Mijn vrouw vergeleek mijn plotselinge obsessie met het onderwerp wel eens met het radicalisme van moslimfundamentalisten. En daar leek het inderdaad wel een beetje op. Ik was in zekere zin ook geradicaliseerd, en bij mij gebeurde dat radicaliseren even snel en onverwachts als bij de vrouwen die vertrokken naar Syrië. Velen daarvan waren het ene moment nog gewone Hollandse meiden, en het volgende moment waren het overtuigde moslima's op weg naar het kalifaat. In mijn geval was ik het ene moment nog een rustige volkstuinder en het volgende moment een radicale actievoerder. Het verschil was dat ik niet was geradicaliseerd in de moskee of binnen een jihadistisch netwerk, maar op de intensive care afdeling van het Rode Kruis Ziekenhuis in Beverwijk.

Eind oktober 2019 werd ik daar met spoed opgenomen omdat al mijn vitale organen er successievelijk mee ophielden. De artsen in het ziekenhuis hadden geen idee wat ik mankeerde. Toen ze hoorden dat ik kort tevoren voor mijn werk in Afrika was geweest, gingen de alarmbellen af en werd ik meteen overgebracht naar een geïsoleerde afdeling van de intensive care. Daar werd ik aanvankelijk behandeld met

antibiotica tegen alle ziekten die er in Afrika voorkomen. En dat zijn er een heleboel. Ik weet niet wat de artsen allemaal gedaan hebben om mij aan boord te houden, maar ik herinner me vaag dat er een enorm aantal slangetjes in mijn lichaam ging, en dat mijn gewicht in enkele dagen toenam met 15 kg door alle infusen die ik kreeg toegediend.

Achteraf bleek ik te lijden aan een zeldzame bacterie-infectie die ik had opgelopen bij het uitbaggeren van een slootje op mijn volkstuin. Het ging om de Ziekte van Weil, een ziekte die normaal voorkomt bij ratten en waarmee mensen besmet kunnen raken wanneer ze via slootwater de bacterie binnenkrijgen. Bij mensen is de ziekte heviger dan bij ratten, en zonder behandeling kun je er aan doodgaan. Het is echter een zeldzame ziekte en de artsen in het ziekenhuis kwamen er pas na dagen achter waar ik precies aan leed.

In de vier dagen dat ik op de IC lag, tolden mijn hersenen in een razende vaart en kreeg ik de meest fantastische hallucinaties. Waarschijnlijk kwam dat door de hoge koorts en alle stoffen die ik toegediend kreeg. Toen ik tenslotte weer naar de gewone afdeling mocht, voelde het alsof mijn hersenen een ‘hard reset’ hadden gekregen; het leek alsof ze waren teruggezet naar de fabrieksinstellingen. Ik bekeek de wereld met nieuwe ogen. Ik had een heel helder gevoel van goed en kwaad en ik vond de wereld verschrikkelijk mooi. Ik vond de wereld zó mooi dat ik regelmatig in tranen uitbrak.

Na een week mocht ik weer naar huis en kon ik voorzichtig proberen om weer te gaan lopen. Na twee weken kreeg ik weer interesse in het nieuws en schakelde ik de TV in voor het acht uur journaal. Het eerste item betrof het besluit van de regering om de maximumsnelheid op de snelwegen te verlagen naar 100 km/uur. Fantastisch; daar was ik binnen het CDA (mijn politieke partij) al jaren voor bezig geweest. Het tweede nieuwsitem was het besluit van de rechtbank in Den Haag om

de regering te verplichten de Nederlandse vrouwen en kinderen van IS-strijders terug te halen uit Syrië. Geweldig; ook al zoiets waar ik lange tijd op gehoopt had. Ik begon te geloven dat ik in de hemel was beland, en ik vroeg mijn vrouw om mij in mijn arm te knijpen om zeker te weten dat ik niet droomde. Maar bij het derde item viel ik met een smak terug op aarde: minister van Justitie Ferd Grapperhaus kwam vertellen dat hij het niet eens was met het besluit van de Haagse rechtbank en dat hij er namens de regering tegen in beroep zou gaan. Ik was verbijsterd; hoe kon een CDA'er, iemand van mijn eigen partij, zó hardvochtig en onchristelijk zijn? Er moest sprake zijn van een misverstand. De volgende ochtend ging ik achter mijn laptop zitten en schreef ik een lange brief aan minister Grapperhaus. Er kwam geen antwoord. Ik schreef nog een brief aan Grapperhaus, en nog een aan het CDA partijbestuur. Niemand antwoordde.

Langzaam begon ik het gevoel te krijgen dat er iets niet klopte met het CDA. Sterker nog, dat er iets niet klopte met heel Nederland. Dit was niet het Nederland dat ik kende van vroeger; het Nederland waar ik altijd trots op was geweest. Het land dat zich overal ter wereld inzette voor mensenrechten en dat in de bres sprong voor mensen die in nood verkeerden. Dit was een bang en benepen Nederland; een land waarvoor ik mij schaamde. Het sterke gevoel voor rechtvaardigheid dat ik sinds mijn ziekte had gekregen, liet mij niet meer los. De vrouwen en kinderen die in Koerdische kampen zaten te creperen, moesten teruggehaald worden naar Nederland; dat was onze plicht als beschaafd land.

Achteraf gezien nam ik het besluit om mij te gaan inzetten voor de vrouwen en kinderen in Syrië op een moment dat ik emotioneel uit mijn evenwicht was. Onder normale omstandigheden zou het nooit bij mij zijn opgekomen om zo'n drastische stap te nemen. Maar dat gold

waarschijnlijk ook voor de meeste vrouwen op het moment dat zij besloten naar Syrië te vertrekken.

1.3 Het eerste contact met de vrouwen in Syrië

Toen ik in november 2019 begon met mijn actie voor het terughalen van de kinderen van Nederlandse IS-strijders, had ik geen hoge dunk van de moeders. Net als de rest van Nederland had ik mij op grond van tv-beelden en krantenartikelen een beeld gevormd van fanatieke moslima's die welbewust de Nederlandse samenleving de rug toe hadden gekeerd, en die na hun eventuele terugkeer waarschijnlijk moeilijk weer in het gareel te krijgen zouden zijn. Maar anderzijds konden we naar mijn gevoel moeilijk alleen de kinderen repatriëren en de moeders daarginds laten zitten. Dat zou op termijn een nieuw probleem scheppen, namelijk kinderen die op latere leeftijd de Nederlandse overheid zouden gaan verwijten dat die hen van hun moeder gescheiden had. Met die wrok in hun hoofd zouden ze nooit normale Nederlandse burgers kunnen worden. De moeders moesten dus ook maar teruggehaald worden, ook al verwachtte ik dat zij voorlopig aan hun radicale gedachtegoed zouden blijven vasthouden. Maar wanneer Nederland bereid was de kinderen terug te halen, zouden de vrouwen misschien gaan beseffen dat Nederland toch nog niet zo slecht was als ze eerst gedacht hadden.

Ik ging er dus van uit dat we er nog een harde dobber aan zouden hebben om van de uitgereisde vrouwen weer normale Nederlandse burgers te maken, en ik had eerlijk gezegd nooit geprobeerd om met hen in contact te komen in Syrië. Des te groter was mijn verrassing toen ik op 11 september 2022 plotseling een WhatsApp bericht ontving van een onbekende Nederlandse vrouw in kamp Roj met de volgende tekst:

“Goedenmiddag meneer Corten. Ik ben Zeynep² xxx uit kamp Roj (Syrie). Ik zou graag met een bosje bloemen willen langskomen, maar in mijn geval is dat niet mogelijk, dus heb ik mijn kinderen verteld over u en uw vrienden. Ik heb ze verteld dat jullie heel erg jullie best doen om ons terug te halen naar Nederland. Om u te bedanken heb ik mijn kinderen gevraagd of ze een tekening willen maken voor deze mensen met een goed hart. Ze vonden het een goed idee. Het was voor hun geweldig om te horen dat er mensen zijn die ons niet kennen, maar die wel om ons geven. Bij deze tekeningen van mijn zoon xxx en dochter xxx. Nogmaals heel erg bedankt”.

Het bericht overrompelde me totaal. Het voelde als een teken van buitenwards leven ergens ver in het heelal. Alleen was dit geen bericht in een onbegrijpelijke taal maar in foutloos Nederlands; heel anders dan het turbotaaltje dat ik gewend ben van de jonge mensen om me heen. De verbazing werd nog groter toen Zeynep mij na enkele dagen ook audioberichten begon te sturen. Ze bleek een rustige, beschaafde stem te hebben; totaal anders dan ik verwacht had. Dit klonk helemaal niet als de fanatieke jihadistes in de kampen die we op TV zagen en die verwensingen schreeuwden naar de journalisten. Dit was een normale Nederlandse vrouw.

Zeynep bleek de enig achtergeblevene te zijn van het eerste groepje Nederlandse vrouwen dat in februari 2022 naar Nederland was gehaald. Zij had op het moment van vertrek niet de moed op kunnen brengen om ook in het vliegtuig te stappen omdat zij de gedachte niet kon verdragen in Nederland afscheid te moeten nemen van haar

² Naam veranderd om privacy redenen.

kinderen. Nu had zij daar vreselijk spijt van, en ze hoopte met de volgende en laatste groep mee terug te kunnen naar Nederland.

In de daaropvolgende weken liet Zeynep weten dat alles in kamp Roj erop wees dat Nederland op het punt stond de tweede en laatste groep vrouwen terug te halen. Zij hoopte vurig dat ze ditmaal sterk genoeg zou zijn om mee te komen, zelfs met de wetenschap dat ze haar kinderen bij aankomst in Nederland zou moeten afgeven. Ze vroeg mij om een bepaald kalmeringsmiddel dat ze in Nederland eerder voorgescreven had gekregen, en dat hopelijk haar paniekaanval zou onderdrukken. Als het niet lukte om dat te krijgen, zou ze het met een flinke dosis pijnstillers proberen waar ze ook suf van werd.

Na een dag van radiostilte kreeg ik op 11 oktober 's avond een audio-boodschap van haar waarin ze huilend vertelde dat ze door een groep radicale vrouwen met een ijzeren staaf bewerkt was en dat haar elleboog daarbij gebroken was. Daarna verdween zij twee weken helemaal van de radar. Van een Canadese vriendin in kamp Roj, Kimberley Polman, hoorde ik dat Zeynep door de Koerdische politie eerst was meegenomen naar het ziekenhuis om haar elleboog in het gips te laten zetten, en dat zij daarna overgebracht was naar de gevangenis. Het scheen dat de radicale vrouwen aan de Koerdische bewakers verteld hadden dat Zeynep over een (verboden) mobieltje beschikte, en de Koerden wilden haar niet laten gaan voordat ze had verteld waar ze dat mobieltje verborgen had. Ik gaf de informatie door aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken met het verzoek om hun invloed te gebruiken om Zeynep uit de gevangenis te krijgen, haar te voorzien van de benodigde medicijnen en haar samen met haar kinderen op de laatste vlucht naar Nederland te krijgen. Tot mijn opluchting reageerden de mensen bij Buitenlandse Zaken direct en ze vertelden mij dat ze hun best zouden doen om Zeynep veilig naar Nederland te krijgen. Op 19 oktober belde Kimberly mij 's avonds laat vanuit kamp Roj om te

vertellen waar de kinderen van Zeynep verstopt zaten. Ik gaf dat bericht meteen door aan Buitenlandse Zaken waar de mensen ook ‘s nachts nog paraat bleken te zijn. Heel kamp Roj was in rep en roer omdat de Franse vrouwen en kinderen opgehaald zouden worden. Kimberly verwachtte dat de Nederlandse vrouwen en kinderen dan wel spoedig zouden volgen. Uiteindelijk arriveerde de groep van 12 Nederlandse vrouwen en 29 kinderen pas op 2 november in Nederland, en het bleef nog lange tijd onzeker of Zeynep ook met deze groep was teruggekomen. Pas na een week hoorde ik van haar vader dat zij inderdaad bij de gerepatrieerde groep zat.

Vanuit de terroristenafdeling in Zwolle kon Zeynep mij geen WhatsApp berichten meer sturen, en het duurde nog tot 9 december voordat ik eindelijk van haar een levensteken kreeg. In een lange brief vertelde ze over de laatste heftige weken in Syrië en haar terugreis naar Nederland. Ze schreef dat haar elleboog inderdaad drie weken voor haar vertrek met een ijzeren staaf gebroken was door een groep radicale vrouwen die boos op haar waren omdat ze zich niet aan de voorschriften van de radicale islam hield. Hoewel de breuk intussen goed genezen was, zag het ernaar uit dat ze haar arm nooit meer helemaal zou kunnen strekken.

Eind november 2022 had ik ook al contact gekregen met een andere vrouw op de terroristenafdeling (TA) in Zwolle, Selma.³ Zij behoorde tot de groep die al in februari was teruggekeerd en die intussen al ruim 9 maanden in voorarrest zat. Ook Selma was iemand die foutloos Nederlands schreef en die duidelijk een goede opleiding had genoten. Zij schreef dat de vrouwen van haar groep begonnen af te knappen op de TA door het zeer strenge regime dat daar heerste. Na hun aankomst in

³ Naam veranderd om privacy redenen.

februari waren de vrouwen aanvankelijk blij geweest dat ze eindelijk een warme plek hadden om te slapen en dat hun kinderen ook in veiligheid waren. Maar na een poosje begonnen ze hun kinderen vreselijk te missen en begonnen ze te lijden onder de repressie en uitzichtloosheid van het leven op de TA. In de woorden van Selma:

'We kwamen terug met veel hoop, optimisme, motivatie en vol vertrouwen. Helaas lopen we aan tegen veel hindernissen die deze emoties soms vervangen door hulpeloosheid, onzekerheid, angst, minderwaardigheidsgevoel, verwarring en ontmoediging. We hebben hier te maken met keihard racisme en discriminatie van instanties, met name de dames onder ons (inclusief ikzelf) die een dubbele nationaliteit hebben door geboorte en waar we zelf niet voor gekozen hebben. De keuzes voor onderwijsmogelijkheden zijn beperkter voor de Nederlandse vrouwen met een andere achtergrond en sommige uitspraken van instanties gaan zelfs zo ver dat er wordt gezegd: 'Na uw detentie verliest u waarschijnlijk al uw rechten', of : 'Uw Nederlandse nationaliteit zal waarschijnlijk worden afgenomen. U kunt er dan voor kiezen om naar Marokko te gaan en uw kinderen in Nederland te laten'.

De brief van Selma was de eerste in een uitgebreide correspondentie die we later zouden voeren, maar hij overtuigde mij al gelijk van twee zaken: (1) Selma was ook een normale Nederlandse vrouw die prima in staat was haar gedachten onder woorden te brengen, en (2) de teruggekeerde vrouwen werden in Zwolle niet bepaald zachtzinnig aangepakt en begonnen te beseffen dat ze inderdaad alleen waren teruggehaald om gestraft te worden en daarna weer het land te worden uitgezet.

1.4 Actiegroep ‘Kinderen terug uit het kalifaat’

Dit boek is ontstaan als bijproduct van de acties die ik samen met een aantal medestanders de afgelopen jaren gevoerd heb; eerst voor de repatriëring van de Nederlandse vrouwen en kinderen uit Syrië en later voor een eerlijke berechting en behandeling van de vrouwen. Toen eind 2019 mijn interesse in de zaak van de uitgereisde vrouwen en hun kinderen was gewekt, ging ik ervan uit dat er in Nederland wel een actiegroep zou bestaan die zich met dit onderwerp bezighield. Nederland is tenslotte het land van de actiegroepen; je kunt geen onderdrukte groep waar ter wereld ook bedenken of wij hebben er wel een actiegroep voor. Maar helaas kon ik op dat moment nergens in Nederland zo gauw een actiegroep ontdekken die zich inzette voor repatriëring van de vrouwen en kinderen uit Syrië. In de veronderstelling dat er verder nog niemand anders mee bezig was, besloot ik om dan maar zelf een actiegroep op te richten onder de naam ‘Kinderen terug uit het Kalifaat’. Later ontdekte ik dat er in toch nog een andere groep bestond die zich met hetzelfde onderwerp bezig hield, en die opereerde onder de naam ‘Breng ze veilig thuis’. Deze groep was al in juni 2019 opgericht door Rogier Schravendeel uit Amsterdam Oost en had al enkele malen gedemonstreerd op de Dam.

Nadat het contact tussen beide groepen was gelegd, organiseerden we vanaf april 2021 gezamenlijke demonstraties, afwisselend in Den Haag bij het CDA partijbureau en de Tweede Kamer, en in Amsterdam op de Dam. Veel demonstranten wisten we niet op de been te brengen; meestal ging het om een groepje van maar 20-30 deelnemers, waaronder ouders en familieleden van de vrouwen in Syrië. In tegenstelling tot landen als België en Frankrijk hadden familieleden in Nederland nooit eerder de moed gehad om naar buiten te treden omdat ze vreesden voor agressieve reacties van het publiek. Die reacties bleken in de

praktijk wel mee te vallen, en het openlijk demonstreren voor hun dierbaren in Syrië vormde voor familieleden ook een manier om met hun verdriet en frustratie om te gaan.

Na de terugkeer van de laatste groep vrouwen en kinderen in november 2022 stonden beide actiegroepen op het punt om zichzelf op te heffen in de veronderstelling dat hun doel bereikt was: de kinderen waren teruggehaald uit het kalifaat en ze waren weer veilig thuis. Zoals hiervoor beschreven, ontstond er in dezelfde maand contact met enkele vrouwen van de eerste groep die al sinds februari in voorarrest zaten op de TA in Zwolle. Deze vrouwen beschreven hoe zij op de TA als zware misdadigers behandeld werden en dat ze hun kinderen niet of nauwelijks meer te zien kregen. Het was duidelijk dat zij zwaar te lijden hadden onder het TA regime, en dat zij door de harde aanpak van Justitie hun prille vertrouwen in de Nederlandse rechtsstaat weer dreigden te verliezen. Dit was voor de actiegroepen reden om door te gaan met hun werk; ditmaal met het doel de vrouwen op de TA moreel te ondersteunen. In december 2022 riepen ze hun achterban op om de vrouwen op de TA kerstkaarten te sturen. Dit resulteerde in tientallen kaarten die bezorgd werden bij alle vrouwen van wie het detentienummer bekend was. De kaartenactie mondde later uit in een correspondentie tussen de vrouwen op de TA en leden van de actiegroepen, en nog later in bezoeken van actievoerders aan de vrouwen op de TA. Deze contacten waren voor beide partijen waardevol. De vrouwen op de TA merkten dat er ook nog mensen in Nederland waren die hen niet beschouwden als monsters, en de actievoerders ontdekten dat de vrouwen op de TA eigenlijk doodnormale Nederlandse vrouwen waren en niet de geharnaste jihadisten waarover steeds gesproken werd in de media. Het beeld dat wij door onze persoonlijke contacten van deze vrouwen gekregen hebben, verschilt daardoor sterk van het overwegend negatieve beeld dat er de afgelopen jaren in de media van hen

geschetst is. Dit boek is daarom ook bedoeld als tegenwicht tegen de demonisering van de vrouwen in de afgelopen jaren.

1.5 Ontstaan en indeling van dit boek

Ondanks het feit dat er de afgelopen jaren een groot aantal krantenartikelen en wetenschappelijke publicaties is verschenen over wat algemeen wordt aangeduid als de IS-vrouwen,⁴ is er tot nu toe geen handzaam overzicht van de recente ontwikkelingen rond de terugkeer en opvang van deze vrouwen en hun kinderen in Nederland. Het in 2019 verschenen boek *Kalifaatontvluchters* van Marion van San⁵ geeft een overzicht van de achtergrond van de vrouwen die in 2012-2015 naar Syrië vertrokken, maar het boek eindigt met de val van het kalifaat begin 2019. Op dat moment zaten praktisch alle Nederlandse vrouwen en kinderen nog in Koerdische kampen en was het volstrekt onduidelijk wat er met hen zou gaan gebeuren. Intussen zijn de meeste van hen teruggekeerd of teruggehaald, en dit boek beschrijft hun lotgevalen vanaf het moment dat het boek van Marion van San eindigt.

Zoals boven beschreven, raakte ik omstreeks dat tijdstip bij toeval geïnteresseerd in deze problematiek. Mijn betrokkenheid bij het onderwerp kwam voort uit verontwaardiging over de weigering van de Nederlandse regering om de kinderen en hun moeders terug te halen uit Syrië. Ik schaamde mij voor de on-Nederlandse wijze waarop onze overheid deze burgers in de steek liet en ik besloot mij als actievoerder te gaan inzetten voor hun zaak. Dit boek is daarvan een uitvloeisel.

⁴ De term ‘IS-vrouwen’ suggereert dat alle vrouwen die naar Syrië vertrokken, actief lid zijn geweest van IS. In werkelijkheid was dit geenszins het geval en daarom wordt deze term in dit boek vermeden.

⁵ *Kalifaatontvluchters*, Marion van San 2019. Uitgever Prometheus.

Oorspronkelijk had ik als doelgroep alleen de teruggekeerde vrouwen en hun kinderen voor ogen. Het leek mij belangrijk om hen uit te leggen dat Nederland normaal een land is dat mensenrechten respecteert, maar dat er in hun geval iets heel erg mis was gegaan. Dit in de hoop dat ik hen kon overtuigen dat Nederland niet in alle opzichten zo'n verkeerd land was als zij misschien zouden gaan denken. Al schrijvende realiseerde ik me echter dat het boek misschien ook voor anderen interessant zou zijn omdat het hier weer om een ontsporing gaat van onze rechtsstaat; een ontsporing die te vergelijken is met de toeslagenaffaire.

Ik ben het boek dus begonnen te schrijven vanuit mijn perspectief als actievoerder. Het gevaar daarbij is dat persoonlijke emoties en meningen de boventoon gaan voeren wat dan resulteert in een eenzijdige benadering van het onderwerp. Als onderzoeker (bioloog), heb ik altijd geleerd om feiten en meningen van elkaar te scheiden, en dat is ook wat ik in dit boek heb proberen te doen. Het boek is daarom gesplitst in verschillende delen. Het eerste deel geeft een feitelijke beschrijving van de terugkeer en berechting van de vrouwen in ons land en de verschillen in aanpak tussen Nederland en onze buurlanden. In deel twee beschrijf ik wat er naar mijn mening (en die van vele anderen) in Nederland is misgegaan bij de vervolging en berechting van de vrouwen. Daarna probeer ik in deel drie te achterhalen wat de oorzaken waren van de relatief zeer harde aanpak van de terugkeersters in ons land. In deel vier vergelijk ik de gang van zaken bij de teruggekeerde vrouwen met die bij de slachtoffers van de toeslagenaffaire, en concludeer ik dat we in beide gevallen te maken hadden met een structureel probleem in onze democratie. In deel vijf bespreek ik tenslotte wat ons land zou moeten doen om de gemaakte fouten nog enigszins te herstellen. Ook komt hier het probleem aan bod van de Nederlandse

burgers (vrouwen, kinderen, maar ook mannen) die nu nog steeds vastzitten in Syrië.

Deel I

DE FEITEN

In dit eerste deel van het boek worden de feiten beschreven rond de repatriëring van de Nederlandse vrouwen en kinderen en de daarop volgende berechting van de vrouwen door Justitie. In dit deel heb ik getracht mijzelf te onthouden van het geven van waardeoordelen en persoonlijke opinies. Ik weet niet of dit helemaal gelukt is, want mijn verontwaardiging over het Nederlandse beleid klinkt misschien toch nog een beetje tussen de regels door.

Als achtergrondinformatie geef ik een kort overzicht van de motieven waarom de vrouwen vertrokken naar Syrië en van hun belevenissen achtereenvolgens in het kalifaat en in de Koerdische kampen. Dit deel van hun geschiedenis overlapt met de beschrijvingen in het boek *Kalifaatontvluchters* van Marion van San. Lezers die vertrouwd zijn met de materie, kunnen dit hoofdstuk eventueel overslaan.

De nieuwe informatie in dit boek betreft de manier waarop de Nederlandse politiek zich verzette tegen de terugkeer van de vrouwen. Door het sterke verzet in de Kamer durfde de Nederlandse regering de vrouwen en kinderen niet op eigen initiatief terug te halen. Het boek beschrijft de weerstand tegen repatriëring die er bij verschillende politieke partijen bestond, en de sterke drang tot straffen van de vrouwen nadat ze - zeer tegen de zin van de rechtse partijen - in opdracht van de rechter toch waren teruggehaald.

Na een globaal overzicht van de geschiedenis in hoofdstuk 2 wordt in hoofdstuk 3 beschreven in welke opzichten het Nederlandse beleid afweek van dat in andere Europese landen. Aan een drietal aspecten wordt een apart hoofdstuk gewijd: de veroordeling wegens terrorisme (hoofdstuk 4), de detentie op de terroristenafdeling (hoofdstuk 5), en het intrekken van de nationaliteit (hoofdstuk 6).

2 Een korte geschiedenis van de vrouwen

2.1 Inleiding

Het doel van dit boek is te onderzoeken waarom de vrouwen die indertijd vertrokken naar Syrië bij terugkeer in Nederland zo buitensporig hard werden aangepakt. Voordat we beginnen met een analyse van de oorzaken daarvan is het nuttig om een samenvatting te geven van de geschiedenis van deze ‘uitreizigsters’. Waarom vertrokken zij naar Syrië, wat deden zij in het kalifaat, en hoe keerden zij terug naar Nederland. Ook wordt een overzicht gegeven van de strafvervolging die tegen hen werd ingesteld, de straffen die werden uitgedeeld, en de omstandigheden waaronder zij hun straf moesten uitzitten.

Het is niet mijn bedoeling om een volledig overzicht te geven van alle gebeurtenissen en individuele strafzaken. Er zijn al honderden krantenartikelen en publicaties over dit onderwerp geschreven en ik ga ervan uit dat de meeste lezers de ontwikkelingen van de laatste jaren in meer of mindere mate gevolgd hebben. Maar om het geheugen van de lezer wat op te frissen, en ook voor degenen die nieuw zijn in dit onderwerp, is het nuttig om een kort historisch overzicht te geven van de feiten omtrent de uitreizigsters.

2.2 Eindelijk naar huis

Op een stoffig vliegveld in noordoost Syrië staat een groepje van vijf Nederlandse vrouwen met hun kinderen in de kille ochtendwind te wachten om aan boord te gaan van het vliegtuig dat hen naar Nederland zal brengen. Het is 1 februari 2022 en dit is het moment waar ze al jaren naar toe geleefd hebben. De kinderen zijn nog slaperig want ze moesten halsoverkop opstaan toen de Koerdische bewakers hun

moeders plotseling kwamen vertellen dat ze zich moesten verzamelen en dat ze maar een beperkte hoeveelheid bagage mochten meenemen. De vrouwen kregen maar enkele minuten om afscheid te nemen van hun vriendinnen met wie ze al jaren lief en leed gedeeld hadden, want de militairen hadden haast. Het nieuws van de repatriëring mocht niet uitlekken want anders konden IS-strijders die nog in het gebied aanwezig waren, het transport proberen te onderscheppen. Een zesde vrouw had op het laatste moment geweigerd om mee te gaan want zij kon de gedachte niet verdragen dat zij in Nederland haar twee kinderen zou moeten afstaan wanneer zij zelf naar de gevangenis moest.

Vanuit het kamp werden de vrouwen overgebracht naar een nabijgelegen Amerikaanse vliegbasis waar ze tot hun verrassing tanks met Amerikaanse vlaggen zagen staan. Op de basis werden ze opgewacht door Nederlandse militairen die vertelden dat ze via een tussenstop in Jordanië naar Nederland zouden vliegen. De vrouwen waren verrast door de vriendelijkheid van de militairen. De afgelopen jaren waren zij gewend geraakt aan de ruwe behandeling door de Koerdische bewakers. Voor de Koerden waren zij de vrouwen van hun vijand: de vrouwen van IS-strijders waartegen de Koerden een bittere strijd hadden geleverd en waarbij veel van hun kameraden waren gesneuveld. Met zulke vrouwen ga je niet al te vriendelijk om.

Eindelijk mochten de vrouwen en kinderen de trap op naar het vliegtuig dat hen zou terugbrengen naar Nederland. Nog voordat het vliegtuig goed en wel van de grond was, vielen de kinderen in slaap op de harde banken van het vliegtuig; sommigen op schoot van de militairen die hen hadden opgehaald.

Aangekomen op het vliegveld van Eindhoven moesten de vrouwen hun kinderen afstaan aan medewerkers van de Raad van de Kinderbescherming. De moeders hadden hun kinderen van tevoren verteld dat

dit zou gebeuren en zij hadden geprobeerd hun kinderen zo goed mogelijk hierop voor te bereiden. Maar de jongste kinderen konden hun moeder niet loslaten, de moeder waaraan ze zich de voorgaande jaren in het kamp altijd vastgeklampt hadden. Het afnemen van de kinderen was daardoor best dramatisch en sommige medewerkers van de Kinderbescherming konden hun tranen ook niet bedwingen. De moeders vertelden hun kinderen dat ze flink moesten zijn en dat ze na een paar weken hun moeder weer zouden mogen zien.

Helaas pakte dat in werkelijkheid anders uit.

2.3 Waaron de vrouwen naar Syrië vertrokken

In de jaren 2012-2015 vertrok een aantal jonge Nederlandse vrouwen naar Syrië. Hun aantal wordt door de AIVD geschat op ongeveer honderd.⁶ Hun gemeenschappelijk kenmerk was dat zij allemaal overtuigde moslima's waren. Maar daar hield hun overeenkomst ook wel mee op. Sommigen hadden nauwelijks een opleiding genoten, terwijl anderen het hbo of de universiteit doorlopen hadden. De vrouwen kwamen uit zeer verschillende milieus en waren van verschillende etnische achtergrond. Het merendeel had Marokkaanse ouders, maar daarnaast waren er vrouwen met ouders uit Turkije, Afghanistan, Somalië, Portugal, Suriname en Kaapverdië. En er waren vrouwen van autochtone afkomst die zich bekeerd hadden tot de islam. Veel vrouwen waren afkomstig uit de regio Den Haag/Zoetermeer maar de rest kwam uit alle delen van Nederland.

⁶ AIVD april 2024. Uitreizigers en terugkeerders. Hoeveel Nederlanders zijn uitgereisd en bevinden zich nog in de regio?

De achtergrond en motieven van deze uitreizigsters zijn uitgebreid beschreven in het eerder genoemde boek *Kalifaatontvluchters* van Marion van San. Uit haar boek blijkt dat hun motieven om naar Syrië te vertrekken ruwweg in drie groepen verdeeld kunnen worden: de drang om hun man te behouden of een man te vinden in het kalifaat, problemen in Nederland met politie en Jeugdzorg, en de hoop in Syrië een maatschappij te vinden waar zij niet gediscrimineerd werden als moslima. Vaak was er sprake van de combinatie van deze factoren.

Drang om hun man te behouden of een man te vinden

Het merendeel van de vrouwen vertrok naar Syrië in het kielzog van hun man die in Syrië wilde gaan strijden voor de bescherming van de moslims aldaar of voor de oprichting van een islamitische staat. Soms werden de vrouwen onder dreigementen van hun man gedwongen om mee te gaan, of werden zij door hun man misleid onder het mom dat die familie ging bezoeken in het aangrenzende Turkije. Maar er waren ook gevallen waarbij de vrouw door haar man voor de vrije keuze werd gesteld tussen meegaan en achterblijven in Nederland.

Naast de vrouwen die al dan niet vrijwillig meegingen met hun man of vriend, waren er ook die via internet contact hadden gekregen met een man die al in Syrië was, en die naar Syrië reisden in de verwachting daar een echtgenoot te vinden.

Dreiging van politie en Jeugdzorg in Nederland

Sommige vrouwen, die al eerder in aanraking waren gekomen met politie of Jeugdzorg, waren in Nederland bang geweest dat hun kinderen zouden worden afgenomen vanwege de fundamentele opvattingen over de islam bij de moeder. Deze vrees speelde ook bij vrouwen van

wie de echtgenoot al vertrokken was naar Syrië en die nog met hun kinderen waren achtergebleven in Nederland. De - al dan niet terechte - vrees dat hun kinderen zouden worden afgenomen door de Kinderbescherming, was voor hen het voornaamste motief om te vertrekken naar Syrië.

Opvallend is dat veel van de vrouwen een moeilijke jeugd gekend hadden waarbij ze al vroeg in aanraking waren gekomen met politie of Jeugdzorg. Sommigen zaten diep in de problemen door stukgelopen relaties, schulden, of problemen met de Kinderbescherming. Bij de behandeling van de strafzaken tegen de vrouwen kwamen alle pijnlijke bijzonderheden uit hun jeugd uitgebreid ter sprake. Hun vertrek naar Syrië bleek vaak een noodsprong geweest te zijn die zij tevoren niet goed hadden overdacht en waardoor zij hoopten aan hun problemen in Nederland te ontsnappen.

Hoop op een maatschappij waarin moslima's niet gediscrimineerd werden

Naast praktische motieven zoals het volgen van hun man of het ontsnappen aan problemen in Nederland, speelden bij sommige vrouwen ook ideologische motieven een rol. Zij vertrokken naar Syrië in de verwachting daar een islamitische heilstaat te vinden waar zij hun (soms kort tevoren aangenomen) fundamentele vorm van de islam ongehinderd konden praktiseren. Deze verwachting was gebaseerd op propaganda van IS waarin het beeld van een ideale maatschappij werd

geschetst, en waarin hele gezinnen werden opgeroepen tot een ‘family-friendly jihad’.⁷

Sommige van de vrouwen hadden zich kort tevoren bekeerd tot een fundamentele vorm van de islam. In de vaak moeilijke situatie waarin zij verkeerden, hadden zij moslima’s ontmoet die hen vriendschap en geborgenheid boden, iets waar ze op dat moment grote behoefte aan hadden. In andere gevallen kregen zij verkering met een man die al geradicaliseerd was, en die hen ook warm had gemaakt voor zijn ideeën.

Uiteindelijk raakten zij ervan overtuigd dat het hun plicht als moslima was om zich te vestigen in een gebied waar zij ongestoord hun geloof konden praktiseren op de manier die hen door radicale predikers werd voorgesteld: volledige bedekking van lichaam, handen en gezicht en absoluut geen contact met andere mannen dan hun echtgenoot.

Politieke klimaat in Nederland

Uit de verhalen die ik optekende uit de mond van teruggekeerde vrouwen, hield bij velen hun vertrek ook verband met de discriminatie die zij als moslima ervoeren in ons land. Er was hier sprake van een wisselwerking tussen vrouwen die de drang hadden zich te profileren als moslima, en politici die daar gebruik van maakten om hen te bekritisseren en daarmee zichzelf in de schijnwerpers te zetten.

De aanslagen van 9/11 in New York hadden in Nederland, net als in de rest van de wereld, bij veel mensen geleid tot sterke anti-moslim-gevoelens. Dit anti-moslimsentiment had als gevolg dat sommige

⁷ ICCT, februari 2024. Female Jihadis Facing Justice: Comparing Approaches in Europe, pagina 1.

moslimjongeren zich juist meer bewust werden van hun geloof en zich er verder in gingen verdiepen. Zo waren er moslimvrouwen en -meisjes die meer bewust hun hoofdoek gingen dragen en in sommige gevallen zelfs een niqaab (gezichtssluier). Daarmee vormden zij een gemakkelijk doelwit voor rechtse politici die op zoek waren naar mensen om zich tegen af te zetten. Mensen als Pim Fortuyn en Geert Wilders maakten gebruik van de heersende islamofobie om moslims verder te provoceren. Fortuyn noemde de islam in 2002 een ‘achterlijke cultuur’ en hij vond dat allochtonen zich volledig moesten aanpassen aan de Nederlandse norm en anders in dit land niets te zoeken hadden.⁸ Geert Wilders stelde in 2007 voor om een verbod in te voeren op gezichtssluiers (boerka’s)⁹ en in 2009 kwam hij met zijn voorstel voor een ‘kopvoddentaks’.¹⁰ Hij stelde dat het dragen van hoofddoekjes een vervuiling betekende van de publieke ruimte, en onder het motto ‘de vervuiler betaalt’ stelde hij voor om het gebruik ervan te ontmoedigen door de draagsters ervan een vergunning van € 1000 per jaar te laten betalen. Zoals uitgelegd door journalist Peter R. de Vries in een tv-show had Wilders waarschijnlijk lang nagedacht over de keuze van woorden waarmee hij moslima’s zo diep mogelijk kon beledigen.¹¹ Hoewel er ook Nederlanders waren die het opnamen voor de moslima’s, voelden de vrouwen zich toch in toenemende mate bedreigd. Sommigen van hen voelden zich zo onveilig dat zij besloten te emigreren naar andere landen zoals het Verenigd Koninkrijk, Saoedi-Arabië, Marokko, Turkije, Egypte en Jemen. Zij verlieten Nederland met

⁸ Volkskrant 5 mei 2012. Pim Fortuyn op herhaling: 'De islam is een achterlijke cultuur'.

⁹ Trouw, 13 juli 2007. Wilders staat alleen met verbod op boerka’s.

¹⁰ Trouw, 16 sept 2009. Wilders wil 'kopvoddentaks'.

¹¹ Pauw en Witteman, 18 feb 2010. Peter R. de Vries kraakt uitspraak Wilders.

spijt in hun hart, niet omdat zij Nederland haatten, maar omdat zij het gevoel hadden dat zij gehaat werden door de Nederlanders.¹² Dit speelde allemaal al enkele jaren vóór het begin van de burgeroorlog in Syrië. Toen er vanaf 2012 in Syrië een gebied ontstond dat in handen was van fundamentele moslims en waar Nederlandse mannen meehielpen bij de verovering en verdediging ervan, bood dit voor radicale moslima's ook een uitweg. Een van hen vertelde mij later dat wanneer er in Nederland niet zo'n sterke weerstand had bestaan tegen moslima's die een hoofddoek of niqaab wilden dragen, IS er nooit in geslaagd was om zovelen van hen naar het kalifaat te lokken.

2.4 Waarom de mannen vertrokken

Zoals we hierboven zagen, vertrokken veel vrouwen niet naar Syrië uit idealistische overwegingen maar simpelweg om hun man te behouden of om in Syrië een man te vinden. Het waren in dit geval dus de mannen die hen overhaalden om naar Syrië te gaan, en het is daarom relevant om ook even stil te staan bij de motieven van de mannen. Die bleken sterk te verschillen van die van de vrouwen. Hoewel er bij mannelijke uitreizigers soms ook een gevoel meespeelde van discriminatie en achterstelling in Nederland, overheerste bij hen het idealistische motief en bij sommigen ook de aantrekkingskracht van oorlog en avontuur. Een uitvoerige beschrijving van de motivatie van mannelijke uitreizigers wordt gegeven door Beatrice de Graaf in haar boek *Radicale verlossing*.¹³ Ook Marion van San besteedt in haar boek

¹² Persoonlijke mededelingen terugkeerster.

¹³ Beatrice de Graaf, 2021. *Radicale Verlossing*, Prometheus.

Kalifaatontvluchters een hoofdstuk aan de motieven van jongemannen die naar Syrië vertrokken.¹⁴

De drang van de mannen om naar Syrië te gaan, kwam vooral voort uit hun drang om geloofsgenoten te helpen die in het nauw waren geraakt in de strijd tegen het regime van president Assad. In 2012 was de hele wereld verontwaardigd over de manier waarop Assad de opstand tegen zijn regime probeerde te onderdrukken met gifgas, martelingen en executies van tegenstanders. De Amerikaanse president Obama waarschuwde dat het gebruik van gifgas tegen de eigen bevolking een rode lijn was en dat de VS zouden ingrijpen bij overschrijding daarvan. Maar Assad ging rustig door en de VS trokken zich met de staart tussen de benen terug, bang dat zij anders in conflict zouden komen met de Russen die Assad steunden. Geen van de westerse landen die kritiek hadden op het Assad-bewind durfde militairen naar Syrië te sturen om de opstandelingen te helpen, en het resultaat was dat de opstand in bloed werd gesmoord, met dank aan de Russen.

Bij de jongemannen die naar Syrië vertrokken, speelde naast idealisme ook de aantrekkingskracht van de oorlog een belangrijke rol. Het is een bekend verschijnsel dat veel jongens gefascineerd zijn door oorlog en geweld. Dit verklaart de populariteit van gewelddadige videogames die bijna uitsluitend door jongens gespeeld worden. Veel van de jongemannen die vertrokken naar Syrië, waren ook liefhebbers van deze spelletjes. De drang tot vechten en oorlogvoeren zit bij veel mannen in het bloed. We komen daar in sectie 11.4 nog op terug. In dit opzicht verschilde de motivatie van de mannen om naar Syrië te vertrekken, sterk van die van de vrouwen. Voor de laatste groep speelde de aantrekkingskracht van geweld geen enkele rol.

¹⁴ Marion van San, 2019, *Kalifaatontvluchters*. Prometheus.

2.5 Opstand tegen Assad gekaapt door jihadisten

De Nederlandse jongemannen die naar Syrië vertrokken, deden dit niet alleen uit politiek idealisme maar ook uit religieuze overtuiging. Zij sloten zich dan ook niet aan bij de seculiere opstandelingen van het Vrije Syrische Leger maar bij een van de jihadistische groeperingen voor wie de opstand tegen Assad ook een godsdienstoorlog was. Het voornaamste doel van de strijd was voor hen niet het verslaan van de Syrische president Assad, maar de oprichting van een zuivere moslimstaat die gebaseerd was op een fundamentele interpretatie van de Koran. Overal ter wereld werd de oprichting van deze moslimstaat toegejuicht door radicale predikers. Zij vertelden hun aanhangers dat het de plicht was van moslims om naar het nieuw gestichte kalifaat te trekken omdat dit de enige plaats was waar moslims hun geloof op correcte wijze konden praktiseren. De radicale prediker Mohamed Talbi van de Al-Qibla moskee in Zoetermeer wist met die boodschap een groep van ongeveer 15 jongeren zo ver te krijgen dat zij inderdaad afreisden naar Syrië. Zelf liet hij het ook niet bij woorden en hij vertrok in 2013 naar Syrië om mee te vechten. Daar kwam hij al na enkele maanden om in de strijd.

Binnen de jihadistische strijdgroepen die vochten tegen Assad (en soms ook tegen elkaar) kwam het al snel tot barbaarsheden. Opvallend is hoe snel sommige van de jongemannen die uit idealisme naar Syrië vertrokken, daar betrokken raakten bij executies en andere gruweldaden. Marion van San beschrijft hoe enkele Belgische jongeren die eind 2012-begin 2013 naar Syrië vertrokken, zich aansloten bij een strijdgroep die zich toedeed op het kidnappen van Syrische burgers en die zijn slachtoffers vermoordde wanneer de familie het losgeld niet kon of wilde betalen. De Belgische jongens, die als idealisten vertrokken waren naar Syrië, bleken binnen enkele maanden veranderd te zijn in

brute moordenaars. Zij hadden blijkbaar geen last van scrupules omdat volgens hun interpretatie van de islam het volstrekt normaal was om ‘ongelovigen’ te doden. Nu komt het in alle oorlogen wel voor dat er wreedheden begaan worden, maar meestal gebeurt dit in de hitte van de strijd en voelen de daders zich achteraf schuldig en proberen zij de gebeurtenissen verborgen te houden. Bij de jihadisten in Syrië was daarvan echter geen sprake; hier gebeurde het moorden op eigen initiatief en niet als reactie op het verlies van kameraden. Ook werden de executies vaak vastgelegd op beeldmateriaal voor propagandadoeleinden.

De eerste jaren na het begin van de burgeroorlog in Syrië drong het volle besef van de gruwelijkheden die zich daar afspeelden nog niet door tot het westerse publiek. En natuurlijk maakten ook niet alle mannelijke uitreizigers zich schuldig aan moordpartijen. In een oorlog zijn het vaak de sadistische types die komen bovendrijven, maar de gemiddelde mannelijke strijder voelt toch een behoorlijke emotionele weerstand tegen het doden van een medemens, zeker als dat in direct contact met een mes gebeurt. Er zijn ongetwijfeld veel mannelijke uitreizigers geweest die zijn teruggeschrokken van het geweld dat door sommige jihadisten werd gecultiveerd en die geweigerd hebben om daaraan mee te doen.

De gruweldaden die de jihadisten in Syrië bedreven, werden in het Westen pas goed duidelijk nadat de in juni 2014 opgerichte Islamitische Staat (IS) beelden van executies begon te gebruiken om tegenstanders angst aan te jagen. Deze propaganda vond ook zijn weg naar West-Europa en de rest van de wereld, en hij veroorzaakte daar een schok. De beelden van de onthoofding van de Amerikaanse journalist James Foley in augustus 2014 leidden tot een volledige omslag in de westerse houding tegenover de opstand in Syrië. Van de oorspronkelijke sympathie bleef niets meer over, en IS en aanverwante

organisaties werden vanaf nu beschouwd als terroristen die met man en macht bestreden moesten worden. Dit leidde tot de vorming van een coalitie van Koerden en westerse bondgenoten die uiteindelijk het kalifaat in 2019 ten val bracht.

2.6 Het leven in het kalifaat

Er is tot nu toe weinig informatie naar buiten gekomen over de manier waarop de Nederlandse vrouwen leefden in het kalifaat. Journalisten werden niet toegelaten in het gebied en de meeste informatie die we hebben, is afkomstig uit WhatsApp berichten die de vrouwen vanuit het kalifaat stuurden aan familie en vriendinnen. Ook zetten zij berichten op Facebook, maar het is niet altijd zeker of het de vrouwen zelf waren die de berichten posten of dat dit gebeurde door hun mannen. De enige onderzoekster die direct contact had met de vrouwen in de tijd dat zij in het kalifaat woonden, was Marion van San. Zij heeft de berichten die zij van de vrouwen ontving, beschreven in haar boek *Kalifaatontvluchters*.

In de berichten die de vrouwen vanuit het kalifaat stuurden aan familie en vrienden, lijkt het alsof zij het aanvankelijk best naar hun zin hadden.¹⁵ Zij werden door hun – veelal nieuwbakken – echtgenoot in de watten gelegd, en ze stuurden opgewekte berichten naar huis over hoe goed het leven was in het kalifaat. Op één punt was het leven in het kalifaat voor hen natuurlijk makkelijker dan in Nederland: ze konden ongehinderd hun niqaab dragen zonder dat ze door hun omgeving werden uitgelachen of bespuwd. Sterker nog, ze *moesten* een niqaab dragen omdat ze anders op hun vingers werden getikt door de religieuze politie. De overgang van een positie als paria in Nederland naar een

¹⁵ Argos, 26 okt 2019. Hoe gevaarlijk zijn de Nederlandse IS-vrouwen?

gerespecteerd lid van de maatschappij in het kalifaat werd als aange-naam ervaren. De vrouwen in hun omgeving deelden ook allemaal dezelfde ideeën over hoe vrouwen zich moesten gedragen. Dat gaf een sterk gevoel van verbondenheid, iets dat ze gemist hadden in Nederland. En tenslotte waren in het kalifaat een aantal zaken verboden die hen in Nederland gestoord hadden en die zij als uitwassen van de maatschappij beschouwden. Tabak, alcohol en drugs waren in het kalifaat streng verboden, evenals porno en buitenechtelijke relaties. Er waren rechtbanken waar vrouwen terecht konden wanneer ze problemen hadden met hun man of iemand anders. En veel vrouwen raakten al snel in verwachting en kregen kinderen; iets dat ook vreugde in hun leven bracht.

Voor de meeste vrouwen veranderde het leven in het kalifaat echter al na enkele maanden al in een grote teleurstelling. De vrijheid om te gaan of staan die zij als vrouw in Nederland gewend waren, bestond niet in het kalifaat. Zij moesten in alle opzichten gehoorzamen aan hun man, en daardoor ontstonden er al snel wrijvingen waarbij huiselijk geweld aan de orde van de dag was. Een van de bekendste uitreizigers, Laura H. uit Zoetermeer, had het na enkele maanden al bekeken en wou zo snel mogelijk terug naar Nederland.¹⁶ Andere vrouwen kregen ook spijt en probeerden te ontsnappen, maar in de praktijk bleek dit praktisch onmogelijk te zijn. Ontsnappen kon alleen maar met de hulp van mensensmokkelaars die veel geld daarvoor vroegen. En juist het overmaken van geld vanuit Nederland door de ouders van de vrouwen was door de Nederlandse overheid streng verboden. Er zijn daardoor naast Laura H. maar weinig andere vrouwen geweest die erin slaagden te ontsnappen uit IS-gebied. Vrouwen die het wel probeerden

¹⁶ Laura H., *Het kalifaatmeisje uit Zoetermeer*, Thomas Rueb, 2018, Uitgever Das Mag V

maar gesnapt werden door hun man of door anderen werden zwaar gestraft. Samira S. vertelde de rechtbank dat zij bij een van haar ont-snappingspogingen werd opgepakt door haar man, waarna die haar meenam naar de stadspoort van Raqqa waar een afgehakt hoofd op een hek gespietst stond. Hij dwong haar om daarnaar te kijken en vertelde haar dat dit ook haar lot zou worden als ze nog eens probeerde te ont-snappen.¹⁷

Naarmate de Amerikanen, Koerden en Europese landen succes boekten in hun strijd tegen IS, slonk het gebied van het kalifaat steeds verder. Vanaf 2017 moesten de vrouwen steeds vaker met hun gezin verhuizen naar plaatsen die nog niet gebombardeerd werden. Hun aanvankelijke enthousiasme voor het kalifaat veranderde al snel in een diepe ellende waarin zij nauwelijks meer eten konden vinden voor zichzelf en hun kinderen. Soms sliepen ze in gaten in de grond en probeerden ze met de verkoop van alles wat ze nog hadden om nog aan voedsel voor hun kinderen te komen. Sommigen verloren in deze periode kinderen door oorlogsgeweld of door gebrek aan voedsel en medische voorzieningen. De verhalen uit deze periode zijn tot nu toe nog nauwelijks naar buiten gekomen doordat de betreffende vrouwen na hun terugkeer volledig afgeschermd zijn gehouden van journalisten. Verslagen van hun belevenissen in het kalifaat die zij voor de rechtbank maakten, zijn niet openbaar.

Het kalifaat eindigde tenslotte bij de slag om Baghouz in maart 2019 waarbij de laatst overgebleven IS-strijders gedood werden of tot overgave werden gedwongen. In de eindfase van de strijd had het opperbevel van IS aan vrouwen en kinderen toestemming gegeven om te

¹⁷ Verklaringen van Samira S. tijdens inhoudelijke zitting op 12 september 2023.

vertrekken uit het strijdgebied. De beelden van deze exodus, vastgelegd door de toevallig aanwezige Nederlandse fotograaf Eddy van Wessel,^{18, 19} tonen een eindeloze stroom van zwart geklede vrouwen die met kinderen in hun armen door de woestijn strompelen. Vele tienduizenden van hen gaven zich over aan de Koerden²⁰ en werden overgebracht naar detentiekampen.

2.7 De Koerdische kampen

Na hun gevangenneming door de Koerden van de ‘Syrian Democratic Forces’ (SDF) werden de vrouwen en kinderen overgebracht naar het vluchtelingenkamp al-Hol, gelegen op 200 km ten zuidwesten van Baghouz. Dit kamp was oorspronkelijk opgezet voor vrouwen en kinderen die al eerder uit IS-gebied hadden weten te ontsnappen. Het kamp was opgezet voor 10.000 bewoners, maar door de komst van de vrouwen en kinderen die zich overgaven bij de val van Baghouz nam het aantal inwoners in één keer toe tot 70.000. Er was geen onderdak, water en voedsel voor al deze vrouwen en kinderen, en de eerste journalisten die toegang kregen tot het kamp schreven dat ze nog nooit zulke verschrikkingen hadden gezien. De New York Times was een van de eerste kranten die berichtte over de situatie in het kamp,^{21, 22} en

¹⁸ Trouw, 9 maart 2019, Nederlandse fotograaf legt de IS-uittocht uit Baghouz vast: ‘Dit zijn mensen die nog geloven in het kalifaat’.

¹⁹ Parool, 1 feb 2020. Eddy van Wessel wint Zilveren Camera met fotoserie in Syrië.

²⁰ Ministerie van Buitenlandse Zaken, juli 2019. Thematisch ambtsbericht Syrië. De veiligheidssituatie juni 2019.

²¹ New York Times, 29 maart 2019. In a Crowded Syria Tent Camp, the Women and Children of ISIS Wait in Limbo.

²² New York Times, 23 sept 2019. Guns, Filth and ISIS: Syrian Camp Is ‘Disaster in the Making’.

het verhaal ging de hele wereld over. De bevindingen van de New York Times werden bevestigd door andere journalisten en hulporganisaties die het kamp bezochten, zoals Artsen Zonder Grenzen²³ en Tineke Ceelen van Stichting Vluchteling.²⁴ De Verenigde Naties deden op grond van de berichten een dringend beroep op 57 landen om hun vrouwen en kinderen zo snel mogelijk terug te halen.²⁵ Geen enkel westers land gaf echter gevolg aan dit verzoek. Alleen Rusland, Kosovo en enkele Centraal-Aziatische landen haalden vrouwen en kinderen terug. In het geval van Rusland werden alleen kinderen teruggehaald; de twee andere genoemde landen haalden ook hun vrouwen terug. De reportage van Euronews uit september 2019 geeft een beeld van de situatie in het kamp.²⁶ Hierin wordt ook verteld dat Europese landen oorspronkelijk wel van plan waren geweest om hun vrouwen en kinderen terug te halen, maar dat ze dit voornemen lieten varen onder druk van publieke opinie. Naarmate vrouwen en kinderen langer in de kampen zaten, verergerde hun situatie. De Britse organisatie Rights & Security International noemde de Koerdische kampen in 2021 het Europese Guantánamo Bay²⁷ vanwege het feit dat Europese landen hun burgers hier voor onbepaalde tijd lieten zitten zonder kans op een eerlijk proces.

In Nederland bestond ook weinig compassie met de vrouwen en kinderen in de Koerdische kampen. Zo weigerde de regering een

²³ Artsen zonder Grenzen, 16 mei 2019. Women and children continue to suffer in northeast Syria's Al Hol camp.

²⁴ EO NieuwLicht, juni 2019. Moeten we IS-vrouwen en kinderen ophalen of niet?

²⁵ Middle East Eye, 9 feb 2021. Syria: UN experts call on 57 states to repatriate women and children from squalid camps.

²⁶ Euronews 27 sep 2019. Europe's Children of ISIS.

²⁷ Rights & Security, 17 feb 2021. Europe's Guantanamo.

zwakbegaafde Nederlandse vrouw terug te halen die haar voet had verloren bij een bombardement en die ziek in een tent om haar moeder lag te roepen.²⁸ Het argument voor de weigering was onder meer dat het te gevaarlijk zou zijn voor hulpverleners die erheen moesten om de vrouw op te halen.²⁹

Door de weigering van westerse landen om hun vrouwen en kinderen terug te halen, bleef de noodsituatie in al-Hol voortduren. Veel van de vrouwen waren nog steeds aanhangers van IS, vooral vrouwen uit Rusland en Tsjetsjenië, maar ook sommige vrouwen uit westerse landen. Onder hun invloed werd het kamp een soort mini-kalifaat. Zij dwongen andere vrouwen hun zwarte kleding en niqaab te blijven dragen op straffe van mishandeling of zelfs de dood. De radicale vrouwen hadden hun eigen rechtbanken in het kamp waar ‘afvalligen’ de doodstraf opgelegd konden krijgen. Er werden regelmatig vrouwen vermoord waardoor de sfeer in het kamp steeds meer gespannen raakte.

De spanning tussen de radicale en meer gematigde vrouwen was voor de Koerden aanleiding om een groep van meer gematigde vrouwen over te brengen naar het kleinere kamp al-Roj dat dicht tegen de Turkse grens lag. Bij deze groep van gematigde vrouwen hoorden ook zes Nederlandse vrouwen. Toen de spanningen en gewelddadigheden in al-Hol verder toenamen, besloten de Koerden om nog meer vrouwen vanuit al-Hol over te brengen naar kamp al-Roj. Hiervoor werd een nieuw gedeelte aan dat kamp gebouwd, de zogenaamde Annex. De bouw van deze Annex werd door de reeds aanwezige vrouwen in kamp al-Roj met de nodige bezorgdheid gevolgd. Sommigen vreesden

²⁸ Algemeen Dagblad, 24 sep 2020. Verward en een geamputeerde voet, maar toch is jihadbruid Chadia B. een gevaar voor ons land.

²⁹ NOS, 15 okt 2020. Haar situatie is schrijnend, maar Nederland hoeft vrouw niet op te halen uit Syrië.

dat de nieuwe lichting vrouwen die naar kamp Roj kwam, ook radicale vrouwen zou bevatten waardoor hun veiligheid opnieuw in gevaar zou komen. Dat deze vrees niet ongegrond was, bleek in december 2021 toen twee tenten van Nederlandse vrouwen door een tiental radicale vrouwen in brand werden gestoken. De Nederlandse vrouwen wisten met hun kinderen ternauwernood aan de dood te ontsnappen, maar zij verloren al hun bezittingen. Wie precies verantwoordelijk was voor de brandstichting bleef onduidelijk, maar de kampleiding sloot een tweetal Noors-Somalische vrouwen enkele weken op voor het veroorzaken van ongeregeldeheden.³⁰

Het gevoel van onveiligheid in het kamp werd verwoord door een Nederlandse vrouw die in oktober 2019 vanuit kamp al-Roj telefonisch contact opnam met de NRC op het moment dat het Turkse leger het noorden van Syrië binnenviel en de Amerikanen zich terug leken te trekken. De Koerdische bewakers stonden op het punt het kamp te verlaten om mee te gaan vechten tegen de Turken, en er dreigde anarchie te ontstaan. De Nederlandse vrouw was zo bang voor haar kinderen dat zij Nederland vroeg om in ieder geval de kinderen op te komen halen zodat die niet opnieuw in het oorlogsgeweld terecht zouden komen.³¹

2.8 Vrouwen die op eigen kracht terugkeerden

Veel van de vrouwen die in de periode 2012-2015 naar Syrië waren vertrokken, kregen al na korte tijd spijt van hun uitreis en wilden weer

³⁰ NRK Noorwegen, 18 jan 2024. NRK Noorwegen, 18 jan 2024. Waren zij lid van de zedenpolitie?

³¹ NRC, 13 okt 2019. Gevangen Nederlandse IS-vrouw: ‘Nederland, haal onze kinderen’.

terug naar Nederland. Dit was echter gemakkelijker gezegd dan gedaan. De vrouwen hadden in de meeste gevallen jonge kinderen en op eigen kracht ontsnappen uit IS-gebied was bijna onmogelijk. De vrouwen die hierin slaagden, konden dit alleen maar doen met de hulp van hun man en financiële steun vanuit Nederland.

De vrouwen die op eigen kracht terugkeerden kunnen we verdelen in een groep die rechtstreeks vanuit IS gebied naar Turkije reisde, en een groep die eerst nog gevangen werd gehouden door de Koerden en vanuit het detentiekamp ontsnapte naar Turkije.

Vrouwen die vanuit IS-gebied rechtstreeks naar Turkije gingen

Voordat het kalifaat in 2019 ten val kwam en alle resterende vrouwen en kinderen door de Koerden gevangen werden genomen, waren er al enkele geweest die uit IS-gebied hadden weten te ontsnappen en rechtstreeks van daaruit naar Turkije waren gegaan.

Aïcha uit Maastricht reisde in 2014 naar Syrië om met een jihadstrijder te trouwen, maar kreeg na enkele maanden al spijt van haar besluit. Haar moeder reisde tweemaal naar Syrië in een poging haar terug te halen en de tweede maal, in november 2014, lukte dat.³²

Het bekendste geval van een vrouw die op eigen kracht uit IS-gebied wist te ontsnappen, is dat van Laura H. Zij wist in 2017 te ontkomen dankzij de hulp van haar man en haar vader in Nederland. Haar verhaal, dat in 2019 verscheen in boekvorm, toont aan hoe riskant deze

³² NOS, 6 mei 2019. Onrust in Maastrichtse wijk om komst jihadbruid Aïcha.

ontsnapping was, en dat het eigenlijk een wonder was dat zij en haar kinderen het er levend van af brachten.³³

Ontsnappen uit IS-gebied was één, maar daarna moesten de vrouwen met hun kinderen nog naar Nederland zien te komen. Pas wanneer ze er in slaagden de Turks-Syrische grens over te steken en zich meldden bij een Nederlands consulaat, was Nederland verplicht hen op te halen. Het aantal Nederlandse vrouwen dat wist te ontsnappen uit IS-gebied en naar Turkije reisde om zich daar te melden bij een Nederlands consulaat of de Nederlandse ambassade, is te tellen op de vingers van één hand.

Maar zelfs wanneer de vrouwen de Nederlandse ambassade in Ankara bereikten, deed Nederland moeilijk. Toen begin november 2019 twee Nederlandse vrouwen zich met hun kinderen meldden bij de ambassade, hield Nederland hun terugkeer eerst nog in beraad.³⁴ Dit mede omdat bij een van beiden het Nederlandse paspoort intussen was ingetrokken. Het leidde tot boze reacties van de Turkse regering. “Turkije is geen hotel voor IS-terroristen uit andere landen”, zei de Turkse minister van Binnenlandse Zaken. De hele week werd in de Turkse pers Nederland genoemd als een van de landen die zich aan hun verantwoordelijkheden onttrokken. Volgens de Turken kieperden de Nederlanders hun problemen over de heg bij Turkije. Minister Soyulu: “Landen kunnen niet zomaar ex-terroristen het burgerschap ontnemen en verwachten dat Turkije zich over hen ontfermt. Niet alleen Nederland

³³ *Laura H., Het kalifaatmeisje uit Zoetermeer*, Thomas Rueb 2018, Uitgever Das Mag.

³⁴ Turkije heeft twee IS-vrouwen teruggestuurd naar Nederland. De 25-jarige Xaviera S. uit Apeldoorn was een bekeerlinge die razendsnel radicaliseerde en zonder haar kind naar Syrië afreisde. De 23-jarige Fatima H. uit Tilburg kreeg in het kalifaat twee kinderen met een belangrijke IS-strijder uit België.

doet het, ook Groot-Britannië. Het is onaanvaardbaar”.³⁵ Turkije wachtte het besluit van de Nederlandse regering niet af, maar zette de vrouwen na een week op het vliegtuig terug naar Nederland.³⁶ In december 2019 werd nog een andere Nederlandse vrouw die zich bij de ambassade in Ankara had gemeld, door Turkije op het vliegtuig naar Nederland gezet.³⁷

Vrouwen die ontsnapten uit IS-gebied maar die werden opgepakt door de Koerden

Sommige vrouwen die al vóór 2019 uit IS-gebied ontsnapten, werden opgepakt door de Koerden en overgebracht naar het speciaal voor vrouwen en kinderen gebouwde kamp al-Hol. Om vanuit dit detentie-kamp naar Turkije te komen, moesten de vrouwen eerst zien te ontsnappen aan de bewakers van het kamp. Hiervoor moesten de bewakers omgekocht worden en moesten er mensensmokkelaars worden ingehuurd die de vrouwen via veilige adressen naar de Turkse grens konden loodsen. Dit lukte alleen met financiële steun vanuit Nederland. Een persoon die hierbij een grote rol speelde, was Samir A, iemand die in het verre verleden lid was geweest van de zogenaamde Hofstadgroep. Samir had in Nederland negen jaar in de gevangenis doorgebracht wegens een veroordeling voor terrorisme, en hij was zich na zijn vrijlating gaan inzetten voor de vrouwen en kinderen in de Koerdische kampen. Hij wist ruim 100.000 dollar in te zamelen bij

³⁵ Volkskrant, 8 nov 2019. Turkije: we sturen Syriëgangers vanaf maandag terug naar hun land van herkomst.

³⁶ RTL 20 nov 2019. Dit zijn de twee teruggekeerde IS-vrouwen: 'Bewijs gruwelijkheden lastig te vinden'.

³⁷ Algemeen Dagblad, 29 dec 2019. Teruggekeerde IS-vrouw Kaoutar (28) zat zes jaar in Syrië.

vrienden en familie, en dit geld maakte hij via een netwerk van hawala-bankieren over naar zijn contacten in Syrië. Die betaalden hiermee de smokkelaars die de vrouwen en kinderen uit kamp al-Hol haalden. Hij regelde voor de vrouwen ook een vluchtroute naar Turkije, waar zij zich dan konden melden bij een Nederlands consulaat. In totaal hielp hij op deze wijze 15 Nederlandse en Scandinavische vrouwen met hun kinderen te ontsnappen uit kamp al-Hol. Een deel van de ontsnapte vrouwen slaagde erin om door te reizen naar Europa, maar een ander deel bleef steken in de provincie Idlib, een Syrisch gebied dat nog in handen was van opstandelingen. Van daaruit hadden zij door willen reizen naar Nederland, maar vanwege de heersende corona-epidemie sloot Turkije de grensovergang waardoor de vrouwen in Idlib vast kwamen te zitten.³⁸

De Nederlandse overheid was niet blij met de activiteiten van Samir omdat zij de vrouwen juist niet terug wilde hebben. Nadat Samir al begin 2019 tegenover journalisten van NRC en Volkskrant³⁹ openlijk had verteld waar hij mee bezig was, werd hij in juni 2020 opnieuw gearresteerd, ditmaal op verdenking van het financieren van terrorisme. Hiervoor werd hij veroordeeld tot 2,5 jaar cel.⁴⁰

Merkwaardig was dat de AIVD al sinds begin 2019 op de hoogte was van Samirs activiteiten, maar hem tot juni 2020 ongestoord zijn gang liet gaan. Samir wist via zijn eigen contacten dat de AIVD hem volgde, maar uit het feit dat de overheid niet ingreep, concludeerde hij dat ze geen bezwaar hadden tegen zijn geldzendingen. In België stond de

³⁸ NOS, 19 juni 2020. Groep IS-vrouwen vlucht uit Koerdisch gevangenkamp naar Idlib.

³⁹ Volkskrant, 31 maart 2019. Oud-leden Hofstadgroep collecteren voor terugkeer Nederlandse Syriëgangers en hun kinderen.

⁴⁰ Rechtbank Rotterdam, 31 aug 2022. Uitspraak strafzaak Samir A.

overheid ook toe dat familieleden bedragen tot € 500 overmaakten naar de vrouwen in de kampen voor het levensonderhoud van henzelf en hun kinderen. Nog merkwaardiger was dat de MIVD aan een van de Nederlandse vrouwen in kamp Roj vertelde dat wanneer ze van ‘een bekende Nederlander’ hulp aangeboden zou krijgen om te ontsnappen, zij (de MIVD) dat door de vingers zouden zien. Dit bericht bereikte ook Samir, die daardoor gesterkt werd in zijn overtuiging dat de Nederlandse overheid zijn activiteiten oogluikend toestond. Hij was dan ook zeer verbaasd toen hij in juni 2020 plotseling gearresteerd werd op verdenking van het financieren van terrorisme, en hiervoor tot 2,5 jaar cel veroordeeld werd (zie ook sectie 7.3).

Vrouwen die geen financiële steun kregen vanuit Nederland of die de risico's van ontsnappen te groot vonden, bleven achter in de kampen. Na 2019 nam de bewaking van de kampen toe. Met het oppakken van Samir in Nederland en het stoppen van de geldzendingen naar Syrië was er voor de achtergebleven vrouwen geen enkele kans meer op ontsnappen. Hun enige hoop was dat de Nederlandse regering zou besluiten hen terug te halen vanwege de erbarmelijke situatie in de kampen. En daar zat een probleem omdat er in Nederland absoluut geen politieke steun bestond voor actief terughalen.

2.9 Repatriëring door de Nederlandse regering

Politieke weerstand tegen repatriëring

Na de val van de IS-enclave Baghouz in maart 2019 was de situatie in kamp al-Hol dramatisch verslechterd doordat alle vrouwen en kinderen die gevangen waren genomen, hierheen werden gebracht. Veel organisaties zoals bijvoorbeeld het Europe Parlement riepen westerse

landen op om hun kinderen terug te halen.⁴¹ Aanvankelijk leek het er ook op dat deze landen, waaronder ook Nederland, hun vrouwen en kinderen snel terug zouden halen omdat de omstandigheden in al-Hol volgens alle maatstaven onmenselijk waren. In Nederland had de Raad voor de Kinderbescherming in februari 2019 al plannen klaarliggen voor de opvang van de kinderen,⁴² en grootouders keken hoopvol uit naar de spoedige terugkeer van hun kleinkinderen. Helaas pakte dat anders uit. Onder de Nederlandse bevolking bleek zo'n angst voor de uitgereisde vrouwen te bestaan dat humanitaire overwegingen aan de kant werden geschoven. Nederlandse politici voelden aan wat er speelde onder de bevolking. In plaats van hun achterban op te roepen tot een beetje menselijkheid, lieten zij zich meevoeren met de publieke ongerustheid en moedigden ze deze in sommige gevallen zelfs verder aan (hoofdstuk 10).

Premier Rutte had al in 2015 tijdens een persconferentie verklaard dat wat hem betreft de Nederlandse jihadisten beter in Syrië konden sneuvelen dan dat ze zouden terugkeren naar ons land.⁴³ Dezelfde houding, hoewel niet expliciet uitgesproken, nam de regering in 2019 aan tegenover de vrouwen van de Nederlandse strijders die in al-Hol zaten. Zij hadden volgens de regering bewust afstand genomen van alles waar ons land voor stond, en zij hoefden hier dus ook niet meer terug te komen. Dat er behalve de vrouwen ook een aantal jonge kinderen in het kamp zat, veranderde niets aan de zaak. De kinderen moesten helaas de consequenties dragen van het besluit van hun ouders om Nederland de rug toe te keren. Politici waarschuwden voor het terughalen

⁴¹ Parool, 26 nov 2019. EU-parlement roept lidstaten op IS-kinderen terug te halen.

⁴² NRC, 19 feb 2019. Jeugdzorg heeft plan IS-kinderen klaar.

⁴³ Argos, 26 okt 2019. Hoe gevaarlijk zijn de Nederlandse IS-vrouwen?

van de kinderen omdat Nederland door internationale verdragen dan ook verplicht zou zijn om de moeders te repatriëren.

In juni 2019 werden er voor het eerst Nederlandse kinderen teruggehaald uit Syrië. Dit betrof twee weeskinderen (van 2 en 4 jaar) die meekwamen met een Frans konvooi dat Franse kinderen had opgehaald. De repatriëring van deze twee kinderen leidde tot heftige reacties vanuit de politiek en opgewonden berichten in kranten en op tv. In hoofdstukken 9-10 wordt dit nader beschreven. Naar aanleiding van deze commotie wist de regering niet hoe snel ze haar plannen voor repatriëring van de overige kinderen en hun moeders in de la moest leggen.

Juridische procedures om repatriëring door de overheid af te dwingen

Met de arrestatie van Samir en het stopzetten van zijn geldzendingen naar de kampen was voor de vrouwen de kans verkeken om op eigen kracht terug te keren naar Nederland. De enige mogelijkheid om terug te komen, was repatriëring door de Nederlandse overheid. Maar we zagen hierboven dat vanwege de negatieve stemming in de Kamer de Nederlandse regering niet stond te trappelen om de vrouwen en kinderen op eigen initiatief terug te halen. Dat liet de vrouwen nog maar één mogelijkheid over, en dat was de overheid te dwingen hen terug te halen.

De vrouwen hadden van overheidswege allemaal recht op een advocaat (Nederland is tenslotte een rechtsstaat) en deze advocaten probeerden op verschillende manieren de regering over te halen of te dwingen de vrouwen en kinderen terug te halen. De wegen die hierbij bewandeld werden, waren een beroep op menselijkheid, een beroep op de rechten van het kind en gebruik van het strafrecht.

Beroep op menselijkheid

In sommige gevallen was er bij vrouwen in de kampen duidelijk sprake van een medische noodsituatie en de advocaten deden een beroep op de overheid om de betreffende vrouwen om humanitaire redenen terug te halen. In juni 2020 vroeg de advocaat van Naima el O. aan de rechtbank om de staat te dwingen haar cliënte terug te halen die ernstige brandwonden had opgelopen toen een gasfles ontplofte.⁴⁴ De rechtbank vond echter dat de staat de vrouw niet terug hoefde te halen omdat de vrouw er willens en wetens voor gekozen had zich in Syrië te vestigen. Daarmee had zij het risico aanvaard dat zij op een zeker moment aangewezen zou kunnen zijn op de lokale medische zorg. Minister Grapperhaus wilde alleen mensen terughalen die verdacht werden van “betrokkenheid bij zeer ernstige oorlogsmisdrijven” en geen mensen die in acute medische nood verkeerden.⁴⁵

In juli 2020 probeerde advocaat André Seebregts met een kort geding een andere zieke vrouw terug te halen uit Syrië. Dit was Chadia B die zwaargewond was geraakt bij een aanval op de auto waarin zij vervoerd werd en daardoor een voet miste. Zij kampte ook met ernstige psychische problemen die zij volgens haar advocaat al had voordat ze naar Syrië vertrok. Haar besluit om naar Syrië te gaan, had zij daardoor niet met haar volle verstand genomen.⁴⁶ De Haagse rechtbank gaf toe dat haar toestand “uiterst schrijnend” was, maar oordeelde dat de belangen van de staat zwaarder wogen dan de medische nood van

⁴⁴ Volkskrant, 18 juni 2020. Syriëganger eist via kort geding repatriëring na brand in tent.

⁴⁵ Volkskrant, 2 juli 2020. Nederland hoeft IS vrouw met ernstige brandwonden niet terug te halen.

⁴⁶ Algemeen Dagblad, 9 juli 2020. Nieuw kort geding over Nederlandse vrouw in IS-kamp.

Chadia, onder meer omdat het te gevaarlijk zou zijn voor de ambtenaren die erheen zouden moeten om haar op te halen.⁴⁷ Volkskrant verslaggeefster Ana van Es beschreef later hoe ze Chadia in 2019 ziek in haar tent had aangetroffen en niet verwacht had haar nog levend terug te zien. Zij had zich toen al verbaasd over de onmenselijke houding van de regering die weigerde een Nederlandse vrouw in deze conditie aan haar lot over te laten. Toen ze in 2023 tegen haar verwachting Chadia toch in levende lijve in de Rotterdamse rechtszaal zag zitten, schreef ze in haar krant dat ze eerder verwacht had om in het beklagenbankje de instanties aan te treffen die Chadia in 2019 welbewust in het kamp hadden laten zitten, terwijl ze best in staat waren geweest haar terug te halen.⁴⁸

Voor ernstig zieke kinderen werd niets eens getracht ze terug te halen. Een autistisch Nederlands kind in kamp Roj dat zwaar gewond was geraakt bij een brand en dat ernstige littekens had over zijn hele lichaam, liep in het kamp rond in een T-shirt vol bloedvlekken doordat hij steeds zijn wonden open krabde. Hij kon niet spreken, maar hij ging telkens bij een van de vrouwen zitten om geaaid en getroost te worden. De Canadese Kimberly Polman, die het kind dagelijks rond zag lopen, schreef mij vanuit het kamp dat ze niet begreep hoe de Nederlandse regering zo hardvochtig kon zijn om dit kind niet terug te halen.

Beroep op de Rechten van het Kind

⁴⁷ NOS, 15 okt 2020. Haar situatie is schrijnend, maar Nederland hoeft vrouw niet op te halen uit Syrië.

⁴⁸ Volkskrant, 12 okt 2023. Als Chadia geen jihadisten was tegengekomen, was ze in een andere fuik gezwommen.

In november 2019 eiste advocaat Seebregts samen met vijf collega's in een kort geding bij de Haagse rechtbank dat de Nederlandse Staat gedwongen zou worden om een aantal Nederlandse vrouwen en kinderen uit de kampen in Syrië terug te halen vanwege de schending van de rechten van het kind. Van de 23 vrouwen en 56 kinderen die meededen aan het kort geding, zaten er 16 vrouwen met 41 kinderen in kamp al-Hol, en 7 vrouwen met 15 kinderen in kamp al-Roj.⁴⁹ Volgens de advocaten was er sprake van ernstige schending van mensenrechten, waaronder het recht op leven van de kinderen. De kinderen waren in levensgevaar en onschuldig, zo stelden de advocaten.⁵⁰ Op 11 november stelde de rechtbank de advocaten in het gelijk, en verklaarde zij dat er sprake was van een "ernstige en acute noodsituatie". De rechters oordeelden dat de Nederlandse staat er alles aan moest doen om kinderen terug te halen uit de kampen. Die plicht gold niet voor de vrouwen, maar in het geval de Koerden de kinderen niet wilden weghalen bij de vrouwen (wat in de praktijk het geval was), moest de overheid kijken of de moeders samen met de kinderen konden worden teruggehaald.

De uitspraak leidde tot kritische reacties van Kamerleden.⁵¹ CDA-Kamerlid Madeleine van Toorenborg maakte zich zorgen over deze "risicovolle uitspraak". Met de kinderen zouden ook de ouders recht krijgen op terugkeer. Volgens haar moest Nederland zich vooral inspannen voor de slachtoffers van de genocide en niet voor de daders. Ook voor de VVD kon er geen sprake zijn van terugkeer. "Wij willen

⁴⁹ Algemeen Dagblad, 14 nov 2019. IS-kinderen ophalen? Neem wel de juiste weg!

⁵⁰ RTL, 1 nov 2019. IS-vrouwen naar rechter om terugkeer vanuit Syrië te eisen, maken ze kans?

⁵¹ RTL, 11 nov 2019. Verdeeldheid in Tweede Kamer over vonnis terughalen kinderen Syrië-gangers.

deze kinderen niet terug. En hun ouders al helemaal niet”, twitterde Kamerlid Dilan Yesilgöz. “Ik hoop dat de Nederlandse staat zal doorprocederen.” Het VVD-Kamerlid zei tegen RTL Nieuws dat het een bijzonder frustrerende uitspraak was van de rechter. “Het ophalen van die kinderen kan heel gevaarlijk zijn voor diegene die ze moet ophalen. Bovendien, als je de kinderen haalt, dan krijgen de vaders en moeders straks het recht om erachteraan te reizen in het kader van gezinshereniging”. Alleen D’66 en GroenLinks waren het eens met de uitspraak van de rechter dat de kinderen moesten worden teruggehaald. “Dit sterkt ons in onze eerdere positie dat kinderen terug moeten worden gehaald”, aldus Sjoerd Sjoerdsma (D66). “Elke dag, week en maand dat kinderen daar langer zitten kan leiden tot radicalisering”.

Het CDA bleef op het standpunt staan dat de vrouwen in de regio berecht moesten worden. Omdat berechten in het Koerdische gebied onmogelijk was, en het ook niet mogelijk was in Irak vanwege de daar toegepaste doodstraf, kwam het CDA met een eigen oplossing: Nederland moest banden aanknopen met het regime van Assad zodat de vrouwen op Syrisch grondgebied berecht konden worden.⁵² Het idee om banden aan te knopen met een dictator die zijn eigen burgers met gifgas te lijf ging, vond echter weinig weerklank in de Kamer.

Zoals VVD en CDA hoopten, ging de regering tegen het vonnis in beroep. Elf dagen later vernietigde het hof in Den Haag het vonnis van de rechtbank en besloot het dat de eis van de vrouwen niet ingewilligd kon worden omdat het hier om een politieke kwestie ging die geen

⁵² Volkskrant, 13 nov 2019. Praten met Assad? Vooralsnog staat het CDA alleen in die wens.

zaak was voor de rechter.⁵³ De regering kon weer opgelucht ademen⁵⁴. D'66 deed nog een laatste poging om in ieder geval de kinderen terug te laten halen, desnoods zonder hun moeder. Op een vraag van D'66 antwoordde minister Grapperhaus dat dit in principe mogelijk was omdat de overheid de kinderen het recht op gezinshereniging kon ontzeggen op grond van bescherming van de nationale veiligheid.⁵⁵ Volgens de Nederlandse wet konden dus in principe wel alleen de kinderen opgehaald worden. In de praktijk bleek dit echter onmogelijk omdat de Koerden weigerden om alleen de kinderen terug te sturen naar Nederland. Zij vonden dat de kinderen niet van de moeders gescheiden konden worden.

De Koerdische minister van Buitenlandse Zaken noemde de uitspraak van het Haagse gerechtshof “teleurstellend en frustrerend”.⁵⁶ Hij vond het een grote fout dat Nederland zijn kinderen (inclusief de moeders) niet op wilde komen halen. “Juist als ze in Syrië blijven, zullen de kinderen op termijn een bedreiging voor Nederland gaan vormen” verklaarde de minister. Hij was verontwaardigd dat Nederland beweerde dat het te onveilig was om de kinderen op te halen. “Jammer genoeg spreekt uw overheid niet de waarheid. Die liegt. Ze hebben hier al een weeskind opgehaald. We hebben toen samen met een Nederlandse vertegenwoordiger hier een repatriëringsdocument ondertekend.” Hij wees er op dat in de voorgaande week ook weer kinderen uit

⁵³ Parool, 22 nov 2019. Staat hoeft IS-vrouwen en hun kinderen toch niet terug te halen.

⁵⁴ Trouw, 22 nov 2019. Het kabinet is opgelucht, maar de patstelling rond IS-kinderen duurt voort.

⁵⁵ Trouw, 20 jan 2020. Minister erkent: Nederland kan kinderen van IS-vrouwen ook zonder ouders terughalen.

⁵⁶ Trouw, 24 nov 2019. Koerdische minister: het is een grote fout dat Nederland de kinderen van IS-vrouwen niet ophaalt.

Denemarken, Groot-Brittannië en de VS waren opgehaald. Dat weekend vertrokken zelfs drie Duitse kinderen mét hun moeder.

In december 2019 deden de advocaten een laatste poging de vrouwen en kinderen terug te laten halen door bij de Hoge Raad in cassatie te gaan. Hun argument was dat de regering het niet kon maken om de kinderen in de Koerdische kampen aan hun lot - en mogelijk martelingen - over te laten.⁵⁷ Hoewel de Hoge Raad had toegezegd dat zij de zaak “versneld zou behandelen” kwam de uitspraak pas tegen de zomer van het volgend jaar.⁵⁸

Op 24 april 2020 kwam de advocaat-generaal van de Raad met het advies dat de uitspraak van het gerechtshof in stand moest worden gehouden.⁵⁹ Dat wilde volgens hem niet per definitie zeggen dat de staat niet in beweging hoefde te komen. “Vooral voor de repatriëring van de kinderen pleit veel”, schreef hij. “De foute keuzes van hun ouders kunnen aan deze kinderen niet worden tegengeworpen.” Naar zijn oordeel moest daarom van geval tot geval worden beoordeeld of hulp bij repatriëring aan de orde kon zijn. In sommige gevallen van de moeders gold wellicht ook dat hen weinig te verwijten viel “bijvoorbeeld omdat zij als jongvolwassenen niet werkelijk de keuze hadden om te weigeren hun man of partner op diens reis naar het kalifaat van IS te vergezellen”.

⁵⁷ Algemeen Dagblad, 6 dec 2019. Nederlandse IS vrouwen doen ultieme poging terugkeer met kinderen af te dwingen.

⁵⁸ Parool, 10 jan 2020. IS kinderen dupe trage Hoge Raad.

⁵⁹ Volkskrant, 24 april 2020. Adviseur Hoge Raad: staat hoeft IS-vrouwen en kinderen niet te repatriëren.

Uiteindelijk oordeelde de Hoge Raad op 26 juni 2020 dat het hof de claim van de vrouwen terecht had afgewezen.⁶⁰ Volgens de Raad konden de vrouwen en kinderen zich tegen de Nederlandse staat niet beroepen op mensenrechtenverdragen. Zij bevonden zich namelijk buiten Nederlands grondgebied. Er waren volgens de Raad ook geen bijzondere omstandigheden die maakten dat uit de mensenrechtenverdragen een verantwoordelijkheid van Nederland voor de vrouwen en de kinderen voortvloeide. Omdat de vorderingen van de vrouwen en de kinderen nauw verband hielden met vragen van (nationale) veiligheid en buitenlands beleid, moest de rechter zich terughoudend opstellen met betrekking tot de door de Staat gemaakte afwegingen. De Raad ging mee in de bezwaren die de Staat had aangevoerd tegen repatriëring, te weten:

- de nationale veiligheid in Nederland en andere Schengenlanden die in gevaar zou komen wanneer de uitgereisde vrouwen naar Nederland terugkeerden;
- de veiligheidsrisico's die Nederlandse ambtenaren en andere partijen zouden lopen bij het ophalen van de vrouwen en kinderen in Noord-Syrië;
- de internationale betrekkingen die beïnvloed zouden kunnen worden door de contacten die nodig waren om aan de vordering van de vrouwen en de kinderen te voldoen.

Uit de bewoordingen van de Raad is de worsteling af te lezen die binnen dit orgaan gevoerd werd over de vraag of de staat wel of niet verplicht was de vrouwen terug te halen. Terwijl de advocaat-generaal eerder had aangegeven dat er in individuele gevallen misschien wel

⁶⁰ Hoge Raad, 26 juni 2020. Nederlandse Staat niet verplicht vrouwelijke IS-reizigers en hun kinderen te repatriëren vanuit Syrië.

argumenten waren om vrouwen en kinderen terug te halen, kwam de Raad op grond van bovenstaande argumenten tot het oordeel dat de Staat in geen enkel geval verplicht was tot repatriëring. Zoals we hieronder zullen zien, werden deze argumenten een jaar later van tafel gevergd toen een vrouw haar strafvervolgning dreigde te ontlopen wanneer zij niet werd teruggehaald. Alle bezwaren die de Hoge Raad een jaar eerder had aangevoerd tegen repatriëring bleken plotseling minder belangrijk te zijn dan het risico dat de vrouw haar straf zou ontlopen.

Gebruik van het strafrecht

Parallel aan de zaak bij de Haagse rechtbank om de overheid te dwingen te vrouwen en kinderen terug te halen op grond van mensenrechten, waren Seebregts en collega's in 2019 een procedure gestart bij de Rotterdamse rechtbank waarbij ze op grond van het strafrecht eisten dat de vrouwen naar Nederland gehaald zouden worden om zich daar persoonlijk te kunnen verdedigen in hun strafzaak. De eerste vrouw voor wie een dergelijke zaak werd aangespannen, was Ilham B, een vrouw die getrouwd was geweest met een Belgische IS-strijder en die in 2017 door het Koerdische leger gevangen was genomen en sindsdien verbleef in kamp al-Hol.

Op 19 februari 2020 besloot de Rotterdamse rechtbank mee te gaan in de eis van de advocaten. De rechtbank stelde dat de voorgaande twee jaar nergens uit was gebleken dat de Staat zich had ingezet om de betreffende vrouw naar Nederland te krijgen voor haar berechting. Daarmee was het volgens de rechtbank “onredelijk dat de vervolging van de betrokkene nog langer doorging”. Zij gaf aan dat de strafzaken tegen de vrouwen in Syrië niet voor onbepaalde tijd gerekt konden worden en ze dreigde de vervolging van Ilham B te staken wanneer de

overheid zich onvoldoende inspande om haar naar Nederland te halen en haar de kans te geven zichzelf hier te verdedigen.⁶¹

De regering bleef echter herhalen dat ophalen te gevaarlijk was voor Nederlandse ambtenaren, ondanks het feit dat Seebregts het jaar ervoor al had aangetoond dat dit bezwaar ongegrond was. In juli 2019 was hij zelf naar Syrië gereisd en had hij daar enkele Nederlandse vrouwen bezocht in kamp al-Hol. Vanuit het kamp vertelde hij dat de situatie in de kampen veilig was en dat buitenlanders daar zonder problemen op bezoek konden komen.⁶² Ook had de Amerikaanse ambassadeur in Nederland in november 2019 nog eens het aanbod van de Amerikaanse regering herhaald om de vrouwen voor Nederland uit de kampen te halen en ze in Nederland af te leveren.⁶³

In een poging de repatriëring van de vrouwen en kinderen toch nog tegen te houden, probeerde de regering nog snel om een berechting in de regio te organiseren. Terwijl Minister van Buitenlandse Zaken Stef Blok eerder had verteld dat berechting door de Koerden niet mogelijk was, verklaarde hij op 20 februari 2020 (de dag na de uitspraak van de Rotterdamse rechtbank) dat de regering daarover intussen toch met de Koerden in gesprek was. Vanuit de hoek van deskundigen kwam er meteen kritiek op dit plan omdat het volgens hen onuitvoerbaar was. Zij wezen erop dat het Koerdische voorstel alleen op mannelijke gevangenen sloeg, en dat het voor de kinderen en vrouwen geen oplossing bood.

⁶¹ Algemeen Dagblad, 19 feb 2020. Rechter: ‘Vervolging IS-verdachte stopzetten als terughalen te lang duurt’.

⁶² NOS, 13 juli 2019. Advocaat van Nederlandse IS-vrouwen overweegt kort geding tegen overheid.

⁶³ NOS, 12 nov 2019. Ambassadeur VS herhaalt: wij kunnen helpen bij ophalen IS-vrouwen en -kinderen.

In juni 2020 begon de regering eindelijk te bewegen. Minister Grapperhaus van Justitie schreef aan de Tweede Kamer dat “het kabinet er nu aan hechtte dat de berechting van de vrouwen in Nederland gebeurde”, een complete draai ten opzichte van het in februari door minister Blok geuite standpunt.⁶⁴ Deze draai was kennelijk bedoeld om de Rotterdamse rechtbank ervan te weerhouden de zaak tegen Ilham B te stoppen.⁶⁵ Op grond van de uitspraak van Grapperhaus gaf de rechtbank de regering nu nog een half jaar de tijd om Ilham op te halen uit Syrië.

Uiteindelijk duurde het nog een heel jaar voordat Ilham in juni 2021 eindelijk werd teruggehaald, samen met haar twee eigen kinderen en nog een kind van een andere Nederlandse vrouw. Het terughalen gebeurde kort voordat er weer een proforma zitting tegen Ilham was in Rotterdam, en de rechtbank gedreigd had de strafzaak nu werkelijk te stoppen. Net als bij het terughalen van de weeskinderen in 2019 ontstond er ook nu weer commotie in de Tweede Kamer. “Over dit bericht moet zo snel mogelijk opheldering komen van het kabinet”, twitterde CDA-woordvoerder Anne Kuik. “Hier is het laatste woord nog niet over gesproken”, meldde haar VVD-collega Ingrid Michon. De Kamer bleef zich hevig verzetten tegen terughalen en tijdens een debat van de Vaste Kamercommissie voor Justitie en Veiligheid op 1 juli 2021 kreeg de regering flink de wind van voren.^{66, 67} Dit debat stond

⁶⁴ Algemeen Dagblad, 18 juni 2020. Minister wil Syriëgangster tóch in Nederland berechten.

⁶⁵ Volkskrant, 18 juni 2020. Opvallende koerswijziging: Nederland toch bereid tot terughalen IS-ganger.

⁶⁶ Tweede Kamer, 1 juli 2021. Terug naar Nederland halen van ISvrouwen en hun kinderen.

⁶⁷ Parlementaire monitor, 1 juli 2021. Debat Tweede Kamer over het terug naar Nederland halen van IS-vrouwen en hun kinderen.

helemaal in het teken van de terugkeer van Ilham in de voorgaande maand en de commissie vergaderde een volle dag over de vraag of Nederland wel of niet moest doorgaan met terughalen van uitreizigers. De overgrote meerderheid van de commissie was het niet eens met het feit dat Ilham was teruggehaald, en zij vond dat dit geen precedent moest vormen voor nieuwe gevallen. De regering ontkende in alle toonaarden dat haar beleid gewijzigd was en minister Grapperhaus verklaarde dat het hier een “zeer specifiek geval” betrof. Maar zowel de boze Kamerleden als de advocaten van de vrouwen zagen in dat het terughalen van Ilham wel degelijk een keerpunt was in het Nederlandse beleid.⁶⁸

In februari 2022 werd een groep van 5 vrouwen teruggehaald die ook het verzoek hadden ingediend om zich in Nederland persoonlijk te kunnen verdedigen in hun strafzaak. Dit gebeurde met hetzelfde argument als bij Ilham B: de regering had geen keus, wilde zij voorkomen dat de rechtbank de strafzaken zou laten vallen en de vrouwen hun straf zouden ontlopen. In dit geval waren de reacties vanuit de politiek al een stuk minder fel dan bij de repatriëring van Ilham B. Iedereen begon langzamerhand te begrijpen dat terughalen de enige reële optie was, en ook de inlichtingendiensten gaven nu aan dat terughalen beter was voor de veiligheid dan niets doen.⁶⁹

De tweede en voorlopig laatste groep kwam op 2 november 2022 terug in Nederland. Hiermee waren alle vrouwen teruggehaald die op dat

⁶⁸ NRC, 6 juni 2021. Terughalen Ilham B. is volgens kabinet ‘specifiek geval’ – advocaten zien precedent.

⁶⁹ Volkskrant, 3 feb 2022. Het recht moet zijn loop krijgen voor de Nederlandse IS-vrouwen – en dat is nog veiliger ook.

moment een zaak hadden aangespannen tegen de Nederlandse overheid.

2.10 Een kille ontvangst in Nederland

Kinderen meteen afgenomen van de moeders

Bij aankomst in Nederland werden de kinderen meteen afgenomen van de moeders. Hoewel sommige moeders geprobeerd hadden hun kinderen voor te bereiden op dit afscheid, was het vooral voor de jongste kinderen een zeer traumatische scheiding. Normaal zijn kinderen al sterk gehecht aan hun moeder, maar voor de kinderen die terugkeerden uit Syrië was dit nog veel sterker het geval. Zij hadden hun vader niet of nauwelijks gekend, en gedurende de jaren in de Koerdische kampen was hun moeder voor hen het enige houvast geweest. De tijd in de kampen was heftig geweest. De kinderen hadden er geleden onder honger en kou, en ze leefden constant onder de dreiging van geweld. Sommige kinderen hadden meegemaakt dat hun tent in brand was gestoken door radicale vrouwen en dat hun moeder hen ternauwernood had weten te redden. Het constante gevaar en de gezamenlijke ontberingen hadden daardoor de band tussen moeders en kinderen verder versterkt. Het is voor buitenstaanders moeilijk voor te stellen hoe pijnlijk de scheiding van moeders en kinderen op het moment van aankomst in Nederland geweest moet zijn.

De kinderen werden overgedragen aan Jeugdbescherming en eerst drie maanden ondergebracht bij een instelling ter observatie. Daarna vroeg Jeugdbescherming voor een jaar een machtiging aan bij de kinderrechter voor uithuisplaatsing en ondertoezichtstelling (OTS). In de meeste gevallen besloot Jeugdbescherming om de kinderen niet onder te brengen bij familie, maar ze te plaatsen in een gespecialiseerde inrichting

voor kindercare. Veel moeders gingen daartegen in beroep omdat ze liever zagen dat de kinderen naar familie zouden gaan. In enkele gevallen ging de rechter daarmee in, maar in de meeste gevallen niet. Na ongeveer een jaar werden de kinderen overgeplaatst naar een huis waar zij samen met twee vaste verzorgers en kinderen van een andere moeder in een soort gezinssituatie leefden.

Gedurende de periode dat hun moeders op de TA zaten, mochten de kinderen hun moeder slechts eenmaal in de zes weken een uurtje bezoeken. Hoewel het personeel van Jeugdzorg zijn best deed om de kinderen zo goed mogelijk te verzorgen, konden zij het gemis van hun moeder natuurlijk niet compenseren. Terwijl sommige kinderen nog in relatief goede mentale en fysieke conditie waren op het moment van terugkeer in Nederland, ontwikkelden ze problemen naarmate de scheiding van hun moeder langer duurde. Soms ontstonden er aanvaringen tussen de kinderen en het personeel van de inrichting waar de kinderen geplaatst waren. In minstens één geval werden medewerkers van de inrichting overgeplaatst nadat zij de kinderen te hardhandig hadden aangepakt.

Onderzoekster Lynn Schneider van de Haagse denktank ICCT zag dat “naarmate de scheiding van hun moeder voortduurde, de kinderen tekenen vertoonden van hechtingsstoornis, verlatingsangst, depressie, concentratieproblemen en agressief gedrag”. Zij concludeerde dan ook dat “voor sommige van deze kinderen de scheiding van hun moeders een grotere impact had gehad dan sommige van hun ervaringen in de detentiekampen”.⁷⁰

⁷⁰ Interview met Lynn Schneider in de Deense krant Informationen van 8 september 2024.

De nadelige gevolgen van de scheiding voor de kinderen werden in november 2022 ook benadrukt in een brief van 34 deskundigen aan de minister van rechtsbescherming (zie sectie 5.7).

Vrouwen naar de terroristenafdeling

De vrouwen werden na enkele dagen van ondervraging en medisch onderzoek overgebracht naar de terroristenafdeling (TA) van de penitentiaire inrichting (PI ofwel gevangenis) in Zwolle. Dit gebeurde op grond van de aanklacht dat zij zich schuldig hadden gemaakt aan terroristische misdrijven. Tegen alle vrouwen liep een aanklacht wegens terrorisme, en het Nederlandse beleid was om terrorismeverdachten altijd op te sluiten op een TA.

De terroristenafdeling is een extra beveiligd deel van de gevangenis waar de gedetineerden onder extra bewaking en zware beperkingen worden vastgehouden. Hij is te vergelijken met een EBI (extra beveiligde inrichting) waar criminelen van de zwaarste categorie zitten opgesloten. Hoewel het TA systeem oorspronkelijk bedoeld was voor mannelijke jihadisten, had het Ministerie van J&V in 2020 besloten om ook een TA voor vrouwen in te richten met het oog op de mogelijke terugkeer van vrouwelijke uitreizigers. Het is niet duidelijk of dit besluit genomen werd in de veronderstelling dat de teruggekeerde vrouwen ook overtuigde jihadisten waren die zouden proberen anderen te ronselen, of dat men gewoon niet wilde discrimineren tussen mannelijke en vrouwelijke uitreizigers. Feit is dat er in de PI Zwolle een speciale TA was gebouwd voor vrouwelijke gedetineerden, en dat op het moment dat de eerste groep vrouwen in februari 2022 in Nederland arriveerde, de cellen op de Zwolse TA voor hen klaar stonden.

Gedurende de eerste maanden werden de vrouwen op de TA niet behandeld voor hun trauma's, ook niet degenen die er zwaar aan toe

waren. Tijdens een bezoek van vertegenwoordigers van het Ministerie van J&V aan de TA Zwolle in april 2023 schrokken zij van de situatie waarin zij een van de gedetineerden, Chadia B, aantroffen. Chadia was de eerder genoemde zwakbegaafde vrouw die ernstig verminkt was geraakt in kamp al-Hol en waarvan Volkskrant verslaggeefster Ana van Es niet verwacht had haar nog levend terug te zien. Zij was in november 2022 teruggehaald en zat in een rolstoel omdat ze niet kon lopen. Desondanks was zij tot dat moment, net als de andere vrouwen, behandeld als zware crimineel en had ze in de zes maanden sinds haar terugkeer geen extra medische of psychologische zorg gekregen. Nadat de ambtenaren van J&V de TA hadden bezocht, werd Chadia nog dezelfde dag overgebracht naar een andere afdeling waar zij wel de benodigde hulp kreeg.

Leden van de actiegroep *Kinderen terug uit het kalifaat* die de klachten van de vrouwen op de TA hoorden, drongen er herhaaldelijk bij de directie van de PI op aan om de maatregelen te versoepelen. Zij vroegen om de vrouwen meer tijd in de buitenlucht te laten doorbrengen, om hen te betrekken bij het tuinproject van de gevangenis en om hen boeken te laten ontvangen. Gewezen werd op het feit dat op de TA in Vught de regels voor de mannen veel soepeler waren dan die voor de vrouwen in Zwolle. Al deze verzoeken werden door de directie van de PI afgewezen.

In hoofdstuk 5 komen we terug op het strenge regime van de TA, de geschiedenis van deze speciale afdelingen en de kritiek die er al jaren op dit systeem werd uitgeoefend. Ook wordt daar beschreven dat de TA voor vrouwen in feite een veel zwaardere straf was dan voor mannen.

2.11 Voor de strafrechter

In voorarrest

Voorafgaand aan de inhoudelijke behandeling van de strafzaken moest het Openbaar Ministerie alle beschikbare gegevens voor ieder van de vrouwen analyseren. Het ging daarbij onder meer om WhatsApp berichten die gevonden waren op de telefoons van de vrouwen zelf, familieleden of vrienden; berichten die waren gepost op Facebook of andere sociale media, gegevens die afkomstig waren van in beslag genomen IS-administratie, en verhoren door de Amerikaanse FBI en de Nederlandse MIVD. Alles bij elkaar ging het vaak om tienduizenden bronnen.

Omdat verdachten in Nederland niet zonder geldige reden langer dan drie maanden in voorarrest gehouden mogen worden, vond er om de drie maanden een proforma zitting plaats waarbij gekeken werd hoe ver het OM gevorderd was met het onderzoek van het bewijsmateriaal. Wanneer dit nog niet klaar was, besloot de rechtbank dan telkens het voorarrest weer met drie maanden te verlengen. Door de vele tijd die aan het vooronderzoek besteed werd, kon de inhoudelijke behandeling van de strafzaken pas na anderhalf jaar, in sommige gevallen zelfs pas na 2 jaar, plaatsvinden.

De proforma zittingen werden gehouden in de extra beveiligde zaal van de rechtbank in Rotterdam. De verdachten waren niet verplicht daarbij zelf aanwezig te zijn. Meestal lieten ze verstek gaan (mede op advies van hun advocaat) omdat ze zelf weinig aan de zitting konden bijdragen. Ook zagen ze op tegen de reis in een politiebusje vanuit Zwolle naar Rotterdam, en de verplichte visitaties bij het verlaten van de gevangenis en ook weer bij terugkeer. Visitatie wil zeggen dat de gedetineerde zich geheel uit moet kleden en zich moet laten

onderzoeken op verborgen voorwerpen op of in zijn/haar lichaam. Omdat hun afwezigheid bij de proforma zittingen door Yezidi waarnemers aanvankelijk werd uitgelegd als een blijk van minachting voor de slachtoffers van de genocide, probeerden de vrouwen later via een videolink wel bij de proforma zitting aanwezig te zijn.

De inhoudelijke zittingen

Wanneer het OM eindelijk klaar was met het voorbereiden van de aanklacht, werd het tijd voor de inhoudelijke zitting. Deze vond ook plaats in de extra beveiligde rechtszaal van de rechtbank in Rotterdam en de verdachte was verplicht hierbij zelf aanwezig te zijn. Het was voor haar de eerste maal in meer dan een jaar dat ze buiten de TA kwam. Ze was vanuit Zwolle naar Rotterdam vervoerd in een geblindeerd politiebuisje, en haar handboeien gingen pas af vlak voordat ze de rechtszaal binnen stapte. Ze was op dat moment volledig gedesoriënteerd en ook overdonderd door de volle zaal met mensen.⁷¹ Ze moest in haar eentje gaan zitten op een stoel tegenover drie rechters, twee officieren van justitie en twee griffiers. Om haar heen zaten vier zwaarbewapende beveiligers, en op de perstribune zaten journalisten klaar om een sappig verslag van de zitting te schrijven. De officier van justitie begon te vertellen dat ze verdacht werd van ernstige terroristische misdrijven, en hij verwees daarbij altijd naar de genocide op de Yezidi's waaraan de verdachte blijkbaar ook schuldig was. Het was niet verwonderlijk dat de meeste vrouwen aan het begin van de zitting

⁷¹ Beschrijving die ik kreeg van een van de vrouwen. Bij de eerste zaken waren er veel journalisten en andere belangstellenden aanwezig bij de zitting. Bij latere zaken nam de belangstelling af.

volledig van streek raakten, in tranen uitbarstten en pas na een poosje zover hersteld waren dat ze de vragen van de rechters konden beantwoorden.

Aanklacht wegens terrorisme

Alle teruggekeerde vrouwen werden aangeklaagd voor terrorisme. De aanklacht bestond altijd uit minimaal twee delen: lidmaatschap van een terroristische organisatie en voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven. Voor de eerste aanklacht was het voldoende om te bewijzen dat de betreffende vrouw op enig moment in het gebied was geweest dat door IS gecontroleerd werd. Het maakte daarbij niet uit wat de motieven van de vrouw waren geweest op het moment van uitreizen. Het OM ging ervan uit dat de vrouwen duidelijk hadden kunnen weten dat de organisatie die de baas was in het gebied waar zij naartoe gingen, een terroristische organisatie was. Bij de vrouwen die zich al Syrië bevonden vóór de oprichting van het kalifaat (juni 2014) en die als het ware per ongeluk verzeild waren geraakt in het kalifaat, stelde het OM dat zij uit het gebied hadden kunnen vertrekken zodra duidelijk was geworden dat IS een terroristische organisatie was.

Het tweede deel van de aanklacht, voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven, sloeg op het feit dat de vrouw een gezamenlijke huishouding had gevoerd met een IS-strijder. Door voor hem eten te koken, had zij hem immers in staat gesteld zijn terroristische misdrijven te plegen. Hierbij maakte het ook niet uit of de vrouw het eten koken doelbewust had gedaan om de man in staat te stellen zijn misdrijven te begaan, of dat zij simpelweg geen andere keuze had gehad dan voor haar man te koken. Als zij voor haar man gekookt had, en haar man was een terrorist, dan was zij het ook.

Dankzij deze verruiming van het begrip terrorisme slaagde het OM erin om bijna alle vrouwen voor dit misdrijf veroordeeld te krijgen. Vanaf 2021 eiste het OM voor deze twee misdaden samen een standaard straf van 5 jaar onvoorwaardelijk. Naast bovengenoemde aanklachten voor terrorisme werden sommige vrouwen ook beschuldigd van het in weerloze toestand brengen van minderjarige kinderen. Dit sloeg dan op de kinderen die zij vanuit Nederland hadden meegenomen naar Syrië. Eén vrouw werd hiervan beschuldigd omdat zij op het moment van uitreis zwanger was, en haar ongeboren kind daarmee in een weerloze toestand had gebracht. In dit geval ging de rechter niet mee met de eis van het OM omdat de vrouw op het moment van uitreis niet zeker kon weten of het kind bij de geboorte levensvatbaar zou zijn.

Verder werden enkele vrouwen aangeklaagd voor internationale misdrijven, te weten plundering (een oorlogsmisdrijf) en slavernij (een misdaad tegen de menselijkheid). Het plunderen sloeg op het feit dat de betreffende vrouw samen met haar man een leegstand huis betrokken had waaruit de oorspronkelijke bewoners vertrokken waren (hoe deed niet ter zake). En de beschuldiging van slavernij werd gebruikt in een geval waarbij de Nederlandse vrouw door haar man tijdelijk was ondergebracht in het huis van een vriend die er een Yezidi slavin op nahield. De Nederlandse had naar verluid de Yezidi vrouw enkele malen gevraagd om op haar gehandicapte kind te passen.

Verzachtende omstandigheden

In de meeste gevallen hield de rechtbank in meer of mindere mate rekening met verzachtende omstandigheden. Zo was er bij veel vrouwen sprake geweest van een ongelukkige jeugd met huiselijk geweld, mishandeling door familie of partners, uithuisplaatsingen en slechte

ervaringen met Jeugdzorg. Ook waren er vrouwen die al vóór hun vertrek naar Syrië leden aan depressies en andere psychische stoornissen. In sommige gevallen hield de rechtbank ook rekening met de periode die de vrouwen met hun kinderen hadden doorgebracht in de Koerdische detentiekampen. En soms hield de rechtbank bij het bepalen van de straf ook rekening met de in haar ogen onterechte dreiging door de IND met het intrekken van het Nederlanderschap bij de verdachte.⁷²

Maar in geen enkel geval hield de rechtbank rekening met het feit dat het gemis van hun kinderen op zich al een zware straf voor de moeders betekende. Ook de gevolgen voor de kinderen van de langdurige scheiding van hun moeders werden niet meegewogen in de vonnissen. En tenslotte hield de rechtbank ook geen rekening met het feit dat de vrouwen hun straf moesten uitzitten op de terroristenafdeling waar het regime veel zwaarder was dan op de reguliere afdeling. De verklaring was dat de rechters niet gingen over de manier waarop de detentie werd uitgevoerd.

De vonnissen

De vonnissen die vanaf 2021 werden uitgesproken, varieerden tussen 3 en 5 jaar. In veel gevallen (maar niet in alle) omvatte de straf een voorwaardelijk deel. Nadat de vrouwen hun gevangenisstraf hadden uitgezeten, kregen ze nog een aantal beperkingen opgelegd zoals een gebiedsverbod, contactverbod met vroegere vriendinnen, meldplicht bij politie en reclassering, en een verbod om in de buurt te komen van vliegvelden.

⁷² Rechtbank Rotterdam, zaaknummer 71/028953-22. Uitspraak 13 april, Punt 8.4.

Bij de eerste uitreizigers die vanaf 2013 op eigen kracht terugkeerden naar Nederland, waren de straffen veel lager; vaak slechts enkele weken of maanden. In die tijd oordeelden de rechters dat de vrouwen vertrokken waren in een opwelling en dat ze op het moment van uitreizen de consequenties van hun besluit niet hadden overzien. Vanaf 2021 ging het OM echter hogere straffen eisen. Het argument daarvoor was dat de vrouwen door langer in IS-gebied te blijven, meer loyaliteit aan de organisatie hadden getoond. Bovendien hadden sommigen via internet andere vrouwen in Nederland overgehaald om ook naar Syrië te komen. De vrees bestond dat de vrouwen door hun langere verblijf in IS-gebied ook gevaarlijker waren geworden doordat zij daar wapentraining hadden ontvangen.⁷³ De toenemende trend in de hoogte van de straffen culmineerde in de veroordeling in 2021 van Sadaf S. tot 5 jaar onvoorwaardelijk; een vonnis dat conform was aan de eis van het OM. Sadaf werd later ook nog het Nederlanderschap ontnomen waardoor zij niet in aanmerking kwam voor vervroegde vrijlating of proefverlof. Sadaf was van alle vrouwen degene die er het slechtst van af kwam in de rechtbank, en om deze reden zullen we haar geval hieronder nader bekijken.

De veroordeling van Sadaf S.

Sadaf S. was de dochter van een Afghaans echtpaar dat in 1997 als vluchteling naar Nederland kwam.⁷⁴ Zij was een veelbelovende HBO studente voordat ze in 2014 op 24-jarige leeftijd naar Syrië vertrok in navolging van haar jongere broer die enkele maanden eerder was

⁷³ Algemeen Dagblad, 11 feb 2021. OM gaat hogere straffen eisen tegen Syriëgangers die langer bij IS zijn gebleven, zoals Fatima uit Tilburg.

⁷⁴ NRC, 19 maart 2023. Vader veroordeelde Syriëganger: 'Ze willen een alleenstaande vrouw naar de Taliban sturen'.

uitgereisd. Beide jongelui waren geronseld in de beruchte Zoetermeerse moskee, de ontmoetingsplaats voor de grote groep uitreizigers uit die plaats. In 2019 ontsnapte Sadaf uit IS-gebied en werd ze door de Koerden gevangen genomen en overgebracht naar het detentie-kamp al-Hol. Van daaruit wist ze met steun van haar vader te ontsnappen naar Turkije, waar ze zich een poosje schuil hield. Op aandringen van haar vader meldde zij zich in 2020 bij de Nederlandse ambassade in Ankara om teruggehaald te worden naar Nederland. Haar vader was als Afghaanse vluchteling in 1997 goed opgevangen door de Nederlandse overheid en hij ging ervan uit dat zijn dochter ook een eerlijke behandeling zou krijgen na haar terugkeer in Nederland. Het vonnis van zijn dochter viel helaas tegen; in november 2021 kreeg zij vijf jaar onvoorwaardelijk.⁷⁵ Tegen het advies van haar advocaat in, ging zij niet in beroep omdat zij vreesde van het hof een nog hogere straf te krijgen. Zij zit al sinds 2020 gevangen op de terroristenafdeling in Zwolle, en haar straf loopt pas af in november 2025. Intussen is in 2021 haar Nederlanderschap ingetrokken door de IND omdat zij niet tegen haar vonnis in beroep was gegaan en haar veroordeling daardoor definitief was. Door het verlies van haar Nederlanderschap komt zij niet in aanmerking voor overplaatsing naar de reguliere afdeling en ook niet voor vervroegde vrijlating. Het is immers niet de bedoeling dat zij in Nederland blijft, dus hoeft zij zich daar ook niet op voor te bereiden. Zij heeft op dit moment alleen nog de Afghaanse nationaliteit, en zij moet officieel na haar vrijlating naar Afghanistan worden uitgezet. Een praktisch probleem daarbij is dat Nederland geen diplomatieke banden heeft met het Taliban-regime, zodat het de vraag is of

⁷⁵ Rechtbank Rotterdam, zaaknummer 71/278410-20. Uitspraak 12 nov 2021.

het inderdaad tot uitzetting zal komen. Mocht dat niet lukken, dan blijft zij als illegale vreemdeling in Nederland.

Het vonnis van Sadaf werd achteraf door veel partijen als buitensporig hoog beschouwd.

Latere vonnissen

De veroordeling van Sadaf S. tot vijf jaar onvoorwaardelijk schiep een precedent voor latere vonnissen. Rechters verklaarden dat zij rekening moesten houden met deze eerdere uitspraak en daar niet te ver onder konden gaan zitten. Een vrouw die oorspronkelijk veroordeeld was tot 2,5 jaar (Ilham B.) werd later in hoger beroep veroordeeld tot 3 jaar ondanks het feit dat er geen aanvullend bewijsmateriaal tegen haar was ingebracht. Het enige argument was dat haar straf meer in overeenstemming gebracht moest worden met andere vonnissen van meer recente datum.

Na 2022 was er weer een lichte trend tot lagere vonnissen doordat de rechters meer rekening gingen houden met de persoonlijke omstandigheden van de vrouwen voorafgaand aan hun vertrek naar Syrië. Ook werd er meer rekening gehouden met de barre leefomstandigheden waaronder de vrouwen in Syrië gevangen hadden gezeten. In sommige gevallen vonden de rechters de tijd die de vrouwen hadden doorgebracht in Koerdische gevangenschap ook een reden tot strafvermindering. Die overheid had immers geweigerd om hen eerder terug te halen terwijl dit wel mogelijk was. En mogelijk begonnen de rechters ook te beseffen dat een lange detentie schadelijk was voor de vrouwen en kinderen, en daarmee uiteindelijk ook voor de Nederlandse samenleving. Deze overweging werd echter nooit expliciet uitgesproken, met uitzondering van de zaak tegen Xaviera S. in maart 2024. Xaviera was al kort na haar terugkeer tijdelijk vrijgelaten vanwege het feit dat

zij hoogzwanger was en de rechter haar toestond om thuis bij haar moeder te bevallen. Het OM overwoog bij haar strafzaak dat een terugkeer van de verdachte naar de cel de kans op recidive alleen maar zou vergroten, en daardoor niet zou bijdragen aan de bestrijding van het terrorisme. Terwijl het OM vond dat een celstraf van 6 tot 7 jaar eigenlijk gepast zou zijn geweest gezien de ernst van de feiten, eiste het slechts een straf die overeenkwam met de periode dat de verdachte in voorarrest had gezeten.⁷⁶ Een opvallend coulante eis, waarmee de rechter akkoord ging.

2.12 Afnemen nationaliteit

Het Nederlandse beleid was (en is nog steeds) erop gericht om vrouwen die veroordeeld zijn voor terrorisme na het uitzitten van hun straf weer het land uit te zetten. Zij zijn tenslotte alleen teruggehaald om gestraft te worden en niet om weer opgenomen te worden in onze maatschappij. Het uitzetten kan pas gebeuren op het moment dat de vrouwen hun Nederlandse nationaliteit is afgenomen. En dit laatste kan pas op het moment dat de veroordeling wegens terrorisme onherroepelijk is. Dit is een reden voor de vrouwen om steeds tegen hun veroordeling in beroep te gaan.

Intrekken van het Nederlanderschap mag volgens internationale verdragen niet leiden tot stateloosheid, en het is om deze reden alleen mogelijk bij vrouwen die nog over een tweede nationaliteit beschikken. Dit zijn vrouwen die in Nederland geboren zijn, maar die bij hun geboorte tevens de nationaliteit van (een van) hun ouders hebben meegekregen. In de meeste gevallen gaat het hierbij om de Marokkaanse

⁷⁶ Algemeen Dagblad, 1 maart 2024. De kinderslippers lagen nog op de grond, IS-vrouw Xaviera wordt vervolgd voor plunderen in Syrië.

of Turkse nationaliteit die automatisch wordt overgedragen op de kinderen, en waarvan de laatsten geen afstand kunnen doen. Het intrekken gebeurt door de IND namens de staatssecretaris voor Justitie en Veiligheid. Officieel moet de IND hierbij rekening houden met de gevolgen van het verlies van het burgerschap van de Europese Unie en met persoonlijke omstandigheden, maar in de praktijk gebeurt het afnemen van het Nederlanderschap automatisch zodra iemands veroordeling wegens terrorisme onherroepelijk is.

Tot nu toe is het Nederlanderschap slechts bij twee vrouwen afgenomen, te weten Fatima H. en Sadaf S. Bij de eerste is het besluit in 2022 vernietigd door de Raad van State op grond van de overweging dat de belangen van haar minderjarige kinderen onvoldoende waren meegewogen in het besluit van de staatssecretaris.⁷⁷ De kinderen zaten al sinds 2019 in Nederland op school en waren hier geworteld. Bij Sadaf S. werd het Nederlanderschap afgenomen terwijl zij gevangen zat. Zij heeft nu alleen nog de Afghaanse nationaliteit en officieel moet zij naar dit land worden uitgezet wanneer haar detentie eindigt in november 2025. Zij heeft geen kinderen, dus het besluit om haar Nederlanderschap in te trekken, kan door de Raad van State niet om dezelfde reden worden vernietigd als bij Fatima H.

⁷⁷ Raad van State, 29 juni 2022. Zaaknummer 202006910/1 en 202006913/1. Intrekking Nederlanderschap en ongewenstverklaring Syriëganger vernietigd.

3 Aanpak Nederland vergeleken met andere landen

Nadat we in het vorige hoofdstuk een chronologisch overzicht hebben gegeven van de gebeurtenissen rond de terugkeer en berechting van de Nederlandse vrouwen, zullen we nu de behandeling van de vrouwen in Nederland vergelijken met die in andere landen. We beginnen met de repatriëring van de vrouwen en kinderen en daarna kijken we naar de berechting en detentie van de vrouwen. Vervolgens vergelijken we het Nederlandse beleid ten aanzien van het afnemen van de nationaliteit met dat in onze buurlanden.

3.1 Weigering om vrouwen en kinderen te repatriëren

Een van de opvallendste verschillen tussen Nederland en andere Europese landen was de halsstarrige weigering van onze regering om de Nederlandse vrouwen en kinderen terug te halen uit de Koerdische kampen. Hoewel daar in andere landen aanvankelijk ook weinig animo voor bestond, spande Nederland toch wel de kroon. Statistieken over de aantallen gerepatriëerde kinderen (Tabel 1) laten zien dat Nederland eind 2020 ergens helemaal onderaan de lijst bungelde. De enige Nederlandse kinderen die op dat moment waren teruggehaald, waren de twee weeskinderen die de Fransen voor ons hadden meegebracht in juni 2019.

Alleen Kosovo en enkele Centraal-Aziatische landen begonnen al vrij snel met het repatriëren van hun burgers. Vanaf 2019 begonnen ook de buurlanden van Nederland voorzichtig met het terughalen van hun vrouwen en kinderen. In deze landen drong langzaam het besef door dat repatriëring onvermijdelijk was uit oogpunt van humaniteit en

veiligheid. Frankrijk, België, Duitsland en Finland haalden geleidelijk ook meer kinderen terug, samen met de moeders.

Kazakhstan	548	België	6
Kosovo	254	Italië	6
Oezbekistan	148	Engeland	6
Rusland	132	Albanië	5
Frankrijk	28	Soedan	5
Bosnië	26	Nigeria	3
Verenigde Staten	22	Oostenrijk	2
Finland	14	Nederland	2
Australië	8	Saoedi Arabië	2
Duitsland	8	Trinidad + Tobago	2
Noorwegen	8	Canada	1
Zweden	7	Denemarken	1

Tabel 1. Teruggehaalde vrouwen en kinderen per land t/m november 2020.⁷⁸

De Nederlandse regering bleef echter stug vasthouden aan haar beleid om geen vrouwen en kinderen op eigen initiatief terug te halen. Het officiële argument daarvoor was dat zij vond dat de vrouwen in de regio terecht moesten worden. Dáár lagen de bewijzen voor de misdaden van de vrouwen. Bovendien zou berechting in de regio de plaatselijke bevolking genoegdoening geven voor het onrecht dat haar was aangedaan. Tegen beter weten in bleef de regering volhouden dat berechting in de regio mogelijk was, en dat de vooruitzichten daarop steeds beter werden.

⁷⁸ Rights & Security, 17 feb 2021. Europe's Guantanamo, pag. 64.

Het terughalen van Ilham B. in 2021 en van 17 andere vrouwen in 2022 gebeurde uitsluitend omdat de rechter gedreigd had de strafvervolgning tegen de vrouwen anders te staken. Met dit argument kon de regering de felle protesten in de Kamer sussen. Mokkend moesten de rechtse partijen zich neerleggen bij de repatriëring omdat het vooruitzicht dat de vrouwen anders hun straf zouden ontlopen, voor hen nog erger was.

In het regeerakkoord van december 2022 werd afgesproken dat het Nederlandse beleid van niet actief repatriëren zou worden voortgezet, en in het hoofdlijnenakkoord van mei 2024 is afgesproken dat het beleid ten aanzien van terroristen verder verscherpt zal worden. Als gevolg daarvan is tot op heden (oktober 2024) het Nederlandse regeringsbeleid nog steeds onveranderd: er worden geen vrouwen en kinderen opgehaald tenzij de regering daartoe door de rechter gedwongen wordt. Nederland is in dit opzicht uniek in Europa.

3.2 Alle vrouwen veroordeeld voor terrorisme

In Nederland werden alle teruggekeerde vrouwen automatisch aangeklaagd voor lidmaatschap van een terroristische organisatie en voorbereiding van terroristische misdrijven. Hoewel in België en Duitsland de meeste vrouwen ook werden aangeklaagd voor terrorisme, was de aanpak in Nederland toch nog een graadje strenger. En vergeleken met Zweden, Finland en Canada was de Nederlandse aanpak erg hard. Daar werd eerst gekeken of de vrouwen werkelijk iets misdaan hadden voordat ze werden opgesloten. In de tussentijd konden ze hun proces in vrijheid afwachten, samen met hun kinderen. Dit was bijvoorbeeld

het geval in Finland, Zweden,⁷⁹ Noorwegen en Canada. Ook in Centraal-Aziatische landen werden de vrouwen niet bij voorbaat van terrorisme beschuldigd. Zelfs in Syrië vonden sommige inwoners dat de vrouwen van IS-strijders geen schuld hadden aan de misdaden van IS in hun land.⁸⁰

De eerder genoemde Kimberly Polman, een Canadese vrouw die samen met de Nederlandse vrouwen in kamp Roj zat, werd ongeveer gelijktijdig met de Nederlandse vrouwen gerepatrieerd. Zij kreeg in Canada een enkelband en beperkingen ten aanzien van internet en telefoongebruik, maar hoefde niet naar de gevangenis. Een jaar na haar repatriëring besloot de Canadese rechtbank al haar beperkingen op te heffen. Haar Nederlandse vriendinnen zaten toen al ruim een jaar op de terroristenafdeling in Zwolle te wachten op de behandeling van hun strafzaak.

Uiteindelijk werden praktisch alle Nederlandse vrouwen ook daadwerkelijk veroordeeld voor terrorisme. Het OM hanteerde daarbij een sterk verlaagde bewijslast, en de rechters gingen hierin mee (zie volgende hoofdstuk). In veruit de meeste andere landen was de veroordeling van de vrouwen voor terrorisme geen automatisme; daar werd serieus gekeken of de vrouwen werkelijk misdrijven gepleegd hadden.

Het ICCT rapport

Bij de vervolging en berechting van de teruggekeerde vrouwen was er duidelijk sprake van coördinatie tussen Nederland en zijn directe

⁷⁹ Just Security, 6 dec 2022. *As Women and Children Return to the West from Syrian Camps, Lessons From Sweden.*

⁸⁰ Trouw, 24 nov 2019. Koerdische minister: het is een grote fout dat Nederland de kinderen van IS-vrouwen niet ophaalt.

buurlanden wat betreft de formulering van aanklachten en de straffen die werden opgelegd. Erg groot zijn de verschillen tussen deze landen daardoor niet, wat blijkt uit een vergelijkend onderzoek dat in 2024 werd gepubliceerd door het ICCT (International Centre for Counter Terrorism). Dit rapport met als titel *Female Jihadis Facing Justice, Comparing Approaches in Europe* vergelijkt de vervolging en berechting van vrouwelijke Syriëgangers in de periode 2012-2023 tussen Duitsland, België, Frankrijk en Nederland.⁸¹

Het ICCT rapport laat zien dat er veel overeenkomsten bestaan tussen de vervolging en berechting van de teruggekeerde vrouwen in de vier genoemde landen. Maar toch springt Nederland er op sommige punten duidelijk uit. Zo werden in Nederland praktisch alle teruggekeerde vrouwen veroordeeld voor lidmaatschap van een terroristische organisatie en het voorbereiden van terroristische misdrijven. In België was dat slechts 58% en in Duitsland minder dan de helft.

Wat de hoogte van de straffen in de verschillende landen betreft, geeft het rapport geen duidelijk beeld. Op pagina 143 van het rapport staat een tabel met de gemiddelde duur van de gevangenisstraf in ieder van de vier landen. Deze tabel suggereert dat de straffen in Nederland laag zijn in vergelijking met die in onze buurlanden. Voor Nederland wordt een gemiddelde gevangenisstraf van 1,6 jaar berekend, terwijl voor de andere drie landen een veel hoger gemiddelde gevonden wordt. De cijfers in de tabel zijn echter misleidend doordat het gemiddelde voor ieder land op een andere periode is gebaseerd. Zo worden voor Nederland straffen meegerekend uit de periode 2012-2015 toen er nog vonnissen werden uitgesproken in de orde van enkele weken of

⁸¹ ICCT, februari 2024. *Female Jihadis Facing Justice: Comparing Approaches in Europe*.

maanden. Voor Frankrijk zijn alleen gegevens gebruikt vanaf 2017 toen er al veel hogere straffen werden gegeven. In onze buurlanden werden ook de straffen meegerekend van vrouwen die betrokken waren bij terroristische aanslagen in eigen land, en die relatief hoog uitvielen. Zo werden de vier vrouwen die betrokken waren bij de aanslag op de Notre Dame in 2016 veroordeeld tot straffen van 25-30 jaar wat het gemiddelde voor Frankrijk natuurlijk aardig opkrikte. De auteurs van het rapport concludeerden zelf ook dat de getallen in de tabel weinig betekenden, en de vraag is waarom zij de tabel dan überhaupt opnamen in het rapport. In hoofdstuk 9 wordt beschreven hoe de Nederlandse pers met de misleidende cijfers aan de haal ging.

De titel van het ICCT rapport (*Female Jihadis Facing Justice, Comparing Approaches in Europe*) was natuurlijk misleidend omdat Nederland alleen vergeleken werd met drie buurlanden. Met deze drie landen had Nederland waarschijnlijk zijn klokken gelijk gezet, met als gevolg dat hetgeen in Nederland gebeurde, ‘normaal’ leek. Wanneer Scandinavische landen (die toch ook tot Europa behoren) bij de vergelijking betrokken waren geweest, was Nederland er heel anders uitgekomen. Ook in Kosovo, een ander Europees land, werden de vrouwen niet vervolgd voor het uitreizen.

Een ander punt van kritiek op het ICCT rapport is het gebruik van de term ‘female jihadis’ in de titel. Deze term suggereert dat alle vrouwen die voor de rechter kwamen, vrouwelijke jihadisten waren. Een jihadist is iemand die met geweld ernaar streeft om een bepaalde versie van de islam op te leggen aan de samenleving. In hoofdstuk 4 zullen we zien dat daarvan bij de meeste vrouwen geen sprake was. De term ‘female jihadis’ komt overeen met het in Nederland vaak gebruikte ‘IS-vrouwen’. Ook die term klopt niet omdat de meeste vrouwen zich niet bewust bij IS hadden aangesloten. Zij waren weliswaar getrouwd geweest met een IS-strijder, maar dat maakte hen zelf nog niet tot IS-

lid. In Nederland is de vrouw van een man die tot een criminele organisatie behoort, ook niet automatisch lid van die organisatie.

En tenslotte worden de teruggekeerde vrouwen in het ICCT rapport consequent aangeduid met de Engelse term ‘female VEOs’ (violent extremist offenders) wat vrij vertaald ‘gewelddadige extremistische daders’ betekent. Zoals de hoofdauteur van het rapport in een toelichting achteraf verklaarde, bleek uit de bestudering van de vonnissen “dat de vrouwen in grote meerderheid niet betrokken waren geweest bij gewelddadige delicten”.⁸² De benaming ‘VEO’ is dus volledig misplaatst, en het gebruik van deze term is een voorbeeld van de onbewuste neiging, zelfs bij wetenschappelijke onderzoekers, om alle vrouwen te betitelen als terroristen.

In hoofdstuk 4 zullen we nader ingaan op de inhoud van het begrip terrorisme, en op de vraag of het terecht was de vrouwen voor dit misdrijf te veroordelen.

3.3 Alle vrouwen naar de terroristenafdeling

Ten aanzien van de methode van detentie laat het ICCT rapport zien dat er grote verschillen bestaan tussen de vier onderzochte landen. In Nederland is gekozen voor het concentratiemodel waarbij de vrouwen worden opgesloten op een speciale terroristenafdeling zodat zij niet in contact kunnen komen met andere gedetineerden. Nederland is uniek in dit opzicht. In België en Duitsland heeft men gekozen voor het dispersiemodel, waarbij gedetineerden worden ondergebracht in normale gevangenschappen omdat men vindt dat het contact met andere

⁸² EenVandaag, 2 feb 2024. IS-vrouwen zijn 'modelgevangenen', blijkt uit uniek Europees onderzoek, maar reïntegratie is ingewikkeld door veiligheidsregels.

gedetineerden belangrijk is. Frankrijk heeft een gecombineerd systeem. Hier worden teruggekeerde vrouwen eerst 8 weken geobserveerd, en op grond van de resultaten wordt besloten of zij naar een isoleercel moeten, naar een deradicalisering afdeling, of naar een normale gevangenis. Van alle vrouwen gaat uiteindelijk 55% naar een normale gevangenis.

Detentie op de terroristenafdeling is veel zwaarder dan op een reguliere afdeling vanwege het grote aantal uren dat de vrouwen alleen zitten opgesloten in hun cel, het gebrek aan beweging en buitenlucht, en het volledige gebrek aan privacy. Daarnaast heeft het ook gevolgen voor het contact tussen moeder en kind. Nederland heeft veruit het meest restrictieve systeem waarbij de kinderen hun moeder slechts één uur per zes weken mogen bezoeken, en dat ook nog in een kind-onvriendelijke ruimte. In Frankrijk is de bezoeksregeling al ruimer, en in Duitsland mogen de kinderen maandelijks gedurende 12 uur bij hun moeder verblijven. België spant de kroon wat betreft de bezoeksregeling voor de kinderen; hier mogen de kinderen elke dag of tenminste 3 maal per week hun moeder bezoeken.

In hoofdstuk 5 wordt verder ingegaan op de extra beperkingen waaraan de vrouwen op de TA onderworpen zijn.

3.4 Intrekken Nederlanderschap standaardprocedure

Het ICCT rapport laat zien dat Nederland ook strenger is bij het afnemen van de nationaliteit dan andere landen. Terwijl het in Nederland standaardprocedure is bij alle vrouwen met dubbele nationaliteit die onherroepelijk veroordeeld zijn wegens terrorisme, gebeurt het in andere landen veel spaarzamer, en dan alleen op grond van individuele beoordeling.

In Frankrijk kan de nationaliteit alleen worden afgenomen bij personen die hem door naturalisatie verkregen hebben, d.w.z. bij personen die niet in Frankrijk geboren zijn. De reden ertoe kan bestaan uit een ernstig misdrijf zoals terrorisme. Het intrekken gebeurt door de Ministerraad nadat zowel de betreffende persoon als de Raad van State zijn gehoord. Het eerste en tot nu toe enige geval waarbij de nationaliteit bij een vrouw werd afgenomen, betrof een vrouw van Turks/Franse nationaliteit die betrokken was geweest bij de planning van een aanslag in 2017. Bij haar werd in 2023 het Franse staatsburgerschap afgenomen, maar zij mocht wel in Frankrijk blijven wonen. Van teruggekeerde vrouwen uit Syrië is nog nooit de nationaliteit afgenomen.

In Duitsland bestaat de mogelijkheid tot het afnemen van de nationaliteit pas sinds 2019, en alleen in het geval de persoon betrokken is geweest bij terroristische gevechtshandelingen.⁸³ De maatregel kan niet met terugwerkende kracht worden toegepast. Tot nu toe is de Duitse nationaliteit nog bij geen enkele vrouw afgenomen.

België is het land dat nog de meeste overeenkomst vertoont met Nederland. Hier kan de nationaliteit worden afgenomen bij personen met dubbele nationaliteit, en het is tot nu toe al enkele malen gebeurd. In het verleden kwam het zelden voor, maar tegenwoordig vraagt de federale aanklager het in alle gevallen waarin hij de maximumstraf eist. Als gevolg hiervan werd tussen 2019 en 2022 bij elf vrouwen het Belgische staatsburgerschap afgenomen, maar bij acht van hen gebeurde dat in fysieke afwezigheid. Het feit dat de federale aanklager vraagt om het afnemen van de nationaliteit betekent dat deze maatregel in België als straf beschouwd wordt.

⁸³ ICCT, februari 2024. *Female Jihadis Facing Justice: Comparing Approaches in Europe*, pag 71.

Uit dit overzicht blijkt dat het afnemen van de nationaliteit bij teruggekeerde vrouwen in de ons omringende landen geen regel is maar uitzondering. In Duitsland is het nog nooit gebeurd, en in Frankrijk slechts eenmaal. Dit is opvallend omdat in die landen vele tientallen mensen bij terroristische aanslagen van IS om het leven zijn gekomen. Alleen België komt een beetje in de buurt van Nederland omdat daar sinds kort de nationaliteit wordt afgenomen in het geval de aanklager de maximumstraf eist. Daar is het afnemen van de nationaliteit dus gekoppeld aan de hoogte van de strafeis, en is het dus gewoon een onderdeel van de straf. Beseft moet worden dat België zwaar getroffen is door terroristische aanslagen en dat het afnemen van de nationaliteit is toegenomen na deze aanslagen.

Maar zelfs vergeleken bij België is Nederland uniek in het feit dat hier de nationaliteit automatisch wordt afgenomen na een veroordeling wegens terrorisme, ongeacht de hoogte van de straf. Ook is Nederland uniek in het feit dat het afnemen van de nationaliteit hier niet beschouwd wordt als straf maar als een routinematige administratieve aangelegenheid waar geen strafrechter aan te pas hoeft te komen.

3.5 Conclusie

De angst voor de vrouwen die naar Syrië waren vertrokken en de weerszin om hen terug te halen, bestonden overal in de westerse wereld. De oorzaken daarvan zullen we in hoofdstuk 8 bespreken. Maar merkwaardig genoeg was de weerstand in Nederland om zijn vrouwen en kinderen terug te halen, sterker dan die in onze buurlanden. Wij waren het enige land in Europa dat dit pertinent bleef weigeren zolang het daartoe niet door de rechter gedwongen werd.

Opvallend was ook dat de drang om de vrouwen te veroordelen wegens terrorisme in Nederland sterker bleek dan in andere landen, en

ook dat de vrouwen hier allemaal naar de terroristenafdeling moesten. En tenslotte was Nederland ook Europees kampioen als het ging om het afnemen van de nationaliteit.

De harde Nederlandse aanpak was extra opvallend omdat Nederland zich in het verleden juist altijd sterk had gemaakt voor de bescherming van mensenrechten, ook bij personen die verdacht werden van terrorisme. De Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken, Maxime Verhagen, berispte in 2007 nog de VS voor het feit dat dit land een aantal gevangenen uit de Irak-oorlog opgesloten hield op de Amerikaanse basis in Guantánamo Bay zonder dat ze een eerlijk proces kregen.⁸⁴

⁸⁴ Parool, 15 maart 2007. Verhagen spreekt VS aan op Guantánamo.

4 Veroordeling wegens terrorisme

In het vorige hoofdstuk werd een aantal punten genoemd waarop de Nederlandse aanpak van de teruggekeerde vrouwen strenger was dan in andere landen. We zullen nu enkele van deze punten nader bekijken, en we beginnen met de veroordeling van de vrouwen wegens terrorisme.

Zoals we zagen in hoofdstuk 3 was Nederland uniek in het feit dat *alle* teruggekeerde vrouwen zonder aanzien des persoons werden veroordeeld wegens terrorisme. Er werd in Nederland niet per geval bekeken of de vrouw in kwestie werkelijk iets gedaan hadden dat in de buurt kwam van de normale definitie van terrorisme. Er was tevoren besloten dat alle teruggekeerde vrouwen gewoon veroordeeld moesten worden voor dit misdrijf. En door het sterk verlagen van de bewijslast slaagde het OM er ook daadwerkelijk in om alle vrouwen hiervoor veroordeeld te krijgen. Nederland was in dit opzicht uniek in Europa en ook in de rest van de wereld. Hoewel ook in onze directe buurlanden de meeste teruggekeerde vrouwen van terrorisme beschuldigd werden, was de veroordeling voor dit misdrijf geen automatisme. In die landen werd gekeken naar wat de vrouwen in werkelijkheid misdaan hadden, met als gevolg dat niet alle vrouwen voor terrorisme veroordeeld werden.

In enkele andere landen in Europa en ook elders in de wereld werden de vrouwen niet aangeklaagd voor terrorisme, alleen vanwege het feit dat ze vertrokken waren naar Syrië. Daar werd eerst gekeken of de vrouwen werkelijk iets gedaan hadden dat niet door de beugel kon. Indien dat het geval was, werden zij alleen voor die feiten aangeklaagd. Intussen konden ze hun proces gewoon in vrijheid afwachten en werden ze niet gescheiden van hun kinderen. Dit was bijvoorbeeld

het geval in Finland, Zweden, Noorwegen en Canada. Ook in Centraal-Aziatische landen werden de vrouwen niet bij voorbaat van terrorisme beschuldigd.

In dit hoofdstuk zullen we bekijken wat terrorisme nu precies inhoudt; wat voor terrorismewetgeving er in Nederland bestond op het moment dat de vrouwen terugkeerden, en of ze in werkelijkheid iets gedaan hadden dat als terrorisme beschouwd kon worden.

4.1 Wat verstaan we onder een terrorist?

Het begrip terrorisme speelde een belangrijke rol bij de berechting van de vrouwen. Zij werden aangeklaagd voor lidmaatschap van een terroristische organisatie en voor het voorbereiden van terroristische misdrijven. Alleen al vanwege het feit dat zij verdacht werden van terrorisme werden ze opgesloten op de terroristenafdeling, en op deze afdeling moesten zij ook hun gehele verdere straf uitzitten, of tenminste het overgrote deel daarvan. Op basis van de veroordeling wegens terrorisme werd bij vrouwen met dubbele nationaliteit ook het Nederlanderschap afgenomen.

Omdat het begrip terrorisme zo'n belangrijke rol speelde bij de berechting en detentie van de vrouwen is het nuttig om dit begrip nader te bekijken. Wat verstaan we onder een terrorist? Iemand die een aantal willekeurige mensen doodschiet in een restaurant, of die een verkeersvliegtuig in een wolkenkrabber laat vliegen, is een terrorist; daarover zijn we het snel eens. Ook mensen die aanslagen plegen op een kerstmarkt, in een trein of op een vliegveld beschouwen we als terroristen. Maar is een jonge vrouw die in een vlag van verstandsverbijstering haar man achterna reist naar het kalifaat een terrorist? Of een zwakbegaafde oma die een kopje thee zet voor haar dochter die samenwoont met een IS-strijder? Het lijkt erop dat ons begrip terrorist

geleidelijk is uitgebreid tot iedereen die op enigerlei wijze ooit in contact is geweest met IS, ongeacht de rol die hij/zij bij deze organisatie gespeeld heeft. Is het wel reëel om al deze mensen te bestempelen als terrorist?

Terrorisme is volgens de definitie van de AIVD “het uit ideologische motieven plegen van op mensenlevens gericht geweld, dan wel het aanrichten van maatschappij-ontwrichtende zaakschade, met als doel maatschappelijke ondermijning en destabilisatie te bewerkstelligen, de bevolking ernstige vrees aan te jagen of politieke besluitvorming te beïnvloeden”.⁸⁵ Deze definitie is duidelijk en komt overeen met wat in normale spraakgebruik onder terrorisme verstaan wordt. Het woord terrorist is afgeleid van het Latijnse woord ‘terror’ dat paniek betekent. Een terrorist probeert dus paniek te zaaien onder de bevolking, en hij/zij doet dit door het plegen van bloedige aanslagen op willekeurige plaatsen en op willekeurige personen. Belangrijk is dat het om willekeurige personen gaat, want dit versterkt de paniek die er ontstaat onder de bevolking. Iedereen kan op elk willekeurig moment het slachtoffer worden van een terreuraanslag, of je nu in de trein zit, in een vliegtuig, in een restaurant, of rondloopt op een kerstmarkt.

Echte terroristen waren de leden van Al-Qaida die de aanslagen pleegden van 11 september 2001. Of de plegers van de aanslagen op de treinen in Madrid in 2004, van de aanslagen in Parijs in 2015, in België in 2016, in Duistland in 2016 en in Engeland in 2017. Deze aanslagen waren allemaal gericht op willekeurige burgers, en juist daardoor veroorzaakten ze zoveel paniek. Iedere burger had het gevoel dat hij of zij het volgende slachtoffer kon zijn.

⁸⁵ AIVD, ongedateerd. Wat is terrorisme en waarom doet de AIVD er onderzoek naar?

Aanslagen die gericht zijn op specifieke personen die de onvrede van de dader(s) hebben opgeroepen, zijn geen echte terreuraanslagen. Zij hebben niet als doel om paniek te zaaien of de maatschappij te ontwrichten. Zij veroorzaken wel grote maatschappelijke verontwaardiging, maar zij leiden niet tot een algeheel gevoel van onveiligheid bij de gewone burger. De aanslag op Pim Fortuyn was een politieke moord en geen terreurdaad. De dader, een dierenactivist, was het niet eens met Fortuyns mening dat er een plaats moest blijven voor de nertsenkweek in Nederland. De moord op Peter R. de Vries was ook geen terreurdaad omdat het hier ging om een afrekening door criminelen. Zelfs de moord op Theo van Gogh voldoet niet aan de criteria voor een terreurdaad. De dader voelde de drang om de belediging van de profeet te wreken; niet om de maatschappij in zijn geheel angst aan te jagen. De gewone Nederlander die geen satirische cartoons of films over de profeet Mohamed had gepubliceerd, hoefde zich er niet door bedreigd te voelen.

Hoewel in enkele van onze buurlanden de teruggekeerde vrouwen ook van terrorisme beschuldigd werden, was dat in andere landen van Europa en elders in de wereld niet het geval (sectie 3.2).

4.2 Moslimterrorisme in Nederland

Voordat we inzoomen op de vraag of de uitgereisde vrouwen wel of niet moslimterroristen waren, zullen we eerst kijken naar de geschiedenis van het moslimterrorisme in Nederland. Wanneer we de definitie van de AIVD leggen op de aanslagen die er de afgelopen decennia in Nederland door moslims gepleegd zijn of de pogingen die daartoe zijn ondernomen, blijkt dat moslimterrorisme eigenlijk een zeer zeldzaam verschijnsel is in ons land.

Het hoogtepunt van het moslimterrorisme lag in het eerste decennium van deze eeuw. Het hing waarschijnlijk samen met de wereldwijde opleving van moslimfundamentalisme waarvan de oorsprong moeilijk te achterhalen is. Mogelijk had het te maken met onderdrukking van moslims door westers gezinde regimes in Afrika en het Midden-Oosten, en met de ergernis van moslims aan de materialistische - en in hun ogen decadente - westerse beschaving. Met de aanslagen van 11 september 2001 in de VS kwam deze al lang sluimerende frustratie van fundamentele moslims met de westerse cultuur tot uiting. Dat de frustratie ook in Nederland aanwezig was, bleek uit de enthousiaste reactie van sommige moslimjongeren op de aanslagen in Amerika. Terwijl de meeste Nederlanders geschokt reageerden op deze aanslag zagen sommige moslimjongeren in Nederland hierin een terechte afstraffing van Amerika voor zijn materialistische levenswijze en ook voor zijn steun aan de onderdrukking van moslims in diverse landen. De aanslagen van 9/11 brachten sommige moslimjongeren in Nederland op het idee om ook hier aanslagen te gaan plegen. Wat zij hiermee dachten te bereiken was niet helemaal duidelijk. De jongelui waren volkomen onervaren en ze kwamen al snel in het vizier van de AIVD. Na hun arrestatie wachtte hen een lange gevangenisstraf. De meeste leden van de zogenaamde Hofstadgroep gingen voor 6-9 jaar de cel in. Het enige lid van de groep dat werkelijk een aanslag pleegde, was Mohamed B. die op 2 november 2004 de cineast Theo van Gogh vermoordde. Dit was een solo-actie, geïnspireerd door een provocerende film die Van Gogh gemaakt had, samen met toenmalig Kamerlid Hirshi Ali. Bij de andere leden van de Hofstadgroep kwam de actie van B. volkomen uit de lucht vallen.

Met de actieve leden van de Hofstadgroep achter de tralies was het duidelijk dat het plegen van aanslagen in Nederland een weinig vruchtbare weg was om het ideaal van een islamitische samenleving

verwezenlijken. De aandacht van de jongeren verschoof daarom later naar mogelijkheden om buiten Nederland een islamitische staat te stichten waar men zijn godsdienst in vrijheid kon belijden.

Terwijl in 2015-2016 verschillende Europese landen getroffen werden door zware aanslagen van IS bleef Nederland daarvan gespaard. De aanslag van de Utrechtse tramschutter in 2019 was een actie van een gestoorde eenling die toevallig moslim was, maar het was geen IS-aanslag. In 2018 werd een groep van 7 mannen opgepakt die verdacht werden van het voorbereiden van een terroristische aanslag. Het is goed dat de AIVD deze mensen snel in het vizier had zodat ze onschadelijk gemaakt konden worden voordat ze overgingen tot het plegen van een aanslag. Maar het zal altijd de vraag blijven of het in werkelijkheid ooit tot een aanslag gekomen zou zijn. De samenzweersers werden opgepakt nadat zij ingegaan waren op het aanbod van een AIVD-infiltrant om hen wapens te leveren. De advocaat van de verdachten vond dat dit een duidelijk geval was van uitlokking, maar de rechter ging hier niet in mee.⁸⁶ De mannen werden tot zeer lange gevangenisstraffen veroordeeld wegens het beramen van terroristische aanslagen.⁸⁷ Toch zal het altijd de vraag blijven of de mannen werkelijk een aanslag zouden hebben gepleegd als er geen behulpzame AIVD-er was geweest die hen (onklaar gemaakte) Kalasjnikovs had uitgereikt.

Alles overziende komen we tot de verrassende conclusie dat er in Nederland nog nooit een georganiseerde terroristische aanslag is gepleegd door moslims. Dit is ongetwijfeld voor een belangrijk deel te

⁸⁶ NU.nl, 3 apr 2019. OM verwerpt suggestie dat terrorismeverdachte Hardi N. uitgelokt werd.

⁸⁷ NU.nl, 7 juni 2022. Terreurverdachten krijgen tot 16,5 jaar voor plannen aanslag op lhbtq+-festival.

danken aan de oplettendheid van onze veiligheidsdiensten. Maar waarschijnlijk speelt ook het feit mee dat moslims in ons land tot nu toe niet dermate onderdrukt werden dat ze overgingen tot wanhoopsdaden. Laten we hopen dat dit ook in de toekomst zo zal blijven.

4.3 Geen betrokkenheid vrouwen bij geweldsmisdrijven

In het streven om de teruggekeerde vrouwen te kunnen veroordelen voor terrorisme werd in de strafzaken tegen hen door het forensisch team een gigantische hoeveelheid materiaal onderzocht (sectie 2.11). Er werden tienduizenden manuren aan het onderzoek besteed, en de strafdossiers van de vrouwen telden duizenden pagina's. Het onderzoek kostte een grote hoeveelheid belastinggeld, maar het was dit ruimschoots waard. Het toonde namelijk overtuigend aan dat er geen bewijzen waren voor het gebruik van geweld door de Nederlandse vrouwen, en dat eerdere beschuldigingen van “de gruwelijkste misdrijven” (Madeleine van Toorenburg, hoofdstuk 10) en “een belangrijke bijdrage aan de strijd van IS” (AIVD, hoofdstuk 11) op de fantasie van de auteurs waren gebaseerd.

Wel werd aangetoond dat sommige vrouwen vanuit het kalifaat propaganda hadden gemaakt voor IS en dat ze ook getracht hadden om vriendinnen in Nederland over te halen om naar het kalifaat te komen. Dit was hen vanzelfsprekend aan te rekenen. Maar de vrouwen deden dit kennelijk omdat ze zich aanvankelijk thuis voelden in de islamitische wereld van het kalifaat, en niet om hun vriendinnen aan te sporen tot geweld.

Alle bewijzen die het OM aanvoerde voor een daadwerkelijke bijdrage van de vrouwen aan de strijd van IS, waren flinterdun. Op foto's waarop de vrouwen met een vuurwapen stonden afgebeeld, was dat altijd het wapen van hun man. Er zijn geen bewijzen gevonden dat

vrouwen inderdaad getraind werden in het gebruik van vuurwapens of explosieven. En dat was ook gemakkelijk te verklaren. In de archaische wereld van IS gold een strenge scheiding tussen mannen en vrouwen (hoofdstuk 8). Het verhaal dat vrouwen alleen voor de kinderen en het huishouden hadden gezorgd, bleek inderdaad op waarheid te berusten. Mannen tolereerden het niet dat hun vrouwen het huis verlieten en zeker niet dat zij zich met de oorlogsvoering gingen bezighouden. Zoals Beatrice de Graaf al schreef in 2012, zou dat een belediging zijn geweest voor de mannelijkheid van de echte jihadist.⁸⁸

De enige manier voor vrouwen om IS te steunen, was via berichten op hun mobiele telefoon. Veel van die appjes zijn eindeloos besproken in de rechtszaal, waarbij het OM dergelijke berichten aanvoerde als bewijs voor de ideologische betrokkenheid van de vrouwen bij de strijd van IS. En inderdaad hadden sommige vrouwen zich op WhatsApp of Twitter in positieve zin uitgelaten over IS. Maar niet vergeten mag worden dat de vrouwen hun berichten thuis op hun mobiele telefoon intikten maar ze vaak niet zelf konden verzenden omdat ze nooit alleen het huis uit mochten. Het verzenden van de berichten gebeurde door de man vanuit het cybercafé, waarbij hij eerst controleerde of datgene wat zijn vrouw had geschreven, wel strookte met zijn eigen opvattingen. En mogelijk hebben de mannen er zelf ook nog wat tekst aan toegevoegd. Dat maakt de betrouwbaarheid van de WhatsApp berichten twijfelachtig.

Ook de echtheid van de aanmeldingen voor zelfmoordcommando's is twijfelachtig. De aanmeldingen zijn niet voorzien van een handtekening of vingerafdruk. Dergelijke opgaven kunnen gemakkelijk door de echtgenoot zijn opgesteld om in een goed blaadje te komen bij zijn

⁸⁸ NRC, 24 nov 2012. Ergste terrorist vond men de vrouw.

superieuren bij IS. Het is zeer onwaarschijnlijk dat de Nederlandse vrouwen, in de meeste gevallen jonge moeders, zich voor een zelfmoordactie zouden hebben opgeven. Voor vrouwen met jonge kinderen weegt de verantwoordelijkheid voor hun kinderen veel zwaarder dan hun ideologische drijfveren. Het feit dat in werkelijkheid nooit een Nederlandse vrouw een zelfmoordaanslag heeft gepleegd, is ook een aanwijzing dat hun bereidheid daartoe zeer laag was.

Andere beschuldigingen betroffen de handel in wapens. De enige aanwijzing hiervoor was een post op de Facebookpagina ‘Marktplaats van het kalifaat’ waarin een vrouw een wapen en bomgordel aanbood. Het was niet zeker of dit inderdaad de Nederlandse vrouw in kwestie betrof, en als dit al het geval mocht zijn geweest, ging het hierbij om de uitrusting van haar gesneuvelde echtgenoot die ze probeerde te verkopen om nog aan voedsel voor haar kinderen te komen. Het is nooit bewezen dat zij als alleenstaande vrouw een voorraad wapens had die ze probeerde te verhandelen.

Een Nederlands-Somalische vrouw die als 16-jarig meisje met haar familie was meegegaan naar Syrië en daar werkte op een kraamkliniek, werd beschuldigd van het dragen van een bomgordel. Deze beschuldiging was gebaseerd op een foto van haarzelf en een vriendin tijdens hun werk in de kraamkliniek. De gordel in kwestie bleek echter gebruikt te worden voor het dragen van allerlei materialen die zij gebruikten als kraamverzorgster. Deskundigen konden er geen explosieven in ontdekken. Het zou ook een beetje onlogisch zijn geweest wanneer de vrouwen een echte bomgordel met explosieven gedragen zouden hebben tijdens hun werk op de kraamafdeling. Maar het verhaal dat de vrouw een bomgordel had gedragen, haalde alle kranten.

Tijdens een van de zittingen werd aangevoerd dat de vrouw in kwestie de beschikking gehad moest hebben over een wapen, en wel een

Kalasnjkov. Het bewijs was een WhatsApp bericht op haar telefoon waarin een vriendin vertelde dat de betreffende vrouw “haar wapen” had laten liggen na een theevisite. Op de zitting legde de verdachte uit dat de vertaling van het Arabisch naar het Nederlands onjuist was. De vriendin sprak over “het wapen” in plaats van over “haar wapen”, en het ging in werkelijkheid om het geweer van haar echtgenoot. Op de vraag van de rechter waarom de vriendin dit bericht dan niet rechtstreeks aan haar man had gestuurd, was het antwoord dat vrouwen natuurlijk geen WhatsApp berichten mochten versturen aan de man van iemand anders. Afgezien van deze verklaring was het al erg onwaarschijnlijk dat de vrouw een eigen Kalasnjkov (4,3 kg) had meegetorst toen ze even samen met haar man op theevisite ging bij een bevriend stel.

Een ander bewijs dat werd aangevoerd, was een kindertekening op een foto gemaakt tijdens het Suikerfeest. Op de tekening meende de officier van justitie een onthoofding te ontwaren. Tijdens de zitting werd de tekening geprojecteerd op een scherm, maar ik kon er vanaf de publieke tribune geen onthoofding in ontdekken. De tekening was gemaakt door een kleuter van naar schatting 4-5 jaar, en ik ken dat soort tekeningen maar al te goed van mijn eigen kleinkinderen: hoe enger, hoe mooier. Wanneer het al om een onthoofding ging, kunnen kinderen dat ook gehoord hebben van vriendjes of van de mannen in het gezin. Het lijkt erg vergezocht om een onduidelijke kindertekening te gebruiken als bewijs van indoctrinatie door iemand waarvan niet eens vast stond dat het de moeder was van het kind.

En zo ging het tijdens iedere rechtszaak. De rechercheurs hadden uit de tienduizenden WhatsApp berichten enkele foto's of berichten weten te zeven die mogelijk een aanwijzing konden vormen voor IS-sympathieën. Maar juist het feit dat zij ondanks al dit spuurwerk geen concrete bewijzen hadden gevonden voor daadwerkelijke

geweldsmisdrijven, maakt het onwaarschijnlijk dat de Nederlandse vrouwen zich hieraan inderdaad hadden schuldig gemaakt.

4.4 Vrouwen waren geen terrorist

Wanneer we kijken naar wat de uitgereisde vrouwen in de praktijk gedaan hebben, blijkt dat zij in geen enkel opzicht beantwoorden aan de AIVD-definitie van een terrorist. Zeer weinigen van hen hadden vóór hun vertrek een strafblad, en geen enkele had ooit in haar leven geweld gebruikt. Zoals beschreven in hoofdstuk 2 vertrokken de vrouwen om heel andere redenen naar Syrië dan de mannen. In de meeste gevallen deden ze dit om bij hun man te blijven of om een man te vinden. Anderen vertrokken omdat ze enthousiast waren gemaakt voor het ideaal van een religieuze staat waar zij ongehinderd hun geloof konden praktiseren. En een laatste categorie vertrok uit vrees dat hun kinderen anders in Nederland zouden worden afgenomen door de Kinderbescherming. Maar geen enkele vrouw vertrok naar Syrië om daar willekeurige mensen te gaan doden met de bedoeling om paniek te zaaien.

Het aanklagen van de vrouwen voor terrorisme in Nederland was een politieke keuze. Het alternatief was geweest dat de vrouwen - net als in Scandinavië - alleen waren aangeklaagd voor misdaden die ze werkelijk gepleegd hadden. De bestaande terrorisme wetgeving in Nederland was eigenlijk helemaal niet ontworpen voor dit soort gevallen. Om hem toe te passen op de teruggekeerde vrouwen moesten er een aantal juridische kunstgrepen worden verricht waar we later op terugkomen. In de volgende paragraaf zullen we eerst kijken waarvoor de terrorismewetgeving in Nederland eigenlijk wél ontworpen was.

4.5 Geschiedenis terrorisme-wetgeving in Nederland

In de periode vóór het jaar 2000 kende Nederland geen specifieke terrorisme wetgeving. De belangrijkste terroristische aanslagen uit die tijd waren de treinkapingen door Molukse jongeren in 1975 en 1977 en de gijzeling van een lagere school in 1977. Deze aanslagen werden echter beschouwd als incidentele gebeurtenissen die geen reden vormden tot het opstellen van nieuwe wetgeving. Nederland had tot op dat moment nog niet te maken gehad met een structurele vorm van terrorisme van eigen bodem zoals Engeland (IRA), Duitsland (RAF) en Spanje (ETA).

De situatie veranderde door de aanslagen op 11 september 2001 in de VS. In één klap werd de hele wereld geconfronteerd met de dreiging van een nieuw soort terrorisme; een terrorisme dat niet gericht was tegen een enkel land maar tegen de hele westerse wereld. Als gevolg van de aanslagen stelde de EU richtlijnen op voor terrorismewetgeving in de lidstaten.⁸⁹ De noodzaak van een dergelijke wetgeving werd onderstreept door de zware aanslagen in maart 2004 op twee treinen in Madrid. Terwijl eerst verondersteld werd dat het weer een aanslag was van de ETA, claimde later Al-Qaida de verantwoordelijkheid voor de aanslag.

In Nederland werd de roep om speciale terrorismewetgeving sterker na de moord op Theo van Gogh in november 2004. In alle haast werd een groot aantal wetten opgetuigd met de bedoeling om verdere aanslagen te voorkomen, of wanneer er toch aanslagen hadden plaatsgevonden, de daders op gepaste wijze te kunnen straffen. Terrorisme werd beschouwd als een abnormaal ernstige vorm van criminaliteit

⁸⁹ RTL, 10 sept 2021. Van moslimangst tot antiterreurwet: hoe 9/11 ook Nederland raakte.

die strengere wetgeving vereiste dan de normale vormen van moord en doodslag. De reden was dat terrorisme een algemeen gevoel van onveiligheid veroorzaakte; iedere willekeurige burger kon er op elk moment door getroffen worden.

In 2004 was er al een wet aangenomen die deelname aan een terroristische organisatie strafbaar stelde.⁹⁰ De wetgeving werd in 2006 uitgebreid met “wetten ter verruiming van de mogelijkheden tot opsporing en vervolging van terroristische misdrijven”, en in 2009 met enkele wetten betreffende het deelnemen aan training voor terrorisme. Tenslotte werd de Rijkswet op het Nederlanderschap (RWN) in 2010 uitgebreid met artikel 14 lid 2 dat intrekking van het Nederlanderschap mogelijk maakte bij personen met dubbele nationaliteit die onherroepelijk veroordeeld waren wegens terrorisme. Onherroepelijk veroordeeld wil zeggen dat de verdachte niet in beroep is gegaan tegen een eerder vonnis of dat zijn beroepsmogelijkheden zijn uitgeput. In de periode 2004-2010 werd zodoende een omvangrijk arsenaal aan terrorismewetten opgesteld dat te uitgebreid is om in dit boek in detail te bespreken. De geïnteresseerde lezer wordt verwezen naar een WODC rapport uit 2023 dat een samenvatting geeft van alle bestaande wetten op pagina 63 t/m 108.⁹¹

De geschiedenis van de terrorismewetgeving overziend, kunnen we concluderen er kort na de eeuwwisseling een begrijpelijke angst was voor terroristische aanslagen. Hoewel er in Nederland uiteindelijk

⁹⁰ Wet van 24 juni 2004 tot wijziging en aanvulling van het Wetboek van Strafrecht en enige andere wetten in verband met terroristische misdrijven (Wet terroristische misdrijven).

⁹¹ Rijksuniversiteit Leiden samen met onderzoeksbureau BBSO, 2023. Inzicht in Samenhang; een evaluatie van de Nederlandse contraterrorisme wetgeving.

(gelukkig) geen echte terroristische aanslagen door moslims gepleegd werden, was dit in 2004 niet te voorzien. Toch waren er op dat moment in Nederland al mensen die waarschuwden voor paniekmaatregelen en een overdreven reactie op de aanslag op van Gogh.^{92, 93}

Het woud aan wetten en maatregelen dat sinds 2004 is opgesteld, blijkt achteraf in geen verhouding te hebben gestaan tot het werkelijke gevaar van terroristische aanslagen. Uiteindelijk is er in Nederland nooit iemand omgekomen bij een echte aanslag door moslimterroristen, en is het zelfs nooit tot een dergelijke aanslag gekomen (sectie 4.1).

Rechtse politici zullen ongetwijfeld aanvoeren dat het juist aan de strenge terrorismewetgeving te danken is dat er hier nooit aanslagen zijn gepleegd. Maar het is de vraag of zware straffen werkelijk een afschrikkend effect hebben op aspirant-terroristen. Het lijkt onwaarschijnlijk dat iemand die op het punt staat een zelfmoordaanslag te plegen, hiervan zal afzien wanneer hij hoort dat de maximumstraf daarvoor verhoogd is van 15 naar 20 jaar (een voorstel van de huidige regeringscoalitie).

4.6 Vrouwen toch veroordeeld voor terrorisme

Ondanks het feit dat er bij geen van de vrouwen aanwijzingen waren gevonden dat zij zich met geweldsmisdrijven hadden ingelaten, werden zij allemaal veroordeeld voor terrorisme. Omdat de vrouwen in geen enkel opzicht voldeden aan de definitie van een terrorist zoals die door de AIVD werd gehanteerd, moest een constructie bedacht worden

⁹² Historiek, 17 sept 2023. Maarten van Rossem over de moord op Theo van Gogh (2004).

⁹³ RTL, 10 sept 2021. Van moslimangst tot antiterreurwet: hoe 9/11 ook Nederland raakte.

waarmee zij toch veroordeeld konden worden voor terrorisme zonder dat ze iets gedaan hadden dat overeenkwam met de bestaande definitie daarvan.

De bestaande wet kende twee criteria op grond waarvan personen veroordeeld konden worden wegens terrorisme, te weten (1) het lidmaatschap van een terroristische organisatie, en (2) het verrichten van voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven. Het aantonen dat de teruggekeerde vrouwen voldeden aan deze twee criteria vergde enige kunstgrepen, maar waar een wil is, is een weg.

Lidmaatschap van een terroristische organisatie

Om te voldoen aan het eerste criterium werd afgesproken dat alleen al het reizen naar, of het verblijven in, een gebied waar IS aan de macht was, beschouwd kon worden als het zich aansluiten bij een terroristische organisatie. De vrouw hoefde zich daarvoor niet officieel aangemeld te hebben bij de organisatie; alleen al het verblijven in IS-gebied werd beschouwd als bewijs van lidmaatschap. Het maakte daarbij ook niet uit of de vrouw door haar man was gedwongen mee te gaan naar IS-gebied, of dat zij zich al in het gebied bevond voordat IS het daar voor het zeggen kreeg. Louter en alleen haar aanwezigheid op enig moment in IS-gebied was voldoende bewijs van lidmaatschap. Het argument van het OM was dat de vrouwen die vertrokken waren ná het uitroepen van het kalifaat in juni 2014, op de hoogte geweest konden zijn van de misdaden van IS. En in het geval ze al eerder in Syrië waren aangekomen, hadden ze zich in juni 2014 via het plaatselijke nieuws op de hoogte kunnen stellen van de oprichting van het kalifaat. Door na die datum in IS-gebied te blijven, hadden ze zich dan feitelijk aangesloten bij de organisatie. Door vooraf deze afspraak te maken, was het erg simpel om alle vrouwen veroordeeld te krijgen voor

terrorisme. Ook door het Belgische OM werd deze redenering gevolgd. De openbare aanklager in dat land gaf toe dat de vervolging van uitgereisde vrouwen “not particularly challenging” was. In zijn woorden: “The threshold of evidence required to demonstrate the participation in a terrorist organisation is relatively low. It suffices to demonstrate that the person has taken the plane, or that she sent a text message. Nothing really complicated”⁹⁴

Het is natuurlijk de vraag of alle vrouwen werkelijk op de hoogte waren van de gruweldaden van IS op het moment dat zij vertrokken. Sommige van hen waren nog erg jong (16 jaar), en ze keken waarschijnlijk niet elke avond naar het nieuws op de TV. Uit onderzoek van *De Correspondent*⁹⁵ blijkt dat veel van de vrouwen in een bubbel leefden van nieuws dat ze zelf graag wilden horen; een bekend verschijnsel in de hedendaagse maatschappij. IS speelde daarop in door twee soorten nieuws te verspreiden: een soort dat we allemaal kennen en dat bedoeld was om angst te zaaien in de westerse wereld, en een heel ander soort dat bedoeld was om mensen te lokken naar het kalifaat. Dat laatste nieuws portretteerde het kalifaat als een ideale wereld waar mensen in vrede en harmonie met elkaar leefden. Het is niet moeilijk te raden naar welk nieuws de vrouwen keken voordat ze vertrokken.

Eenmaal in het kalifaat werden ze geconfronteerd met een andere werkelijkheid, maar toen was het te laat om nog uit de val van IS te ontsnappen. Het verhaal van Laura H. illustreert hoe moeilijk dit was. Zij kon alleen ontsnappen dankzij de hulp van haar vader en doordat zij enorme risico's nam bij haar ontsnapping. De paar andere vrouwen die

⁹⁴ ICCT, februari 2024. *Female Jihadis Facing Justice: Comparing Approaches in Europe*, pag 22.

⁹⁵ *De Correspondent*, 27 feb 2017. Hoe de geoliede propagandamachine van IS jongeren naar het kalifaat lokt.

wisten te ontsnappen, vertellen hetzelfde verhaal. Zij wisten te ontsnappen dankzij geld dat werd overgemaakt door Samir A., degene die voor deze hulp 2,5 jaar gevangenisstraf kreeg.^{96, 97} Ouders van de vrouwen die probeerden hun dochters in Syrië te helpen, werden door de FIOD gewaarschuwd dat zij de gevangenis in zouden gaan indien zij het zouden wagen om geld over te maken aan hun dochters. De bewering van het OM dat de vrouwen uit IS gebied hadden kunnen vertrekken nadat zij beseften wat voor organisatie IS was, strookt dus niet met de werkelijkheid.

Door veel juristen is aangevoerd dat er een verschil bestaat tussen het verblijven in een gebied dat beheerd wordt door een terroristische organisatie, en het actief lid zijn van die organisatie. Dit onderscheid werd in de meeste gevallen niet gemaakt door het OM, noch door de rechters.

Vorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven

De tweede aanklacht op grond waarvan de vrouwen veroordeeld werden voor terrorisme, was het verrichten van voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven. Dit sloeg dan op het voeren van een gemeenschappelijke huishouding met een IS-strijder.

De vrouwen die naar Syrië vertrokken, reisden meestal samen met hun man, voegden zich in Syrië bij hun man, of trouwden met een man ter plaatse. In de meeste gevallen was de man op een bepaald moment en op een bepaalde manier gelieerd aan IS, hetzij als actieve strijder,

⁹⁶ Algemeen Dagblad, 31 aug 2020. Draaideur-jihadist Samir A. moet weer de cel in, nu 2,5 jaar.

⁹⁷ Nederlands Dagblad, 5 sep 2022. Samir A. betaalt hoge prijs voor redden kinderen.

hetzij in een ondersteunende functie. Hoewel de vrouwen dus zelf niet actief deelnamen aan de strijd, werd het voeren van een gezamenlijke huishouding met een IS-strijder door het OM beschouwd als het geven van steun aan IS. Dankzij het feit dat de vrouw eten kookte voor haar man, kon de laatste zich meer wijden aan zijn bezigheden voor de organisatie. En omdat IS een terroristische organisatie was, vormden de activiteiten van de man daarmee per definitie terroristische misdaden. Terug redenerend had de vrouw door het eten koken voor haar man dus voorbereidingshandelingen verricht voor terroristische misdrijven. Ook dit vergt weer een behoorlijke verbeeldingskracht want het gaat ervan uit dat de vrouw het eten kookte met de intentie om haar man beter in staat te stellen zijn terroristische misdrijven te begaan. Daarbij wordt aangenomen dat de vrouw het koken voor haar man ook had kunnen weigeren of dat zij weg had kunnen lopen bij haar man. De vraag is echter wat voor andere opties er dan voor haar open hadden gestaan. Wanneer een vrouw weigerde te trouwen of getrouwd te blijven met een strijder, had zij als enig alternatief de prostitutie. Ook in dat geval zou de vrouw schuldig geweest zijn aan voorbereidingshandelingen van terroristische misdrijven door haar klanten een uitlaatklep te verschaffen voor hun seksuele behoeftes, waardoor zij meer uitgerust hun terroristische misdrijven konden hervatten. Hoe men het ook keert of wendt, de vrouwen zaten gevangen in een fuik en konden zich op geen enkele manier onttrekken aan de dwang om hun man (of andere mannen) ter wille te zijn.

Omdat de beschuldiging van voorbereidingshandelingen stond of viel met de vraag of de man lid was geweest van IS, gingen de discussies tijdens de strafzaak dan ook meestal over dit onderwerp. Kon het OM bewijzen dat de man op enig moment en op een of andere manier in dienst was geweest van IS, dan was de vrouw schuldig aan voorbereidingshandelingen. Kon de man niet gelinkt worden aan IS, dan werd

de vrouw op dit punt vrijgesproken. De hele discussie ging dus in feite over datgene wat de man gedaan had en niet de vrouw.

Een voorbeeld hiervan was de discussie die plaatsvond in de Rotterdamse rechtszaal tijdens het hoger beroep tegen Naima el O. op 1 februari 2024. Deze zwakbegaafde vrouw was met haar 15-jarige zoon vertrokken naar Syrië, volgens eigen zeggen om haar dochter op te halen die daar getrouwd was met een IS-strijder en die net bevallen was van een dochter. Uiteindelijk kwam Naima met haar zoon terecht in het huis waar haar dochter met haar man leefde. Die man was IS-strijder, maar het OM probeerde hard te maken dat ook de zoon van Naima een poosje als IS-strijder gewerkt had. Dan had Naima namelijk een gezamenlijke huishouding gevoerd met *twee* IS-strijders. Naima ontkende echter dat zij ook maar iets gedaan had in het huishouden, zelfs geen kopje thee gezet, omdat ze al die tijd ziek op bed had gelegen. Na haar gevangenneming door de Koerden enkele jaren later was ze in kamp Roj beland, waar ze gewond was geraakt bij de ontploffing van een gasfles. De advocaat-generaal concludeerde dat Naima op het moment van de ontploffing in de buurt van de gasfles was geweest, natuurlijk met de bedoeling om daar iets op te koken. En wanneer Naima in het Koerdische kamp in staat was geweest om te koken, moest ze dat tijdens de voorgaande jaren in het kalifaat ook wel gekund hebben. Naima moest dus in haar tijd in het kalifaat wel degelijk een gezamenlijke huishouding gevoerd hebben, en nog wel met *twee* IS-strijders. Naima zelf begreep tijdens de zitting nauwelijks waar het over ging. Zij was al anderhalf jaar op vrije voeten nadat de rechtbank haar in september 2022 had vrijgelaten omdat ze op de TA niet de noodzakelijke medische zorg kreeg voor haar verwondingen, trauma's en lange lijst van psychische stoornissen. Ze verbleef sindsdien in een verzorgingstehuis waar ze intensief begeleid werd. Maar voor het OM was het blijkbaar belangrijk om ook haar weer achter de

tralies te krijgen omdat volgens het Nederlandse beleid elke uitreiziger per definitie een terroriste was.

5 Detentie op de terroristenafdeling

Een ander punt waarop Nederland zich onderscheidde van alle andere Europese landen, was dat in ons land alle teruggekeerde vrouwen meteen werden opgesloten op een terroristenafdeling (TA). Daardoor was de behandeling van de vrouwen hier aanzienlijk strenger dan in andere landen.

Voordat de vrouwen in Syrië aan boord mochten gaan van het vliegtuig dat hen terugbracht naar Nederland, moesten zij eerst een verklaring ondertekenen dat zij op de hoogte waren van het feit dat ze in Nederland naar een terroristenafdeling zouden gaan. De vrouwen tekenden bij het kruisje zonder erbij na te denken; ze verkeerden op dat moment in zo'n kwetsbare situatie dat ze het zich niet konden permitteren om daar moeilijk over te doen. Ze wisten ook niet wat een terroristenafdeling inhield; daar kwamen ze pas achter na hun aankomst in Nederland.

Het is opvallend dat de Nederlandse overheid op dat moment de vrouwen al dwong akkoord te gaan met hun plaatsing op de TA. Terroristenafdelingen waren in voorgaande jaren uitsluitend gebruikt voor mannelijke gedetineerden en dat had al de nodige kritiek opgeroepen. Blijkbaar besepte de overheid dat plaatsing van vrouwen op een TA tot nog meer kritiek zou kunnen leiden en besloot zij zich daarom op deze wijze in te dekken voor latere klachten.

De terroristenafdeling speelt een belangrijke rol in dit boek. De inhumane behandeling van de vrouwen na hun terugkeer was voor een belangrijk deel te wijten aan hun plaatsing op deze afdeling, zowel tijdens hun voorarrest als tijdens de rest van hun straf. Het TA systeem werd door de betrokken vrouwen als onmenselijk en onrechtvaardig

ervaren. Dat de Nederlandse overheid hen wilde straffen voor hun vertrek naar Syrië, konden zij begrijpen. Maar zij voelden het als zeer onrechtvaardig dat dit op deze overdreven manier gebeurde.⁹⁸

De TA was oorspronkelijk ontworpen om te voorkomen dat terroristen in de gevangenis andere gevangenen zouden ronselen voor hun radicale ideeën. In het geval van de teruggekeerde vrouwen werd hij echter gebruikt als straf, iets dat in strijd was met de Nederlandse wet. We komen daarop terug in hoofdstuk 7. Hier geven we een beschrijving van het TA systeem; de geschiedenis ervan, en de kritiek die er al sinds de oprichting van vele kanten op het systeem is uitgeoefend.

5.1 De terroristenafdeling (TA)

De terroristenafdeling (TA) is een afgescheiden en extra beveiligd deel van een normale gevangenis.⁹⁹ De gedetineerden zitten gedurende het overgrote deel van de dag in hun eentje opgesloten in hun cel, en wanneer zij eruit komen, worden zij steeds door twee bewakers in de gaten gehouden. De bewakers hebben een speciale opleiding gehad voor de omgang met zware criminelen. Gedetineerden mogen alleen bezoek ontvangen van personen die vooraf gescreend zijn door het BIV (Bureau Inlichtingen en Veiligheid). Omdat de gedetineerden op de terrorismelijst staan, mogen zij geen geld of goederen van buiten ontvangen; zelfs geen boeken of postzegels. Die zouden ze namelijk door kunnen verkopen en het geld gebruiken voor het financieren van terrorisme. Wanneer vrienden of familie postzegels meesturen in hun

⁹⁸ NRC, 8 april 2023. Bericht uit de Zwolse vrouwen vleugel.

⁹⁹ Dienst Justitiele Inrichtingen, 5 sept 2022. Factsheet Terroristenafdeling.

brieven om de vrouwen in staat te stellen een brief te beantwoorden, worden die postzegels er door het BIV uitgehaald.

Na bezoek van vrienden of familie worden de gedetineerden gevisiteerd. Zoals eerder vermeld, betekent dit dat zij zich moeten uitkleden en laten onderzoeken op verborgen voorwerpen in hun lichaam. Dit wordt als zeer vernederend ervaren, vooral door moslims en speciaal door vrouwen. Ook wanneer de gedetineerden naar de rechtszaal moeten, worden ze zowel bij vertrek als bij terugkeer in de PI gevisiteerd. Op de TA voor vrouwen in Zwolle worden de gedetineerden een uurtje per dag gelucht in soort kooi op de binnenplaats waarin ze alleen kleine rondjes kunnen lopen. Andere buitenactiviteiten zoals tuinieren zijn verboden. En als speciale beveiliging worden de gedetineerden ingedeeld in groepjes van 5-7 personen die alleen onderling contact mogen hebben, maar niet met gedetineerden van andere groepen op de TA. Tenslotte is voor moeders het contact met hun kinderen beperkt tot een bezoek van één uur per zes weken. Dit bezoek vindt plaats in de ruimte waar de gedetineerden ook hun volwassen familieleden of vrienden ontvangen, en waar geen voorzieningen zijn voor kinderen. Er zijn bij het bezoek van de kinderen geüniformeerde bewakers aanwezig, en de moeders moeten zelf limonade en koekjes voor hun kinderen kopen. Daar hebben ze geen geld voor omdat ze op de terrorismelijst staan en geen geld van buiten mogen ontvangen. De omstandigheden waaronder moeders op de TA hun kinderen ontvangen, verschillen sterk van die op de reguliere afdeling. Daar mogen de moeders hun kinderen eens in de vier weken gedurende twee uur ontvangen. Het bezoek vindt hier plaats in de gymzaal waar kinderen kunnen spelen op een springkussen, en waar zij koekjes en limonade uitgedeeld krijgen door bewakers in burgerkleding.

Op de TA worden de gesprekken die de vrouwen onderling voeren, afgeluisterd door de bewakers. Opmerkingen die ze tegen elkaar

maken, kunnen later tegen hen gebruikt worden in de rechtszaal. Zo vertelde een van de vrouwen tegen een andere vrouw dat zij het erg vond dat de tent van de laatste in brand was gestoken in kamp Roj. Dit werd genoteerd door de bewakers, en later in de rechtszaal tegen haar gebruikt als bekentenis dat zij zelf de hand daarin gehad zou hebben. Dat dit niet het geval was, bleek later uit onderzoek van Noorse journalisten die vonden dat twee Noors-Somalische vrouwen de aanvoersters waren geweest van de brandstichting.¹⁰⁰

5.2 Het ontstaan van de TA in Nederland

Een overzicht van de geschiedenis van de terroristenafdelingen in Nederland wordt gegeven in het artikel *Terroristen in detentie* van Kars, De Graaf en Jacobs uit 2022.¹⁰¹ De terroristenafdelingen werden in 2006 onder politieke druk opgericht.¹⁰² Aanleiding daartoe vormden berichten dat leden van de Hofstadgroep in de gevangenis probeerden andere gedetineerden te winnen voor hun radicale ideeën. Om dit te voorkomen, werd besloten in twee gevangenissen (Vught en Rotterdam) speciale gedeelten in te richten voor gedetineerden die verdacht werden van terrorisme of daarvoor reeds veroordeeld waren. Direct na de aankondiging van dit plan barstte een discussie los over de wenselijkheid en effectiviteit van de TA's, waarop de minister van Justitie aan de Tweede Kamer toezegde het systeem drie jaar na ingebruikname te laten evalueren. Deze evaluatie kwam uiteindelijk pas in 2010 beschikbaar (zie onder).

¹⁰⁰ NRK Noorwegen, 18 jan 2024. Waren zij lid van de zedenpolitie?

¹⁰¹ Kars, De Graaf en Jacobs, 2022, Justitiële Verkenningen. Terroristen in detentie. Een overzicht van de ontwikkeling en discussie over de terroristenafdelingen in Nederland, 2004-2022.

¹⁰² Dienst Justitiële Inrichtingen, 5 sept 2022. Factsheet Terroristenafdeling.

Dat de invoering van de terroristenafdeling overhaast gebeurde, blijkt uit het feit dat de regering niet de normale adviesprocedure volgde. Voordat gedetineerden op een dergelijke afdeling geplaatst konden worden, moest eerst een ministeriële regeling (Rspog: Regeling selectie, plaatsing en overplaatsing van gedetineerden) worden gewijzigd. Hierbij was de minister van Justitie verplicht advies in te winnen bij de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ). De minister deed dit in een brief van 2 augustus 2006 terwijl de beoogde startdatum van de TA al op 18 september 2006 gesteld was. De RSJ slaagde er niet in zijn advies vóór die openingsdatum af te ronden, en bracht het advies uit op 25 september, een week na de opening van de eerste terroristenafdeling. Het advies van de RSJ was negatief. De Raad achtte het onwenselijk dat gedetineerden op basis van het gepleegde delict op een bijzondere afdeling met verzwaarde detentieomstandigheden werden geplaatst. Daarnaast vond de Raad het niet voldoende onderbouwd dat de terroristenafdeling geschikt was om het beoogde doel te bereiken. De Raad waarschuwde dat de terroristenafdeling mogelijk zou leiden tot de introductie van een verzwaard regime waarvan niet duidelijk was in hoeverre dat zou bijdragen aan de beoogde doelstelling van de terroristenafdeling. Daarnaast vreesde de Raad dat gedetineerden op de TA een hogere sociale status konden krijgen onder medegedetineerden, waardoor radicalisering in gevangnissen eerder toe zou nemen dan worden voorkomen.

5.3 Evaluatie TA door Universiteit Groningen

Vier jaar later werd het rapport uitgebracht van de beloofde evaluatie van de TA's door de Rijksuniversiteit Groningen (RUG). Dit rapport, getiteld *Terroristen in Detentie, Evaluatie van de Terroristenafdeling*, kwam tot dezelfde negatieve conclusies als het eerder uitgebrachte

advies van de RSJ.¹⁰³ Volgens het rapport van de RUG kwam de invoering van de TA overhaast tot stand onder druk van de politiek en op advies van de AIVD en de NCTV. Het advies van de andere diensten van het Ministerie van J&V werd genegeerd of niet afgewacht:

“Naar aanleiding van de arrestaties rond de Hofstadgroep en aanwijzingen dat een aantal van deze gedetineerden had geprobeerd medegedetineerden tot radicalisering aan te zetten, kreeg radicalisering binnen gevangenissen acuut politieke prioriteit. De beleidsmakers voelden druk om op korte termijn een politiek aanvaardbare interventie te ontwikkelen die alle mogelijke risico’s dekte en de uitvoerende partijen maximale zekerheid zou bieden. Echter, door de gepercipieerde druk hadden zij geen tijd om alle beleidsalternatieven uitgebreid te onderzoeken en de potentiële strategieën tegen elkaar af te wegen. In beginsel bestond geen unanimititeit onder de betrokken partijen over de beste strategie om de verspreiding van radicaal gedachtegoed binnen gevangenissen te voorkomen. De Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI), de uitvoerende instantie, pleitte voor een gedifferentieerde aanpak waarbij terroristische gedetineerden werden verspreid over verschillende gevangenissen. Ook de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ), die op verzoek van de minister van Justitie advies uitbracht over de bijzondere opvang van terroristen, pleitte tegen de terroristenafdeling. Zowel de Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst (AIVD) als de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb) pleitten echter voor aparte afdelingen voor deze categorie gedetineerden. Op

¹⁰³ Veldhuis, Gordijn, Lindenberg en Veenstra, 2010. Terroristen in detentie. WODC, 2010.

basis van het advies van de NCTb ging de minister van Justitie over tot geconcentreerde detentie van terroristen”.

Volgens het rapport getuigde het besluit van een korte-termijn visie. Door terroristische gedetineerden bij elkaar te plaatsen, ontstonden nieuwe risico's. Gedetineerden zouden de terroristenafdeling kunnen beschouwen als een bewijs van discriminerend en repressief overheidsbeleid. Hierdoor zouden zij gesterkt kunnen worden in hun kritiek op de overheid, waardoor hun radicalisering zou kunnen toenemen. Zowel Ierland als Duitsland hadden slechte ervaringen met het geconcentreerd opsluiten van extremistische daders, en daar was geconcludeerd dat dit soort detentie tot verdere radicalisering had geleid, zowel onder de gedetineerden zelf als hun achterban. Het rapport gaf ook aan dat detentie op de TA de terugkeer van de gedetineerden in de maatschappij zou kunnen belemmeren doordat het zou leiden tot stigmatisering en aanpassingsproblemen. Hierdoor zou het risico ontstaan van verdere radicalisering en recidive, waardoor de TA zijn eigen doelstellingen zou ondermijnen.

De conclusies van het rapport dat de Tweede Kamer had laten opstellen, waren dus vernietigend. Maar de TA's waren intussen gebouwd en al vier jaar in gebruik. De trein was op gang gebracht en niet meer te stoppen. Het Ministerie voelde er niets voor om de TA's weer af te breken of het regime aan te passen. En de Kamerleden trokken niet de consequenties uit het rapport dat op hun aandringen was opgesteld, en lieten de zaak op zijn beloop. Het evaluatierapport van de Groningse Universiteit verdween in de la en de terroristenafdelingen bleven gewoon bestaan.

De leidster van het RUG-onderzoek, Tinka Veldhuis, promoveerde in 2015 op het proefschrift *Captivated by fear: an evaluation of terrorism*

detention policy.¹⁰⁴ Haar conclusie was opnieuw dat het geen zin had om extremistische gedetineerden af te zonderen om te voorkomen dat medegevangenen onder hun invloed zouden radicaliseren. Ze schreef: “Het Nederlandse beleid, na de moord op Theo van Gogh in 2004, om moslimextremisten op een kluitje te plaatsen in één gevangenis, was onder tijdsdruk tot stand gekomen, terwijl er geen aanwijzingen waren dat dat nodig was”. Er zou juist meer aandacht moeten komen voor re-integratie van extremisten. Engeland en Frankrijk hadden in het verleden slechte ervaringen opgedaan met een vergelijkbaar beleid. Maar de harde lijn was politiek het meest aantrekkelijk.¹⁰⁵

Tinka Veldhuis lichtte haar conclusies toe in enkele interviews waarin ze vertelde dat het Nederlandse beleid meer gericht was op wat goed klonk dan wat op goed werkte.^{106, 107} Haar proefschrift, evenals de publiciteit die dit genereerde, had echter geen effect op het beleid van J&V om terrorismeverdachten op te sluiten op de TA. Kort na haar promotie vertrok zij naar het buitenland, beseffende dat de strijd tegen de TA in Nederland een hopeloze zaak was.

5.4 Overige kritiek op TA-systeem

Kort voor het verschijnen van het proefschrift van Tinka Veldhuis hield strafrecht advocaat André Seebregts in de Volkskrant ook een

¹⁰⁴ Veldhuis, T., 2015. Captivated by fear: an evaluation of terrorism detention policy. Proefschrift RUG.

¹⁰⁵ Rijksuniversiteit Groningen, 23 maart 2015. Aparte detentie terroristen overbodig.

¹⁰⁶ Glasnost, 24 maart 2015. Tinka Veldhuis: “Het is de vraag of die terroristenafdeling nodig is”.

¹⁰⁷ NL Times, 24 maart 2015. Imprisoning extremists together doesn't help.

pleidooi voor het afschaffen van de terroristenafdeling.¹⁰⁸ Onder het motto dat je “terroristen niet met terreur moest aanpakken” schreef hij dat de terroristenafdeling averechts werkte en moest worden afgeschaft of ingrijpend veranderd.

Ook in latere jaren verschenen er publicaties waarin het TA regime aan de kaak werd gesteld. Amnesty International publiceerde in 2017 een uitgebreid rapport onder de titel *Inhuman and unnecessary; human rights violations in Dutch high-security prisons in the context of counterterrorism*.¹⁰⁹ In dit rapport werden de strenge en vernederende maatregelen op de TA in detail beschreven. Amnesty concludeerde dat er mensenrechten werden geschonden op de TA en dat er sprake was van een langdurige eenzame opsluiting.

Zelfs de directrice van de TA Vught, mevrouw Yola Wanders, gaf in een interview met Amnesty toe dat het regime op de TA te streng was.¹¹⁰ Zij probeerde al jaren het regime te verzachten omdat zij ervan overtuigd was dat de gevangenen onder minder sobere omstandigheden eerder hun leven zouden beteren. Maar ze erkende dat aanpassing van het regime stuitte op politieke en maatschappelijke bezwaren. “Dit is geen populaire groep gevangenen”, erkende ze. “Ik ken alle emoties. Als je op sociale media ziet hoe er over hen gesproken wordt, dan word je daar niet blij van. Veel politici vinden dat terroristen niet gepamperd moeten worden met therapieën”. Zij wees erop dat in 2011 het ministerie al aankondigde om mogelijke versoepelingen te onderzoeken, maar dat dit nog steeds niet gebeurd was. Waar al jaren kritiek

¹⁰⁸ Volkskrant, 16 januari 2015. Terroristen niet met terreur aanpakken.

¹⁰⁹ Amnesty International, 30 okt 2017. *Inhuman and unnecessary: Human rights violations in Dutch high-security prisons in the context of counterterrorism*.

¹¹⁰ Amnesty / Wordt Vervolgd, 1 nov 2017. ‘Het is hier echt een toffe tent’.

op was en waar maar geen verandering in leek te komen, was het visiteren, waarbij er tot in de bilnaad van gevangenen werd gezocht naar smokkelwaar. Na ieder bezoek van vrienden of familie werden gevangenen gevisiteerd, en ook voor en na iedere rechtszitting. Er waren gevangenen die om die reden geen bezoek meer wensten te ontvangen of niet naar hun rechtszaak gingen. Zij vond het opvallend dat gevangenen op andere afdelingen met dezelfde veiligheidsmaatregelen veel minder klaagden over visitatie. “Op de terroristenafdeling zitten veel meer moslims en kennelijk is visitatie voor hen vernederender. Schaamte en bedekking van het lichaam heeft voor hen een diepere betekenis”. Mevrouw Wanders vertelde dat zij zelf “visitatie ook verschrikkelijk en vernederend zou vinden”.

De negatieve conclusies van de evaluatie van de Groningse universiteit, en de bezwaren tegen de TA van de kant van advocaten en Amnesty International, hadden allemaal betrekking op de periode dat er op de TA uitsluitend mannelijke gedetineerden verbleven. Voor de vrouwelijke gedetineerden die vanaf 2022 op de TA in Zwolle werden geplaatst, golden deze bezwaren nog in sterkere mate.

In mei 2022 bracht een delegatie van het *European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* (CPT) een bezoek aan de diverse TA's waaronder die in Zwolle.¹¹¹ Op dat moment waren de eerste vrouwen pas enkele maanden tevoren aangekomen op deze TA, en het comité besteedde misschien daardoor weinig aandacht aan deze vrouwen. Maar het uitte wel scherpe kritiek op de TA's in het algemeen. Het comité vroeg zich af

¹¹¹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Report to the Government of the Netherlands on the periodic visit to the Kingdom of the Netherlands carried out from 10 to 25 May 2022.

waarom er nog steeds niets gedaan was met hun vorige klachten over het systematisch visiteren:

“The CPT has repeatedly stated that every strip-search is a very invasive and potentially degrading measure. To minimise embarrassment, detained persons who are searched should not normally be required to remove all their clothes at the same time, that is a person should be allowed to remove clothing above the waist and put it back on before removing further clothing, based on an individual risk assessment. Further, both frisk and strip searches should only be carried out by custodial staff of the same sex. It is time for the Dutch authorities to adhere to these principles. The CPT recommends that the Dutch authorities take the necessary steps to ensure that these precepts are effectively implemented in all prisons. To this end, the regulations and practice applicable to strip searches should be changed accordingly”.

Het CPT wees er verder op dat het strenge toezicht tijdens bezoek van familie en vrienden, en de noodzaak van visitatie na afloop, voor meerdere gedetineerden aanleiding waren om geen bezoek te willen ontvangen. Zij waren ook bang dat afgeluisterde gesprekken tegen hen gebruikt zouden worden tijdens hun strafzaak.

Verder vond het CPT het ook belangrijk om gedetineerden een goed contact te laten behouden met de buitenwereld:

“It is very important for persons deprived of their liberty to be able to maintain good contact with the outside world. Above all, they must be given the opportunity to maintain their relationships with their family and friends, and especially with their spouse or partner and their children. The continuation of such relations can be of critical importance for all

concerned, particularly in the context of resocialisation of detained persons. The guiding principle should be to promote contact with the outside world as often as possible”.

Naar aanleiding van dit rapport schreef de actiegroep *Kinderen terug uit het kalifaat* een brief aan het CPT om het te wijzen op zaken die het nog over het hoofd hadden gezien met betrekking tot de vrouwen in Zwolle. In zijn rapport had het CPT geschreven: “An individual risk assessment is carried out upon admission to the EBI or TA units, which is periodically revised”. Dit gold helaas niet voor de teruggekeerde vrouwen. Die werden automatisch op de TA geplaatst en hun risico evaluatie werd niet periodiek herzien. Ook had het comité weinig aandacht besteed aan het zeer geringe contact tussen moeders en kinderen, terwijl dit door de vrouwen toch gevoeld werd als de zwaarste straf die hen werd opgelegd.

5.5 Kritiek op de TA vanuit de overheid

In recente jaren kwamen er ook vanuit de overheid kritische geluiden over het TA systeem. In 2019 kwam de Inspectie Justitie en Veiligheid (IJV) met een rapport getiteld *De Terroristen Afdelingen in Nederland*.¹¹² De Inspectie J&V is een dienst binnen het ministerie die toezicht houdt op alle uitvoeringsorganisaties op het terrein van justitie en veiligheid, waaronder dus ook de TA's. De Inspectie was over het algemeen positief over de manier waarop de twee op dat moment bestaande TA's functioneerden, maar had nog enkele kleine opmerkingen over het gebruik van het risicotaxatie-instrument VERA-2R. Daar moest alleen nog even verder naar gekeken worden. Het acroniem

¹¹² Inspectie Justitie en Veiligheid, sept 2019. *De Terroristen Afdelingen in Nederland*.

VERA staat voor ‘Violent Extremist Risk Assessment’, en het is de naam van een methode die wordt gebruikt voor de inschatting van de kans op extremistisch geweld.

Drie jaar later kwam de Inspectie met een tweede rapport: *Vervolgonderzoek naar de terroristenafdelingen in Nederland*.¹¹³ Dit rapport, dat gebaseerd was op verder onderzoek in de periode oktober 2021 tot april 2022, was veel kritischer dan het voorgaande rapport; het leek wel of het door heel andere mensen geschreven was. Terwijl de Inspectie in 2019 nog concludeerde dat alles prima verliep op de TA, was de situatie nu plotseling zeer problematisch. De grootste zorg van de Inspectie betrof het beleid om bij gedetineerden met dubbele nationaliteit het Nederlanderschap af te nemen. In de woorden van de Inspectie:

“Door de ontneming van de Nederlandse nationaliteit en het daarmee wegvallen van het verblijfsrecht, verdwijnt het recht op sociale voorzieningen. Deze maatregel, maar ook de beperkte ruimte die er is voor differentiatie op de TA, zorgt voor weinig toekomstperspectief. Het risico bestaat dat TA-gedetineerden, zeker na einde detentie, zich (nog) minder verbonden voelen met de Nederlandse maatschappij en minder vertrouwen hebben in de Nederlandse overheid. Het is volgens de Inspectie niet onrealistisch dat deze gevoelens van ongenoegen leiden tot meer veiligheidsrisico’s voor gedetineerde en de samenleving na einde detentie”.

Verder bleek de Inspectie intussen ook veel meer andere bezwaren te zien van het TA regime. Waar op reguliere afdelingen de beloning van

¹¹³ Inspectie Justitie en Veiligheid, 21 nov 2022. Rapport Vervolgonderzoek naar de terroristenafdelingen in Nederland.

goed gedrag centraal stond, werden de gedetineerden op de TA hiervan uitgesloten. De strenge veiligheidsvoorschriften stonden op gespannen voet met het stimuleren van re-integratie. Langgestraften op de TA hadden geen perspectief omdat ze niet in aanmerking kwamen voor fasering (overplaatsing naar de reguliere afdeling). De beperkingen met betrekking tot het bezoek zorgden voor grote onvrede bij gedetineerden. En het afnemen van de nationaliteit beperkte de mogelijkheden om de gedetineerden voor te bereiden op hun terugkeer in de maatschappij, wat tot een verhoogde dreiging voor de maatschappij kon leiden.

Opvallend was dat de dienst nu ook tot de conclusie was gekomen dat het VERA-2R risico-evaluatiemodel “mogelijk minder goed toepasbaar was op de vrouwelijke populatie”. Dit kwam doordat factoren zoals moederschap, die bij vrouwen een belangrijke rol speelden, geen onderdeel vormden van de VERA-2R

Het rapport van het vervolgonderzoek werd door de betrokken ministers Weerwind en Yesilgöz in een brief van 21 november 2022 aangeboden aan de Tweede Kamer.¹¹⁴ In hun brief schreven de ministers dat de Inspectie “ook in dit onderzoek positief oordeelde over de TA’s” (!). Er waren weliswaar nog enkele aandachtspunten maar daar werd aan gewerkt. De Inspectie kon zich wel zorgen maken over het intrekken van het Nederlanderschap, maar daar was helaas niets aan te doen:

“De inzet van het Kabinet bij terrorismeveroordeelden is niet gericht op re-integratie in de Nederlandse samenleving, maar op het stimuleren van vertrek. Door het plegen van het misdrijf heeft de veroordeelde de band met het Koninkrijk ‘opgezegd’,

¹¹⁴ Kamerstukken, 21 nov 2021. Kamerbrief met beleidsreactie vervolgonderzoek naar de terroristenafdeling.

en hij of zij heeft daarmee het risico van het verlies van de Nederlandse nationaliteit op de koop toe genomen. Het klopt dan ook dat de betrokkene geen toekomstperspectief meer heeft in Nederland”.

Kort samengevat was het rapport van de Inspectie volgens de ministers dus positief. Alleen kon er aan het grootste bezwaar dat de Inspectie herhaaldelijk noemde, het afnemen van het Nederlandschap, niets veranderd worden.

Een andere overheidsdienst, de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ), die geen onderdeel vormt van het Ministerie van J&V, kwam even later ook met een zeer negatief rapport over de TA's. In februari 2023 publiceerde de RSJ een evaluatie van de extra beveiligde gevangenen in Nederland onder de titel *Toenemende beveiliging in breder perspectief*.¹¹⁵ Ten aanzien van de TA's concludeerde de Raad:

“Op de TA is sprake van overbeveiliging. Dit wordt veroorzaakt door een automatische plaatsing die niet gebaseerd is op het beheers- en veiligheidsrisico, maar op de aard van het delict. Ondanks de inspanningen van het personeel zijn de resocialisatiemogelijkheden op de TA te beperkt. In combinatie met de regeling over het verliezen van het Nederlandschap, plaatst dit zowel DJI als de gedetineerde voor een onmogelijke opdracht”.

“Ondanks de ontwikkeling die de TA doormaakt, is het naast de resocialisatiemogelijkheden ook van belang kritisch te

¹¹⁵ Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, 9 maart 2023. Advies *Toenemende beveiliging in breder perspectief*.

kijken naar het bestaan van een separate TA. De huidige wet- en regelgeving is beperkend en stigmatiserend voor mensen die verdacht zijn van en/of veroordeeld voor een terroristisch misdrijf. Feitelijk krijgen deze gedetineerden geen tweede kans. Dit maakt de situatie van de TA gedetineerden uitzichtloos. Uit onderzoek blijkt inmiddels ook dat de TA niet bewezen effectief is en mogelijk zelfs contraproductief werkt. Amnesty International achtte het in 2017 aannemelijk dat dergelijke zware beveiligingsregimes averechts kunnen werken: “De behandeling brengt mensen aanzienlijke schade toe en rust ze mogelijk slecht toe voor een volwaardige terugkeer in de samenleving.”

“In 2006 heeft de RSJ geadviseerd om de TA niet in te voeren. De RSJ adviseert thans op basis van bovenstaande punten om het TA-regime te heroverwegen. De RSJ geeft in overweging om te bezien of de TA op termijn nog noodzakelijk is als speciaal regime voor een bijzondere categorie gedetineerden”.

De RSJ was dus duidelijk in haar advies: afschaffen van de TA's. Daarbij had de Raad nog niet eens gekeken naar de speciale TA voor vrouwen die in februari 2022 in gebruik was genomen in Zwolle. Voor de vrouwen die in 2022 teruggehaald waren en die rechtstreeks op de TA geplaatst werden, had de RSJ er nog een aantal extra bezwaren aan toe kunnen voegen. Deze vrouwen waren bij aankomst in Nederland uitgeput en zwaar getraumatiseerd; zij werden op de TA geplaatst alleen vanwege de verdenking van terroristische misdrijven zonder dat dit al bewezen was, en zij werden meteen gescheiden van hun kinderen. Voor de vrouwen, die de hele dag opgesloten zaten in hun cel, kwam het verblijf op de TA daardoor neer op een vorm van geestelijke marteling.

Het rapport van de RSJ maakte opnieuw weinig indruk op de betrokken minister (Weerwind). Die schreef aan de Kamer dat het een interessant rapport was, maar dat hij de meeste aanbevelingen betreffende de TA niet ging overnemen.¹¹⁶ Volgens hem werd er aan andere aanbevelingen al gewerkt.

5.6 Lager veiligheidsrisico bij vrouwen

Detentie van terrorismeverdachten of -veroordeelden op de TA wordt door de overheid gerechtvaardigd met het argument dat dit nodig is voor de nationale veiligheid. Immers, de gedetineerden zouden anders medegevangenen kunnen ‘besmetten’ met hun extremistische ideeën. Terwijl uit wetenschappelijk onderzoek al gebleken is dat detentie van mannelijke gedetineerden op de TA eigenlijk al onnodig en contra-productief is, is dat voor vrouwelijke gedetineerden waarschijnlijk nog in veel sterkere mate het geval.

Bij de beoordeling van het veiligheidsrisico van gedetineerden wordt gebruik gemaakt van het al eerder genoemde ‘VERA-2R’ protocol. Zoals de Inspectie van J&V in 2023 al opmerkte, was VERA-2R ‘mogelijk minder goed toepasbaar op vrouwelijke gedetineerden omdat factoren zoals moederschap niet werden meegewogen’. Natuurlijk is het moederschap bij praktisch alle vrouwen een factor die hen ervan zal weerhouden om uit ideologische overwegingen geweld te gebruiken of te propageren. Zodra vrouwen moeder worden, treden er biologische processen in werking waardoor de zorg voor hun kinderen tijdelijk prioriteit krijgt boven alle andere zaken, inclusief politiek activisme. Dit mechanisme vinden we niet alleen bij de menselijke soort

¹¹⁶ Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, 30 juni 2023. Beleidsreactie RSJ-advies.

maar bij praktisch alle zoogdieren. Probeer maar eens in het bos tussen een wilde koe en haar pasgeboren kalf te gaan staan. Criminologen die het VERA-2R protocol ontwierpen, hadden blijkbaar een blinde vlek voor deze biologische realiteit.

Maar zelfs afgezien van het moederschap zijn vrouwen van nature minder geneigd tot geweld dan mannen. Het aantal vrouwen dat in Nederland vastzit voor geweldsmisdrijven is slechts een fractie van het aantal mannen. Natuurlijk zijn er altijd uitzonderingen op de regel, en komen we af en toe ook gewelddadige vrouwen tegen. Maar bij het beoordelen van risico's moeten we kijken naar gemiddelden en niet naar uitschieters. Het is daarom onjuist om het verschil in gewelddadigheid tussen mannen en vrouwen niet mee te nemen in een risico analyse van gewelddadig extremist gedrag in beide groepen.

In het eerder genoemde ICCT rapport werd vermeld dat uit gesprekken met zeventig deskundigen en experts bleek dat veel van de vrouwen zich gedroegen als “modelgevangenen”. Onderzoekster Tanya Mehra stelde dat “we voornamelijk zien dat de vrouwen rustig zijn, geen geweld gebruiken in de gevangenis, geen pogingen doen om te ontsnappen of andere vrouwen te radicaliseren. Daarin zijn ze anders dan de meeste mannen”.¹¹⁷

5.7 TA zwaardere straf voor vrouwen dan voor mannen

Het verblijf op de TA was aanzienlijk zwaarder voor de vrouwen die terugkeerden uit Syrië dan voor de mannen van de Hofstadgroep voor wie het systeem oorspronkelijk was bedacht. De leden van de

¹¹⁷ EenVandaag, 2 feb 2024. IS-vrouwen zijn 'modelgevangenen', blijkt uit uniek Europees onderzoek, maar reïntegratie is ingewikkeld door veiligheidsregels.

Hofstadgroep gingen gezond en uitgerust de cel in, terwijl de vrouwen die terugkwamen uit Syrië, op dat moment zwaar getraumatiseerd en uitgeput waren.

Daarbij kwam voor de vrouwen als extra straf dat hun kinderen werden afgenomen; het enige waarvoor zij de voorgaande jaren geleefd hadden. Dit was niet alleen voor de vrouwen een erg zware straf, maar ook voor hun kinderen. De moeders kregen hun kinderen de eerstvolgende maanden niet meer te zien, en daarna slechts met tussenpozen van zes weken gedurende een uurtje. In november 2022 schreef een groep van 34 kinderpsychologen een brief aan minister Weerwind met het verzoek de omgangsregeling van de moeders en kinderen te veruimen.¹¹⁸ Zij wezen erop dat het gebrekkige contact schadelijk was voor de mentale gezondheid en ontwikkeling van de kinderen én van de moeders, en dat het daardoor riskant was voor de samenleving. De minister antwoordde na drie maanden dat de brievers verkeerd geïnformeerd waren, en dat de vrouwen hun kinderen wekelijks mochten zien.¹¹⁹ Een citaat uit het antwoord van minister Weerwind:

“In reactie op uw verzoek wil ik het misverstand wegnemen dat de gedetineerde vrouwen die in PI Zwolle verblijven slechts eenmaal in de zes weken hun kinderen mogen ontvangen. Dit zeswekelijkse bezoekmoment betreft een extra bezoekmoment, in aanvulling op het wekelijkse relatiebezoek. Gedetineerden op de TA hebben wekelijks recht op één uur relatiebezoek. Dit moment kan door de moeder benut worden voor een bezoek van de kinderen. Het bezoek van de kinderen is

¹¹⁸ Platform Kinderen terug uit het Kalifaat, 16 nov 2022. Open brief aan minister Franc Weerwind.

¹¹⁹ Minister Franc Weerwind, 15 feb 2023. Antwoord op open brief van 16 nov 2022.

afhankelijk van de mogelijkheden om begeleiding vorm te geven door bijvoorbeeld een andere ouder en/of voogd”.

Het probleem zat hem in de laatste zin, namelijk de begeleiding van de kinderen bij het bezoek aan hun moeder. De kinderen verbleven bij een instelling van Jeugdzorg en zij konden op de doordeweekse bezoekdag niet naar de PI omdat ze naar school moesten of allerlei onderzoeken moesten ondergaan. Bezoek tijdens het weekend was niet mogelijk omdat de PI dan niet genoeg beveiligers beschikbaar had. Hoewel wekelijks bezoek dus op papier mogelijk was, kon dit in de praktijk niet gerealiseerd worden vanwege het feit dat de moeders op de TA zaten. Minister, Jeugdzorg en PI schoven de verantwoordelijkheid op elkaar af, en het eindresultaat was dat de moeders hun kinderen toch slechts eenmaal in de zes weken mochten zien, en dan nog in een kind-onvriendelijke ruimte.

Het verblijf op de TA werd ook om een andere reden door de vrouwen als zwaarder ervaren dan door de mannen, en wel omdat de vrouwen zichzelf niet beschouwden als terroristen. Terwijl de mannelijke gedetineerden die in voorgaande jaren op de TA's in Vught en De Schie waren geplaatst, werkelijk plannen hadden gesmeed om in Nederland aanslagen te plegen, was hiervan bij de teruggekeerde vrouwen geen sprake. Wanneer er op het moment van terugkeer bij de overheid misschien nog de vrees had bestaan dat zij gewelddadige neigingen hadden, moet het al na enkele maanden volstrekt duidelijk geweest zijn dat de vrouwen ongevaarlijk waren. Toch werd er bij hun detentie geen rekening gehouden met het feit dat zij geweldloos waren, getraumatiseerd, en kinderen hadden. Het protocol dat gebruikt werd om het risicoprofiel van gedetineerden vast te stellen, VERA-2R, maakte immers geen onderscheid tussen mannen en vrouwen.

5.8 Conclusie

Het TA systeem was al vanaf de invoering in 2006 onderwerp geweest van felle kritiek, zowel van organisaties binnen als buiten de overheid. In de eerste 16 jaar na invoering werd het systeem uitsluitend gebruikt voor mannen die blijk hadden gegeven van terroristische neigingen. Hoewel het systeem voor deze groep al onnodig en onmenselijk werd geacht, ging het hier nog om personen die inderdaad terroristische plannen hadden gemaakt. Bij de vrouwen die in 2022 terugkeerden uit Syrië, was dit echter niet het geval, en er was bij hen dan ook geen enkele rechtvaardiging te bedenken voor het gebruik van het systeem. Desondanks werden de vrouwen door de Dienst Justitiële Inrichtingen toch op de TA geplaatst. Dit werd kennelijk gedaan om tegemoet te komen aan de wens van de rechtse partijen in de Kamer om de teruggekeerde vrouwen zo hard mogelijk te straffen. We komen in hoofdstuk 7 terug op dit onderwerp.

6 Afnemen Nederlandschap

Naast het opsluiten van alle vrouwen op de terroristenafdeling was er nog een ander punt waarop het Nederlandse beleid aanzienlijk strenger was dan dat in onze buurlanden, en wel bij het afnemen van de nationaliteit. In hoofdstuk 2 zagen we dat bij alle teruggekeerde vrouwen met dubbele nationaliteit het Nederlandschap wordt ingetrokken zodra zij onherroepelijk veroordeeld zijn voor terrorisme. Het gaat hier officieel om een administratieve maatregel die wordt genomen zonder dat er een strafrechter aan te pas komt. Hoewel het dus geen straf genoemd wordt, is het dat in de praktijk natuurlijk wel degelijk, en zelfs een hele zware.

De Nederlandse overheid heeft een merkwaardige obsessie met het afnemen van de nationaliteit. Nederland is binnen Europa koploper op dit gebied. Of zoals een advocaat van de vrouwen het eens uitdrukte: het afnemen van de nationaliteit is net als schaatsen een Nederlandse specialiteit. Wij staan in Europa altijd op plaats een, twee en drie.¹²⁰

Veruit de meeste andere landen in de wereld piekeren er niet over om hun onderdanen de nationaliteit te ontnemen. In de VS is het zelfs verboden in de grondwet. Ook onze buurlanden Frankrijk, België en Duitsland zijn veel terughoudender met het afnemen van de nationaliteit. Het eerder genoemde ICCT rapport geeft daarvan een goed overzicht (sectie 3.4).

¹²⁰ Citaat van advocaat Florimond Wassenaar.

6.1 Wettelijke mogelijkheden tot intrekken nationaliteit

Er bestaan in Nederland twee juridische gronden tot het intrekken van het Nederlanderschap, beide onderdeel van de Rijkswet op het Nederlanderschap (RWN). Artikel 14 lid 2 bepaalt dat de minister het Nederlanderschap kan intrekken bij personen die veroordeeld zijn voor terroristische misdrijven, en artikel 14 lid 4 bepaalt dat dit ook kan gebeuren bij personen die in het buitenland verblijven en nog niet veroordeeld zijn voor terrorisme. Het feit dat het intrekken kan gebeuren op basis van twee verschillende artikelen leidt soms tot verwarring en daarom zullen we de achtergrond hiervan kort toelichten.

Artikel 14 lid 2 werd in 2010 ingevoerd als onderdeel van de reeks wetten die werd opgesteld naar aanleiding van de terroristische plannen van de Hofstadgroep. Een toevoeging aan de RWN bepaalde dat de minister de Nederlandse nationaliteit kon intrekken van personen die onherroepelijk veroordeeld waren wegens terrorisme. Hoewel de wet niet met terugwerkende kracht kon worden toegepast op de leden van de Hofstadgroep, werd aangenomen dat toekomstige jihadisten hierdoor ontmoedigd zouden worden. En wanneer Nederlanders toch nog terroristische misdrijven zouden plegen, zouden ze na het uitzitten van hun straf in ieder geval het land uitgezet kunnen worden. In het wetsartikel werd niet expliciet omschreven wat de achterliggende bedoeling ervan was: het straffen van de veroordeelde of het beschermen van de nationale veiligheid. Deze vaagheid maakte dat de bedoeling van de wet later door de overheid op verschillende wijzen kon worden uitgelegd.

Ten tijde van het invoeren van artikel 14 lid 2 was er nog geen sprake van Nederlanders die naar Syrië vertrokken, en de wet werd ingevoerd met het oog op personen die veroordeeld waren voor terrorisme in Nederland zelf. Nadat vanaf 2012 Nederlanders naar Syrië vertrokken en

zich daar aansloten bij jihadistische strijdgroepen, werd de noodzaak gevoeld tot een uitbreiding van de wet. De uitreizigers werden ook verdacht van terrorisme, maar de regering was niet van plan om hen voor hun berechting terug te halen naar Nederland. Hun Nederlanderschap kon daardoor niet worden ingetrokken na een veroordeling voor terrorisme. Daarom werd de RWN in 2017 uitgebreid met een nieuw lid van artikel 14, lid 4, dat bepaalde dat het Nederlanderschap ook kon worden afgenomen bij personen die zich in het buitenland bevonden en die een bedreiging vormden voor de nationale veiligheid. De bedoeling van deze maatregel was dus om te voorkomen dat jihadistische strijders zouden terugkeren naar Nederland om hier terroristische aanslagen te gaan plegen.

6.2 Juridische bezwaren bij invoering van de wet

De wetsartikelen die het afnemen van het Nederlanderschap mogelijk maakten, waren ten tijde van de invoering al onderwerp van scherpe kritiek, zoals bijvoorbeeld verwoord door Hans Ulrich Jessurun d'Oliveira in het Nederlandse Juristenblad.¹²¹ Gewezen werd op het feit dat deze artikelen in strijd waren met internationale verdragen die Nederland had ondertekend. Volgens het Europese verdrag mag afnemen van de nationaliteit alleen gebeuren in het geval van gedrag dat *ernstig* in strijd is met de *vitale* belangen van de lidstaat. Vooral bij de Nederlanders die naar Syrië vertrokken waren om daar moslims te helpen in de strijd tegen Assad was het zeer de vraag of daarvan altijd sprake was. Nederland zag het regime van Assad in Syrië graag vallen, maar Nederlanders die daaraan probeerden mee te werken door te vechten

¹²¹ Hans Ulrich Jessurun d'Oliveira, 10 sept 2013. Terrorismen on- Nederlands? Nederlands Juristen Blad.

tegen Assad, werden geclassificeerd als terroristen en dreigden op grond daarvan hun Nederlandschap te verliezen.

Toen de regering in 2015 het plan opvatte om het Nederlandschap ook af te kunnen nemen bij terrorismeverdachten voordat die überhaupt veroordeeld waren, moest de Raad van State hierover advies uitbrengen. De Raad was terughoudend en vond dat het “niet duidelijk was of een mogelijke bijdrage van de voorgestelde maatregel aan de bescherming van de veiligheid in het Koninkrijk opwoog tegen het prijsgeven van strafrechtelijke bevoegdheden”. Evenmin was de Raad overtuigd van de proportionaliteit van de voorgestelde ingrijpende maatregel in het licht van de beperkte mogelijkheden tot rechtsbescherming voor de betrokkene.¹²² De Raad stelde dat “het in het onderhavige wetsvoorstel om een zeer ingrijpende, in beginsel onomkeerbare maatregel ging”, en dat voor een dergelijke ingrijpende maatregel zwaarwegende argumenten dienden te bestaan .

6.3 Afnemen nationaliteit ook bij teruggekeerde vrouwen

De hele discussie in de jaren 2010-2017 over het afnemen van het Nederlandschap had betrekking op mannen. Dit konden mannen zijn die veroordeeld waren voor terrorisme in Nederland, of mannen die verdacht werden van terrorisme in IS-gebied. Zij werden door de overheid - mogelijk terecht - als gevaar voor de samenleving beschouwd en vandaar de drang om hen het land uit te zetten of hen te verhinderen terug te keren naar Nederland.

¹²² Tweede Kamer, 9 dec 2015. Advies Raad van State over Wijziging van de Rijkswet op het Nederlandschap in verband met het intrekken van het Nederlandschap in het belang van de nationale veiligheid.

Toen er vanaf 2017 ook vrouwen begonnen terug te keren uit Syrië, besloot de overheid om ook bij hen het Nederlanderschap in te trekken. Hiertoe kon RWN artikel 14 lid 2 gebruikt worden zodra de vrouw onherroepelijk veroordeeld was voor terrorisme. Het probleem was echter dat er in het betreffende artikel stond dat de minister het Nederlanderschap *kon* intrekken, maar niet dat dit in alle gevallen automatisch *moest* gebeuren. Bovendien had de wetgever verzuimd om uit te leggen om welke reden het Nederlanderschap werd afgenomen. Was dit om de betreffende persoon extra te straffen of om de veiligheid van Nederland te bevorderen? In beide gevallen had de overheid een probleem. Wanneer het ging om een strafmaatregel, moest die opgelegd worden door een strafrechter die zou kijken of de straf in verhouding stond tot het gepleegde misdrijf. Er was een grote kans dat het daar stuk zou lopen. Werd de maatregel opgelegd met het oog op de nationale veiligheid, dan moest eerst worden aangetoond dat de vrouwen een wezenlijk gevaar vormden voor die veiligheid. En dat ging waarschijnlijk ook niet lukken.

Juristen van het Ministerie van J&V bedachten daarom een constructie waarbij het intrekken van de nationaliteit niet gebeurde als straf en ook niet als veiligheidsmaatregel. De redenering was dat de betrokkenen door hun aansluiting bij een terroristische organisatie hun band met Nederland vrijwillig hadden opgezegd. Zij waren dus eigenlijk zelf van plan geweest om hun Nederlanderschap op te zeggen, maar waren vergeten het daarvoor benodigde formulier in te vullen. Het ministerie deed dit nu alsnog voor hen.

Deze kunstgreep kan natuurlijk niet verhullen dat het intrekken van de nationaliteit in werkelijkheid een straf is. Het is in feite een onderdeel van de straf die de persoon krijgt opgelegd door de strafrechter wanneer die de betrokkene veroordeelt voor terrorisme. Alleen is de

strafrechter zich daarvan niet bewust, of houdt hij met dit gevolg geen rekening bij het besluit de verdachte te veroordelen voor terrorisme.

Omdat het Nederlanderschap alleen kan worden ingetrokken bij vrouwen met dubbele nationaliteit, betekent het opleggen van een gelijke gevangenisstraf voor terrorisme aan een vrouw van allochtone afkomst en een van autochtone afkomst, dat de eerste in werkelijkheid veel zwaarder gestraft wordt dan de tweede omdat zij bij een veroordeling wegens terrorisme ook automatisch haar Nederlanderschap zal verliezen.

6.4 Recente kritiek op de maatregel

Na de eerder genoemde kritische geluiden in de periode 2010-2017 zwol de kritiek op het afnemen van het Nederlanderschap in recente jaren verder aan. Iedereen begrijpt dat het afnemen van de Nederlandse nationaliteit nu vooral wordt toegepast als straf en dat dit in strijd is met de wet. Het argument van minister Yesilgöz dat het een administratieve maatregel betrof die automatisch werd opgelegd door de staatssecretaris en waar zij niets aan kon veranderen, was ongeloofwaardig. In haar uitlatingen liet de minister ook voortdurend doorklinken dat het in feite een straf was die de vrouwen opgelegd kregen omdat zij zich “hadden gekeerd tegen alles waar onze maatschappij voor staat”. Hiermee gaf zij zelf al aan dat het wel degelijk een straf is. Dit impliceert dat hij niet kan worden opgelegd als louter administratieve maatregel maar dat hij getoetst moet worden door de strafrechter.

Het intrekken van het Nederlanderschap wordt verder in toenemende mate gezien als een risico voor de nationale veiligheid omdat het leidt tot verbittering bij de betreffende personen en onvoorspelbare gevolgen wanneer zij wel hun nationaliteit hebben verloren maar niet kunnen worden uitgezet. Deze zorgen hebben vooral betrekking op

mannen bij wie het Nederlanderschap is ingetrokken. We noemden al de Inspectie Justitie en Veiligheid die in haar kritiek op het TA-regime in 2022 wees op de nadelige gevolgen van het afnemen van het Nederlanderschap (of het vooruitzicht daarop) bij gedetineerden.¹²³ Door de ontneming van de Nederlandse nationaliteit en het daarmee wegvallen van het verblijfsrecht, verdween elk toekomstperspectief bij de gedetineerden. Het risico bestond daardoor dat deze gedetineerden, zeker na het einde van hun detentie, zich “nog minder verbonden voelden met de Nederlandse maatschappij en minder vertrouwen hadden in de Nederlandse overheid”.

Ook de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) was in haar rapport uit februari 2023 duidelijk in haar negatieve oordeel.¹²⁴:

“Bij onherroepelijke veroordeling voor een terroristisch misdrijf wordt de Nederlandse nationaliteit vaak ontnomen en is er geen Nederlands verblijfsrecht meer of vindt hierover een langdurig juridisch proces plaats. Als het land van herkomst niet meewerkt aan terugkeer kunnen deze gedetineerden onvoorbereid en zonder legale status in Nederland op straat terecht komen. Als ze ook geen verblijfsrecht meer hebben, kunnen ze geen aanspraak maken op sociale voorzieningen. Dit is niet alleen problematisch voor de personen zelf maar kan volgens het recente rapport van de Inspectie J&V risico's opleveren voor de nationale veiligheid”.

¹²³ Inspectie Justitie en Veiligheid, 21 nov 2022. Rapport Vervolgonderzoek naar de terroristenafdelingen in Nederland.

¹²⁴ Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, 9 maart 2023. Advies Toenemende beveiliging in breder perspectief.

Recentelijk hebben ook Reclassering Nederland en Jeugdbescherming West gesproken van een onwenselijke situatie.¹²⁵ Wanneer het om moeders met kinderen gaat, kan bij de kinderen het Nederlanderschap niet worden afgenomen. Die zijn immers niet veroordeeld wegens terrorisme. Er ontstaat dan de onmogelijke situatie dat de kinderen moeten kiezen tussen vertrekken met hun moeder naar een land zonder toekomst, of achterblijven in een land waar ze wel een toekomst hebben maar geen moeder.

Ook de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid constateerde in opeenvolgende dreigingsanalyses dat er grote risico's kleven aan het illegale verblijf van de ex-jihadisten. Als zij Nederland niet verlaten, hebben ze niet of nauwelijks toegang tot sociale voorzieningen. Dit kon volgens de NCTV leiden tot een “verhoogde afhankelijkheid van hun bestaande sociale jihadistische omgeving”.¹²⁶

Bij de teruggekeerde vrouwen is het onwaarschijnlijk dat zij bij intrekken van hun Nederlanderschap een risico gaan vormen voor de nationale veiligheid. Voor hen staat het belang van hun kinderen voorop en dat weerhoudt hen van het plegen van wanhoopsdaden die de toekomst van hun kinderen zouden schaden. In hun geval is de onrechtvaardigheid echter nog groter dan in het geval van de mannen omdat zij geen gevaar vormen - en ook nooit hebben gevormd - voor de Nederlandse samenleving. Bij hen is het nog duidelijker dat het intrekken van de nationaliteit een straf is en geen veiligheidsmaatregel. Strafrechters hebben er daarom al meerdere malen op gewezen dat het afnemen van

¹²⁵ NOS, 5 feb 2024. Geen zicht op veroordeelde jihadisten die geen Nederlander meer zijn.

¹²⁶ RTL, 27 juli 2022. Grote zorgen om jihadisten die in Nederland blijven terwijl paspoort is afgepakt.

de nationaliteit als straf onterecht is, en dat dit niet als administratieve maatregel kan gebeuren.¹²⁷

6.5 Conclusie

Het intrekken van het Nederlanderschap is in werkelijkheid een zeer zware straf, en al helemaal voor de Nederlandse vrouwen die gebroken terugkwamen uit Syrië. Bij het afnemen van het Nederlanderschap komen we hetzelfde patroon tegen dat we in het voorgaande hoofdstuk zagen bij de plaatsing van de vrouwen op de TA. De wet die het afnemen van de nationaliteit mogelijk maakt, was oorspronkelijk bedoeld voor jihadisten die in Nederland aanslagen hadden gepleegd of be- raamd. Hij werd in 2010 ingevoerd onder druk van de politiek en hij werd al van begin af aan bekritiseerd door deskundigen. Later werd de wet ook gebruikt om de nationaliteit af te nemen van Nederlandse vrouwen die terugkeerden uit Syrië. Het was evident dat de maatregel in dit geval niet nodig was uit oogpunt van nationale veiligheid, maar dat hij alleen gebruikt werd om de vrouwen nog eens extra te straffen nadat ze hun gevangenisstraf hadden uitgezeten. Ondanks het feit dat de maatregel werd toegepast als straf, werd hij opgelegd zonder dat er een strafrechter aan te pas kwam. En ondanks voortdurend aanzwel- lende kritiek op dit beleid, hield (en houdt) de regering er stug aan vast, kennelijk vanwege een sterke druk vanuit de politiek om de vrou- wen hard te straffen.

¹²⁷ Rechtbank Rotterdam, zaaknummer 71/029034-22, uitspraak 13 april 2023. Op een na laatste alinea onder punt 8.4.

Deel II

**DE OVERHEID IN DE
FOUT**

7 Waar ging het mis bij de overheid

In de voorgaande hoofdstukken hebben we het beleid van de Nederlandse overheid ten aanzien van de teruggekeerde vrouwen de revue laten passeren. Onze overheid bleek een harde lijn te volgen; harder dan die gevolgd werd in onze buurlanden, en veel harder dan in landen als Scandinavië en Canada.

Tot nu toe hebben we alleen gekeken naar wat de overheid deed en hoe deskundigen daarop reageerden. Hoewel het beleid door veel van deze deskundigen negatief werd beoordeeld, hebben we in dit boek tot nu toe nog geen oordeel uitgesproken over de vraag of het Nederlandse beleid goed of fout was. De begrippen ‘goed’ en ‘fout’ zijn betrekkelijk, en ze kunnen op verschillende aspecten van het beleid betrekking hebben. Iets dat correct is uit juridisch oogpunt kan verkeerd zijn uit oogpunt van veiligheid of menselijkheid. Om toch tot een oordeel te komen over het Nederlandse beleid, zullen we nu de overheid zelf eens in de beklagdenbank zetten en kijken welk oordeel een onafhankelijke rechter zou vellen over het beleid dat Nederland tot nu toe gevoerd heeft.

7.1 Ook de overheid maakt fouten

Laat ik vooropstellen dat ik een groot vertrouwen heb in de Nederlandse overheid. Ik heb in vele landen in de wereld gewerkt en ik kan Nederland dus wel een beetje vergelijken met andere landen. Wij hebben in ons land een overheid die zeer gunstig afsteekt bij die in andere landen. Terwijl in de rest van de wereld corruptie min of meer het normale systeem is, kennen we dat in Nederland nauwelijks. En terwijl je in andere landen wordt afgeblaft door politie en ambtenaren, word je

in Nederland doorgaans zeer correct en vriendelijk bejegend. Ik vind het altijd een verademing om na een reis in het buitenland terug te keren op Schiphol en daar op vriendelijke manier te woord te worden gestaan door de marechaussee en de douane. En in de trein op weg naar huis de grappen te horen van de conducteur. Nederland is het land van vriendelijke overheidsdienaren, dat is één van de vele mooie dingen in ons land. Ik ben zelf het grootste deel van mijn loopbaan ook ambtenaar geweest en ik weet dat de meeste ambtenaren in Nederland hardwerkende mensen zijn die hun best doen om onze maatschappij op een plezierige manier leefbaar te houden.

En toch gaat er weleens iets mis. Terwijl onze overheid in minstens 95% van de gevallen prima werkt, gaat het in een paar procent van de gevallen mis, en soms flink mis ook. We hoeven maar te kijken naar de recente problemen rond de kinderopvangtoeslag om daarvan een voorbeeld te zien. In haar overdreven drang om de fraude met de toeslagen hard aan te pakken, bleek de overheid achteraf de rechten van tienduizenden Nederlanders ernstig geschaad te hebben, en het leven van sommigen zelfs geheel te hebben verwoest. De overheid moest met schaamte bekennen dat zij in veel opzichten ernstig had gefaald, en zij moest de gedupeerden voor vele miljarden aan compensatie betalen. Vooral de rechtspraak, en met name de Raad van State, kreeg hierbij een flinke veeg uit de pan. In de woorden van de parlementaire enquêtecommissie Fraudebestrijding: “De bestuursrechtspraak heeft jarenlang een wezenlijke bijdrage geleverd aan het in stand houden van de spijkerharde uitvoering van de regelgeving van de kinderopvangtoeslag. Daarmee heeft de bestuursrechtspraak zijn belangrijke functie van (rechts)bescherming van individuele burgers veronachtzaamd”.

Gelukkig is een ontsporing zoals bij de toeslagenaffaire een uitzondering in ons land. We mogen ervan uitgaan dat Nederland een

rechtsstaat is waarin ambtenaren en rechters hun best doen om zo eerlijk mogelijk volgens de wet te handelen. Maar de eerder genoemde commissie concludeerde dat de oorzaken die de afgelopen jaren geleid hebben tot de toeslagenaffaire, nog steeds in onze maatschappij aanwezig zijn en dat ze op ieder moment weer aanleiding kunnen geven tot soortgelijke problemen.

Bij de vervolging en berechting van de vrouwen die terugkeerden uit Syrië komen een aantal patronen naar voren die we ook zagen bij de toeslagenaffaire. Ook bij de uitreizigsters was er een grote maatschappelijke en politieke drang om hen te straffen, en ook hier schoof de overheid regels van de rechtsstaat aan de kant om tegemoet te komen aan de vergeldingsdrang bij het publiek. Onder druk van de politiek werd een juridische constructie bedacht om een groep burgers te kunnen veroordelen, ongeacht wat zij in werkelijkheid verkeerd gedaan hadden.

We kunnen de fouten die de overheid maakte bij de vervolging, berechting en detentie van de teruggekeerde vrouwen in drie groepen indelen:

- juridische fouten;
- morele fouten;
- fouten uit oogpunt van nationale veiligheid.

We zullen hieronder de belangrijkste gevallen bekijken waarbij de overheid een of meerdere van deze fouten maakte.

7.2 Niet repatriëren kinderen strijdig met VN-verdrag

De meest in het oog springende fout van de Nederlandse overheid was de jarenlange weigering om de Nederlandse kinderen terug te halen

uit de Koerdische detentiekampen. Begin 2019 waren alle deskundigen het erover eens dat deze kinderen zo snel mogelijk teruggehaald moesten worden en in Nederland stond alles al gereed om hen op te vangen. Onder druk van de rechtse partijen in de Kamer besloot de regering echter om de plannen voor repatriëring te laten varen en de kinderen aan hun lot over te laten. Natuurlijk was het moeilijk geweest voor de regering om de druk van de Kamer te weerstaan. Maar het kenmerk van een rechtsstaat is dat de overheid zich houdt aan bestaande wetten in plaats van zich te laten sturen door spontaan opkomende onderbuikgevoelens in de maatschappij en bij politici in het parlement.

Bij haar weigering om de kinderen terug te halen uit Syrië zat de overheid verkeerd op alle bovengenoemde punten: bestaande wetten, morele verantwoordelijkheid en veiligheid van de samenleving.

Juridisch fout

Nederland is ondertekenaar van het VN Verdrag van de Rechten van het Kind. Artikel 3 van dit verdrag stelt dat “Bij alle maatregelen betreffende kinderen, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, vormen de belangen van het kind de eerste overweging”.¹²⁸

Zoals beschreven in sectie 2.9 eiste een groep van Nederlandse advocaten in november 2019 op basis van dit verdrag dat de regering haar plicht zou vervullen en de kinderen terug zou halen uit Syrië. In eerste instantie werd deze eis goedgekeurd door de Haagse rechtbank. Deze

¹²⁸ Kinderrechten.NL, ongedateerd. Artikel 3 – Belang van het Kind.

uitspraak betekende echter dat de regering gedwongen werd zijn bestaande beleid te herzien. Daarom ging de regering tegen deze uitspraak in beroep, en twee weken later werd het vonnis van de rechtbank vernietigd door het hof. De advocaten gingen daarop naar de Hoge Raad, maar die bekrachtigde in juni 2020 het besluit van het hof en oordeelde dat de regering juridisch niet verplicht was om de kinderen op te halen^{129, 130}. Hoewel de staat volgens de Raad inderdaad een verantwoordelijkheid had tegenover Nederlandse burgers waarvan de mensenrechten geschonden dreigden te worden, moest zij ook rekening houden met de belangen van de staat op het gebied van nationale veiligheid en buitenlands beleid. De Raad oordeelde daarom dat de staat niet verplicht kon worden tot het terughalen van de vrouwen en kinderen omdat zij bij terugkeer naar Nederland een gevaar zouden vormen voor de nationale veiligheid. Bovendien zou een ophaalactie Nederlands overheids personeel in direct gevaar brengen.

De argumenten van de Raad klonken op dat moment al niet erg overtuigend. Met name het argument van de veiligheidsrisico's voor Nederlandse ambtenaren leek vergezocht omdat de Amerikanen al meerdere malen hadden aangegeven hun steun te zullen verlenen bij het ophalen van de vrouwen en kinderen. Binnenskamers heerste er ook verdeeldheid onder de leden van de Raad. Een van de advocaten uitte openlijk haar teleurstelling over het vonnis, waarna zij berispt werd door de voorzitter van het parket bij de Hoge Raad.¹³¹

¹²⁹ Hoge Raad 26 juni 2020. Nederlandse Staat niet verplicht vrouwelijke IS-reizigers en hun kinderen te repatriëren vanuit Syrië. Uitspraak ECLI:NL:HR:2020:1148.

¹³⁰ Volkskrant 24 apr 2020. Adviseur Hoge Raad: staat hoeft IS-vrouwen en kinderen niet te repatriëren.

¹³¹ NRC, 21 dec 2019. Hoe redelijk kan het zijn om de IS-kinderen te laten stikken?

Dat de argumenten van de Hoge Raad ongefundeerd waren, bleek een jaar later toen het plotseling wél mogelijk bleek om een vrouw met haar kinderen terug te halen. Dit gebeurde nadat de Rotterdamse rechtbank bedreigd had de strafzaak tegen de vrouw anders te laten vallen. Alle bedenkingen die de Hoge Raad had geuit tegen repatriëring, bleken plotseling van tafel geveegd te kunnen worden in het licht van een hoger belang: het voorkomen dat de vrouw haar straf zouden ontlopen.

Er zijn twee mogelijke verklaringen voor het vonnis van de Hoge Raad in juni 2020: ofwel de Raad had zich zand in de ogen laten strooien door de regering met argumenten die in werkelijkheid ongefundeerd waren, of de Raad wist dat de argumenten ongefundeerd waren maar gaf de regering gelijk uit politieke overwegingen. Het is de vraag wat ernstiger was.

Morele nalatigheid

Erger nog dan de juridische fouten die de overheid maakte bij de weigering om de kinderen en hun moeders terug te halen, was de morele nalatigheid. Wanneer er in Nederland een kind in het water valt, hebben de meesten van ons de neiging om het na te springen en het te redden. Sterker nog, we zijn zelfs wettelijk verplicht om het kind te redden. In het geval van de Nederlandse kinderen in Syrië dreigden ruim 60 kinderen te verkommeren in de ellende van de kampen en de Nederlandse overheid weigerde ze te hulp te komen.

Veiligheidsaspect genegeerd

Veel internationale organisaties wezen op het risico dat de kinderen bij een langer verblijf in de kampen steeds sterker onder invloed zouden komen van IS-ideologie en daardoor na terugkeer in hun moederland

een veiligheidsprobleem zouden gaan vormen. Ook de veiligheidsdiensten in onze buurlanden waarschuwden voor dit probleem. Het risico dat kinderen zouden radicaliseren was het belangrijkste argument voor onze buurlanden om te beginnen met het repatriëren van hun vrouwen en kinderen. In Nederland werd dit argument genegeerd. Mogelijk had dit te maken met de eenzijdige advisering van de inlichtingendiensten die onder druk van de regering meer nadruk legden op de risico's van terughalen dan van het achterlaten van de kinderen in de kampen (hoofdstuk 11). Maar de interne signalen van de NCTV dat terughalen beter was dan nietsdoen, bereikten ook de regering. Deze moet zich daardoor wel degelijk bewust geweest zijn van de risico's voor de nationale veiligheid die het gevoerde beleid met zich meebracht.

7.3 Veroordeling wegens terrorisme

Een tweede punt waarop de Nederlandse overheid in de fout ging, was de veroordeling van alle teruggekeerde vrouwen wegens terrorisme. Dit is een gevoelig punt omdat het hier gaat over de onafhankelijkheid van de rechters en de juistheid van hun beslissingen. Onze Nederlandse rechtsstaat is gebaseerd op de aanname dat rechters onpartijdig zijn en de juiste beslissingen nemen. Maar zoals we bij de toeslagen-affaire zagen, is dit in werkelijkheid niet altijd het geval, en worden hun beslissingen soms beïnvloed door maatschappelijke en politieke druk.

Terrorisme is volgens de definitie van de AIVD “het uit ideologische motieven plegen van op mensenlevens gericht geweld”.¹³² Het is

¹³² AIVD, ongedateerd. Wat is terrorisme en waarom doet de AIVD er onderzoek naar?

zonneklaar dat hiervan bij geen van de teruggekeerde vrouwen sprake was. Ondanks zeer uitvoerig onderzoek van het rechteam is bij geen enkele vrouw aangetoond dat zij ooit geweld had gebruikt, laat staan op mensenlevens gericht geweld.

De veroordeling wegens terrorisme was gebaseerd op een gekunstelde bewijsvoering. De vrouwen werden veroordeeld voor aansluiting bij een terroristische organisatie en voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven. Zoals in hoofdstuk 4 is uiteengezet, was er van actieve aansluiting bij IS geen sprake. Geen van de vrouwen had ooit een verklaring getekend dat zij zich bij IS wilde aansluiten. De tweede aanklacht, dat de vrouw door het voeren van een gemeenschappelijke huishouding zich had schuldig gemaakt aan voorbereiding van terroristische misdrijven, was zo mogelijk nog verder gezocht. Er was geen enkel bewijs dat de vrouw het eten koken voor haar man bewust had gedaan om hem in staat te stellen terroristische misdrijven te begaan. De vrouw had domweg geen andere keuze dan voor haar man te zorgen.

Er is al eerder gewezen op het feit dat het voeren van een gemeenschappelijke huishouding als bewijs van voorbereidingshandelingen alleen in de zaken van uitreizigsters gebruikt wordt en niet in andere strafzaken in Nederland. De vrouwen die in Nederland getrouwd zijn met drugscriminelen worden niet vervolgd voor deelname aan een criminele organisatie wanneer ze alleen het huishouden hebben gedaan. Het lijkt erop dat om terugkeersters te veroordelen, een nieuw misdrijf is uitgevonden. Dat hadden de betrokken vrouwen bij hun vertrek natuurlijk niet kunnen voorzien.¹³³

¹³³ Annelies Moors in NRC 15 nov 2023. Telt bij IS-vrouwen het huishouden plots wel mee?

De rechters beseften zelf ook wel dat de grond voor beide aanklachten wankel was. In twee gevallen besloten ze daarom de vrouwen niet voor beide aanklachten te veroordelen. In augustus 2023 werd bij een verdachte de aanklacht van lidmaatschap niet bewezen verklaard,¹³⁴ en een maand later bij een andere verdachte de aanklacht van voorbereidingshandelingen.¹³⁵ Maar het ongegrond verklaren van beide aanklachten, wat het meest logische oordeel geweest zou zijn, ging de rechters te ver.

De rechters werden in feite door het OM voor het blok gezet. Zij konden slechts kiezen tussen twee opties: de vrouwen veroordelen voor terrorisme, of hen vrijspreken voor dit misdrijf. Wanneer de rechters oordeelden dat de vrouwen inderdaad schuldig waren aan terrorisme, gingen de vrouwen voor meerdere jaren achter de tralies. Besloten de rechters dat ze niet schuldig waren aan terrorisme, dan liepen ze vrij de rechtszaal uit. Een tussenweg was er niet. De sterke politieke en maatschappelijk druk waaronder de rechters stonden, bepaalde waarschijnlijk hun keus voor de eerste optie. Vrijspraak van de vrouwen zou tot grote publieke en politieke ophef geleid hebben, en tot een ‘geschokte rechtsorde’.

De veroordeling voor terrorisme was niet alleen fout uit juridisch oogpunt, maar ook in moreel opzicht. Het was onrechtvaardig om de vrouwen als zondebok te gebruiken voor misdaden die door de mannen waren gepleegd, alleen vanwege de roep om wraak vanuit de maatschappij. Natuurlijk was de roep om vergelding vanuit de Yezidi-gemeenschap begrijpelijk gezien het onrecht dat deze groep was aangedaan. Maar dit onrecht kon niet ongedaan worden gemaakt door

¹³⁴ Rechtbank Rotterdam, 3 aug 2023, zaaknummer 71/283795-22.

¹³⁵ Rechtbank Rotterdam, 26 sept 2023 zaaknummer 71-282563-22. Uitspraak Samira S.

vrouwen te straffen die op geen enkele manier bij deze misdaden betrokken waren geweest. Daarmee probeerde justitie het ene onrecht te compenseren door er een ander voor in de plaats te stellen.

En uit oogpunt van nationale veiligheid had de veroordeling van de vrouwen wegens terrorisme eerder een negatief dan een positief effect. De zware straffen die de vrouwen als gevolg van deze veroordeling kregen opgelegd, voelden voor hen als zeer onrechtvaardig. Zij ontwikkelden daardoor een wrok tegenover de Nederlandse overheid, of hun reeds bestaande wrok nam verder toe. Zij kregen op de TA geen kans om te herstellen van de in Syrië opgelopen trauma's, noch om zich te kunnen voorbereiden op hun herintreding in de maatschappij. Hun kinderen moesten het jarenlang stellen zonder hun moeder, wat ook bij hen de trauma's zal hebben vergroot en hun vertrouwen in de rechtsstaat zal hebben ondermijnd. Personen met jihadistische sympathieën elders in Nederland werden door de onrechtvaardige behandeling van de vrouwen waarschijnlijk gesterkt in hun overtuiging dat de Nederlandse overheid onrechtvaardig was en dat moslims werden gediscrimineerd. Allemaal factoren die de veiligheid van onze samenleving niet ten goede kwamen.

Veroordeling van Samir A. wegens financiering van terrorisme ook politiek proces

Nauw verwant aan de veroordeling van de vrouwen wegens terrorisme was de veroordeling van Samir A. voor het financieren van terrorisme. Ook hiervoor bestond geen redelijke grond.

In sectie 2.8 werd beschreven dat de AIVD al meer dan een jaar op de hoogte was van de geldzendingen van Samir A. naar de vrouwen in de kampen voordat hij in juni 2020 voor dit feit werd gearresteerd. Ook werd vermeld dat MIVD-ambtenaren tegenover een van de vrouwen

in kamp Roj hadden aangegeven dat ‘zij’ (de MIVD-ers) er geen bezwaar tegen zouden hebben wanneer de betreffende vrouw inging op het aanbod van een ‘bekende Nederlander’ om haar te helpen ontsnappen uit het kamp. Hieruit kan niet anders geconcludeerd worden dan dat de Nederlandse overheid al een tijdje op de hoogte was van de hulp die Samir aan de Nederlandse vrouwen verleende bij hun ontsnappingen, en dat zij dit ook toeliet. Het feit dat Samir in juni 2020 plotseling voor dit feit werd gearresteerd, moet het gevolg zijn geweest van een beleidswijziging waarbij een handeling die tot dan toe door de vingers werd gezien, nu plotseling als financiering van terrorisme betiteld werd. Hoogstwaarschijnlijk had deze beleidswijziging te maken met de sterke politieke druk vanuit de Kamer om de terugkeer van de vrouwen te beletten. De arrestatie en veroordeling van Samir wegens financiering van terrorisme, alleen vanwege het helpen ontsnappen van vrouwen en kinderen uit de hel van het kamp, was absurd. Een ander woord is er niet voor te bedenken.

7.4 Veroordeling voor in gevaar brengen kinderen

Vrouwen die vanuit Nederland kinderen meenamen naar Syrië, werden allemaal veroordeeld voor het “in hulpeloze toestand brengen en laten van hun kinderen”. Het is wrang dat de vrouwen hiervoor veroordeeld werden, want als er iets was dat de vrouwen geprobeerd hadden zo goed mogelijk te doen, was dat juist het zorgen voor hun kinderen. Op het moment dat ze vertrokken naar Syrië leek hen dat land een betere plaats voor hun kinderen dan Nederland waar ze als moslims gediscrimineerd werden. Dat de veiligheidssituatie in Syrië de daaropvolgende jaren sterk zou verslechteren, was iets dat ze niet hadden voorzien. De kinderen overleefden de ellende in kampen alleen dankzij de nooit aflatende zorg van hun moeders. Volgens onderzoekster Lynn Schneider van het ICCT “hadden de moeders zich tot het

uiterste ingespannen om hun kinderen te beschermen tegen bommen, geweld, rekrutering voor het kalifaat of andere bedreigingen in de kampen".¹³⁶

Als er al iemand was die de kinderen in hulpeloze toestand had gelaten, was dat de Nederlandse regering. Die weigerde jarenlang de kinderen op te halen uit de kampen terwijl ze zeer goed op de hoogte was van de levensbedreigende condities waaronder de kinderen daar verkeerden. Ze wist ook dat repatriëring praktisch gezien zeer goed mogelijk was omdat de Amerikanen aangeboden hadden daarbij te helpen. Om het nog erger te maken, besloot Nederland de moeders meteen na hun terugkeer op de sluiten op de terroristenafdeling waardoor het contact tussen moeders en kinderen praktisch volledig verbroken werd. Volgens Lynn Schneider waren sommige van de kinderen bij hun aankomst in Nederland nog in redelijk goede lichamelijke en geestelijke conditie dankzij de voortdurende zorg van hun moeders. De psychische problemen bij de kinderen ontstonden pas na de abrupte scheiding van hun moeders (sectie 2.11).

Dat de scheiding tot psychische schade bij de kinderen zou leiden, was vooraf bekend. De Belgische onderzoeker Gerrit Loots had daarvoor al uitvoerig gewaarschuwd,¹³⁷ evenals een groep van 32 Nederlandse deskundigen (sectie 5.7).

¹³⁶ Interview met Lynn Schneider van het ICCT in de Deense krant *Informationen* van 8 september 2024.

¹³⁷ Jamaï, H., & Loots, G. (2022). *Opvang en (re)-integratie van terugkerende kinderen uit de detentiekampen in Noordoost Syrië*. Vrije Universiteit Brussel.

7.5 Terroristenafdeling gebruikt als extra straf

Het derde punt waarbij de Nederlandse overheid in de fout ging, was het opsluiten van de teruggekeerde vrouwen op een terroristenafdeling, ongeacht de vraag of er van hen gevaar uitging. Deze maatregel was een verkapte extra straf voor de vrouwen, bovenop hun normale detentie. In tegenstelling tot de twee voorgaande onderwerpen, is er op dit punt eigenlijk geen discussie over de vraag of de overheid hier wel of niet fout zat. Alle deskundigen, zowel binnen als buiten de overheid, zijn van mening dat het TA-systeem onnodig en onmenselijk is. Bij de invoering van het systeem in 2006 werd het alleen gebruikt voor mannelijke gedetineerden van wie er enkele inderdaad geprobeerd hadden om medegevangenen te ronselen voor hun radicale ideeën. Maar zelfs in dit geval werd het TA-systeem door deskundigen al scherp bekritiseerd omdat het eerder negatieve dan positieve effecten had. Voor de vrouwen die in 2022 getraumatiseerd terugkeerden uit Syrië, was het systeem helemaal onnodig en onmenselijk. Deze vrouwen hadden nooit plannen voor aanslagen gesmeed, en zij waren dolblij eindelijk terug te zijn in Nederland. Het laatste waar zij behoefte aan hadden, was om anderen enthousiast te maken voor het kalifaat. Zij wilden alleen bijkomen van alle ellende die ze hadden meegeemaakt, en ze hoopten samen met hun kinderen een nieuwe start te kunnen maken in Nederland. En het was precies die hoop die door hun detentie op de TA de grond in werd geboord.

Alle teruggekeerde vrouwen werden zonder aanzien des persoons op de TA geplaatst. Er werd daarbij niet gekeken of er van individuele vrouwen gevaar uitging en of er dus wel een reden was om hen aan het strenge TA-regime te onderwerpen. Ook nadat de vrouwen al vele maanden onder streng toezicht op de TA hadden gezeten en het duidelijk was dat er van hen geen gevaar te duchten viel, kwamen zij niet in

aanmerking voor overplaatsing naar de reguliere afdeling. In de Nederlandse wet stond weliswaar dat er bij gedetineerden op de TA na een jaar geëvalueerd moest worden of langer verblijf op de TA noodzakelijk was, maar er gold op deze regel één uitzondering, en wel voor gedetineerden die verdacht werden van terrorisme. Omdat alle gedetineerden op de TA per definitie in deze categorie vielen, hoefde er dus bij niemand periodiek gekeken te worden of verlenging van het verblijf op de TA wel noodzakelijk was.

De logica van deze uitzonderingsregel was onduidelijk. Ofwel de wetgever ging er bij voorbaat van uit dat terrorismeverdachten altijd gevaarlijk bleven en er dus geen behoefte was aan een periodieke evaluatie, óf men gebruikte de TA in werkelijkheid als extra straf, ook al was er geen sprake van een veiligheidsrisico. Uit een gesprek dat ik in december 2022 voerde met beleidsambtenaren van de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) bleek dit laatste het geval te zijn. Tijdens dit onderhoud merkte ik op dat de vrouwen in Zwolle het wel erg zwaar te verduren hadden. Ik kreeg daarop als antwoord dat het verblijf op de TA ook wel als straf moest voelen omdat zij (de verantwoordelijke beleidsambtenaren) “daar anders weer commentaar op zouden krijgen”. Ambtenaren van DJI besloten dus om de vrouwen voor onbepaalde tijd op de TA te houden - ongeacht de vraag of zij wel of niet gevaarlijk waren - omdat zij vreesden anders vanuit de Kamer bekritiseerd te worden vanwege een al te vriendelijke behandeling van de vrouwen. De vrouwen moesten al blij zijn dát ze waren teruggehaald, en het verblijf in een Nederlandse gevangenis mocht voor hen niet als een pretje voelen.

De opstelling van de ambtenaren van DJI hield waarschijnlijk verband met de zeer vijandige houding die er in de Kamer heerste tegenover de teruggekeerde vrouwen. Daar hadden de rechtse partijen grote moeite met het feit dat de vrouwen waren teruggehaald. Veel liever

hadden ze gezien dat Nederland de vrouwen in de Koerdische kampen had laten zitten omdat een Nederlandse gevangenis eigenlijk veel te goed voor hen was. PVV'er Markuszower had in 2021 betoogd dat een Nederlandse gevangenis een vakantieparadijs was vergeleken met de kampen waarin de vrouwen en kinderen op dat moment zaten. Toen de vrouwen, ondanks protesten vanuit de Kamer, toch waren teruggehaald, wilden de rechtse partijen dan ook dat hun gevangenis in ieder geval zo weinig mogelijk zou lijken op een vakantieparadijs. En het ministerie was daar gevoelig voor, getuige bovengenoemde opmerkingen van de beleidsmedewerkers van DJI.

Gebruik TA als straf is in strijd met de wet

Het gebruik van de TA als extra strafmaatregel is in strijd met de Nederlandse wet. Artikel 2.3 van de PBW (Penitentiaire Beginselen Wet) luidt:

“Personen ten aanzien van wie de tenuitvoerlegging plaatsvindt van een vrijheidsstraf of vrijheidsbenemende maatregel worden aan geen andere beperkingen onderworpen dan die welke voor het doel van de vrijheidsbeneming of in het belang van de handhaving van de orde of de veiligheid in de inrichting noodzakelijk zijn”.

Met andere woorden: personen die al gestraft worden met opsluiting mogen daar bovenop geen extra straf krijgen in de vorm van verdere beperkingen, tenzij dit noodzakelijk is uit veiligheidsoverwegingen. Bij de vrouwen op de TA werd niet gekeken of detentie onder het zware regime noodzakelijk was uit veiligheidsoverwegingen. Er werd tevoren besloten dat zij hun hele straf moeten uitzitten op de TA en er vond geen jaarlijkse evaluatie plaats van de noodzaak om hen daar te houden. Al snel werd duidelijk dat er van de vrouwen geen gevaar te

duchten viel; zowel in Nederland als in andere landen bleek dat zij modelgedetineerden waren. In de woorden van het ICCT rapport: “Most female VEOs proved to be relatively quiet, well-adapted inmates, creating little trouble. Compared with some male VEOs, they are seen as posing no physical risk and incidents are rare”.¹³⁸ Uit het feit dat zij na afloop van hun detentie rechtstreeks vanuit de TA op straat werden gezet, blijkt ook dat iedereen wist dat ze ongevaarlijk waren. Er was dus uit vanuit veiligheidsoverwegingen geen enkele rechtvaardiging voor hun jarenlange opsluiting op de TA.

Vrouwen niet voorbereid op terugkeer in de maatschappij

De detentie van de vrouwen op de TA was ook in strijd met de wet omdat hij een ernstig obstakel vormde voor de terugkeer van de vrouwen in de maatschappij. Detentie van gevangenen moet volgens artikel 2.2 van de PBW altijd gericht zijn op terugkeer van de gevangenen in de maatschappij. Dit artikel luidt:

“Met handhaving van het karakter van de vrijheidsstraf of de vrijheidsbenemende maatregel wordt de tenuitvoerlegging hiervan zoveel mogelijk en afhankelijk van het gedrag van de betrokkene dienstbaar gemaakt aan de voorbereiding van de terugkeer in de maatschappij”.

Tijdens hun verblijf op de TA werden de vrouwen op geen enkele wijze in de gelegenheid gesteld zich voor te bereiden op hun terugkeer in de maatschappij. Zij mochten niet deelnemen aan het ‘penitentiair programma’, een programma waarbij gedetineerden al enkele

¹³⁸ ICCT, februari 2024. Female Jihadis Facing Justice: Comparing Approaches in Europe, pag. 152.

maanden voor het einde van hun detentie een dag per week op proefverlof mogen om te wennen aan het leven buiten de gevangenis. Tijdens dit proefverlof kunnen zij overleg voeren met de gemeente over hun huisvesting, uitkering, kinderopvang en werk. De vrouwen op de TA waren van al deze mogelijkheden uitgesloten. Zij werden tot de laatste dag van hun detentie behandeld als zware criminelen. De overgang van de TA naar de vrijheid was daardoor voor hen zeer abrupt. Zij hadden minstens tien jaar geen vrijheid gekend: eerst zaten ze in het kalifaat in hun huis opgesloten, daarna in de Koerdische kampen, en tenslotte op de TA. De enige keer dat zij buiten de TA waren geweest, was bij hun inhoudelijke zitting toen zij in een geblindeerd politiebusje van de PI Zwolle naar de beveiligde rechtbank in Rotterdam waren gereden. Op het moment van hun vrijlating waren zij volkomen gedesoriënteerd. Ze werden duizelig van het verkeer en alle mensen op straat en ze voelden zich volkomen hulpeloos. De eerste weken na hun vrijlating waren ze alleen bezig te wennen aan de vrijheid. Ze moesten zich regelmatig melden bij een groot aantal instanties, en ze klaagden over pijn in hun benen van het vele lopen; iets dat ze helemaal verleerd waren op de TA. Ze moesten allerlei medische en psychologische behandelingen ondergaan, en ze moesten ook weer wennen aan hun kinderen die een jaar of nog langer bij Jeugdzorg gezeten hadden. De eerste maanden na hun vrijlating mochten ze hun kinderen slechts in het weekend bezoeken of bij hen thuis ontvangen, en pas geleidelijk werd het contact hersteld.

Detentie van vrouwen op de TA moreel verwerpelijk

De langdurige detentie van de vrouwen op de TA was niet alleen onwettig, maar ook moreel verwerpelijk. De vrouwen waren bij aankomst in Nederland ziek en getraumatiseerd door hun jarenlange verblijf in de Koerdische kampen. Vervolgens werden ze gescheiden van

hun kinderen en vastgezet op een extra strenge afdeling waar ze geen kans kregen te herstellen van hun trauma's; waar ze hun kinderen niet of nauwelijks meer te zien kregen, en waar ze de hele dag alleen opgesloten zaten. Door hun eenzame opsluiting voelden ze het gemis aan hun kinderen des te sterker.

De vrouwen ervoeren de extra beperkingen op de TA als een vorm van geestelijke marteling. Sommige van hen beschreven de TA als het Nederlandse Guantánamo Bay, anderen vergeleken hem met een middeleeuwse kerker. Allemaal vonden zij het zeer onrechtvaardig dat zij strenger behandeld werden dan vrouwen op de reguliere afdeling die ernstige misdaden hadden begaan zoals moord. Naast alle trauma's die de vrouwen hadden overgehouden aan hun tijd in de Koerdische kampen, begonnen ze op de TA te lijden aan depressies.

Ook voor de kinderen was het opsluiten van de moeders op de TA traumatisch. Zoals hierboven beschreven, mochten zij hun moeders veel minder vaak bezoeken dan kinderen van moeders op de reguliere afdeling. Ook de omstandigheden waaronder de kinderen hun moeder mochten bezoeken, waren streng. Zij werden voortdurend in de gaten gehouden door geüniformeerde bewakers, en wanneer zij Arabische woorden gebruikten (waarin zij zich beter uit konden drukken) werden ze hiervoor berispt door de bewakers. Naarmate de kinderen ouder werden, begonnen zij zich steeds meer af te vragen waarom hun moeders op veel strengere wijze gestraft werden dan andere vrouwen, terwijl hun moeders in hun ogen niets verkeerd hadden gedaan.

Detentie op TA nadelig voor nationale veiligheid

Naast de juridische en morele fouten die de overheid maakte door de vrouwen voor hun hele detentie op te sluiten op de TA, droeg deze maatregel ook niet bij aan de nationale veiligheid. Net als de lange

gevangenisstraffen die de vrouwen opgelegd kregen, droegen ook de omstandigheden waaronder zij hun straf moesten uitzitten bij aan het ontstaan van een wrok tegen de overheid; een wrok die zij overdroegen op hun kinderen. De vrouwen kregen op de TA geen kans te genezen van hun trauma's, wat hun terugkeer in de maatschappij bemoeilijkte. En net zoals de onmenselijke behandeling van Iraakse gevangenen in de Al-Graib gevangenis en in Guantánamo Bay een aanmoediging vormde voor jihadisten elders in de wereld om hun strijd voort te zetten, bevestigde de inhumane behandeling van de teruggekeerde vrouwen in Zwolle radicale moslims elders in ons land waarschijnlijk in hun opvatting dat de Nederlandse overheid onrechtvaardig was en bestreden moest worden.

Rechters hielden bij hun vonnis geen rekening met het zware regime op de TA

Een veroordeling wegens terrorisme had als automatische consequentie dat de veroordeelde vrouw haar straf moest uitzitten op de TA. Door de zware beperkingen op deze afdeling en het schaarse contact van de vrouwen met hun kinderen, betekende een jaar detentie op de TA een veel zwaardere straf dan een jaar op de reguliere afdeling. Mogelijk hielden de rechters hiermee wel enigszins rekening in de strafmaat, maar het weerhield hen er niet van om de vrouwen te veroordelen wegens terrorisme.

Misschien beseften de rechters ook nauwelijks hoe zwaar het regime op de TA in werkelijkheid was. Geen van hen kwam ooit een kijkje nemen op de TA om een idee te krijgen wat voor consequenties een veroordeling wegens terrorisme had. De rechters stelden zich altijd op het standpunt dat zij alleen gingen over de duur van de straf en niet over de omstandigheden waaronder die moest worden uitgezeten.

7.6 Afnemen nationaliteit onwettig en discriminatie

Net zoals het gebruik van de TA als extra strafmaatregel algemeen gezien wordt als een ernstige fout van de overheid, is dit ook het geval met het intrekken van het Nederlanderschap. De maatregel is juridisch onverdedigbaar, moreel verwerpelijk en nadelig voor de nationale veiligheid. Bovendien discrimineert hij Nederlanders van allochtone afkomst.

Afnemen nationaliteit mag niet gebeuren als straf

Terwijl minister Yesilgöz in alle toonaarden ontkende dat het afnemen van de nationaliteit een straf vormde, kan iedereen met zijn klompen aanvoelen dat dit wel het geval is. De minister sprak zichzelf ook tegen door te verklaren dat de maatregel een gevolg was van het feit dat de betrokkene “de essentiële belangen van het Koninkrijk ernstig had geschaad”. Hiermee gaf zij duidelijk aan dat het intrekken van de nationaliteit een straf was voor het beschadigen van de belangen van het Koninkrijk.

Maar wanneer de vrouwen naast hun gevangenisstraf ook nog eens op deze wijze gestraft worden, kan dit niet gebeuren als administratieve maatregel. Het afnemen van het Nederlanderschap is in werkelijkheid een zware straf, en straffen worden in Nederland opgelegd door de strafrechter. Strafrechters hebben de afgelopen tijd dan ook al stevige kritiek geleverd op het feit dat de IND straffen oplegt buiten hen om.

Afnemen nationaliteit moreel verwerpelijk

Naast de juridische bezwaren tegen het afnemen van iemands nationaliteit, is het ook moreel verwerpelijk dat de overheid iemands

nationaliteit afneemt omdat hij of zij iets verkeerd gedaan heeft. Het betekent dat het land de verantwoordelijkheid voor de betreffende persoon en het probleem dat hij/zij vormt, van zich afschuift en het neerlegt op het bord van een ander. Wij leren als kind al dat we ons afval niet over de schutting van de burens mogen gooien omdat dit asociaal is. Toen een Nederlands bedrijf enkele jaren geleden chemisch afval bleek te dumpen in Ivoorkust, stond de hele Tweede Kamer op zijn achterste benen. Maar in het geval van mensen die wij kwijt willen, mag de Nederlandse overheid het blijkbaar ineens wel. Het probleem van Nederlanders die zich aan terrorisme hebben schuldig gemaakt (in werkelijkheid of volgens de rechter), is een Nederlands probleem. Wij hebben de situatie gecreëerd waarin mensen konden radicaliseren, of wij zijn in gebreke gebleven om die situatie te voorkomen. Nu wij een probleem hebben met enkele van onze burgers, kunnen we dat probleem niet afschuiven op andere landen. Die hebben minder middelen en expertise om de betreffende mensen weer op het rechte pad te brengen. De kans is groot dat bij hen het probleem nog groter wordt dan het bij ons al was.

In het geval van de vrouwelijke uitreizigsters is het afnemen van het Nederlanderschap uit moreel oogpunt nog ernstiger dan bij mannen. De meeste vrouwen vertrokken niet op eigen initiatief naar Syrië maar volgden hun man, hetzij vrijwillig of onder dwang. Zij hadden geen enkele animo om in Syrië geweld te gaan gebruiken, en zij hadden dat voorheen ook nooit gedaan in Nederland. Het argument dat zij door hun vertrek naar Syrië essentiële Nederlandse belangen geschaad zouden hebben, is absurd. Het afnemen van de nationaliteit bij hen is alleen maar een manier om hen extra te straffen.

Bij de vrouwen bestaat er nog een ander moreel bezwaar tegen het afnemen van hun Nederlanderschap, en wel de gevolgen voor hun kinderen. Omdat deze de Nederlandse nationaliteit hebben en niet voor

terrorisme veroordeeld zijn, hebben zij het recht om in Nederland te blijven - maar dan zonder hun moeder. Moeders en kinderen worden daarmee voor een onmogelijk dilemma geplaatst: ofwel de kinderen blijven zonder moeder in Nederland, of ze volgen hun moeder naar een onbekend land, juist op het moment dat ze in Nederland geworteld zijn.

Afnemen van nationaliteit strijdig met nationale veiligheid

Terwijl het afnemen van het Nederlanderschap in sommige gevallen beargumenteerd wordt als een maatregel ter verhoging van de nationale veiligheid (RWN artikel 14 lid 4), blijkt het in de praktijk juist extra risico's op te leveren. Er bestaan na het afnemen van de nationaliteit twee mogelijkheden: ofwel het lukt Nederland om de betreffende persoon uit te zetten, of dit lukt niet en de persoon blijft als illegale vreemdeling in Nederland.

Wanneer de overheid er al in slaagt om een persoon tegen zijn/haar wil uit te zetten naar een ander land, bestaat de kans dat de betreffende persoon langs illegale weg toch weer terugkeert naar Nederland, ditmaal vervuld van wrok tegenover ons land. Dit is een scenario dat niet bijdraagt aan onze veiligheid.

In de meeste gevallen weigert het land van de tweede nationaliteit echter om terrorismeveroordeelden over te nemen van Nederland. Het tweede land zit niet te wachten op wat in zijn ogen probleemgevallen zijn. Lukt het de IND niet om de betreffende persoon uit te zetten, dan blijft hij of zij als illegale vreemdeling in ons land. Dat betekent dat de persoon geen paspoort meer heeft, en geen onderdak, inkomen of verzekering. In het geval de persoon niet terug kan vallen op familie, bestaat het risico dat hij of zij steun gaat zoeken bij extremistische groepen. Ook dat is niet goed voor onze nationale veiligheid.

De veiligheidsproblemen bij de vrouwen van wie de nationaliteit is afgenomen, zijn relatief klein vergeleken met die bij de mannen. Vrouwen zullen minder geneigd zijn om uit wrok een aanslag te plegen omdat voor hen het belang van hun kinderen voorop staat. De enig denkbare situatie waarin vrouwen tot wanhoopsdaden zouden kunnen overgaan, is wanneer zij niet alleen hun nationaliteit verloren hebben maar ook hun kinderen. Dat is dan wel het gevolg van het Nederlandse beleid.

Bij mannen die hun Nederlanderschap verloren hebben, zijn de maatschappelijke risico's veel groter. Er lopen nu al tientallen mannen in Nederland die hun nationaliteit verloren hebben nadat zij voor terrorisme veroordeeld zijn, terwijl ze niet uitgezet kunnen worden. Deze groep vormt wel degelijk een veiligheidsrisico omdat ze geen inkomen of onderdak hebben, en geen enkel perspectief in ons land. Veel ambtelijke diensten zoals de Inspectie van J&V,¹³⁹ de Raad voor de Strafrechtstoepassing,¹⁴⁰ de NCTV en Reclassering Nederland¹⁴¹ waarschuwen al jaren voor dit gevaar. Ook de burgemeesters van enkele grote steden hebben hiervoor al gewaarschuwd. Minister Yesilgöz legde al deze adviezen echter naast zich neer, blijkbaar omdat voor haar het straffen van de betreffende personen zwaarder woog dan de nationale veiligheid. Zij kon dit doen omdat zij zich gesteund wist door een rechtse meerderheid in de Kamer.

¹³⁹ Inspectie Justitie en Veiligheid, 21 nov 2022. Rapport Vervolgonderzoek naar de terroristenafdelingen in Nederland, pag. 8, 10.

¹⁴⁰ Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, 9 maart 2023. Advies Toenemende beveiliging in breder perspectief.

¹⁴¹ RTL, 27 juli 2022. Grote zorgen om jihadisten die in Nederland blijven terwijl paspoort is afgepakt.

Afnemen nationaliteit is discriminatie op grond van afkomst

Het afnemen van het Nederlanderschap kan alleen bij personen met dubbele nationaliteit, dat wil zeggen bij personen die behoren tot bepaalde etnische groepen. Er is al vaak betoogd dat dit een vorm is van discriminatie die in strijd is met artikel 1 van de Grondwet (“alle inwoners van Nederland moeten in gelijke situaties op gelijke manier behandeld worden”). Tot nu toe houdt de Raad van State vol dat het hier om een administratieve maatregel gaat die toevallig ongunstig uitpakt voor mensen van allochtone afkomst, maar die niets te maken heeft met discriminatie.¹⁴² Het is precies dezelfde fout die de Raad destijds maakte bij de vervolging van ouders in de kindertoeslag affaire, toen zij blijkbaar ook niet beseftte dat het discriminerend was om ouders van allochtone afkomst anders te behandelen dan autochtone ouders.¹⁴³ Het is daarom zeer de vraag of het standpunt van de Raad ten aanzien van intrekken van het Nederlanderschap bij vrouwen van allochtone afkomst op den duur houdbaar zal zijn. Het College voor de Rechten van de Mens oordeelde al in 2020 dat de Raad in dit geval zijn huiswerk nog maar eens over moest doen.¹⁴⁴

De Verenigde Naties hebben Nederland ook al op de vingers getikt vanwege het feit dat er bij het afnemen van de Nederlandse nationaliteit gediscrimineerd wordt tussen autochtone en allochtone Nederlanders. De speciale rapporteur van de VN voor discriminatie en racisme schreef in 2020:

¹⁴² NRC, 30 dec 2020. Raad van State: Afpakken nationaliteit Syriëgangers geen discriminatie.

¹⁴³ NOS Nieuwsuur, 17 nov 2021. 'Raad van State medeplechtig aan discriminatie slachtoffers toeslagenaffaire'.

¹⁴⁴ College voor de Rechten van de Mens, 23 juli 2021. Intrekken nationaliteit uitreizigers op gespannen voet met gelijke behandeling.

*“het beleid en de procedures voor het ontnemen van het Nederlandse staatsburgerschap zijn alleen van toepassing op burgers met een dubbele nationaliteit en daarom treffen ze onevenredig veel Nederlanders van Marokkaanse en Turkse afkomst. Vanwege de beperkte toepasbaarheid verergert de Nederlandse wetgeving inzake het ontnemen van het staatsburgerschap stereotypen van terrorisme door terrorisme te associëren met mensen van bepaalde etnische en nationale afkomst. Het bijbehorende beleid en de effecten ervan zijn onverenigbaar met internationale mensenrechtenbeginselen van gelijkheid en non-discriminatie”.*¹⁴⁵

7.7 Straffen, straffen, en nog eens straffen

In de voorgaande secties werd beschreven hoe de teruggekeerde vrouwen aan een reeks van strafmaatregelen werden onderworpen waarvan de juridische onderbouwing ver te zoeken was, en de morele rechtvaardiging al helemaal. Dat mensen die iets verkeerd gedaan hebben daarvoor gestraft worden, is normaal in een rechtsstaat. De opgelegde straf dient echter in verhouding te staan tot het gepleegde misdrijf, en het uiteindelijke doel van detentie moet altijd de terugkeer zijn van de veroordeelde in de maatschappij. De wet van 1 juli 2021 die gaat over het straffen van gedetineerden, heet dan ook *Straffen en Beschermen*. Bij de berechting en detentie van de teruggekeerde vrouwen lag het accent echter uitsluitend op straffen, en niet op hun terugkeer in de

¹⁴⁵ Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance. Visit to the Netherlands, 15 June - 3 July 2020, punt 60.

maatschappij. Bij deze vrouwen was het geen kwestie van ‘straffen en beschermen’, maar van straffen, straffen, en nog eens straffen.

In deze paragraaf bekijken we de effecten van de eenzijdige nadruk op straffen op de vrouwen zelf, op hun kinderen en op de maatschappij.

Vrouwen alleen teruggehaald om gestraft te worden

De sterke nadruk op straffen was het gevolg van een regeringsbeleid waarbij het oorspronkelijk niet de bedoeling was geweest om de vrouwen überhaupt terug te halen. Pas toen de rechter dreigde de strafvervolging tegen de vrouwen te staken wanneer ze niet werden teruggehaald, besloot de regering met frisse tegenzin om ze dan toch maar te repatriëren. Het doel daarvan was dus uitsluitend om de vrouwen te kunnen straffen, en niet om ze weer op te nemen in de maatschappij. De vrouwen moesten na het uitzitten van hun straf dan ook weer zo snel mogelijk het land uitgezet worden wanneer dit juridisch mogelijk was.

Het beleid om de vrouwen zo hard mogelijk te straffen werd gesteund door het Nederlandse publiek en door een meerderheid in de Tweede Kamer. Deze drang tot straffen was het gevolg van de eenzijdige berichtgeving in de media waarbij de reeds bestaande antipathie tegen de vrouwen verder werd aangewakkerd. In de volgende hoofdstukken wordt hier nader op ingegaan. Slechts een miniem deel van het Nederlandse publiek vroeg zich af of de zware straffen werkelijk gerechtvaardigd waren, en wat het effect hiervan op de vrouwen en hun kinderen zou zijn.

Straf in geen proportie tot datgene wat de vrouwen misdaan hadden

De meeste vrouwen die naar Syrië waren vertrokken, beseften achteraf wel dat ze iets verkeerd hadden gedaan, ook al was dat niet hun intentie geweest. Na aankomst in Syrië hadden sommigen al meteen in de gaten dat IS niet pluis was, en anderen begonnen dat te beseffen dat toen ze wat langer in het kalifaat verbleven. Pas na hun gevangenneming door de Koerden leerden ze over genocide op de Yezidi's en begonnen ze de volle omvang te beseffen van de misdaden die IS had gepleegd. Ze konden zich daarom voorstellen dat de Nederlandse samenleving hen wilde straffen voor het feit dat zij bij deze organisatie betrokken waren geweest, en ze waren bereid daarvoor een straf te ondergaan. Ze hadden verwacht dat die straf in redelijke verhouding zou staan tot datgene wat zij naar eigen gevoel verkeerd hadden gedaan: in een onbezonnen moment besluiten om naar Syrië te vertrekken om bij hun man te blijven, hun droom te volgen van een ideale samenleving, of te vluchten voor problemen in Nederland.

De straf die hen werd opgelegd, stond voor hun gevoel in geen verhouding tot hetgeen zij verkeerd hadden gedaan. Zij werden op de terroristenafdeling behandeld als criminelen van de ergste soort, terwijl in dezelfde gevangenis vrouwen die werkelijk zware misdrijven hadden gepleegd, een veel grotere vrijheid genoten en niet bang hoefden te zijn voor het verlies van hun Nederlanderschap.

Wat zij ook onrechtvaardig vonden, was dat de tijd die zij in Koerdische gevangenschap hadden doorgebracht, niet of slechts gedeeltelijk werd afgetrokken van de gevangenisstraf die zij in Nederland kregen. Nederland had al vanaf 2019 de gelegenheid gehad om hen op te halen uit de Koerdische kampen. Als onze eigen militairen dat te riskant hadden gevonden, waren de Amerikanen bereid geweest om bij te springen. Maar de Nederlandse regering nam bewust het besluit om de vrouwen en kinderen in de kampen te laten zitten. De jaren die de vrouwen daardoor onnodig in de detentiekampen hadden gezeten,

waren voor hun gevoel ook een gevangenisstraf die zij door de Nederlandse overheid opgelegd hadden gekregen.

Vrouwen gestraft voor misdaden van IS

In zijn requisitoir verwees de officier van justitie altijd naar de gruweldaden van IS in Syrië en Irak, en soms ook naar recente aanslagen in Europa. Hij vond dat de slachtoffers van IS recht hadden op vergelding van al het onrecht dat hen was aangedaan, en dat de daders van die misdaden daarom streng gestraft moesten worden. Omdat de teruggekeerde vrouwen volgens de redenering van het OM lid waren geweest van IS, moesten zij daarom ook gestraft worden voor de misdaden die deze organisatie had gepleegd, inclusief de genocide op de Yezidi's.

Natuurlijk was het begrijpelijk dat er in Nederland een drang bestond om de daders van de misdrijven van IS te straffen. Het probleem was alleen dat de mannen die vermoord en verkracht hadden, in de meeste gevallen al dood waren of gevangen zaten in Irak of Syrië. Dus vierde de overheid, onder aanmoediging van politici en media, haar vergeldingsdrang maar uit op de vrouwen die waren teruggehaald uit Syrië. Dat de genocide plaats had gevonden in een ander land; dat de vrouwen daarvan niet op de hoogte waren geweest, en dat zij er sowieso niets aan hadden kunnen veranderen, maakte niet uit. Iemand moest de schuld krijgen.

Toegegeven, er waren gevallen waarbij vrouwen zich actief hadden ingezet voor IS, bijvoorbeeld door lidmaatschap van de zedenpolitie, het aanmoedigen van hun man, of het maken van propaganda op internet. Dat zij daarvoor gestraft moesten worden, stond buiten kijf. Maar de overheid liet zich te ver meeslepen in de roep om vergelding vanuit de maatschappij. Dat de Yezidi gemeenschap in Nederland

behoefte had aan vergelding, was begrijpelijk. Maar de roep om wraak vanuit de hele Nederlandse bevolking was zó sterk dat het wel leek alsof iedere Nederlander een paar familieleden verloren had bij een IS-aanslag.

Vergelding van een misdrijf berust op het principe van ‘oog om oog, tand om tand’. Hoewel deze benadering volgens moderne inzichten niet de beste manier is om misdadigers weer op het rechte spoor te krijgen, wordt hij nog wel toegepast omdat de maatschappij behoefte heeft aan vergelding. Maar die vergelding moet wel binnen de perken blijven. Slachtoffers van ernstige misdrijven zien het liefst dat de daders opgeknoot worden of tenminste de rest van hun leven achter de tralies verdwijnen. Aan die wens kunnen we als maatschappij niet voldoen. Een beetje wraakzucht moet kunnen, maar het moet niet te gek worden. En we moeten onze wraakzucht wel uitleven op de werkelijke dader van het misdrijf, en niet op zijn vrouw of kinderen. Wat in dat laatste geval creëren we een nieuw onrecht.

Strengere veiligheidsmaatregelen voelden ook als straf

In sectie 5.1 werden de strenge veiligheidsmaatregelen beschreven waaraan de vrouwen op de TA onderworpen waren. De officiële reden voor deze veiligheidsmaatregelen was dat de vrouwen gevaarlijk konden zijn en radicale ideeën door konden geven aan andere gedetineerden. De vrouwen zelf wisten dat daarvan geen sprake was, en na enkele maanden was dat ook duidelijk voor het gevangenispersoneel.

Het feit dat de vrouwen gedurende hun hele detentie onderhevig bleven aan veiligheidsmaatregelen die volstrekt overbodig waren, voelde voor hen ook als een extra straf die zij niet verdiend hadden.

Ook na afloop van detentie gaat het straffen door

Zelfs na hun vrijlating werden en worden de vrouwen nog steeds als gevaarlijk behandeld. In veel gevallen moeten zij een enkelband dragen en zich wekelijks melden bij de politie. Zij mogen geen contact hebben met een aantal van hun oude vriendinnen (ook niet met die uit de TA). Deze contactverboden vormen een grote handicap voor de vrouwen wanneer ze vrijkomen en weer een normaal leven proberen op te bouwen. In de eerste maanden na hun vrijlating lopen ze tegen een groot aantal praktische problemen aan, zoals het vinden van woonruimte, het openen van een bankrekening, het sluiten van een ziektekostenverzekering, enzovoort. De vrouwen zijn tien jaar of langer weg geweest uit Nederland, en ze moeten hier weer helemaal opnieuw hun weg vinden. Degenen die hen het beste daarbij kunnen helpen, zijn hun vriendinnen uit de gevangenis die al eerder zijn vrijgekomen. En het zijn precies deze vriendinnen met wie ze geen contact meer mogen hebben. Emotioneel is het voor hen ook zwaar dat ze deze vriendinnen niet meer mogen ontmoeten omdat ze verder in Nederland nauwelijks meer sociale contacten hebben.

Volgens onderzoekster Tanya Mehra van het ICCT hebben de beperkende maatregelen voor de vrouwen na hun vrijlating een negatief effect.¹⁴⁶ Mehra: “Als er bestuurlijke maatregelen worden opgelegd na vrijlating, die dermate zwaar zijn dat vrouwen niet makkelijk re-integreren, niet makkelijk aan een huis of een baan komen, dat zit dat een goede re-integratie in de weg”.

¹⁴⁶ EenVandaag, 2 feb 2024. IS-vrouwen zijn 'modelgevangenen', blijkt uit uniek Europees onderzoek, maar reïntegratie is ingewikkeld door veiligheidsregels.

Voor de vrouwen met dubbele nationaliteit is de allergrootste straf na afloop van hun detentie de dreiging van het verlies van hun Nederlanderschap. Omdat de IND hen daarvoor blijft waarschuwen, kunnen zij niet met een gerust hart beginnen aan een nieuw leven in ons land. De vraag wat er met hen en hun kinderen gaat gebeuren wanneer hun Nederlanderschap wordt ingetrokken, hangt als een donkere wolk boven hun hoofd.

Zware straffen dragen niet bij aan het herstel van vertrouwen in de Nederlandse rechtsstaat

Zoals beschreven in hoofdstuk 2 vertrokken sommige vrouwen naar Syrië onder druk van hun man of vanwege de dreiging van het verlies van hun kinderen. Zij vertrokken noodgedwongen uit Nederland; niet omdat zij een hekel hadden aan ons land. Anderen vertrokken vrijwillig in de hoop in Syrië een betere maatschappij te vinden waar zij als moslima niet gediscrimineerd werden. Zij waren wél teleurgesteld in Nederland door het gebrek aan tolerantie en begrip voor moslims.

De vrouwen die onder dwang vertrokken waren naar Syrië, hoefden niet overtuigd te worden van het feit dat Nederland beter was dan het kalifaat. Zij waren dolblij eindelijk weer terug te keren naar ons land, en zij rekenden op een eerlijke behandeling hier. Zoals een van hen schreef in november 2022 vanuit de TA: “We kwamen terug met veel hoop, optimisme, motivatie en vol vertrouwen”. Zij hadden dus vertrouwen in de Nederlandse rechtsstaat op het moment van hun terugkeer, en zij raakten zwaar teleurgesteld door de manier waarop zij hier ontvangen werden.

De vrouwen die indertijd uit vrije wil naar Syrië vertrokken, hadden op het moment van vertrek geen hoge dunk van de Nederlandse rechtsstaat. Maar toen zij uiteindelijk terechtkwamen in de Koerdische

kampen, vroegen zij toch om gerepatrieerd te worden. Zij wilden in de eerste plaats terug naar Nederland omdat zij hun kinderen zagen wegwijnen in de kampen; niet omdat zij Nederland plotseling weer zo'n fantastisch land vonden. Voor hen vormde het harde straffen na hun terugkeer een bevestiging van hun reeds bestaande overtuiging dat moslims in Nederland gediscrimineerd werden en onrechtvaardig behandeld.

Straffen van moeders betekende ook straffen van de kinderen

Bij de strafzaken tegen de vrouwen leek het alsof de rechters een blinde vlek hadden voor het effect van de straf op de kinderen van de vrouwen. Natuurlijk is dit juridisch gezien een lastig punt. Wanneer twee vrouwen hetzelfde misdrijf hebben gepleegd, waarbij de ene vrouw kinderen heeft en de andere niet, voelt het onrechtvaardig om de eerste vrouw lager te straffen dan de andere, alleen vanwege het feit dat ze moeder is. Maar iedereen voelt wel aan dat met het straffen van de moeder ook haar kinderen gestraft worden, en dat hiermee de kinderen al op jonge leeftijd een aversie krijgen tegen de overheid.

Bij de strafzaken tegen de vrouwen werd hoogst zelden het woord 'kinderen' genoemd, terwijl de rechters toch geweten moeten hebben wat voor consequenties hun vonnis had voor de kinderen. Door de veroordeling wegens terrorisme bleven de moeders opgesloten op de TA waar zij zeer weinig contact hadden met hun kinderen. Bij vrouwen met dubbele nationaliteit leidde deze veroordeling automatisch tot in-trekking van het Nederlanderschap, wat voor de kinderen nog grotere gevolgen had.

Pas zeer recent is er bij de overheid aandacht ontstaan voor de gevolgen van het straffen van de ouders op de kinderen. Onlangs verscheen er een rapport van de Rijksuniversiteit Leiden, opgesteld in opdracht

van de NCTV, waarin gekeken werd naar de overdracht van ‘extremistisch gedachtegoed’ van ouders op kinderen.¹⁴⁷ Niet geheel onverwachts kwamen de onderzoekers tot de conclusie dat straffen van ouders de overdracht van extremistische ideeën op hun kinderen versterkt. Bij het aanbieden van het rapport aan de Kamer, schreef de minister dat dit een reden voor de overheid moest zijn om bij het opleggen van strafmaatregelen rekening te houden met het effect daarvan op de kinderen. Tot nu toe heeft dit nieuwe inzicht bij het Ministerie van J&V nog niet geleid tot aanpassing van het hele scala aan strafmaatregelen waaraan de teruggekeerde vrouwen onderworpen zijn.

Harde straffen belemmeren deradicalisering

Een punt van zorg bij de overheid is dat sommige teruggekeerde vrouwen mogelijk vasthouden aan hun extremistisch gedachtegoed terwijl zij naar de buitenwereld toe de schijn ophouden dat zij die ideeën hebben laten varen. In het ICCT rapport wordt dit aangeduid met de term ‘false compliance’. Nu is het in Nederland zo dat iedereen mag denken wat hij of zij wil, zo lang daarbij de wet maar niet in daden wordt overtreden. Maar wanneer mensen rondlopen met extremistische gedachten, vergroot dit wel de kans dat zij in de toekomst werkelijk iets verkeerd gaan doen of dat zij andere personen (zoals hun kinderen) daartoe bewegen. Vanuit maatschappelijk oogpunt is het daarom schadelijk wanneer mensen vasthouden aan extremistische ideeën.

In een poging om de teruggekeerde vrouwen af te helpen van hun eventueel nog aanwezige extremistische opvattingen, verplicht de overheid hen om tijdens hun detentie deel te nemen aan

¹⁴⁷ Rijksoverheid, 27 juni 2024. Kamerbrief bij rapport over intergenerationale overdracht van extremistisch gedachtegoed.

deradicalisering programma's. Het resultaat van die programma's is twijfelachtig omdat zij worden georganiseerd door dezelfde overheid die de vrouwen voor hun gevoel onrechtvaardig behandelt. Wanneer iemand om te beginnen al weinig vertrouwen heeft in de overheid, zal dat vertrouwen niet groter worden wanneer diezelfde overheid hem of haar straft voor iets wat de betreffende persoon niet als verkeerd beschouwt. Zwaar straffen werkt dan juist averechts, want het sterkt de betrokken persoon in zijn of haar overtuiging dat de overheid onrechtvaardig is. Wij zien dit bijvoorbeeld bij politieke dissidenten in Rusland die zich niet tot andere gedachten laten brengen door jarenlange gevangenisstraffen.

Ook bij moslims met radicale overtuigingen is het zinloos om te proberen hen door middel van strafmaatregelen tot andere gedachten te brengen. In de eerder genoemde documentaire *Staatsvijand Nr.1* klaagde een de-radicaliseringexpert dat hij bij Samir A., ondanks de vele gesprekken die hij met hem voerde in de gevangenis, geen voet aan de grond kreeg.¹⁴⁸ Dat was ook niet verwonderlijk want Samir zelf was ervan overtuigd dat hij met het helpen van de vrouwen en kinderen in Syrië datgene had gedaan wat de overheid eigenlijk zelf had moeten doen. Het was begrijpelijk dat hij zich in de gevangenis niet omver liet praten door een de-radicaliseringexpert die door dezelfde overheid betaald werd om hem even tot andere gedachten te brengen.

Het wantrouwen bij radicale moslims ten opzichte van de Nederlandse overheid kan alleen verminderd worden wanneer de overheid zichzelf op een rechtvaardige manier gedraagt. Vertrouwen kan alleen gekweekt worden door overtuigen en niet door straffen. En het is precies

¹⁴⁸ NPO, 19 okt 2020. Staatsvijand nr. 1.

op dit punt dat de overheid het heeft laten afweten bij de behandeling van de teruggekeerde vrouwen.

Zoals hierboven beschreven, waren sommige vrouwen al in Syrië tot de conclusie gekomen dat het kalifaat geen verbetering betekende ten opzichte van Nederland. Zij hoefden niet meer gederadicaliseerd te worden, en voor hen was het zeer ontmoedigend om hier bij terugkeer geconfronteerd te worden met een strenge en wraakzuchtige overheid. Maar bij de vrouwen die in hun hart misschien nog heimwee hadden naar de glorie van IS, was de harde aanpak bij terugkeer in Nederland helemaal desastreus. Zij waren indertijd met goede bedoelingen naar Syrië vertrokken. Ze hoopten daar een plaats te vinden waar ze niet gediscrimineerd zouden worden vanwege hun religie. Een plaats ook waar hun kinderen zouden kunnen opgroeien in een fatsoenlijke omgeving, ver van de verdorvenheden van het Westen. Nu werden zij beschuldigd van terrorisme en het opzettelijk in gevaar brengen van hun kinderen. Dat voelde voor hen zeer onrechtvaardig. Men kon moeilijk van deze vrouwen verwachten dat zij na het verplicht volgen van een deradicalisering-programma plotseling weer een positief gevoel over de Nederlandse overheid zouden hebben.

Door de sterke nadruk op straffen slaagde de overheid er niet in om het vertrouwen van de teruggekeerde vrouwen te behouden of te herwinnen. Dit betekende een gemiste kans voor de Nederlandse maatschappij. Uit de getuigenissen van de vrouwen in de rechtszaal bleek dat sommige van hen nog steeds idealistisch waren, en dat zij hun ervaringen in Syrië graag wilden gebruiken om Nederlandse jongeren te waarschuwen voor de gevaren van het jihadisme. Door de zware straffen die zij opgelegd kregen en het strenge regime waaronder zij die straf moesten uitzitten, was hun enthousiasme echter weer verdwenen op het moment dat ze vrij kwamen. Het is erg jammer dat Nederland op deze wijze de kans verspeelde om de ervaringen van deze vrouwen

te gebruiken bij de bestrijding van het jihadisme. Volgens de NCTV vormt jihadisme nog steeds de grootste terroristische dreiging in ons land. Het waren juist de teruggekeerde vrouwen die een belangrijke rol hadden kunnen spelen bij het ontmoedigen van potentiële jihadisten. Door de harde aanpak van deze vrouwen werden jihadisten elders in het land waarschijnlijk gesterkt in hun overtuiging dat de Nederlandse overheid onrechtvaardig is. Het beleid van hard straffen verhoogde daardoor juist de risico's voor de Nederlandse samenleving in plaats van deze te verminderen.

7.8 Conclusies

In dit hoofdstuk hebben we gezien dat de Nederlandse overheid op meerdere punten ernstige fouten maakte bij de behandeling van de vrouwen die terugkeerden uit Syrië. Op enkele van deze fouten is al eerder gewezen door deskundigen: de weigering om de vrouwen met hun kinderen te repatriëren, het opsluiten van de vrouwen op een terroristenafdeling, en het afnemen van hun Nederlanderschap.

De laatste twee fouten vloeiden voort uit de veroordeling van de vrouwen wegens terrorisme. Bij die veroordeling kunnen ook grote vraagtekens geplaatst worden omdat de vrouwen niets gedaan hadden dat in de buurt kwam van het normale begrip terrorisme.

Naast deze fouten op concrete onderdelen van het Nederlandse beleid, was ook de eenzijdige nadruk op straffen in strijd met het principe van onze rechtspraak. Ons rechtssysteem is niet alleen bedoeld om misdadigers te straffen, maar ook om hen weer te helpen bij hun terugkeer in de maatschappij. In het geval van de teruggekeerde vrouwen besteedde justitie geen enkele aandacht aan dit belangrijke facet van onze rechtsstaat. De berechting van de vrouwen werd alleen gedreven

door vergeldingsdrang, en niet door de morele plicht om de vrouwen (en hun kinderen) weer een kans te geven in Nederland.

De Nederlandse overheid gaat er altijd prat op dat zij een rechtssysteem heeft dat de burgers goed beschermt, zowel tegen ongeoorloofde praktijken van medeburgers als tegen onrecht van de overheid zelf. Bij de behandeling van de vrouwen die terugkwamen uit Syrië, maakte zij op dit laatste punt een aantal ernstige fouten. Haar beleid was in dit geval zeer on-Nederlands, en de vraag is hoe het zo ver kon komen. Deze vraag vormt het onderwerp van het tweede deel van dit boek.

Deel III

**WAAROM WAS JUIST
NEDERLAND ZO HARD?**

In het voorgaande deel hebben we alle feiten rond de terugkeer van de Nederlandse vrouwen en kinderen op een rijtje gezet. We zagen dat de aanpak van de vrouwen in Nederland op een aantal punten aanzienlijk strenger was dan in andere landen, en dat het Nederlandse beleid uitsluitend gericht was op straffen en niet op terugkeer van de vrouwen in de maatschappij. Daarbij werden de grenzen van de rechtsstaat overschreden, zowel in juridisch als in moreel opzicht.

De centrale vraag in dit boek is waarom Nederland zich ten aanzien van de teruggekeerde vrouwen en hun kinderen zo on-Nederlands gedroeg. Hoe kan het dat een land, dat eeuwenlang een voorbeeld pretendeerde te zijn op het terrein van mensenrechten, zich in het geval van de Nederlandse kinderen in Syrië zo volledig aan zijn verantwoordelijkheid onttrok? Waarom veroordeelde Nederland alle teruggekeerde vrouwen automatisch voor terrorisme, zonder te kijken naar wat zij in werkelijkheid gedaan hadden? Waarom werden bij de bestraffing van de vrouwen bestaande rechten van gedetineerden aan de kant geschoven? En waarom werd besloten dat alle veroordeelde vrouwen met dubbele nationaliteit na het uitzitten van hun straf het land moesten worden uitgezet?

De meeste Europese landen stonden niet te trappelen om hun vrouwen en kinderen terug te halen omdat er onder de bevolking van al deze landen ook een sterke afkeer bestond van de uitgereisde vrouwen. Maar Nederland spande hierbij de kroon. Er was hier duidelijk sprake van een haat tegenover de vrouwen; een haat die de plaats innam van de normale redelijkheid van het Nederlandse volk. Deze haat leidde tot een sterke roep om wraak; eerst door de vrouwen en kinderen maar gewoon te laten creperen in de Koerdische kampen, en later om de vrouwen zo hard mogelijk te straffen. Hoewel de rechters in hun vonnissen probeerden een zo eerlijk mogelijk oordeel te vellen over de schuld van de vrouwen, zagen we in het voorgaande hoofdstuk dat ze

daarbij toch beïnvloed werden door de sterke roep om vergelding vanuit politiek en bevolking. De harde aanpak van de vrouwen door de overheid was daardoor uiteindelijk het gevolg van de vergeldingsdrang die er bestond bij het Nederlandse publiek.

In dit tweede deel van het boek zullen we proberen de oorzaken te begrijpen van deze sterke vergeldingsdrang. Eerst bekijken we de oorzaken van de welhaast universele afkeer van de uitgereisde vrouwen in de hele westerse wereld. Daarna zoomen we in op de Nederlandse situatie en kijken we waardoor de angst en haat in Nederland nog sterker waren dan in andere Europese landen.

8 De universele afkeer van de vrouwen

Een van de belangrijkste oorzaken van de harde aanpak van de teruggekeerde vrouwen door de Nederlandse overheid was de sterke publieke afkeer die er ten aanzien van hen al bestond nog voordat zij voor de rechter kwamen. Het feit dat er zo'n sterke afkeer bestond tegen deze vrouwen, kwam voor mij als een verrassing toen ik in november 2019 begon met mijn actie voor het terughalen van de kinderen.

8.1 Mijn kennismaking met de haat tegen de vrouwen

Toen ik eind 2019 begon met mijn actie, ging ik ervan uit dat de meeste andere Nederlanders ook wel zouden vinden dat de kinderen van IS-strijders zo snel mogelijk moesten worden teruggehaald uit Syrië. En ook dat het onvermijdelijk was dat we daarbij tegelijk de moeders terug zouden halen. Een scheiding van hun moeders zou immers de trauma's van de kinderen nog verder vergroten, vooral omdat de moeder in de voorafgaande jaren de enige ouder was geweest waaraan de kinderen zich hadden kunnen vastklampen. De moeders moesten dus ook worden teruggehaald, ongeacht de eventuele misdaden die ze hadden gepleegd. Daarvoor zouden ze in Nederland berecht worden en daarvoor hadden we ons mooie Nederlandse rechtssysteem.

Groot was mijn verbazing toen bleek dat deze redenering niet voor iedereen vanzelfsprekend was. Het begon met mijn echtgenote die ervan overtuigd was dat mijn plotselinge drang om de kinderen in Syrië te helpen het gevolg was van een storing in mijn hersenen, veroorzaakt door mijn ziekte in de voorgaande weken. Zij vroeg mij met klem om niet in ons dorp te gaan demonstreren omdat zij vreesde dat ik mijzelf

daarmee belachelijk zou maken, tot schande van haar en van onze kinderen. Misschien had ze daarin ook wel gelijk. Mijn woonplaats Uitgeest is een klein dorp waar mensen tot in lengte van jaren worden nagewezen vanwege vreemde dingen die ze ooit gedaan hebben. Goed, dan maar niet demonstreren in Uitgeest. Maar mijn broers en zussen in Brabant zouden het natuurlijk wel begrijpen want die kwamen uit hetzelfde nest als ik en ze hadden dezelfde morele waarden. Ik vroeg mijn zus of die mij wilde helpen met het opzetten van een website voor mijn actiegroep. Mijn zus is een intelligente vrouw die elke dag zorgvuldig de Volkskrant leest en die geïnteresseerd is in maatschappelijke onderwerpen. Het bouwen van websites was haar hobby en ze had al eerder een website voor mij gebouwd voor een onderwijsproject in Afrika. Maar ditmaal weigerde ze pertinent om mij te helpen. De vrouwen in Syrië mochten niet teruggehaald worden naar Nederland omdat ze vreselijke dingen hadden gedaan, en ze bij terugkeer in Nederland een groot gevaar zouden opleveren voor onze maatschappij. Hetzelfde verhaal kreeg ik te horen van mijn broer, een gepensioneerd directeur van een scholengemeenschap die maatschappelijk zeer betrokken is, en die zich na zijn pensionering uitleeft in zijn hobby van buurtbemiddelaar. Hij vindt ook altijd dat misdadigers na hun straf weer terug moeten kunnen keren in de maatschappij. Maar bij de vrouwen die vertrokken waren naar Syrië trok hij een streep: die mochten nooit meer terugkeren naar Nederland. En daar bleef het niet bij. Praktisch al mijn vrienden en familieleden reageerden afkeurend op mijn acties. Er trok plotseling een schaduw over hun gezicht wanneer ik over het onderwerp begon, en de meesten wilden er domweg niet over praten. Mijn plaatselijke CDA afdeling, die bestaat uit aardige en verstandige mensen, was aanvankelijk ook heftig gekant tegen mijn actie. Een Facebookpagina die ik opzette, lokte alleen maar hatelijke reacties uit. En op de besloten landelijke Facebookpagina voor CDA-leden en sympathisanten reageerde een dame met de opmerking:

“laat ze [de Nederlandse vrouwen en kinderen in Syrië] daar maar lekker helemaal kapot creperen”. Ik keek voor alle zekerheid nog even of ik niet per ongeluk op de PVV-site verdwaald was, maar nee, dit was echt de CDA Facebookpagina.

Ik kan nog wel even doorgaan met de reacties die ik kreeg maar de strekking zal intussen wel duidelijk zijn: er was in Nederland 0,0% steun te vinden voor het terughalen van de vrouwen. Hoe menslievend en tolerant wij in Nederland ook zijn, hoeveel geld wij ook doneren aan slachtoffers van aardbevingen en aan opvangcentra voor mishandelde ezeltjes in Afrika, zodra het ging over ‘IS-vrouwen’ klapten de mensen dicht en wilden ze er niet verder over praten. Er bestond kennelijk een intense haat ten opzichte van deze vrouwen, een haat die bij mijn medeburgers hun normale verstand uitschakelde. Die haat was blijkbaar gebaseerd op tv-beelden en krantenverhalen over de gruwelijke moordpartijen van IS, en de aanname dat de Nederlandse vrouwen dat allemaal geweten hadden en daar ook aan hadden meegedaan.

De weerstand tegen het terughalen van de vrouwen was niet een typisch Nederlands verschijnsel; hij bestond overal in de westerse wereld. In Nederland leek de afkeer van de vrouwen echter nog sterker te zijn dan in de ons omringende landen. Dat was vreemd want er was in Nederland nog nooit iemand bij een IS-aanslag om het leven gekomen. Maar voordat we inzoomen op de Nederlandse situatie zullen we enkele factoren bekijken die verantwoordelijk waren voor de haast universele afkeer van de uitgereisde vrouwen.

8.2 Afkeer van de vrouwen overal in de westerse wereld

Toen ik in november 2019 voor het eerst besepte dat Nederland een 60-tal onschuldige kinderen liet creperen in de Koerdische kampen, dacht ik aanvankelijk dat het alleen ons land was dat zich zo

onbarmhartig opstelde. Het beschermen van kinderen was immers een universeel aanvaarde plicht, en er bestond toch ook zoiets als het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind dat door praktisch alle landen ter wereld was ondertekend. Andere landen zouden zich dus wel beter gedragen in dit opzicht.

Maar al snel kwam ik er achter dat Nederland geen uitzondering vormde. Bijna geen enkel land in de westerse wereld stond te springen om zijn vrouwen en kinderen terug te halen. Statistieken over het aantal gerepatrieerde kinderen lieten zien dat Nederland weliswaar onderaan de lijst bungelde (hoofdstuk 2), maar dat de ons omringende landen niet zoveel beter waren dan wij. Alleen Kosovo en enkele Centraal-Aziatische landen deden hun best om moeders en kinderen terug te halen. Hier was de angst en afkeer blijkbaar minder groot dan in West-Europa. Rusland haalde alleen kinderen terug; dat land moest ook niets hebben van de moeders.

De weerstand tegen het terughalen van de vrouwen, en daarmee ook hun kinderen, was dus blijkbaar een universeel verschijnsel, behalve in enkele landen in de buurt van Syrië. Waardoor bestond er die wijdverbreide angst voor een groep vrouwen die, voor zover bekend, zelf nooit actief hadden deelgenomen aan de strijd van IS?

IS wordt betiteld als terreurorganisatie omdat de groep zich bezig hield (en nog steeds houdt) met het creëren van angst onder de bevolking. Terreur betekent mensen angst aanjagen. Iemand die zich daarmee bezighoudt, noemen we een terrorist. Het angst aanjagen deed IS niet alleen door het plegen van aanslagen, maar vooral ook door het verspreiden van beelden van executies van tegenstanders en onschuldige burgers. Ieder van ons heeft die gruwelijke beelden gezien, en bij velen staan ze onuitwisbaar in hun geheugen. Het streven van IS om angst te zaaien door middel van schokkende beelden werd een doorslaand

succes. En dit succes was voor een belangrijk deel te danken aan de medewerking van de westerse media.

8.3 De rol van de media

In westerse landen speelt de vrije pers een belangrijke rol bij de informatievoorziening van het publiek. Landen waar de vrijheid van de pers aan banden wordt gelegd, kunnen rekenen op scherpe kritiek van onze kant. De grote vrijheid van de pers kent echter ook zijn schaduwzijde. Een groot deel van het publiek is niet zozeer geïnteresseerd in objectieve informatie, maar leest de krant of kijkt tv vanuit een drang naar sensatie. Voor kranten en tv-zenders is het belangrijk dat ze voldoende lezers of kijkers houden, en daarom proberen de meeste van hen ook tegemoet te komen aan de sensatiezucht van het publiek.

De gruwelijke beelden die IS de wereld in stuurde, waren voor veel media dan ook een geschenk uit de hemel. Kranten en tv-zenders konden niet genoeg krijgen van het steeds weer vertonen van de beelden van onthoofdingen, de verbranding van de Jordaanse piloot, en het beschrijven in detail van alle beestachtigheden van IS. Met name de sensatiepers zoals de tabloids in Engeland en onze eigen Telegraaf gingen hier helemaal op los. In de marge van de berichtgeving over de gruweldaden van IS werden ook steeds beelden getoond van zwart geslui-erde vrouwen. Deze beelden riepen ook niet bepaald de sympathie op van het publiek.

De afkeer van de vrouwen was het sterkst in landen waar de publieke opinie het meest werd beïnvloed door de sensatiepers. Eén van de landen die de hardste houding aannam tegenover de uitgereisde vrouwen, was het Verenigd Koninkrijk. Een voorbeeld hier was het geval van Shamima Begum, een Britse die op 15-jarige leeftijd met twee vriendinnen vanuit Engeland vertrok naar Syrië, daar trouwde met een

(Nederlandse) IS-strijder en drie kinderen kreeg die later allemaal overleden. Engeland piekert er tot de dag van vandaag niet over om haar terug te halen. In plaats daarvan heeft het Shamima haar Britse nationaliteit afgenomen waardoor zij nu stateloos is. Hoewel het volgens internationale verdragen verboden is om burgers stateloos maken, redeneert de Britse regering dat Shamima de Bangladeshese nationaliteit zou kunnen aanvragen omdat haar ouders uit Bangladesh afkomstig zijn. In dat land heeft zij echter geen toekomst; zij zou daar zelfs de doodstraf krijgen voor het uitreizen naar Syrië.¹⁴⁹

Ik heb tegenover Engelse hulpverleners mijn verbazing uitgesproken over de bikkelharde houding tegenover de uitgereisde vrouwen in hun land. Dit omdat ik Engeland altijd beschouwd heb als een van de meest beschaafde landen in Europa. De verklaring die ik kreeg van Katherine Cornett, een medewerkster van de Britse hulporganisatie Reprieve, was dat de opinie van het Britse volk sterk beïnvloed was door de Engelse roddelpers, de zogenaamde tabloids. Die hadden een dermate sterke afkeer van de vrouwen teweeggebracht dat de Engelse overheid zijn normale humanitaire principes in dit geval terzijde had geschoven. Hetzelfde verschijnsel speelde waarschijnlijk ook in andere Europese landen waar sensatiebladen populair zijn. Nederland heeft geen sensatiebladen vergelijkbaar met de Engelse tabloids maar bij ons is de Telegraaf ook niet vies van een beetje sensatie. We komen daar later nog op terug.

Aan de andere kant van het spectrum zien we Centraal-Aziatische landen als Kazachstan en Oezbekistan waar de weerstand tegen terughalen veel minder was dan in West-Europa. In deze landen riep de

¹⁴⁹ BBC, 4 mei 2019. Shamima Begum: IS bride ‘would face death penalty in Bangladesh’.

overheid via de media de bevolking juist op om de teruggekeerde vrouwen en kinderen weer op te nemen in de maatschappij. De herhaalde verklaring van Kazachstaanse overheid “Wij laten onze vrouwen en kinderen nooit in de steek” versterkte het gevoel van verbondenheid van de bevolking met hun landgenoten die in het buitenland gevangen zaten.¹⁵⁰ De regering in die landen redeneerde dat het gevaarlijk was om de vrouwen en kinderen te verstoten omdat dit zou leiden tot verbittering en het ontstaan van een nieuwe generatie jihadisten.

In landen met veel persvrijheid, die wij normaal als meer beschaafd beschouwen dan landen waar de overheid een sterke grip heeft op de media, zien we dat de media hun vrijheid gebruikten om de vrouwen te demoniseren. Dit leidde tot een sterkere afkeer bij het publiek, een hardere politieke opstelling, vertraagde repatriëring en zwaardere straffen voor de vrouwen na terugkeer.

8.4 Kleding vrouwen droeg bij aan hun demonisering

De afkeer bij het westerse publiek ten aanzien van de uitgereisde vrouwen was voor een groot deel te verklaren door de gruweldaden van de organisatie waarbij zij betrokken waren geweest. Maar daarnaast speelde ook de manier waarop de vrouwen gekleed gingen waarschijnlijk een belangrijke rol. Zowel in het kalifaat als later in kamp al-Hol droegen zij zwarte gewaden en hielden ze hun gezicht bedekt onder een zwarte sluier, de zogenaamde niqaab. In landen als Saoedi-Arabië en Afghanistan zijn de mensen gewend aan de aanblik van zwart

¹⁵⁰ Bulan Institute 2021. The Repatriation, Rehabilitation and Reintegration of Women and Children from Syria and Iraq. The Experiences of Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan. Pag. 9.

gesluierte vrouwen, maar in de westerse wereld is dat bepaald niet het geval. Hier wekken zwart gemaskerde personen angst op en vaak ook agressie. Dat komt doordat in onze maatschappij gemaskerde gezichten altijd geassocieerd worden met onplezierige zaken. In de Middeleeuwen was het de beul die een masker droeg bij het onthoofden van veroordeelden. In de VS droegen leden van de terreurgroep Klu Klux Klan maskers wanneer ze zwarte landgenoten gingen vermoorden. Maskers worden verder gedragen door roofovervallers en door de oproerpolitie in totalitaire staten waar demonstranten in elkaar worden geslagen. Een masker voor je gezicht betekent dat je niet herkend wilt worden omdat je iets doet dat niet door de beugel kan. Geen wonder dat een masker een reactie oproept van schrik en afkeer bij mensen die daar niet aan gewend zijn. Zelfs kinderen, die nog niet de associatie hebben tussen maskers en misdaad, zijn bang voor gemaskerde mensen.

In 2003-2008 woedde er in de Nederlandse politiek al een verhitte discussie over het al dan niet toestaan van gezichtssluiers bij moslima's. Geert Wilders wist in 2005 in de Kamer met steun van het CDA een motie aangenomen te krijgen die opriep tot een verbod op 'boerka's'.¹⁵¹ In het coalitieakkoord van 2007 werd opgenomen dat het kabinet een verbod op gelaatbedekkende kleding zou kunnen invoeren indien dit noodzakelijk was voor de publieke orde en veiligheid. Politici spraken emotioneel over dit onderwerp. Hoewel het maar om een klein aantal vrouwen ging, was het "een heel gevoelig probleem". Wanneer mensen geconfronteerd werden met iemand van wie het gezicht niet

¹⁵¹ Eigenlijk ging de discussie over het dragen van de niqaab; een sluier die de ogen vrijlaat. Een boerka is een gezichtssluier waarbij ook de ogen verborgen zijn achter een zwart gaas.

zichtbaar was “ervoeren ze het als bedreigend en gaf het hen een onbehagelijk gevoel”.¹⁵²

Terwijl het Nederlandse publiek al huiverig stond tegenover gezichtssluiers vóór de oprichting van het kalifaat, werd de acceptatie van dit kledingstuk er niet beter op toen de vrouwen die naar Syrië waren vertrokken, daar allemaal dit kledingstuk bleken te dragen. In de westerse media werden beelden van vrouwen gekleed in niqaab steevast gecombineerd met beelden van onthoofdingen en andere gruweldaden van IS. De sterke associatie die er daardoor ontstond tussen de niqaab en de misdaden van IS, versterkte de afkeer die er bij het westerse publiek voorheen al bestond ten aanzien van vrouwen gekleed in een niqaab.

De meeste vrouwen die erin slaagden het kalifaat te ontvluchten, stopten daarna met het dragen van de niqaab om niet langer met IS geassocieerd te worden. Na hun overgave aan de Koerden werden zij overgebracht naar het detentiekamp al-Roj dat gebruikt werd voor vrouwen die ontsnapt waren uit IS-gebied. In dat kamp was het dragen van zwarte kleding en niqaabs verboden door de Koerden.

Veel van de vrouwen die tot aan de val van Baghouz bij IS bleven, hielden echter de gewoonte om hun zwarte kleding en niqaab te dragen. Deze groep werd na de val van het kalifaat overgebracht naar het grote kamp al-Hol waar radicale vrouwen de dienst bleven uitmaken. Door de overbevolking in dit kamp was de leiding niet bij machte om een verbod op zwarte kleding en niqaabs te handhaven, met als gevolg dat de vrouwen in dit kamp zich nog steeds bleven kleden op de wijze zoals ze die in het kalifaat gewend waren. Vrouwen die hun niqaab aflegden, werden aangevallen door extremistische vrouwen en

¹⁵² Annelies Moors, 2009. *Gezichtssluiers; Draagsters en Debatten*.

bedreigd met de dood. Al-Hol bleef daardoor in feite een soort mini-kalifaat waar de klederdracht van het kalifaat gehandhaafd bleef.

Westerse verslaggevers die de Koerdische kampen bezochten, gingen liever naar kamp al-Hol dan naar kamp al-Roj omdat de beelden van zwartgesluisde vrouwen in al-Hol sensationeler waren dan opnames van ongesluisde vrouwen in al-Roj. Dit leidde tot frustraties bij de Koerden omdat de beelden uit al-Hol het negatieve beeld van de vrouwen versterkten en daarmee de weerstand tegen repatriëring in stand hielden.¹⁵³

Ook na de terugkeer van de vrouwen in Nederland bleven kranten nog steeds foto's van hen publiceren waarop ze gekleed waren in zwarte kleding en niqaab. Zelfs gematigde kranten als Volkskrant, Trouw en Nederlands Dagblad konden die verleiding niet weerstaan omdat ook hun lezers een voorkeur hadden voor sensationele afbeeldingen. Ook de Nederlandse Publieke Omroep maakte zich hieraan schuldig. Op de NPO-website van 1 februari 2022 stond een uitgebreid artikel over de terroristenafdeling in Zwolle waar de teruggekeerde vrouwen zouden worden ondergebracht. Tot mijn verbazing stond daarbij een foto van twee vrouwen in de gevangenis, gehuld in zwarte kleding en niqaab. Nadat ik op mijn website had geschreven dat dit een getrukkeerde foto moest zijn omdat het dragen van een niqaab in de gevangenis absoluut verboden was, werd de foto door de NPO-redactie haastig verwijderd en vervangen door een neutrale foto van de buitenkant van de gevangenis.

Het veelvuldig gebruik in de media van beelden waarop de vrouwen in Syrië in het zwart gekleed gingen met hun gezicht verborgen achter een niqaab, heeft ongetwijfeld sterk bijgedragen aan hun

¹⁵³ Persoonlijke mededeling van een ex-gedetineerde uit kamp Roj.

demonisering. De vrouwen hadden voor het publiek geen gezicht; men kende alleen de beelden waarop ze onherkenbaar in het zwart gekleed waren. Zelfs na hun terugkeer in Nederland waren er geen afbeeldingen van hen beschikbaar, anders dan de tekeningen die gemaakt waren door tekenaars van kranten tijdens de zittingen in de rechtszaal. Op de meeste van deze tekeningen staan de vrouwen afgebeeld met een onvriendelijke gelaatsuitdrukking, kennelijk bedoeld om het beeld van gevaarlijke vrouwen te bevestigen dat in het bijgaande artikel wordt geschetst.

8.5 Achtergrond van de niqaab

Omdat de niqaab zo'n belangrijke rol speelde bij het ontstaan van de sterke afkeer van de uitreizigsters bij het westerse publiek, is het nuttig om even stil te staan bij de achtergrond van dit kledingstuk. Zoals hierboven beschreven, wekt het dragen van de niqaab bij buitenstaanders automatisch een reactie op van angst, afkeer en agressie. Wij interpreteren de kleding als een bewijs dat de draagster geen behoefte heeft om met ons te communiceren omdat zij er waarschijnlijk heel andere normen en waarden op nahoudt dan wijzelf. Van daaruit is het maar een kleine stap om aan te nemen dat de vrouwen uit zijn op ondermijning van onze maatschappij en er terroristische neigingen op nahouden. In werkelijkheid blijkt dit echter allerminst het geval te zijn.

Niqaab als vrije keuze van de vrouwen

Al voordat er vrouwen vanuit Nederland vertrokken naar Syrië, legden sommige mensen een link tussen het dragen van de niqaab en moslimterrorisme. Beide waren immers uitingen van een radicale vorm van de islam. De associatie tussen niqaab en terrorisme werd vanzelfsprekend versterkt toen er moslima's vertrokken naar Syrië, daar

trouwen met IS-strijders en een niqaab gingen dragen. De conclusie van het westerse publiek was dan ook voorspelbaar: zie je wel, vrouwen die een niqaab dragen zijn allemaal terroristen.

Maar toch was dat een denkfout. Het dragen van een niqaab op zich heeft niets te maken met terrorisme. In landen als Saoedi-Arabië lopen veel vrouwen met een niqaab terwijl de meeste van hen toch geen terrorist zijn. Het dragen van de niqaab kan een uiting zijn van vroomheid die niets met geweld te maken heeft. In een uitgebreide studie uit 2009, verricht door antropologe Annelies Moors op verzoek van minister Vogelaar, is uitgezocht wat de motieven van Nederlandse moslima's in die tijd waren om een niqaab te gaan dragen.¹⁵⁴ Aanleiding tot dit onderzoek was de felle discussie in de Kamer, aangekaart door Geert Wilders, over het zogenaamde boerkaverbod. Uit het onderzoek kwam naar voren dat moslima's de niqaab voornamelijk droegen uit religieuze motieven. De ondervraagde vrouwen gaven aan dat het dragen van de gezichtssluier voor hen "een daad van aanbidding van God" was. Het was "een manier om dichter bij Allah te komen, en een bevestiging van de liefde voor hun geloof". Daarnaast bevestigde het dragen van de niqaab hun gevoel van eigen identiteit en hun gevoel van eigenwaarde. De vrouwen zagen het dragen van de niqaab ook als een vorm van individuele zelf-disciplineren waardoor ze zich sterker voelden. Minder vaak werd de niqaab genoemd als middel om ongewenste seksueel getinte aandacht van mannen te voorkomen. En met onderdrukking door mannen had de niqaab al helemaal niets te maken. De mannen waren er meestal op tegen dat hun vrouwen op die manier gekleed gingen. Sommige vrouwen vertelden dat ze wel een niqaab zouden willen dragen, maar dat hun man of familie dat verbood.

¹⁵⁴ Annelies Moors, 31 jan 2009. Gezichtssluiers; Draagsters en Debatten.

De neiging van sommige moslima's om zich op grond van religieuze overwegingen te hullen in bedekkende kleding doet denken aan de soortgelijke manier waarop katholieke nonnen in het verleden gekleed gingen. Ook deze vrouwen deden dit uit puur religieuze overwegingen en niet omdat hun man dit van hen eiste (zij hadden niet eens een man). Voor nonnen was het dragen van dergelijke kleding een manier om aan te geven dat zij "de bruid waren van Christus" en dat zij niet de behoefte hadden om de aandacht van andere mannen te trekken. Blijkbaar kunnen vrouwen op basis van hun religieuze overtuiging gemotiveerd raken om bedekkende kleding te dragen, ongeacht de religie die zij aanhangen. Het is een teken waarmee ze aangeven dat religie voor hen het belangrijkste is in hun leven. Bij katholieke nonnen was de drang om zich helemaal te wijden aan hun religie zelfs zó sterk dat zij afzagen van het huwelijk en het moederschap. Het aantal katholieke nonnen dat door de eeuwen heen haar leven gewijd heeft aan de religie in plaats van het stichten van een gezin moet in de vele honderdduizenden gelopen hebben. In Nederland speelden katholieke nonnen eeuwenlang een belangrijke rol in de ziekenverpleging, het onderwijs en de zorg voor weeskinderen. De algemene perceptie was dat de nonnen zeer relevant maatschappelijk werk deden en daarvoor respect verdienden. Het feit dat zij zich daarbij op een afwijkende manier kleedden, deed niets af aan dit respect. Het is echter onwaarschijnlijk dat de nonnen dezelfde maatschappelijke waardering gekregen zouden hebben wanneer zij besloten hadden om ook hun gezicht te verbergen achter een sluier.

Bedekkende kleding soms maatschappelijke verplichting

Terwijl sommige Nederlandse moslima's in de jaren 2006-2012 uit eigen initiatief een niqaab gingen dragen tegen de druk van de maatschappij in, is het dragen van bedekkende kleding in veel traditionele

samenlevingen juist een maatschappelijke verplichting die van bovenaf wordt opgelegd door religieuze of wereldlijke leiders. Voorbeelden daarvan zien we in Iran, Saoedi-Arabië en Afghanistan. In deze landen voelen veel vrouwen het dragen van dergelijke kleding als een beperking van hun persoonlijke vrijheid en strijden zij juist voor de afschaffing van deze verplichting.

De maatschappelijk druk op vrouwen om hun lichaam te bedekken, is niet uniek voor de moslimwereld; hij kwam vroeger ook voor in de christelijke wereld. We zien daarvan op dit moment nog overblijfselen bij conservatieve kerkgenootschappen waar vrouwen jurken of lange rokken dragen en hun hoofd bedekt houden. Binnen de christelijke wereld werden tot ver in de 20^e eeuw mannen en vrouwen buiten het huwelijk streng van elkaar gescheiden gehouden. In zowel katholieke als protestantse kerken zaten de vrouwen gescheiden van de mannen en waren ze verplicht een hoedje te dragen. Jongens en meisjes gingen naar gescheiden scholen. Zelf zat ik in Brabant op een katholieke hbs (het toenmalige vwo) voor jongens, en ik herinner me de consternatie die er ontstond toen er in de 5^e klas plotseling een meisje bij ons in de klas kwam te zitten. We praten dan over 1960.

Het kalifaat was in veel opzichten ook een oerconservatieve samenleving waarin mannen en vrouwen strikt gescheiden waren. Het moet voor sommige Nederlandse vrouwen die naar Syrië vertrokken, wel even slikken zijn geweest toen ze in een dergelijke maatschappij terecht kwamen. Het was natuurlijk mooi dat ze niet meer gediscrimineerd werden wegens het dragen van een niqaab, maar de prijs die ze daarvoor moesten betalen, was een totaal ondergeschikte rol aan de man en een verlies van de vrijheid om te gaan en staan waar ze wilden.

Dragen van de niqaab als teken van trouw aan het kalifaat

We zagen dat het dragen van de niqaab bij sommige vrouwen een vrijwillige keuze was om hun toewijding aan Allah tot uitdrukking te brengen. In bepaalde moslimlanden kan het tevens een maatschappelijke verplichting zijn die van bovenaf wordt opgelegd. Dit was ook het geval in het kalifaat waar het dragen van de niqaab verplicht was. Voor sommige vrouwen in het kalifaat was de niqaab daarnaast een teken van trouw aan IS. Zij waren zo meegezogen in de propaganda van IS dat zij werkelijk geloofden in het ideaal van een islamitische heilstaat. Voor deze vrouwen waren de zwarte kleding en niqaab dan ook een soort van uniform waarmee zij hun steun betuigden aan IS.

Maar alles bij elkaar moeten we concluderen dat het dragen van zwarte kleding en niqaab in het kalifaat en later ook in de Koerdische kampen, niet zonder meer een bewijs was dat alle draagsters enthousiaste aanhangsters waren van IS. Voor sommige vrouwen was het een uiting van persoonlijke vroomheid en voor anderen een maatschappelijke verplichting. Voor slechts een deel van de vrouwen was het een uiting van hun trouw aan IS. Voor de eerste twee categorieën was het dragen van deze kleding geen bewijs van oorlogszucht of goedkeuring van de gruweldaden van IS. Er was bij deze vrouwen eerder sprake van het tegendeel: hun kleding gaf aan dat ze in een aparte wereld leefden, ver van de mannen en hun drang tot oorlogvoeren. Sommige van de vrouwen waren in Nederland al begonnen met het dragen van een niqaab zonder dat ze daarbij terroristische neigingen hadden. Zij vertrokken naar Syrië omdat ze hoopten daar een plaats te vinden waar zij in vrijheid hun niqaab konden dragen zonder daarom te worden uitgelachen of bespuwd. Hun tragiek was dat zij in hun zoektocht naar een vreedzame samenleving in de fuik liepen van een organisatie die juist uitermate gewelddadig was.

Onbekend maakt onbemind

Eén van de oorzaken van het gebrek aan begrip voor de vrouwen die terugkeerden uit Syrië, is het feit dat de meeste van hen nooit een gezicht hebben gekregen voor het publiek. In het kalifaat en later in kamp al-Hol moesten zij altijd een niqaab dragen waardoor er nauwelijks foto's van hen in omloop zijn. Na hun terugkeer in Nederland werden ze van de buitenwereld afgeschermd en mochten ze geen contact hebben met journalisten. Onderzoekster Marion van San die eerder het boek *Kalifaatontvluchters* schreef, kreeg van de directie van de Zwolse gevangenis geen toestemming om weer te corresponderen met de vrouwen met wie zij eerder zowel in België als in Syrië contact had onderhouden. De vrouwen in Zwolle zijn daardoor altijd anoniem gebleven en kranten konden ongestoord doorgaan met hen te demoniseren. In krantenverslagen van de rechtszittingen worden tekeningen geplaatst waarop zij meestal als boos kijkende kenus worden afgebeeld. Tot op de dag van vandaag denken sommige mensen nog steeds dat de gedetineerde vrouwen in Zwolle een niqaab dragen. De Telegraaf schreef nog op 16 augustus 2024 in het verslag van de zitting tegen een teruggekeerde vrouw: “K. was in volledig bedekkende kleding zelf bij de zaak aanwezig. Mogelijk op verzoek van de rechtbank was alleen haar aangezicht niet bedekt”.¹⁵⁵ De journalist verkeerde kennelijk in de veronderstelling dat de vrouw haar niqaab even had achtergelaten in de gevangenis.

Tijdens mijn bezoeken aan de vrouwen in Zwolle was ik verbaasd dat zij er in werkelijkheid helemaal niet uitzagen als op de tekeningen in de kranten; het bleken gewone, vriendelijke vrouwen te zijn. Ik herinner mij dat ik Angela B. voor het eerst in levende lijve ontmoette, een aardige vrouw die in niets leek op de gevaarlijke terroriste die in de

¹⁵⁵ Telegraaf, 15 aug 2024. IS-moeder Ayada K. beroept zich in tranen op haar zwijgrecht.

kranten werd beschreven. Mijn eerste reactie was dan ook “Hé, ben jij nou die gevaarlijke Angela B.?” waarop ze lachend antwoordde: “Ja, dat is altijd de eerste vraag die ik krijg van mensen die mij voor het eerst ontmoeten”.

9 Nederlandse media ook belust op sensatie

In het vorige hoofdstuk zagen we dat in de meeste westerse landen de media een belangrijke rol speelden bij de demonisering van de uitreizigers. Nederland vormde op dit punt geen uitzondering. Hoewel Nederland geen sensatiepers heeft vergelijkbaar met de Engelse tabloids zijn de media hier ook niet vies van een beetje sensatie. Wij zagen al dat bijna alle kranten de neiging hadden om bij elk artikel over de uitreizigers een foto te publiceren van vrouwen gehuld in niqaab omdat dit de aandacht trok van de lezers. Zelfs de NPO plaatste een getrukeerde foto van vrouwen in een niqaab op zijn website bij een artikel over de terroristenafdeling in Zwolle.

Ook in Nederland heeft een groot deel van het publiek meer belangstelling voor misdaad en rampen dan voor positief nieuws. De media spelen in op wat de mensen willen horen, met als gevolg dat het publiek bevestigd wordt in zijn reeds bestaande opvattingen. In Nederland hadden de eerste berichten uit Syrië geleid tot afkeer van de uitreizigers en de media wisten dat het publiek bevestigd wilde worden in zijn afkeer. Zij wisten dat ze met negatieve berichten over de vrouwen meer kranten konden verkopen en hogere kijkcijfers konden behalen dan met positieve berichten. Zo werkt helaas de interactie tussen pers en publiek: het publiek wil sensatie, en de media komen tegemoet aan deze vraag. Kranten gebruikten in hun koppen ook graag negatieve benamingen voor de vrouwen die de aandacht van de lezers zouden trekken. De term 'IS-vrouwen' was nog de minst denigrerende, maar de Telegraaf gebruikte ook graag benamingen als 'Jihadbruid' of 'IS bruid'.

Ik zal hieronder ter illustratie enkele voorbeelden geven van gekleurde berichtgeving in de Nederlandse media in de afgelopen jaren.

‘Spannende verhalen’ in de Telegraaf

In hun berichtgeving over de strafzaken tegen de vrouwen hadden kranten meestal de neiging om de aanklachten door het OM uitvoerig te beschrijven, soms ook omdat zij daar door het OM tevoren over waren getipt. Daarbij werden de meest saillante onderdelen van de aanklacht eruit gelicht. Toen ik in december 2023 aanwezig was bij een zitting in de strafzaak tegen Amal el B. was er slechts één journalist aanwezig, en wel de vaste journalist van de Telegraaf. Toen ik hem vroeg waarom er de voorgaande maanden door zijn krant zo weinig aandacht was besteed aan de teruggekeerde vrouwen, was zijn antwoord dat er “weinig spannends” te melden viel. Dat maakte hij in zijn artikel over de zitting van die dag weer ruimschoots goed. Zijn krant kopte de volgende dag “Nederlandse jihadbruid wilde zelfmoordaanslag plegen: eis 7 jaar cel; ze bouwde steentje voor steentje mee aan de hel op aarde”.¹⁵⁶ In het artikel werden alle aanklachten van het OM uitvoerig geciteerd; aanklachten die natuurlijk nog bewezen moesten worden. Aan het eind van het artikel werd gesteld dat Justitie vreesde dat Amal opnieuw in extremistische netwerken terecht zou komen omdat ze nog steeds een fundamentalistische vorm van de islam aanhing. Zelf herinner ik me van de zitting dat de psycholoog en andere deskundigen juist geconcludeerd hadden dat het risico op herhaling laag was. Ook het duidingsrapport van het NTA (bureau Nuance door Training en Advies), dat inschat hoe sterk de betreffende persoon nog vatbaar is voor radicalisering, stelde dat het risico voor beïnvloeding laag

¹⁵⁶ Telegraaf 19 dec 2023. “Nederlandse jihadbruid wilde zelfmoordaanslag plegen: eis 7 jaar cel; ze bouwde steentje voor steentje mee aan de hel op aarde”.

was. Maar op dit soort genuanceerde informatie zaten de lezers van de Telegraaf kennelijk niet te wachten. Die wilden ‘spannende verhalen’.

Berichtgeving over ICCT rapport

Een ander voorbeeld van gekleurde berichtgeving was de manier waarop het eerder genoemde onderzoeksrapport *Female Jihadis Facing Justice, Comparing Approaches in Europe* van het ICCT in het nieuws werd gebracht. In dit rapport stond op pagina 143 een tabel met een vergelijking van de gemiddelde duur van de gevangenisstraf die vrouwen hadden gekregen in Duitsland, België, Frankrijk en Nederland, en in die tabel stond een verrassend laag cijfer van 1,6 jaar voor Nederland. Zoals eerder beschreven in sectie 3.2 konden uit deze tabel echter geen conclusies getrokken worden omdat de periode waarover gegevens gebruikt waren, voor ieder land verschillend was. Zo werden in Nederland vonnissen meegerekend uit de jaren 2012-2015 toen er nog relatief lage straffen werden uitgedeeld. Voor andere landen waren alleen recente jaren meegerekend toen in Nederland de straffen intussen ook al fors waren opgeschroefd. Op de dag dat het rapport uitkwam, verschenen in diverse kranten tegelijk artikelen onder een kop die suggereerde dat de vrouwen in Nederland lichter gestraft werden dan in de ons omringende landen. Het AD kopte “Vrouwelijke jihadisten gaan in Nederland veel korter de cel in dan in andere landen, waarom is dat?”.¹⁵⁷ De Volkskrant had de kop “Onderzoek: relatief lage celstraffen in Nederland voor teruggekeerde IS-vrouwen”,¹⁵⁸ en de NRC had als kop “IS-vrouwen zitten in Nederland

¹⁵⁷ Algemeen Dagblad, 31 jan 2024. Vrouwelijke jihadisten gaan in Nederland veel korter de cel in dan in andere landen, waarom is dat?

¹⁵⁸ Volkskrant, 31 jan 2024. Onderzoek: relatief lage celstraffen in Nederland voor teruggekeerde IS-vrouwen.

korter in de cel dan in andere Europese landen”.¹⁵⁹ Dat de titels niet overeenkwamen met de inhoud van de artikelen, ontdekte men pas bij het doorlezen van het hele verhaal. Het was frappant dat alle kranten tegelijkertijd met een soortgelijke misleidende kop kwamen. De journalist van het AD, die als eerste het bericht bracht, vertelde mij dat hij het ICCT rapport een week voor de publicatie al had ontvangen en dat hij na grondige bestudering het saillante detail op pagina 143 gevonden had. De Volkskrant-journalist vertelde dat hij met een schuin oog naar het verhaal in het AD gekeken had, en de NRC had ook iets dergelijks gedaan. Hoewel de krantenkoppen niet overeenkwamen met de inhoud van het verhaal, werd de lezer er wel door op het verkeerde been gezet omdat het de kop was die bleef hangen. De volgende ochtend werden de koppen meteen al door OM gebruikt in het hoger beroep tegen Naima el O. De advocaat-generaal verwees naar de krantenkoppen van de voorgaande dag die hem bevestigden in zijn overtuiging dat de vrouwen tot nu toe veel te laag gestraft waren. Zelf kreeg ik van veel kanten de vraag waarom ik nog steeds doorging met mijn acties voor de vrouwen nu bleek dat de uitgereisde vrouwen in Nederland toch al zo licht gestraft werden.

Staatsvijand Nr. 1

Het laatste voorbeeld van tendentieuze berichtgeving betreft niet de vrouwen zelf maar de man die velen van hen hielp te ontsnappen uit de Koerdische kampen, Samir A. In totaal stuurde deze geld aan 33 vrouwen¹⁶⁰ en hielp hij 15 vrouwen met hun kinderen te ontsnappen uit kamp al-Hol. Samir was in het verre verleden lid geweest van de

¹⁵⁹ NRC, 31 jan 2024. IS-vrouwen zitten in Nederland korter in de cel dan in andere Europese landen.

¹⁶⁰ Trouw, 23 feb 2021. OM: Samir A. steunde 33 IS-vrouwen in Syrië.

Hofstadgroep en hij had voor zijn aandeel in die groep 9 jaar in de gevangenis gezeten. Nadat hij in 2013 was vrijgekomen, zette hij zich vanaf 2019 in voor de vrouwen en kinderen van IS-strijders in de Koerdische kampen. Hij vertelde openlijk tegen journalisten van de NRC ¹⁶¹ en Telegraaf ¹⁶² waar hij mee bezig was, en dat hij dit deed omdat de Nederlandse overheid weigerde zijn verantwoordelijkheid te nemen tegenover deze Nederlandse burgers. Hierop werd hij in juni 2020 opnieuw gearresteerd, ditmaal op verdenking van financiering van terrorisme. Hij werd hiervoor veroordeeld tot 2,5 jaar.

In de periode dat hij opnieuw in de gevangenis zat, zond BNN/VARA een documentaire over hem uit die was opgenomen kort voordat Samir weer naar de gevangenis ging. De documentaire met als titel *Staatsvijand Nr. 1*, was gemaakt door de bekende filmmaker Sinan Can. Deze wordt algemeen beschouwd als een eerlijke journalist en hij heeft ook enkele indrukwekkende reportages over de slachtoffers van IS van op zijn naam staan. Maar met de bovengenoemde reportage liet Can zien dat ook voor hem de kijkcijfers zwaarder wogen dan de objectiviteit van zijn verhaal. In de documentaire probeerde hij de angst voor Samir weer op te rakelen en hij suggereerde aan het eind dat Samir nog steeds de spil was in een jihadistisch netwerk.^{163, 164} Als bewijs voor het gevaar van Samir liet hij beelden zien van de voorbereidingen die enkele leden van de Hofstadgroep in 2005 (zeventien jaar tevoren) hadden getroffen voor het plegen van aanslagen. De primitieve tekeningetjes van Samir en het zakje kunstmest dat hij in een tuincentrum had gekocht om een bom te maken, demonstreerden echter het

¹⁶¹ NRC, 29 maart 2019. Staatsvijand nummer één deradicaliseert maar niet.

¹⁶² Telegraaf, 30 maart 2019. Met de pet rond voor IS-vrouwen.

¹⁶³ NPO, 19 okt 2020. Staatsvijand nr. 1.

¹⁶⁴ Volkskrant, 20 okt 2020. Staatsvijand nr. 1 toont Samir A. als de Godfather van de Nederlandse jihad-scene.

volslagen gebrek aan kennis bij deze groep. De gekochte kunstmest (NPK, een mengsel van stikstof, fosfor en kalium) was alleen geschikt voor het telen van groenten en je kon er absoluut niets mee laten ontploffen. Daarvoor heb je een heel ander soort kunstmest nodig, namelijk ammoniumnitraat; de stof die Anders Breivik in 2011 gebruikte voor zijn aanslag op het regeringscentrum in Oslo. Samir en zijn vrienden hadden wel ergens de klok horen luiden, maar ze wisten gelukkig nog niet waar de klepel hing. In november 2005 was Samir door het gerechtshof in Den Haag dan ook vrijgesproken van het beramen van terroristische aanslagen omdat hij “weliswaar terroristische intenties had, maar dat deze zo pril, onbeholpen en primitief waren dat daarvan geen reële dreiging kon uitgaan”.¹⁶⁵ In de documentaire van Sinan Can uit 2022 werd Samir met behulp van sombere beelden en nog somberdere muziek geportretteerd als iemand die nog steeds terroristische sympathieën had. Om bij Samir te komen, moest Can door een zware kluisdeur, en het silhouet van ‘Samir’ was zichtbaar tegen een achtergrond van tralies met daarachter het terrein van een gevangenis. Can leek zijn onderzoek naar Samir te verrichten vanuit een soort ondergrondse bunker alsof hij constant bang was voor aanslagen van jihadisten, en de hele entourage was duidelijk bedoeld om een sfeer van angst te creëren.

De documentaire die Can op basis van het interview met Samir had gemaakt, was een klassiek geval van framing. De kijker verkeerde in de vaste veronderstelling dat hij naar de echte Samir zat te kijken maar in werkelijkheid was het gesprek opgenomen in het kantoortje van Samir in Capelle aan den IJssel, en was de persoon in de documentaire een ingehuurde figurant. Samirs zorgvuldige geselecteerde uitspraken, gecombineerd met beelden van gruweldaden van IS, gaven inderdaad

¹⁶⁵ Wikipedia, Samir A.

de indruk dat hij nog steeds extremistische ideeën had en daarom gevaarlijk was. Bepaalde fragmenten in de documentaire dateerden uit 2006 terwijl de indruk werd gewekt dat het om recente informatie of uitlatingen ging. De documentaire ging er bij het publiek in als koek en hij werd later bij de strafzaak tegen Samir in hoger beroep door het OM zelfs gebruikt als bewijs voor zijn jihadistische overtuiging.

De Volkskrant vroeg zich na de uitzending af “waarom Samir A. in vredesnaam had gedacht dat dit gesprek een goed idee was”.¹⁶⁶ Zelf heb ik die vraag later ook aan Samir gesteld, en hij vertelde me dat hij er door Can was ingeluisd. Deze was bij hem gekomen met het verzoek een interview met hem op te nemen, maar Samir voelde daar aanvankelijk weinig voor. Hij had tegen Can gezegd dat die beter een documentaire kon maken over de kinderen in de Koerdische kampen. Can had hem beloofd dat te doen, op voorwaarde dat Samir eerst zou meewerken aan een verhaal over zijn eigen verleden. Samir had daarin toegestemd omdat hij erop rekende dat Can daarna een film zou maken over de erbarmelijke toestand van de kinderen in de Koerdische kampen. Die film is er echter nooit gekomen. Can gebruikte Samir gewoon om weer een spannende documentaire te maken. Daarmee haalde hij zijn hoge kijkcijfers niet alleen over de rug van Samir zelf, maar ook over die van de vrouwen en kinderen die op dat moment nog in Syrië zaten. Want wanneer Samir de spil was in een jihadistisch netwerk, moesten de vrouwen die hij had geholpen natuurlijk ook jihadisten zijn. En dat was geen aanbeveling om hen terug te halen.

¹⁶⁶ Volkskrant, 20 okt 2020. Staatsvijand nr. 1 toont Samir A. als de Godfather van de Nederlandse jihad-scene.

Conclusie

Hoewel de berichtgeving door de media in ons land nog gematigd was in vergelijking met sommige andere landen, bestond ook hier de neiging om te schrijven wat de mensen graag wilden horen. En dat was dat de vrouwen zware misdaden hadden gepleegd, dat ze veel te laag gestraft werden, en dat ze nog steeds gevaarlijk waren. En dat de persoon erin geslaagd was om een aantal van hen uit de kampen te redden, nog steeds een gevaarlijke jihadist was.

10 Politici deden mee aan demonisering

De onwil van Nederland om zijn vrouwen en kinderen terug te halen op het moment dat onze buurlanden daar al wel mee begonnen, werd veroorzaakt door een gebrek aan steun in de Tweede Kamer. Daar luisterden politici naar de gevoelens van afkeer die er leefden in hun achterban en zij vertolkten deze gevoelens in de Kamer. Daar was op zich niets mis mee, al zou je van verantwoordelijke politici mogen verwachten dat die ook hun eigen kennis en beoordelingsvermogen zouden gebruiken bij het bepalen van hun standpunt. Maar sommige politici zagen de afkeer van de vrouwen bij het publiek ook als een kans om hun eigen populariteit te verhogen door in te spelen op deze afkeer.

PVV als grossier in hatelijkheden

Vanzelfsprekend was het de PVV die het hardst tekeer ging tegen de uitgereisde vrouwen. De islamofobe retoriek van Wilders was er in het verleden mede-oorzaak van geweest dat sommige moslima's zich niet meer op hun gemak voelden in Nederland en vertrokken waren naar het buitenland. De partij voelde er nu natuurlijk niets voor om hen weer terug te halen, en liet dit ook duidelijk merken tijdens Kamerdebatten. Zo verklaarde PVV woordvoerder Gidi Markuszower tijdens een debat op 1 juli 2021 in de Vaste Kamercommissie voor Justitie en Veiligheid het volgende over het terughalen van vrouwen en kinderen uit Syrië:

“Je moet ze dus héél ver weg houden van ons, zo ver mogelijk. Syrië en Irak zijn eigenlijk niet eens ver genoeg. Ze moeten in die donkere put blijven waar ze nu zijn, en nooit meer terugkomen. Als ze één beweging maken om terug te komen, moet

*je ze zó hard terugduwen dat ze niet eens meer kunnen nadenken over terugkomen”.*¹⁶⁷

En nog een uitspraak van hem tijdens een debat in dezelfde commissie op 24 november 2022, enkele weken nadat de laatste groep vrouwen was teruggehaald uit Syrië:

“De minister heeft al 60 ISIS terroristen terug naar Nederland geïmporteerd. Het OM eist extreem lage straffen en maffe rechters van D’66 leggen nog veel lagere straffen op zodat al die terroristen binnen enkele maanden vrij rondlopen op straat. Terroristen moeten altijd levenslang gestraft worden”.

Voor alle duidelijkheid: de man die deze uitspraken deed, was de tweede man in de partij die bij de verkiezingen in november 2023 de grootste werd in Nederland.

VVD wilde uitgereisde vrouwen niet terug in het ‘gave Nederland’

De VVD hield zich als de partij voor een ‘gaaf land’ (Ruttes favoriete beschrijving van Nederland) wat meer op de vlakke, maar toch konden VVD-politici zich af en toe ook niet inhouden en lieten zij zich meevoeren met de volkswoede. Premier Rutte liet zich tijdens een tv-debat in 2015 ontvallen dat hij hoopte dat de Nederlandse mannen en jongens die naar Syrië waren vertrokken, daar zouden omkomen in de strijd zodat Nederland verlost zou zijn van de plicht om hen uiteindelijk weer op te nemen.¹⁶⁸ Een wat vreemde uitlating voor de premier

¹⁶⁷ Uitspraak Markuszower tijdens Vaste Kamercommissie J&V, 1 juli 2021 TK 96, pagina 3.

¹⁶⁸ NOS, 5 maart 2015. Rutte: uitgereisde jihadisten kunnen beter sneuvelen.

van een rechtsstaat, maar hij was begrijpelijk in de situatie van dat moment. Hij toonde aan dat de premier ook maar een mens was, en dat hij net als alle Nederlanders diep geschokt was door de beelden van de gruweldaden van IS die dagelijks op TV verschenen.

Minder begrijpelijk was dat de VVD-fractie in de daaropvolgende jaren het standpunt van Rutte ten aanzien van de mannen ook toepaste op de vrouwen en kinderen in Syrië. Bij het terughalen van de eerste twee Nederlandse (wees)kinderen in juni 2019 sprak VVD Kamerlid Antoinette Laan over de onwenselijkheid van het terughalen van ‘tikkende tijdbommen’.¹⁶⁹ Dilan Yesilgöz stelde zich in haar tijd als VVD-Kamerlid ook niet bepaald vriendelijk op tegenover de uitgereisde vrouwen. In een tv-optreden in 2019 verklaarde zij dat de vrouwen het Nederlanderschap afgenomen moest worden en dat zij in Irak terecht moesten worden, ook al kende dat land de doodstraf.¹⁷⁰ Dat wisten de vrouwen volgens haar op het moment van uitreizen, en die consequentie moesten zij dan maar accepteren. Op herhaalde vragen van de talkshowleider wat er dan met de kinderen moest gebeuren, had Yesilgöz geen antwoord. Ook in krantenartikelen toonde Yesilgöz zich een fel tegenstander van repatriëring.¹⁷¹ Haar partijgenoot Ingrid Michon-Derkzen verklaarde in een Kamerdebat in juli 2021 dat het terughalen van ‘IS-vrouw’ Ilham B. voor haar voelde als “een steen op de maag”.¹⁷² En in een debat van de Vaste Kamer-commissie in juni 2022

¹⁶⁹ Volkskrant, 3 april 2019. Coalitie ziet geen heil in terughalen IS-kinderen: ‘We hebben geen behoefte aan tikkende tijdbommen’.

¹⁷⁰ NPO Pauw, 14 okt 2019. Thomas Rueb en Dilan Yesilgoz over terughalen IS-vrouwen en kinderen.

¹⁷¹ NRC, 1 nov 2022. Als Kamerlid was Yesilgöz nog de felste tegenstander van het terughalen van IS-vrouwen.

¹⁷² Tweede Kamer, 1 juli 2021. Kamer debatteert over het terughalen van IS-vrouwen en hun kinderen.

verklaarde zij dat het besluit van de rechter om de vrouwen en kinderen toch terug te laten halen, haar “als een graat in de keel stak”.¹⁷³,
174

Nadat Yesilgöz in 2022 minister van Justitie en Veiligheid was geworden, werd zij iets voorzichtiger in haar uitspraken. Maar dat de vrouwen na het uitzitten van hun straf het land moesten worden uitgezet, stond voor haar buiten kijf. De vrouwen “hadden door het plegen van een terroristisch misdrijf de band met het Koninkrijk opgezegd en daarmee het recht op de Nederlandse nationaliteit verspeeld”.¹⁷⁵

CDA toonde weinig compassie voor een christelijke partij

Men zou op grond van de naam van het CDA (Christen Democratisch Appèl) mogen verwachten dat de vertegenwoordigers van deze partij hun standpunt zouden baseren op christelijke waarden zoals rechtvaardigheid, barmhartigheid en vergevingsgezindheid. Maar ten aanzien van de uitreizigers was er bij het CDA weinig te bespeuren van een christelijke houding.

In het begin van dit boek heb ik al verteld dat mijn verbazing over de onchristelijke houding van het CDA (mijn eigen partij) de aanleiding was om mij te gaan inzetten voor de vrouwen en kinderen in Syrië. Toen ik in november 2019 probeerde contact te krijgen met CDA-minister Grapperhaus (verantwoordelijk voor het beleid op dit

¹⁷³ Vaste Kamercommissie Justitie en Veiligheid, 16 juni 2022. Bekijk debat, Fragment 28.27

¹⁷⁴ Vaste Kamercommissie Justitie en Veiligheid, 16 juni 2022. Verslag 18 juli, pag. 10.

¹⁷⁵ Kamerstukken, 21 nov 2021. Kamerbrief met beleidsreactie vervolgonderzoek naar de terroristenafdeling.

onderwerp) kreeg ik geen antwoord op mijn mails. Ook bij het CDA partijbestuur ving ik bot. Maar toen ik in februari 2020 een mail stuurde aan Madeleine van Toorenborg, op dat moment CDA woordvoester op het dossier, kreeg ik dezelfde zondagmiddag nog een antwoord. Ze schreef:

“Helaas blijkt uit de verzamelde informatie van de diensten dat ook vrouwen zich schuldig hebben gemaakt aan de gruwelijkste misdrijven. Onder hun handen zijn ook kinderen vermoord, de gruwelijke details zal ik u besparen. Als we de kinderen halen, zo dat al veilig zou kunnen, dan vrezen wij dat de ouders (beiden) hieraan rechten kunnen ontleen om ook naar Nederland te komen. Dat willen wij voorkomen”.

Later kwam ik erachter dat het CDA zich de voorgaande maanden al voortdurend verzet had tegen het terughalen van de vrouwen en kinderen. Het CDA had met coalitiepartner VVD afgesproken om op dit punt één lijn te volgen: de vrouwen en kinderen gewoon in Syrië laten zitten. Alle verzoeken om repatriëring moesten worden afgewezen met het argument dat de vrouwen in Syrië berecht moesten worden en dat terughalen te gevaarlijk was. In een uitzending van het tv-programma NieuwLicht op 3 juni 2019¹⁷⁶ legde CDA woordvoerder Martijn van Helvert nog eens precies uit waarom het CDA tegenstander was van terughalen. De Nederlandse inlichtingendiensten hadden aangegeven dat het een doelbewuste strategie van IS was om de vrouwen heel zelig in beeld te brengen in de hoop dat westerse landen hen zouden terugnemen zodat ze hier het IS-werk konden voortzetten. We moesten oppassen om niet in de val te trappen die IS voor ons had opgezet. Van

¹⁷⁶ EO NieuwLicht, juni 2019. Moeten we IS-vrouwen en kinderen ophalen of niet?

terughalen van de kinderen kon geen sprake zijn, tenzij onomstotelijk vaststond dat beide ouders overleden waren. Op de vraag of de vrouwen eigenlijk niet alleen maar eten gekookt hadden en voor hun kinderen hadden gezorgd, antwoordde Van Helvert:

“Als je alleen maar al kookt, dat is gewoon deelname aan de genocide want die vrouwen wisten heel goed waar ze naar toe gingen; je kon op de sociale media heel goed zien waar IS mee bezig was en ze wisten dus dat het geen vrolijk scouting clubje was. Zij wisten dat IS bezig was met het systematisch vermoorden van mensen. Als je zegt ‘ik ga IS steunen’ dan steun je dus de volkerenmoord, dan steun je de genocide en dan ben je daar ook schuldig aan”.

Over het terughalen van de kinderen zou volgens Van Helvert alleen “nagedacht kunnen worden als onomstotelijk vaststond dat beide ouders overleden waren”. Maar zelfs aan dat uitgangspunt hield hij zich niet. Toen een week later twee Nederlandse weeskinderen (2 en 4 jaar) met een Frans konvooi mee kwamen uit Syrië, klaagde hij dat de regering zich niet aan haar woord had gehouden. “We zouden ze niet gaan halen, maar nu is dat toch gebeurd”.¹⁷⁷

Van Helverts opstelling was een voorbeeld van de merkwaardige hypocrisie die men soms binnen het CDA tegenkomt: met de mond christelijke waarden verkondigen en in de praktijk het tegenovergestelde doen. In juni 2018 had hij een levensgroot Mariabeeld laten neerzetten in het gebouw van de Tweede Kamer als blijk van zijn devotie voor de Heilige Maagd (beschermvrouw van moeders en kinderen). Hij kreeg daarvoor zelfs een schouderklopje van de paus tijdens een bezoek aan

¹⁷⁷ Volkskrant, 11 juni 2019. Rode lijn over niet terughalen IS-kinderen vraagt.

het Vaticaan.¹⁷⁸ Tegelijk schroomde hij niet om op badinerende toon te spreken over de vrouwen en kinderen in Syrië. “Als je de kinderen terughaalt, krijg je de moeders er gratis bij”. Hij was tegen terughalen want: “Stelt u zich voor: ze hebben net een lesje keel snijden gekregen op school en dan moeten ze bij mijn dochter in de brugklas komen?”.¹⁷⁹ Geen spoor van empathie met de kinderen in Syrië. In november 2019 deed hij het voorstel om Nederland diplomatieke banden te laten aanknopen met het regime van Assad om op die manier berechting van uitreizigsters in Syrië zelf mogelijk te maken.¹⁸⁰ Hij kreeg hiervoor geen steun in de Kamer omdat het aanknopen van banden met een dictator die zijn eigen volk met gifgas onderdrukte, zelfs voor de VVD een brug te ver was.

Ook Anne Kuik, die in het laatste kabinet Rutte binnen het CDA over dit onderwerp ging, liet herhaaldelijk haar diepe afkeer blijken van de uitreizigsters. Toen in juni 2021 de eerste Nederlandse vrouw werd teruggehaald, riep zij in de Kamer: “Voor het CDA is het van belang dat deze haters dáár (in Syrië) bestraft worden en ik vraag de minister, hoe kan het nou dat plotseling die vrouwen wél opgehaald kunnen worden”.¹⁸¹ Volgens haar moest Nederland de slachtoffers van de genocide helpen en niet de daders (de Nederlandse vrouwen). In juli 2021 verklaarde zij in het programma Goedemorgen Nederland: “Deze uitgereisde IS-vrouwen hebben een middelvinger naar onze samenleving opgestoken. Zij moeten berecht worden voor de daden die

¹⁷⁸ RTL, 2 juni 2018. CDA'er zet Mariabeeld in Tweede Kamer: 'Zelfs de paus vindt het prachtig'.

¹⁷⁹ Volkskrant, 3 april 2019. Coalitie ziet geen heil in terughalen IS-kinderen: ‘We hebben geen behoefte aan tikkende tijdbommen’.

¹⁸⁰ Volkskrant, 13 nov 2019. Praten met Assad? Vooralsnog staat het CDA alleen in die wens.

¹⁸¹ NOS journaal 8 juni 2021, fragment 14.45.

zij hebben begaan in het gebied waar ze naartoe zijn gereisd”^{182, 183}. Er bestaan inderdaad foto’s van vrouwen die tijdens hun vlucht uit Baghouz een vinger opstaken naar de fotograaf. Wanneer je goed kijkt, zie je echter dat het niet de middelvinger is die zij opsteken maar hun wijsvinger: het onder moslims bekende teken van de Tawhid dat verwijst naar de absolute eenheid van God. Blijkbaar verwarde Anne Kuik dit gebaar met het haar beter bekende Nederlandse opsteken van de middelvinger.

Natuurlijk waren er binnen het CDA ook mensen met een meer gematigde houding tegenover de uitreizigsters en hun kinderen. CDA minister Grapperhaus liet zich tijdens een talkshow in 2018 ontvallen dat de kinderen teruggehaald moesten worden: “De kinderen moeten daar weg. Ze moeten daar niet in een kamp zitten”¹⁸⁴. Hij moest deze opmerking echter snel weer inslikken nadat hij door premier Rutte was teruggefloten.¹⁸⁵ En oud-Kamerlid Chris van Dam wist met een gloedvol betoog op het partijcongres in september 2021 de meerderheid van het congres over te halen om voor een resolutie te stemmen die oproep tot repatriëring van de vrouwen en kinderen^{186, 187}. Maar uiteindelijk legden de gematigde krachten binnen het CDA het af tegen de hardliners en de aangenomen resolutie van het partijcongres in 2021

¹⁸² Goedemorgen Nederland, 1 juli 2021. CDA wil IS-vrouwen berechten in regio: ‘Ze hebben middelvinger opgestoken naar onze samenleving’.

¹⁸³ WNL, 1 juli 2021. CDA wil uitgereisde IS-vrouwen berechten in regio.

¹⁸⁴ Algemeen Dagblad, 15 mei 2018. Kabinet onderzoekt terughalen IS-kinderen uit Syrië.

¹⁸⁵ Volkskrant, 16 mei 2018. Grapperhaus was bij Pauw iets te ruimhartig over jihadkinderen.

¹⁸⁶ Algemeen Dagblad 11 sept 2021. CDA-leider Hoekstra hekelt interne fluistercampagnes: ‘Stop daarmee, we moeten ons verenigen’.

¹⁸⁷ Beweging van Barmhartigheid, 12 sept 2021. CDA wil barmhartig zijn tegenover IS-vrouwen en -kinderen.

verdween in de la. Bij de onderhandelingen over een nieuw coalitieakkoord in december van dat jaar besloot het CDA samen met de VVD dat het beleid ten aanzien van de vrouwen in Syrië niet gewijzigd zou worden, en dat de regering geen vrouwen en kinderen op eigen initiatief zou repatriëren. Nieuwe resoluties op CDA-partijcongressen in 2022 en 2023, de eerste om de vrouwen en kinderen te repatriëren en de tweede om te stoppen met het afnemen van het Nederlanderschap, kregen evenals de eerdere resolutie in 2021 een negatief preadvies van het partijbestuur en werden afgeschoten.

Politici deden al dan niet bewust mee aan het demoniseren

Het is duidelijk dat de uitlatingen van Nederlandse politici bijgedragen hebben aan het verder demoniseren van de uitgereisde vrouwen. Het is bij individuele politici moeilijk te beoordelen of zij dit al dan niet met opzet hebben gedaan. Sommigen van hen waren er oprecht van overtuigd dat de vrouwen gevaarlijk waren en schuldig waren aan ernstige misdrijven. Hun uitspraken in het openbaar gaven blijk van een sterke emotionele afkeer van de vrouwen. Hen kan verweten worden dat zij zich teveel lieten leiden door emoties in plaats van door hun verstand, maar hun bedoeling was waarschijnlijk goed.

Bij andere politici speelde duidelijk de drang om zich populair te maken bij hun kiezers, over de rug van de vrouwen en kinderen in Syrië. Hiertoe kunnen we in de eerste plaats de PVV-politici rekenen voor wie het demoniseren van moslims altijd al hun ‘core business’ was geweest. Bij de VVD waren Mark Rutte en Dilan Yesilgöz ook niet vies van een beetje populisme, hoewel er bij Yesilgöz ook sprake leek te zijn van een oprechte emotionele afkeer van de vrouwen, mogelijk verband houdende met haar Koerdische afkomst.

Opvallend was tenslotte de populistische houding van CDA-politici als Martijn van Helvert en Anne Kuik. Hoewel beide misschien ook wel oprecht overtuigd waren van de schuld en het gevaar van de vrouwen, gingen zij bij hun publieke veroordeling veel te sterk op de populistische toer. Zij wekten daardoor in ieder geval de schijn dat het veroordelen van de vrouwen bij hen ook een manier was om hun eigen populariteit bij de kiezers te verhogen.

11 Veiligheidsdiensten overdreven gevaar van de vrouwen

Bij de weigering van de Nederlandse regering om de vrouwen en kinderen op eigen initiatief terug te halen, speelden ook de Nederlandse veiligheidsdiensten een belangrijke rol. Natuurlijk zijn veiligheidsdiensten erg belangrijk voor ons land. Terrorisme is een reëel gevaar, en het is goed dat er veiligheidsdiensten zijn die potentiële terroristen in de gaten houden en de regering waarschuwen voor gevaren uit die hoek. Daarnaast is het de taak van de veiligheidsdiensten om politici en burgers voor te lichten over dit onderwerp. Met dit doel schreven de diensten de afgelopen jaren een aantal rapporten waarin de risico's van het repatriëren van de vrouwen en kinderen werden belicht. Men zou daarbij mogen verwachten dat de risico's van wel en niet repatriëren op een eerlijke manier tegen elkaar afgewogen werden, maar in de praktijk bleek dit niet altijd het geval. Vaak gaven de rapporten een overtrokken beeld van de veiligheidsrisico's die repatriëring met zich mee zou brengen.

In Nederland hebben we twee veiligheidsdiensten die ons moeten informeren over de gevaren van terrorisme: de Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst (AIVD) die valt onder de Minister van Binnenlandse Zaken, en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) die valt onder de Minister van Justitie en Veiligheid. Om het makkelijk te maken, wordt de naam NCTV zowel gebruikt voor de persoon die aan het hoofd staat van de dienst als voor de dienst zelf.

Er is een zekere mate van overlap tussen het werkkterrein van AIVD en NCTV wat waarschijnlijk te maken heeft met het feit dat ze allebei achtereenvolgens onder leiding hebben gestaan van dezelfde man,

Dick Schoof.¹⁸⁸ In beide gevallen probeerde die het werkterrein van zijn dienst uit te breiden. Dit heeft geleid tot onderlinge concurrentie tussen de diensten en het feit dat zij beide afzonderlijke rapporten hebben geschreven over hetzelfde onderwerp. Maar ook hebben ze een keer een gezamenlijk rapport geschreven (zie onder). Daarnaast heeft ook de Dienst Landelijke Recherche (DLR) een rapport uitgebracht over de rol van vrouwen in het kalifaat.

We zullen hieronder een kort overzicht geven van de rapporten die de afgelopen jaren door de verschillende diensten werden gepubliceerd en de waarschuwingen die daarin geuit werden ten aanzien van het repatriëren van vrouwen en kinderen

11.1 Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst

De Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst (AIVD) publiceerde de afgelopen jaren enkele rapporten waarin de risico's van het repatriëren van vrouwen en kinderen uit Syrië beschreven werden. De rapporten geven een opsomming van alle mogelijke gevaren die de vrouwen en kinderen zouden kunnen opleveren bij terugkeer in Nederland, maar de risico's van repatriëren worden niet afgewogen tegen de risico's die zouden ontstaan wanneer de vrouwen en kinderen in Syrië werden gelaten. Veel van de veronderstelde gevaren bij repatriëring waren gebaseerd op speculaties en bleken achteraf ongegrond.

In het eerste rapport, *Leven bij ISIS, de mythe ontrafeld* van januari 2016, staat dat uitreizigsters na aankomst in IS-gebied les *kunnen*

¹⁸⁸ Volkskrant, 1 juni 2024. Ingewijden over de beoogde premier Dick Schoof: 'Er komt wel een mannetje binnen, met een bepaalde energie'.

krijgen in het gebruik van vuurwapens, en dat sommige vrouwen bomgordels dragen:¹⁸⁹

“Veel uitgereisde vrouwen zouden graag met ISIS mee willen vechten, maar krijgen hier vooralsnog geen toestemming voor. Wel kunnen zij al vlak na aankomst les krijgen in het gebruik van vuurwapens. ISIS staat vrouwen ook toe om met wapens over straat te gaan. Ook dragen sommige vrouwen bomgordels, die ze tot ontploffing kunnen laten brengen als ze worden aangevallen”.

De meest actieve rol die een vrouw kon hebben, was het lidmaatschap van de Al Khansaa-brigade waarbij ook westerse vrouwen een rol speelden:

“De meest actieve rol die een vrouw momenteel bij ISIS kan hebben, is weggelegd voor de leden van de Al Khansaa-brigade, de religieuze zedenpolitie die enkel uit vrouwen bestaat en die in het leven is geroepen om andere vrouwen aan te spreken op ‘onislamitisch’ gedrag. Als een vrouw door de brigade wordt aangehouden, en ook veroordeeld wordt, dan voert een andere vrouw de straf uit. Zo delen ook uit het Westen uitgereisde vrouwen zweepslagen uit aan vrouwen die volgens ISIS over de schreef zijn gegaan”.

En tenslotte bleven de vrouwen ook gevaarlijk wanneer zij naar hun eigen land mochten terugkeren. Het was mogelijk dat zij de strijd mee wilden nemen naar hun thuisland:

“Voor wie besluit terug te keren naar bijvoorbeeld Nederland, zal het lastig worden om hier het dagelijks leven gewoon weer

¹⁸⁹ AIVD, 12 jan 2016. *Leven bij ISIS, de mythe ontrafeld.*

op te pakken, nog los van de strafrechtelijke implicaties. Ervaren in de strijd en bereid tot het plegen van geweld, maar zonder een kalifaat om voor te vechten, is het mogelijk dat sommigen van hen de intentie ontwikkelen om de strijd mee te nemen naar het thuisland”.

Het rapport is een opsomming van alle mogelijke risico's die de Nederlandse vrouwen zouden kunnen opleveren bij terugkeer naar ons land. Het bevat geen concrete aanwijzingen voor wapentraining of geweldsmisdrijven door de Nederlandse vrouwen zelf, maar het waarschuwt wel dat de Nederlandse vrouwen gevaarlijk zouden *kunnen* zijn.

Het rapport *Terugkeerders in beeld* uit februari 2017 gaat niet specifiek over vrouwen maar over terugkeerders in het algemeen. Gewezen wordt op het feit dat bij de aanslagen in Parijs en Brussel in 2015 en 2016 onder andere gebruik werd gemaakt van door IS getrainde en aangestuurde terugkeerders.¹⁹⁰

De AIVD kende ook in Nederland een klein aantal terugkeerders uit Syrië en Irak waarvan werd ingeschat dat zij in potentie over konden gaan tot het beramen of plegen van aanslagen:

“Zij maken zich bijvoorbeeld schuldig aan niet-gewelddadige activiteiten zoals rekrutering en facilitering ten bate van de gewelddadige strijd, willen opnieuw uitreizen, of dragen hun sympathie uit voor de strijd. Zij kunnen door hun activiteiten of door het verspreiden van hun gedachtegoed anderen aanzetten tot gewelddadige handelingen. Deze groep vormt dus wel degelijk een risico voor de nationale veiligheid”.

¹⁹⁰ AIVD, feb 2017. *Terugkeerders in beeld*.

De AIVD verwachtte in de toekomst druppelsgewijs meer terugkeerders die een grotere dreiging zouden vormen dan voorheen. Ze waren langer in het strijdgebied gebleven, hadden wapentraining gekregen, hadden strijd ervaring opgedaan en hadden gebouwd aan hun jihadistische netwerk. De dienst achtte het “zeer voorstelbaar dat ISIS voor aanslagen opnieuw terugkeerders zou proberen in te zetten”. Deze laatste suggestie werd later door politici als Van Helvert gebruikt als argument om de repatriëring van de vrouwen met kracht af te wijzen (zie vorige hoofdstuk).

In het rapport *Minderjarigen bij ISIS*, dat de AIVD samen met de NCTV in april 2017 uitbracht, wordt gespeculeerd dat ook kinderen bij terughalen een gevaar kunnen opleveren voor de Nederlandse maatschappij:¹⁹¹

“De grootste dreiging voor de Nederlandse samenleving gaat uit van kinderen die een gevechtsopleiding hebben gekregen in een trainingskamp of die directe gevechtservaring hebben opgedaan. Deze minderjarigen hebben een traject van bewuste gewenning aan gruwelijkheden doorlopen en kunnen hierdoor getraumatiseerd zijn. Deze ervaringen verlagen mogelijk de drempel voor het gebruik van geweld. ISIS is een opportunistische organisatie die voortdurend op zoek is naar nieuwe mogelijkheden. De inzet van minderjarigen voor de voorbereiding of uitvoering van terroristische aanslagen in Europa is voorstelbaar, zeker omdat het een mogelijk tactisch voordeel biedt. Kinderen worden over het algemeen als minder gevaarlijk ingeschat en in mindere mate onderzocht of aangehouden bij controles”.

¹⁹¹ NCTV & AIVD, april 2017. *Minderjarigen bij ISIS*.

Ook de kinderen werden op deze manier dus al verdacht gemaakt, wat de animo bij het Nederlandse publiek om hen terug te halen niet vergrootte.

De titel van het in 2019 verschenen rapport *Jihadistische vrouwen, een niet te onderschatten dreiging*¹⁹² spreekt voor zichzelf. We moesten erg uitkijken met het terughalen van Nederlandse vrouwen vanwege het gevaar dat er van hen uitging. Een citaat uit het rapport:

“ISIS is een pragmatische en opportunistische organisatie, die met een toenemend tekort aan strijders op zoek is naar nieuwe mogelijkheden. Sinds kort staat ISIS vrouwen een actievare en gewelddadige rol toe. Wanneer deze ontwikkeling zich doorzet, kunnen jihadistische vrouwen in het strijdgebied en in Nederland een grotere geweldsdreiging vormen. De laatste twee jaar heeft een aantal jihadistische vrouwen in Europa geprobeerd een aanslag te plegen”.

De veronderstelling dat IS zijn tekort aan mannelijke strijders zou gaan aanvullen met vrouwen was tamelijk onwaarschijnlijk. Tot dan toe hadden vrouwen in het kalifaat extreem weinig vrijheid gekend; zij mochten alleen kinderen krijgen en het huishouden doen. De aanname dat zulke vrouwen in enkele weken omgevormd zouden kunnen worden tot frontsoldaten, was wel erg onwaarschijnlijk. Nog onwaarschijnlijker was het dat de vrouwen, nadat ze gevechtservaring hadden opgedaan in Syrië, naar Nederland zouden terugkeren met de bedoeling deze ervaring hier toe te passen.

¹⁹² AIVD, nov 2017. *Jihadistische vrouwen, een niet te onderschatten dreiging*.

De laatste zin uit bovengenoemd citaat suggereerde dat jihadistische vrouwen in Europa al meerdere malen geprobeerd hadden een aanslag te plegen (er werd immers gesproken over “de laatste twee jaar”). In werkelijkheid was er zeggende en schrijvende één poging tot een aanslag geweest, en wel in september 2016. Dit betrof een poging van vier Franse vrouwen om een auto geladen met gasflessen te laten ontploffen in de Notre Dame in Parijs. De aanslag mislukte doordat de vrouwen niet wisten hoe zij de auto tot ontploffing moesten brengen.¹⁹³

Het AIVD rapport werd gretig opgepakt door de kranten¹⁹⁴ en droeg bij aan de verdere demonisering van de vrouwen.

11.2 Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding

De Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) publiceert al vele jaren rapporten over het gevaar van terrorisme onder de titel *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN)*. Gemiddeld komen er jaarlijks drie van deze rapporten uit; soms meer en soms minder. Op dit moment omvat de reeks al een indrukwekkende stapel, daterend vanaf 2005.¹⁹⁵ In 2023 is de dienst opgehouden met het nummeren van de rapporten, maar het meest recente rapport (van juni 2024) was het 60ste in de reeks.

De rapporten spreken bijna uitsluitend over de risico's van terughalen en nauwelijks over de risico's van niet-terughalen. De enige uitzondering daarop vormde een intern evaluatierapport van de NCTV dat

¹⁹³ Algemeen Dagblad, 15 okt 2019. Lange celstraffen voor vrouwen die aanslag wilden plegen op Notre-Dame.

¹⁹⁴ Algemeen Dagblad, 17 nov 2017. Absurde emancipatie gaande onder jihadisten.

¹⁹⁵ NCTV, Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland. Overzicht alle rapporten.

werd opgesteld in mei 2018 en dat in december 2018 aan de Tweede Kamer werd aangeboden als bijlage bij een brief van minister Grapperhaus.¹⁹⁶ Dit rapport kreeg weinig bekendheid totdat het door de Volkskrant werd ontdekt in november 2019¹⁹⁷ en het aanleiding vormde tot vragen van Kamerleden die het rapport een jaar tevoren over het hoofd hadden gezien.¹⁹⁸

Ik heb de moeite genomen om de veertig meest recente DTN-rapporten door te nemen. In alle rapporten wordt beschreven hoe de Nederlandse vrouwen in het kalifaat *mogelijk* wapentrainingen hadden gekregen, en ook hoe hun kinderen *mogelijk* waren volgegoten met IS-ideologie. De impliciete conclusie was dan ook dat Nederland de vrouwen en kinderen uit oogpunt van veiligheid beter niet kon terughalen. De vrouwen zouden een gevaar opleveren voor de Nederlandse maatschappij omdat ze waarschijnlijk door IS geïnstrueerd waren om hier aanslagen te gaan plegen. Ook de kinderen waren niet te vertrouwen omdat ze door IS in de kampen al gehersenspoeld waren.

Ik was geïntrigeerd door deze sterke nadruk op de risico's van terughalen omdat ik in rapporten van buitenlandse veiligheidsdiensten een heel ander verhaal tegenkwam. Die waarschuwden dat de kinderen in de kampen inderdaad het gevaar liepen besmet te raken met de IS-ideologie, maar dat dit probleem beperkt was zolang zij onder de 10 jaar waren. Het was dus zaak om hen zo snel mogelijk terug te halen:

¹⁹⁶ Grapperhaus, 6 dec 2018. Begeleidende brief aan Tweede Kamer bij veiligheidsanalyse NCTV uit mei 2018.

¹⁹⁷ Volkskrant, 1 nov 2019. NCTV: Terugkeer van naar Syrië uitgereisde moeders en kinderen is beter voor nationale veiligheid.

¹⁹⁸ Blok, Grapperhaus en Broekers-Knol, 11 nov 2019. Beantwoording vragen gesteld tijdens plenair debat op 6 november 2019.

precies het tegenovergestelde van wat de Nederlandse NCTV adviseerde.

In maart 2021 stuurde ik een notitie aan de NCTV waarin ik wees op de eenzijdige berichtgeving in de DTN-rapporten, en het verschil tussen hun conclusies en die van veiligheidsdiensten in onze buurlanden.¹⁹⁹ Ik constateerde dat er dringend behoefte was aan een nieuwe evaluatie van de DTN-rapporten in het licht van de veranderende opvattingen in onze buurlanden over het gevaar van de terugkerende vrouwen. Een citaat uit de notitie:

“De Nederlandse veiligheidsdiensten NCTV en AIVD hebben de afgelopen jaren uitvoerig gewaarschuwd voor de risico’s van het terughalen van vrouwen en kinderen van IS-strijders uit Syrië, terwijl er nauwelijks gekeken is naar de risico’s van het niet terughalen. Dit terwijl veel organisaties nu juist waarschuwen dat de kinderen in de kampen radicaliseren wanneer wij ze niet snel terughalen. De laatste evaluatie van de NCTV van de risico’s van wel en niet terughalen dateert van drie jaar geleden en is gebaseerd op verouderde informatie. Er is dringend behoefte aan een nieuwe evaluatie met een duidelijke conclusie welke optie voor Nederland het minst gevaarlijk is”.

In mijn slotopmerkingen wees ik erop dat de veiligheidsdiensten niet moesten bijdragen aan de bangmakerij van burgers en politici omdat ze daarmee precies datgene deden wat IS hoopte te bereiken:

“De bevolking van West Europa bang is voor IS, en daardoor ook bang voor terugkerende vrouwen en kinderen. In dat

¹⁹⁹ Platform Kinderen terug uit het Kalifaat, maart 2021. Veiligheidsrisico’s van wel of niet terughalen IS-vrouwen en kinderen: dringend behoefte aan nieuwe evaluatie door NCTV.

opzicht heeft IS zijn doel bereikt: het zaaien van angst onder de burgerbevolking. Door die angst laten westerse landen zich ertoe verleiden hun humanitaire waarden overboord te zetten en onschuldige kinderen te laten verkommeren in gevangenkampen. Dit geeft IS een kans voor open doel om te laten zien hoe onmenselijk de westerse landen zijn, en hoe belangrijk het is dat alle moslims daartegen in opstand komen. Ons antwoord op het terrorisme van IS moet zijn dat wij vasthouden aan onze humanitaire waarden. Wij kunnen als beschaafd land geen eigen kinderen in de steek laten, zelfs niet wanneer het terughalen van hen en hun moeders een marginaal veiligheidsrisico voor ons land zou opleveren. Ten opzichte van de moeders mogen wij niet het principe hanteren van 'oog om oog, tand om tand', maar moeten we laten zien dat wij een rechtsstaat zijn waarin iedereen die een fout gemaakt heeft de kans krijgt om zich te verdedigen in een eerlijk proces. Het allerbelangrijkste is dat we ons niet bang laten maken door IS. In Nederland is (gelukkig) nog nooit iemand bij een IS-aanslag om het leven gekomen. De kans dat er in de toekomst een aanslag gepleegd zal worden door teruggekeerde vrouwen of kinderen is uitermate klein. De angst voor terugkerende IS-vrouwen en kinderen onder de Nederlandse bevolking is daarom niet gebaseerd op feiten maar op sensatieverhalen in de media en bangmakerij door politici. Het is belangrijk dat de NCTV-rapporten hiervoor niet misbruikt kunnen worden doordat ze geen duidelijke afweging maken van de risico's van wel en niet terughalen."

Naar aanleiding van deze notitie werd ik op 15 april uitgenodigd voor een videogesprek (het was corona tijd) met de medewerkers van de NCTV die verantwoordelijk waren voor de opstelling van de DTN-

rapporten. Het gesprek verliep in vriendelijke sfeer en de medewerkers toonden zich geïnteresseerd in mijn opvattingen. Maar naar hun mening was de laatste evaluatie (van 2018) nog steeds actueel en was er geen behoefte aan een nieuw onderzoek. Volgens hun informatie waren de vrouwen bij IS net zo gevaarlijk als de mannen. Zij verwezen daarbij naar het bovengenoemde AIVD-rapport uit 2017 *Jihadistische vrouwen, een niet te onderschatten dreiging*. Ik merkte tijdens het gesprek dat de kennis van de medewerkers die de DTN rapporten schreven, vrij beperkt was. Zo wisten ze niet van het bestaan van het boek *Kalifaatontvluchters* van Marion van San²⁰⁰ dat anderhalf jaar tevoren gepubliceerd was, en dat een gedetailleerd beeld gaf van de motivatie en achtergrond van de vrouwen die waren vertrokken. Toch een minpuntje voor een dienst die zich bezighoudt met het in kaart brengen van de risico's van de terugkeerders.

Ruim anderhalf jaar later (15 december 2022) had ik een tweede gesprek met medewerkers van de NCTV; ditmaal op hun kantoor bij het Ministerie van J&V. Dit gesprek vond plaats naar aanleiding van een vervolgbrief die ik had geschreven aan de NCTV en waarin ik opnieuw wees op de onevenwichtigheid tussen de inschatting van de risico's van wél en niet terughalen van de Nederlandse vrouwen.²⁰¹

Ik vond het sportief dat de NCTV mij uitnodigde voor dit gesprek, want als veiligheidsdienst kun je een verzoek van een actiegroep om een gesprek natuurlijk evengoed onbeantwoord laten. Het gesprek verliep weer in een open sfeer. Een van mijn gesprekspartners was de persoon die verantwoordelijk was voor het schrijven van de reeks DTN-rapporten. Hij schreef de rapporten achter zijn bureau op grond

²⁰⁰ Marion van San, 2019, 'Kalifaatontvluchters'. Prometheus.

²⁰¹ Brief aan Aalbersberg, 11 nov 2021. Commentaar op rapport Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 57.

van artikelen en informatie die hij via het internet verzamelde. Toen ik hem vroeg of hij de teruggekeerde vrouwen wel eens in levende lijve had ontmoet, moest hij toegeven dat dit niet het geval was. Al zijn kennis had hij uit de tweede hand. Ik vroeg hem waarom hij in al zijn rapporten uitsluitend geschreven had over de gevaren van het terughalen van de vrouwen en kinderen, en niet over de risico's van *niet* terughalen. Wat aarzelend vertelde hij dat hij daarover ook wel eens schreef in zijn rapporten, maar dat die opmerkingen er later weer uitgehaald werden. Ik vond dat interessant om te horen, want het strookte met wat de NRC een jaar tevoren geschreven had, namelijk dat de NCTV alleen maar dingen schreef die de minister wilde horen.²⁰² Thuisgekomen schreef ik op mijn website dat de DTN-rapporten inderdaad gecensureerd werden en dat opmerkingen die niet pasten bij het beleid van de minister, er van hogerhand weer uit verwijderd werden. Een week later werd ik gebeld door de NCTV-medewerkster die mij had uitgenodigd voor het eerdere gesprek. Zij maakte bezwaar tegen de tekst op mijn website; met name de opmerking dat de DTN-rapporten *van hogerhand* gecensureerd zouden worden. Het was inderdaad juist dat opmerkingen over de risico's van niet terughalen uit de rapporten verwijderd werden, maar dit gebeurde door medewerkers van de afdeling zelf, nog voordat de rapporten naar de top van het ministerie werden gestuurd. Ik was eerst een beetje verbaasd over deze mededeling, maar toen realiseerde ik mij dat een goed ambtenaar alleen maar schrijft wat zijn of haar minister wil horen. Ik ben zelf 25 jaar rijksambtenaar geweest en in die periode heb ik geleerd dat een ambtenaar ten alle tijde het beleid van de minister dient te verdedigen, ook al is hij of zij het daar zelf niet mee eens. Ik heb zelf weleens

²⁰² NRC, 28 april 2021. De NCTV: autonome terreurbestrijder of loopjongen van de minister?

kritiek geuit op het beleid van mijn eigen minister met als gevolg dat mijn carrière als ambtenaar tot een abrupt einde kwam.²⁰³ De medewerkers van de NCTV waren ambtenaren die aanvoelden wat hun minister wilde horen, en die hun eigen bedenkingen tegen het beleid al inslikten voordat ze hun rapporten naar de top van het ministerie stuurden.

Merkwaardig was ook de opmerking in het DTN-rapport 57 van november 2022: “De groep van teruggekeerde vrouwen die momenteel gedetineerd zit in Nederland is een mix van vrouwen die hun jihadistische ideologie nog altijd actief beleven en uitdragen en een kleiner aantal dat oprecht afstand lijkt te hebben genomen van het gedachtegoed”.²⁰⁴ Met andere woorden: de meerderheid van de teruggekeerde vrouwen hing nog steeds hun jihadistische ideologie aan. Zoals boven beschreven, vertelde de man die deze zin had geschreven mij enkele weken later dat hij persoonlijk nog nooit contact had gehad met deze vrouwen. Zelf had ik dat in de daaropvolgende maanden wel, en zelfs met de overgrote meerderheid van hen. Uit de vele brieven die ik van hen kreeg en de gesprekken die ik met hen voerde, bleek dat *geen enkele* van de vrouwen met wie ik contact had nog jihadistische ideeën koesterde. Wel waren zij zwaar teleurgesteld in de Nederlandse overheid, maar dat kwam door de manier waarop zij behandeld werden en door het feit dat zij hun kinderen nauwelijks meer te zien kregen. De opmerking in het bovengenoemde DTN-rapport dat de meerderheid van de teruggekeerde vrouwen “hun jihadistische ideologie nog altijd actief beleefde en bleef uitdragen” was dus weer een voorbeeld van een ongefundeerde verdachtmaking door de NCTV.

²⁰³ A. Köbben en H. Tromp, 2004. De Onwelkome Boodschap of hoe de vrijheid van wetenschap bedreigd wordt.

²⁰⁴ NCTV, Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 57, pag. 12.

Binnenskamers wisten NCTV-ambtenaren al in 2018 dat terughalen van de vrouwen en kinderen beter was voor de nationale veiligheid. In een vertrouwelijk memo dat de NCTV begin 2018 opstelde voor het kabinet, stond “Het niet terughalen van deze kinderen brengt meer veiligheidsrisico’s met zich mee voor de nationale veiligheid en de betrokkenen”.²⁰⁵ Omdat de kinderen zo jong waren, had volgens de betrokken medewerkers nog geen indoctrinatie met het IS-gedachtegoed kunnen plaatsvinden. “Als terugkeer niet plaatsvindt, kunnen deze kinderen op latere leeftijd wel een risico vormen”. Wanneer zij op latere leeftijd verbitterd zouden raken, vormden ze een gemakkelijke prooi voor rekrutering. “De gedeelde ervaringen in de opvangkampen kunnen de basis gaan vormen van hechte jihadistische netwerkstructuren die generaties lang kunnen blijven bestaan”. Weliswaar zou het repatriëren van kinderen waarschijnlijk tot gevolg hebben dat hun mogelijk nog geradicaliseerde ouders ook terugkeerden, maar volgens het NCTV-memo maakte terugkeer het risico dat van hen uitging “ook meer controleerbaar”.

Uit interne mails van NCTV-medewerkers die de Volkskrant had ingezien, bleek dat er bij de ambtenaren die waren belast met terrorismebestrijding in 2018 al grote frustratie bestond over de politieke weigering om Nederlandse vrouwen en kinderen terug te halen.²⁰⁶ De ambtenaren vonden dit van kortzichtigheid getuigen. “Er komt een dag dat we wel wat moeten met deze mensen”, zei een NCTV-bron begin dat jaar tegen de Volkskrant. “Het is niet zo dat ze opeens in het niets verdwijnen. Die kinderen worden alleen maar ouder en ooit zullen ze hoe dan ook terugkeren naar Nederland. Nu ze nog jong zijn, kun je

²⁰⁵ Volkskrant, 1 nov 2019. NCTV: Terugkeer van naar Syrië uitgereisde moeders en kinderen is beter voor nationale veiligheid.

²⁰⁶ Idem

hun terugkeer tenminste in goede banen leiden en voorkomen dat ze wrokkig worden.” De frustraties over de politieke onwil tot repatriering waren indertijd zo groot dat er binnen de NCTV ‘morele sessies’ werden gehouden waar verontruste medewerkers stoom konden afblazen.

De ambtenaren van de NCTV wisten dus al begin 2018 dat niet-terughalen gevaarlijker was dan wél terughalen. Zij zullen waarschijnlijk ook kennis genomen hebben van verslagen van de MIVD (Militaire Inlichtingen en Veiligheidsdienst) waarvan medewerkers de Nederlandse vrouwen in de kampen regelmatig bezochten. Deze ambtenaren konden zelf constateren dat de vrouwen waarmee ze spraken, geen tekenen van extremisme meer vertoonden. De vrouwen vertelden mij later dat de MIVD’ers die op bezoek kwamen in de kampen, sterk begaan waren met hun lot en dat van hun kinderen, en dat ze pindakaas en pepernoten uit Nederland voor hen meebrachten.²⁰⁷

Uit deze documenten en verhalen komt een beeld naar voren van een inlichtingendienst die al in een vroeg stadium wist dat de vrouwen en kinderen eigenlijk ongevaarlijk waren, maar die zich verplicht voelde de politieke bazen naar de mond te praten. De NRC kwam begin 2021 ook al tot deze conclusie in het artikel *De NCTV: autonome terreurbestrijder of loopjongen van de minister?*²⁰⁸

²⁰⁷ Volkskrant, 24 maart 2018. Inlichtingendiensten verhoren Nederlandse Syrië-gangers in Koerdische kampen.

²⁰⁸ NRC, 28 april 2021. De NCTV: autonome terreurbestrijder of loopjongen van de minister?

11.3 Dienst Landelijke Recherche

In alle rechtszaken tegen de teruggekeerde vrouwen werd door het OM verwezen naar het ‘kennisdocument van Dr. Jolen’, dat blijkbaar aantoonde dat vrouwen in het kalifaat allerlei slechte dingen hadden gedaan. Dit document werd vervolgens door de rechtbank, het gerechtshof en zelfs de Hoge Raad als bewijsmateriaal gebruikt. Dr. Jolen is Midden-Oostdeskundige bij de dienst Landelijke Recherche (DLR), en haar rapport is vertrouwelijk. Alleen het OM, de rechters en de advocaten hebben toegang tot het rapport. Ondanks een verzoek aan het WODC is het mij niet gelukt het rapport in handen te krijgen. Ik kan dus niet beoordelen of de inhoud van het rapport inderdaad belastend is voor de Nederlandse vrouwen. Het is natuurlijk wel vreemd dat rechters een document als bewijs accepteren dat niet openbaar is. Naar verluid is het rapport van Dr. Jolen uitsluitend gebaseerd op openbare bronnen. Het enige vertrouwelijke eraan zijn de conclusies die zij zelf op basis van deze bronnen getrokken heeft. Maar dan is het vreemd dat een persoonlijke interpretatie van openbare bronnen geheim moet blijven.

Voor zover ik begrepen heb, geeft het rapport van Dr. Jolen een beschrijving van de activiteiten van vrouwen in het kalifaat, niet alleen van Nederlandse vrouwen maar van de vrouwen in het algemeen. In dat opzicht komt het waarschijnlijk overeen met het AIVD rapport *Jihadistische vrouwen, een niet te onderschatten dreiging*. In dat laatste rapport staan geen aanwijzingen dat Nederlandse vrouwen zich schuldig hebben gemaakt aan geweldsmisdrijven, en ik neem aan dat dit ook niet het geval is in het rapport van Dr. Jolen. Dat er in het kalifaat buitenlandse vrouwen zijn geweest die ernstige misdrijven hebben gepleegd, is algemeen bekend. Zo werden tenten van Nederlandse vrouwen in brand gestoken door buitenlandse radicale vrouwen. Maar het

feit dat sommige vrouwen in het kalifaat misdrijven hebben gepleegd, wil nog niet zeggen dat alle vrouwen dit gedaan hebben. Ook in Nederland zijn er vrouwen die hun kinderen mishandelen of zelfs vermoorden, maar dat betekent niet dat alle Nederlandse vrouwen zich daaraan schuldig maken.

Tijdens een cassatie bij de Hoge Raad op 1 november 2022 in de zaak van een terreurverdachte leverde de verdediging sterke kritiek op het rapport van Dr. Jolen. Het rapport was “geen onafhankelijk, objectief onderzoek maar betrof – als politiedocument – een naar een specifiek doel toegeschreven schets”. De kern van de kritiek richtte zich op de buitengewoon selectieve wijze waarop bronnen waren gekozen en weergegeven.²⁰⁹

11.4 Vrouwen minder gewelddadig dan mannen

Tijdens mijn overleg met medewerkers van de NCTV in april 2021 wees ik op het feit dat er bij hun risico-analyses geen rekening werd gehouden met het evidente verschil in geweldsbereidheid tussen mannen en vrouwen. Als antwoord kreeg ik dat algemeen bekend is dat vrouwen even gevaarlijk kunnen zijn als mannen, en dat er daarom bij veiligheidsanalyses geen onderscheid gemaakt wordt naar geslacht.

Het ontkennen van het biologische feit dat mannen meer gewelddadig zijn dan vrouwen past misschien in het huidige streven naar emancipatie waarbij sterk de nadruk wordt gelegd op de gelijkheid van mannen en vrouwen. Feministes hebben de neiging om zich op alle terreinen even bekwaam te beschouwen als mannen; ook waar het gaat om

²⁰⁹ Hoge Raad, uitspraak cassatie 13 dec 2022, nr. 21/01122, cassatieberoep, punt 6.

het plegen van geweld. Maar hier kunnen we niet om de feiten heen: statistieken wijzen uit dat veel meer mannen in de gevangenis belanden voor geweldsmisdrijven dan vrouwen. Voetbalhooligans die elkaar de hersens inslaan, behoren zonder uitzondering tot het mannelijk geslacht. En ook het gooien van bakstenen en zwaar vuurwerk naar politie en hulpverleners is een sport die uitsluitend door mannen wordt beoefend.

Oorlogvoeren is ook een typisch ‘mannending’; jongens speelden vroeger al oorlog met tinnen soldaatjes, en tegenwoordig spelen ze gewelddadige videogames. Natuurlijk zitten er bij ons leger ook zeer capabele vrouwen die ‘hun mannetje staan’. Onze vorige minister van Buitenlandse Zaken, Hanke Bruins Slot, was in Afghanistan zelfs commandant van een panzerhouwitzer detachement. En omgekeerd zijn er ook mannen die het leuk vinden om kinderen te verzorgen. Maar door de bank genomen zijn het toch de mannen die willen vechten en de vrouwen die willen verzorgen. Deze rolverdeling vind je niet alleen bij mensen maar door het hele dierenrijk. In de natuur zijn het bij veruit de meeste soorten de mannetjes die strijd leveren en hun territorium verdedigen, en de vrouwtjes die de jongen verzorgen. *Homo sapiens* vormt daarop geen uitzondering.

Mannen hebben niet alleen gemiddeld een sterkere drang tot vechten en oorlogvoeren, maar zij zijn ook meer geïnteresseerd in de techniek die daarbij gebruikt wordt. Dat blijkt onder meer uit hun interesse in zwaar vuurwerk en wapens. Doordat vrouwen gemiddeld minder interesse hebben in het voeren van oorlog, hebben de meesten van hen ook minder technische kennis van wapens en explosieven. Dat komt tot uiting in de rol van vrouwen bij terroristische aanslagen. Er is in heel Europa nog nooit een succesvolle aanslag gepleegd door IS-vrouwen met een zelfgemaakte bom. De enige poging daartoe, in 2016 bij de Notre Dame in Parijs, mislukte doordat de vrouwen er door

gebrek aan technische kennis niet in slaagden hun auto met gasflessen te laten ontploffen.²¹⁰

In sectie 5.6 wees ik al op een andere factor die vrouwen ervan weerhoudt om te vechten of aanslagen te plegen voor een ideologische zaak, en dat is het moederschap. Op het moment dat vrouwen kinderen krijgen, treden er biologische processen in werking waardoor hun aandacht sterk gefixeerd wordt op het kind. Dat vormt voor hen een sterke rem om dingen te ondernemen voor een ‘hoger belang’ waarbij ze zelf kunnen omkomen of in de gevangenis verdwijnen, terwijl hun kinderen alleen achterblijven.

Natuurlijk mogen we niet generaliseren want uit de geschiedenis kennen we ook vrouwelijke terroristen die gewelddadig waren.²¹¹ Voorbeelden waren leden van de Duitse RAF en de Baskische afscheidingsbeweging ETA. En ook uit de detentiekampen in Syrië weten we dat daar zeer gewelddadige vrouwen zaten die de tenten van ongelovigen in brand staken, eigen rechtbanken hadden en mensen vermoordden. Maar er bestaat in de media een neiging om het gevaar van vrouwelijke terroristen te overdrijven. Beatrice de Graaf schreef al in 2012 dat de media de neiging hebben om het gevaar van vrouwelijke terroristen óf te onderschatten, óf sterk te overdrijven.²¹² Volgens haar had dat te maken met de onzekerheid in de samenleving over emancipatie. Maar misschien heeft het ook te maken met het feit dat vrouwelijk terrorisme een onverwachts verschijnsel is. Dat trekt de aandacht van

²¹⁰ Algemeen Dagblad, 15 okt 2019. Lange celstraffen voor vrouwen die aanslag wilden plegen op Notre-Dame.

²¹¹ Beatrice de Graaf, 2012. Gevaarlijke vrouwen. Uitgeverij Boom.

²¹² [NRC, 24 nov 2012. Ergste terrorist vond men de vrouw.](#)

de media. Net zoals kranten eerder zullen berichten over een man die een hond bijt dan over het omgekeerde.

Vrouwelijk terrorisme lijkt ook cultuurgebonden. Zo kwamen in het verleden vrouwelijke terroristen meestal uit westerse landen waar vrouwen zich al een sterke maatschappelijke positie veroverd hadden. Omgekeerd waren vrouwelijke terroristen een zeldzaam verschijnsel in de moslimwereld waar vrouwen een ondergeschikte rol speelden, en al helemaal bij archaïsche bewegingen als IS en Al-Qaida waar vrouwen de hele dag opgesloten zaten in huis. Beatrice de Graaf schreef hierover in 2012 het volgende:

“Ook in jihadistische organisaties waren en zijn vrouwen actief, hoewel ze daar weinig ruimte krijgen. Een vrouw in de organisatie, als leidinggevende persoon, als organisator, inspirator of zelfs als zichtbare uitvoerder, zou een blamage zijn voor een rechtgeaarde jihadist. Het zou betekenen dat er niet genoeg dappere en capabele mannen beschikbaar waren”.

Bij de Nederlanders die naar Syrië vertrokken, waren het de mannen die erheen gingen om oorlog te voeren, niet de vrouwen. De NCTV schreef in DTN rapport 44: “Een deel van deze jonge personen (uitreizigers) beschikt over relatief weinig diepgaande kennis over het gedachtegoed en heeft evenmin een sterk religieus-ideologische motivering voor het jihadisme. Voor hen is de gewelddadige subcultuur ook een manier om zich af te zetten tegen autoriteiten.” Wat de NCTV niet vermeldde, was dat de “jonge personen die zich tot de gewelddadige subcultuur aangetrokken voelden”, uitsluitend mannen waren. Bij de vrouwen die naar Syrië vertrokken, speelde de aantrekkingskracht van geweld geen enkele rol. Zij vertrokken naar Syrië om bij hun man te blijven of om daar in vrede hun geloof te kunnen praktiseren. De aanname dat zij zich Syrië bekwaamd zouden hebben in het gebruik van

wapens en dat zij die ervaring bij terugkeer in Nederland zouden gebruiken om hier aanslagen te plegen, was volledig ontsproten aan de fantasie van de veiligheidsdiensten.

11.5 Conclusie rapporten veiligheidsdiensten

De hierboven genoemde rapporten van de veiligheidsdiensten schetsen over het algemeen een beeld van gevaarlijke vrouwen die bij repatriëring een ernstig gevaar voor de Nederlandse maatschappij konden vormen. De rapporten van de diensten gaven politici daarmee een argument om de repatriëring van de vrouwen en kinderen jarenlang tegen te houden.

In de eerste jaren na het vertrek van de vrouwen bestond er nog weinig kennis over de mentaliteit van de vrouwen die een aantal jaren in het kalifaat geleefd hadden. Toen enkele van deze vrouwen terug wilden keren naar Nederland, was het begrijpelijk dat de veiligheidsdiensten voorzichtig waren en wezen op de mogelijke risico's van repatriëring. Daarbij was het wel opvallend dat het algemeen bekende verschil in geweldsbereidheid tussen mannen en vrouwen niet werd meegewogen, evenmin als het feit dat de vrouwen intussen allemaal kinderen hadden gekregen en als moeders ongetwijfeld minder bereid waren hun leven op te offeren voor de jihad. Vermoedelijk werd dit evidente verschil tussen mannen en vrouwen met opzet weggelaten omdat het de boodschap van de rapporten (jihadistische vrouwen waren een niet te onderschatten dreiging) zou ondermijnen.

Naarmate de tijd verstreek en de MIVD door bezoeken aan de kampen meer te weten kwam over de vrouwen, moet het voor de veiligheidsdiensten duidelijk geworden zijn dat er van de meeste vrouwen geen enkel gevaar te duchten viel. Deze informatie werd echter niet vermeld in hun rapporten, met als gevolg dat politici deze rapporten konden

blijven gebruiken als bewijs voor het gevaar van de vrouwen. Terwijl buitenlandse veiligheidsdiensten al schreven dat het beter was om de vrouwen en kinderen terug te halen, werd dit in Nederland binnenskamers gehouden.

De vraag is waarom de veiligheidsdiensten het risico van de vrouwen zo lang bleven benadrukken, ook nadat ze voor zichzelf al tot de conclusie waren gekomen dat het risico van terughalen lager was dan het risico van niet-terughalen. Dit is een belangrijke vraag omdat hun rapporten ertoe bijdroegen dat onze regering de Nederlandse kinderen jarenlang onnodig in de kampen liet zitten.

Misschien hebben veiligheidsdiensten van nature de neiging om aan de veilige kant te gaan zitten. Ze willen het risico vermijden dat ze een keer het gevaar onderschatten. Net zoals het KNMI soms een waarschuwing voor code rood geeft terwijl het weer achteraf mee blijkt te vallen. “Better safe than sorry” is dan het devies. Wanneer je die instelling echter toepast op mensen, kun je onschuldige mensen ernstig benadelen. In het geval van de uitreizigsters was het devies van de veiligheidsdiensten blijkbaar “beter twintig ongevaarlijke vrouwen met hun kinderen in Syrië laten zitten, dan er eentje terughalen die mogelijk nog gevaarlijk is”. In dat geval is risicomijdend gedrag onrechtvaardig en inhumanaan.

Een tweede mogelijke reden waarom de veiligheidsdiensten een onevenredige nadruk bleven leggen op de risico's van het terughalen, was de druk die op hen werd uitgeoefend vanuit de top van het ministerie. Doordat er bij de meerderheid van de Kamer een sterke weerzin bestond tegen repatriëring, was de regering huiverig om hiertoe over te gaan. Elk argument dat de regering kon gebruiken om de repatriëring tegen te houden, was daarom welkom. Rapporten van veiligheidsdiensten die waarschuwden voor het gevaar van terughalen

konden daardoor op een warmer onthaal bij de top van het ministerie rekenen dan rapporten die pleitten voor terughalen.

12 Nederlanders voorzichtig van aard

In de voorgaande hoofdstukken hebben we enkele factoren bekeken die bijdroegen aan de relatief harde aanpak van de teruggekeerde vrouwen in Nederland. De berichtgeving in de media had bijgedragen aan de demonisering van de vrouwen, maar ook Nederlandse politici en veiligheidsdiensten hadden daarbij een rol gespeeld. Een laatste factor die mogelijk heeft bijgedragen aan de relatief harde aanpak van de vrouwen in Nederland is de voorzichtige aard van het Nederlandse volk. Hier wordt door onderzoekers niet vaak naar verwezen omdat wij onszelf graag als dapper volk beschouwen. Maar vergeleken bij andere Europese landen zijn de meeste inwoners van ons land tamelijk voorzichtige burgers die elk risico zoveel mogelijk proberen te vermijden. We zullen daarvan in dit hoofdstuk een paar voorbeelden geven. Maar we beginnen met een factor die misschien wel de belangrijkste oorzaak was van de angst voor terrorisme die er in Nederland leefde, namelijk het feit dat wij nog nooit met echt terrorisme te maken hadden gehad.

12.1 De angst voor het onbekende

Het is een merkwaardig verschijnsel dat mensen vaak banger zijn voor een gevaar wanneer dit ver weg is dan wanneer ze het direct in de ogen kunnen kijken. Rutger Bregman beschrijft in zijn boek *De meeste mensen deugen* hoe in een oorlog mensen banger zijn voor de vijand naarmate ze verder van het front vandaan zitten. In Nederland hebben we nog nooit een echte terroristische aanslag van IS meegemaakt, maar toch lijkt de angst voor terroristen hier groter te zijn dan in onze buurlanden waar veel mensen zijn omgekomen bij aanslagen. Misschien hebben deze twee zaken wel met elkaar te maken

In Frankrijk, België en Duitsland zijn tientallen mensen omgekomen bij IS-aanslagen, maar de inwoners van deze landen hebben gemerkt dat de wereld daarna nog steeds doordraaide. Het was natuurlijk vreselijk dat er zoveel slachtoffers waren gevallen, en men heeft daarna scherpe veiligheidsmaatregelen getroffen om nieuwe aanslagen te voorkomen. Maar de mensen in onze buurlanden beseften blijkbaar dat we het gevaar van terrorisme ook niet moeten gaan overdrijven. De enkele tientallen slachtoffers die vielen bij IS-aanslagen, zonken in het niet bij de duizenden slachtoffers per jaar ten gevolge van verkeersongevallen, roken, alcohol- en drugsgebruik. De IS-aanslagen weerhielden de regeringen van onze buurlanden er dan ook niet van om hun vrouwen en kinderen terug te halen uit Syrië omdat ze beseften dat het risico daarvan relatief laag was.

Zo niet in Nederland. Terwijl er in ons land nog nooit één slachtoffer gevallen was door een IS-aanslag, was de politiek geobsedeerd door het gevaar van terrorisme. Er werd een ingewikkeld systeem van wetten opgetuigd om terroristen te kunnen straffen, en er werden speciale gevangenissen gebouwd om hen op te sluiten wanneer ze hun terroristische misdaden gepleegd hadden. De vrees dat vrouwen en zelfs kinderen van IS-strijders bij terugkeer in Nederland aanslagen zouden gaan plegen, was zó groot dat de Nederlandse regering weigerde om hen vrijwillig te repatriëren, zelfs nadat onze buurlanden daar al mee begonnen waren.

12.2 Dapperheid is niet onze sterkste kant

Nederland is een keurig aangeharkt landje van nette, brave, maar ook wat bangige mensen. Nederlanders hebben veel goede eigenschappen, maar dapperheid staat daarbij niet op de eerste plaats. Wanneer de Engelsen spreken over ‘Dutch courage’ bedoelen ze dapperheid die pas

ontstaat na het innemen van alcohol. Natuurlijk zijn er ook in Nederland wel dappere mensen te vinden, maar de meeste inwoners van ons land houden er niet van om risico's te nemen. Wij zijn wereldkampioen in het sluiten van verzekeringen tegen alle mogelijke denkbeeldige gevaren. Wij zijn al van jongs af aan bezig met het regelen van onze oudedagsvoorziening, en wij hebben de grootste pensioenpot van de hele wereld. Wanneer er gevaar dreigt zoals bij de corona crisis, is wc-papier het eerste dat wij gaan hamsteren. In de VS zijn dat kogels.

En omdat de meesten van ons niet dapper zijn, hebben we ook weinig op met helden. Onze drang om standbeelden neer te halen, is sterker dan om ze op te richten. De enige held in onze recente geschiedenis was majoor Marco Kroon die in 2009 de Militaire Willemsorde kreeg wegens dapperheid in Afghanistan. Kort daarna werd hij echter weer van zijn voetstuk gestoten wegens wildplassen tijdens Carnaval. Alsof ook helden geen last kunnen hebben van een zwakke blaas. In de landen om ons heen is het zeer ongebruikelijk dat nationale helden op een dergelijke manier worden afgebrand.

Het lijkt erop dat Nederlanders ook meer dan andere Europeanen bang waren voor de vrouwen die naar Syrië vertrokken. De beelden van zwart gesluerde vrouwen boezemden veel Nederlanders blijkbaar zo'n angst in, dat wij hen voor geen geld terug wilden halen. Zelfs voor de kleuters in de Koerdische kampen waren wij bang. Kamerleden beschreven deze kinderen als "tikkende tijdbommen". Toen de regering uiteindelijk door de rechter gedwongen werd de vrouwen terug te halen omdat ze anders hun straf zouden ontlopen, werd besloten dat ze na het uitzitten van hun straf meteen weer het land uitgezet moesten worden. Je kon immers nooit weten wat voor snode plannen ze nog hadden. Wanneer ze nog terroristische aanslagen wilden gaan plegen, konden ze dat beter gaan doen in een ander land; dan hadden wij er tenminste geen last van. Nederland had een merkwaardige

obsessie met het afnemen van de nationaliteit bij de teruggekeerde vrouwen.

Tijdens hun voorarrest en verdere detentie werden de vrouwen opgesloten op een speciale afdeling waar de veiligheidsmaatregelen vergelijkbaar waren met die waaronder de zwaarste criminelen in Nederland zitten opgesloten. Hun kinderen mochten alleen maar op bezoek komen in de ontvangstruimte voor volwassenen waar zij voortdurend werden geobserveerd door bewakers. En wanneer de vrouwen voor de rechter moesten verschijnen, gebeurde dit in de extra beveiligde rechtszaal in Rotterdam waarheen de vrouwen vanuit Zwolle getransporteerd werden. In de rechtszaal werden de vrouwen bewaakt door vier zwaarbewapende agenten, terwijl er buiten nog eens twee voor de deur stonden. De zware beveiliging kwam op mij soms lachwekkend over wanneer ik bij een zitting als enige toeschouwer op de publieke tribune zat, en de enige andere gevaarlijke persoon in de rechtszaal bestond uit een snotterende vrouw op de stoel voor de rechters. De zeer strenge veiligheidsmaatregelen waaraan de vrouwen onderworpen waren, werden door de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming dan ook gekwalificeerd als overbeveiliging.²¹³

12.3 Gezagsgetrouwe ambtenaren

Juist het feit dat de gemiddelde Nederlander niet overdreven dapper is, maakt hem tot een ideale ambtenaar. Van een ambtenaar wordt niet verwacht dat hij dapper is of initiatieven neemt; hij moet gewoon de opdrachten van zijn meerderen uitvoeren en daarmee uit. Het feit dat Nederland zo'n goed georganiseerd land is, danken we voor een groot

²¹³ Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, 9 maart 2023. Advies Toenemende beveiliging in breder perspectief.

deel aan de plichtsbetrachting van onze ambtenaren. Ambtenaren moeten een ambtseed of belofte afleggen waarbij zij verklaren dat zij onder alle omstandigheden de koning of diens plaatsvervanger zullen steunen, en het gros van de ambtenaren houdt zich daar ook keurig aan. In veruit de meeste gevallen heeft ons land daar ook veel baat bij. Wanneer ambtenaren zelf zouden gaan uitmaken wat goed was en slecht, zou het een rommeltje worden.

Maar toch... We kennen uit de geschiedenis ook voorbeelden waarin de blinde gezagsgetrouwheid van ambtenaren tot misstanden leidde. In de oorlog was het te wijten aan de volgzzaamheid van ambtenaren aan het toen heersende gezag dat uit ons land procentueel meer joden werden weggevoerd dan uit andere Europese landen. Meer recent is de toeslagenaffaire een voorbeeld van de gevaren die voortkomen uit het al te volgzaam gedrag van de Nederlandse ambtenaren. Veel ambtenaren bij de Belastingdienst voelden met hun klompen aan dat hetgeen zij moesten doen, onrechtvaardig en onmenselijk was. Maar toch durfde maar een zeer laag percentage op te staan en openlijk te wijzen op de onrechtvaardigheid van het systeem. Misschien lag de volgzzaamheid van de ambtenaren niet zozeer aan hun ambtelijk plichtsgevoel maar aan hun vrees om in botsing te komen met hun superieuren. Gehoorzaamheid is een belangrijke eigenschap om hogerop te komen in de ambtelijke hiërarchie. Hoge ambtenaren danken hun positie aan hun loyaliteit aan de top van het ministerie, en zij verwachten van hun ondergeschikten dezelfde instelling.

Bij de rapportages over het gevaar van de uitreizigsters wisten de ambtenaren van NCTV en AIVD wat hun minister wilde horen, en zelfs zonder expliciete instructies daartoe lieten zij hun adviezen daardoor beïnvloeden.

Na de terugkeer van de vrouwen bestond er een sterke politieke druk om de vrouwen hard te straffen. Ambtenaren van de Dienst Justitiële Inrichtingen wisten wat er van hen verwacht werd, en ze lieten de vrouwen als extra straf voor onbepaalde tijd op de terroristenafdeling opsluiten, ondanks het feit dat dit in strijd was met de Nederlandse wet. Het personeel van de PI wist wat een verschrikkelijke straf het gemis van de kinderen voor hun moeders betekende, maar dit signaal werd niet doorgegeven naar boven. Op een brief aan de minister, waarin gewezen werd op het gebrek aan contact tussen moeders en kinderen, antwoordde de minister dat de brievenverzenders verkeerd waren geïnformeerd en dat de moeders hun kinderen wel degelijk wekelijks mochten ontvangen. Het is onaannemelijk dat de minister bewust onwaarheden verkondigde, dus waarschijnlijk was hijzelf degene die verkeerd was voorgelicht. En wel door ambtenaren die de minister niet voor het hoofd wilden stoten.

En tenslotte gingen ambtenaren van de IND door met het afnemen van het Nederlanderschap bij de teruggekeerde vrouwen, ondanks het feit er van alle kanten gewezen werd op de risico's van dit beleid, en ondanks dat strafrechters er scherpe kritiek op uitoefenden. Tegenover de bestuursrechter toonden IND-ambtenaren zich verlegen met het beleid dat zij uitvoerden en waarvan zij wisten dat het verkeerd was. Maar ze gingen er toch mee door omdat hen dit van hogerhand was opgedragen.

Deel IV

**DE ZWAKKE KANT VAN
DE DEMOCRATIE**

13 Ook in een democratie kan de rechtsstaat ontsporen

We gaan er normaal van uit dat in een democratie de rechtspraak altijd eerlijk functioneert, in tegenstelling tot bijvoorbeeld in een land als Rusland. Wanneer daar iemand voor de rechter verschijnt die iets gedaan heeft wat in de ogen van de regering verkeerd is, heeft hij of zij geen schijn van kans. We zagen dat bij de processen tegen Navalny en andere dissidenten. De regering bepaalt daar wat een rechter gaat besluiten. In een democratie daarentegen verwachten we dat de rechter onafhankelijk is van de regering. Daarvoor hebben we tenslotte onze spreiding der machten.

Toch is er in een democratie soms ook verschil tussen theorie en praktijk. Theoretisch zijn de rechters onafhankelijk van regering en parlement, maar in de praktijk is er een grens aan die onafhankelijkheid. In Nederland bleek de bestuursrechtspraak bij de toeslagenaffaire volledig de mist in te zijn gegaan doordat de rechters teveel hun oren lieten hangen naar de wensen van regering en parlement. Dat was niet het enige voorbeeld van een gerechtelijke dwaling in de Nederlandse geschiedenis, maar het is wel een geval dat relevant is voor het onderwerp van dit boek. De toeslagenaffaire vertoont namelijk een opvallende gelijkenis met de behandeling van de uitreizigsters door de Nederlandse overheid. We zullen deze overeenkomst in dit hoofdstuk daarom nader bekijken.

Vergeleken bij de gedupeerde ouders in de toeslagenaffaire hadden de teruggekeerde vrouwen nog minder kans op gerechtigheid. Hun vervolging kreeg het karakter van een heksenjacht doordat in dit geval niet alleen de media en politici meededen aan hun demonisering, maar

ook een aantal overheidsdiensten. De vrouwen hadden daardoor geen schijn van kans op een eerlijk proces.

En tenslotte blijft de vraag waarom de rechters meegingen in deze heksenjacht. In een democratie worden de rechters verondersteld onafhankelijk te zijn van regering en parlement. Maar aan deze onafhankelijkheid blijken toch grenzen te bestaan. Rechters worden ook beïnvloed door de publieke opinie en de politiek. En zij moeten wetten uitvoeren die door het parlement zijn opgesteld; ook al zijn ze het daar zelf niet mee eens.

13.1 Een vergelijking met de toeslagenaffaire

Een bekend voorbeeld van een ontsparing van de Nederlandse rechtsstaat in de recente geschiedenis was de zogenaamde toeslagenaffaire. Deze affaire vertoont op veel punten een gelijkenis met de vervolging van de teruggekeerde vrouwen en het is daarom interessant om deze overeenkomsten te bekijken.

De toeslagenaffaire is de afgelopen jaren al zo vaak in het nieuws geweest dat we de details daarvan niet hoeven te beschrijven. Kern van de zaak was dat de publieke ophef over het misbruik van de toeslagenregeling door een groep Bulgaren in 2013 leidde tot een felle reactie van Kamerleden (waaronder Pieter Omtzigt) en tot het opstellen van wettelijke regels die hun doel ver voorbijschoten. Gehoor gevend aan de nieuwe instructies vanuit de Tweede Kamer opende het Ministerie van Financiën een massale klopjacht op mogelijke fraudeurs, waarbij het vizier werd gericht op burgers van allochtone afkomst.²¹⁴ Vele tienduizenden burgers werden onterecht beschuldigd van fraude en hun

²¹⁴ Jesse Frederik, 2021. Zo hadden we het niet bedoeld. De Correspondent.

leven werd kapotgemaakt doordat zij astronomische bedragen aan ontvangen toeslagen terug moesten betalen. De slachtoffers konden zich niet verdedigen doordat het Ministerie van Financiën zich strak aan de wettelijke regels hield, en rechters de klachten van gedupeerde ouders in veruit de meeste gevallen afwezen. Zelfs de Raad van State moest achteraf bekennen dat zij zich te sterk had laten beïnvloeden door de politiek, en dat zij mensen die in hoger beroep probeerden hun recht te halen het bos had ingestuurd.

In het rapport van de parlementaire ondervragingscommissie die zich in dit schandaal verdiepte, werd geconcludeerd dat het overheidsbeleid bij de toeslagenaffaire ontspoorde door de combinatie van vier factoren: de hetze in de media, de overhaaste en ondoordachte besluitvorming in de Kamer, de klakkeloze uitvoering van de opgestelde regels door ambtenaren, en de meegaandheid van de rechters. De commissie concludeerde dat dit een structureel probleem is in onze democratie en dat een soortelijk schandaal op ieder moment weer opnieuw zou kunnen ontstaan. Waarschijnlijk was de commissie niet op de hoogte van de gang van zaken rond de vervolging van de vrouwen die teruggehaald waren uit Syrië, want anders had ze dat zeker ook als voorbeeld aangehaald.

Bij de harde aanpak van de uitreizigsters zien we dezelfde combinatie van factoren die het toeslagenschandaal veroorzaakte: een hetze in de media waarbij een bepaalde groep burgers werd gedemoniseerd, een Tweede Kamer die de verontwaardiging van de media overnam en aandrang op harde maatregelen, ambtenaren die de genomen maatregelen uitvoerden terwijl ze zelf aanvoelden dat deze overdreven waren, en rechters die hun beslissingen lieten beïnvloeden door de politiek. Daarbij hadden de uitreizigsters op twee punten nog een extra achterstand ten opzichte van de toeslagenouders. In de eerste plaats droegen in hun geval ook de veiligheidsdiensten bij aan het creëren

van maatschappelijke angst en afkeer. En in de tweede plaats kregen zij geen enkele kans om zich in het openbaar te verdedigen. De toeslagenuouders mochten hun verhaal op tv komen vertellen en later zelfs in de Tweede Kamer. De uitreizigsters kregen geen enkele kans om te praten met journalisten, afgezien van een enkel tv-interview dat Laura H. gaf met Kerst 2019 en dat tot felle kritiek leidde. En er was ook geen Pieter Omtzigt die het voor hen opnam. Terwijl Omtzigt zich met kracht inzette voor de slachtoffers van de toeslagenaffaire, was hij tegen het terughalen van de vrouwen en kinderen uit Syrië, en was hij na hun terugkeer ook tegen het verlenen van een VOG (verklaring omtrent gedrag) aan de teruggekeerde vrouwen.²¹⁵

13.2 Vervolging uitreizigsters werd heksenjacht

De heksenjachten die Europa teisterden in de 15^e en 16^e eeuw worden soms beschouwd als een kinderziekte van het moderne rechtssysteem.²¹⁶ Maar het is wel een kinderziekte die hardnekkig blijft terugkeren, ook in meer recente tijden. De Jodenvervolging in het nazi-Duitsland van de vorige eeuw was wel het gruwelijkste voorbeeld van een heksenjacht in de moderne geschiedenis. Maar ook de vervolging van communisten in de VS kort na de oorlog, en meer recent de hiervoor beschreven vervolging van de ouders in de toeslagenaffaire, waren in feite ook heksenjachten.

Ook de vervolging van de vrouwen die terugkeerden uit het kalifaat vertoonde kenmerken van een heksenjacht. Voor alle duidelijkheid: bij

²¹⁵ Noord-Hollands Dagblad, 17 okt 2023. Yeşilgöz stuurt aan op andere regels voor VOG na terreur.

²¹⁶ NRC 23 mei 2024. De heksenprocessen waren een fatale kinderziekte van het gerechtelijke systeem.

de historische heksenjachten waren de slachtoffers geheel onschuldig, en dat kunnen we niet zeggen van de vrouwen die terugkeerden uit Syrië. Zij hadden een foute keuze gemaakt door naar Syrië te vertrekken, en sommige van hen hadden vanuit Syrië ook nog propaganda gemaakt voor het kalifaat. De vervolging van deze vrouwen kunnen we daarom niet één op één gelijkstellen met de heksenjachten uit de late Middeleeuwen. Maar er zijn wel opvallende overeenkomsten.

Typische kenmerken van de vroegere heksenjachten waren dat ze gericht waren op vrouwen die beschuldigd werden van allerlei zaken die alleen in de fantasie van het publiek bestonden, en dat de vrouwen door rechters zware straffen kregen opgelegd op basis van kunstmatig geconstrueerd bewijsmateriaal. Dezelfde kenmerken zien we terug bij de vervolging van de uitreizigsters. Bij de heksenjachten namen de rechters aan dat de ‘heksen’ een verbond hadden gesloten met de duivel en dat ze daardoor verantwoordelijk waren voor maatschappelijke problemen zoals ziekten of mislukte oogsten. Bij de uitreizigsters nam justitie aan dat deze vrouwen zich bewust hadden aangesloten bij IS (ook een duivelse organisatie) en dat ze daardoor medeverantwoordelijk waren voor alle gruweldaden van die organisatie.

Bij de heksenjachten in de Middeleeuwen was iedereen bij voorbaat overtuigd van de schuld van de vrouwen en moest er alleen een juridische constructie worden bedacht waarmee zij veroordeeld konden worden. Omdat het een feit van algemene bekendheid was dat heksen konden vliegen, konden ze niet te zwaar zijn. Het gewicht van de vrouw vormde dus een aanwijzing of ze al dan niet kon vliegen, en dus of ze wel of niet een heks was. De rechtbank stelde tevoren een norm op voor het gewicht van een normale vrouw, en vervolgens werd de verdachte op een weegschaal gezet. Was haar gewicht beneden de norm, dan was juridisch vastgesteld dat het een heks was en moest ze

verbrand worden. Iedereen kon daarna tevreden naar huis gaan in de wetenschap dat het recht had gezegevierd.

Ook in het geval van de uitreizigsters was het publiek er stellig van overtuigd dat zij schuldig waren aan ernstige misdrijven. Zij werden door politici al bestempeld als terroristen nog voordat zij voor de rechter hadden gestaan. Het doel van hun vervolging door het OM was dan ook niet om te kijken óf zij veroordeeld moesten worden voor terroristische misdrijven, maar om te zorgen dát ze daarvoor veroordeeld werden. Hun schuld stond immers al bij voorbaat vast.

Om te zorgen dat alle uitreizigsters veroordeeld konden worden voor terrorisme, werd de lat voor het benodigde bewijs erg laag gelegd. Afgesproken werd dat alleen al het verblijf in IS gebied zou gelden als lidmaatschap van een terroristische organisatie, en dat het koken voor een IS-strijder zou gelden als het voorbereiden van terroristische misdrijven. Alle teruggekeerde vrouwen voldeden aan deze twee criteria, en ze hadden dus geen enkele kans om de dans te ontspringen.

Er zullen in de Middeleeuwen wel eens rechters zijn geweest die in hun hart twijfelden of de vrouw die voor hen stond, werkelijk een heks was, en of de juridische procedure die gevolgd werd, wel helemaal correct was. Maar waarschijnlijk hebben zij hun geweten gesust met de gedachte dat het veroordelen van vrouwen wegens hekserij overal gebeurde; niet alleen in Nederland maar in alle Europese landen, en zelfs in Amerika. Het kon toch niet zo zijn dat de rechters in al die landen het bij het verkeerde eind hadden? Wanneer rechters over de hele wereld vrouwen veroordeelden voor hekserij, moest het wel rechtvaardig zijn.

Ook bij de meer recente veroordeling van uitreizigsters wegens terrorisme zullen Nederlandse rechters zich in hun hart wel eens afgevraagd hebben of de vrouw die voor hen stond, nu wel echt een

terroriste was. Maar net als bij de heksenvervolging in de Middeleeuwen zal het feit dat er in onze directe buurlanden ook uitreizigers veroordeeld werden voor terrorisme, de Nederlandse rechters bevestigd hebben in hun mening dat ze op het juiste pad zaten.

13.3 Overheid deed mee aan demonisering vrouwen

De ‘heksenjacht’ op de uitreizigers was het gevolg van hun demonisering zoals die beschreven werd in hoofdstukken 8 t/m 11. Deze demonisering ontstond in eerste instantie doordat de media inspeelden op de sensatiezucht bij het publiek. Dat publiek vroeg om gruwelijke verhalen en angstaanjagende beelden van zwart gesluisde vrouwen. Die verhalen en beelden kreeg het publiek in overvloed, waardoor de afkeer nog sterker werd. Politici haakten in op de afkeer van de vrouwen bij hun kiezers, en deden er nog een schepje bovenop. Tot zover de ‘normale’ gang van zaken zoals we die ook in onze buurlanden zagen. Wat Nederland bijzonder maakte, was dat het demoniseren hier niet alleen gebeurde door pers en politici, maar ook door de overheid. Die legaliseerde daarmee als het ware de demonisering van de uitreizigers.

Twee takken van de overheid speelden hierbij een rol, te weten de veiligheidsdiensten en het Openbaar Ministerie. We zullen deze allebei nogmaals bekijken.

Veiligheidsdiensten overdreven het gevaar van de vrouwen

In hoofdstuk 11 is beschreven hoe zowel AIVD als NCTV de neiging hadden het gevaar van de vrouwen en zelfs de kinderen te overdrijven. In de eerste jaren na het vertrek van de vrouwen was er misschien reden om voorzichtig te zijn omdat er weinig bekend was over de manier

waarop de vrouwen in het kalifaat betrokken waren geweest bij de oorlogsvoering. Maar nadat er enkele vrouwen op eigen kracht waren teruggekomen uit IS-gebied, en de MIVD ook de vrouwen in de kampen was gaan ondervragen, moet het al vrij snel duidelijk geworden zijn dat de vrouwen geen actieve rol hadden gespeeld in de strijd, en dat er van hen bij terugkeer in Nederland geen gevaar te duchten viel. Desondanks bleven de diensten in hun officiële rapporten vasthouden aan hun oude mantra dat de uitreizigers een “niet te onderschatten dreiging” vormden. De waarschuwingen in hun rapporten werden dankbaar opgepikt door rechtse politici die hierin een argument vonden om de repatriëring van de vrouwen en kinderen te blokkeren.

Ook zagen we dat er in ieder geval bij de NCTV binnenskamers wel het besef was dat de eenzijdige adviezen van deze dienst de repatriëring van de vrouwen en kinderen in de weg stonden, en dat dit per saldo nadelig was voor de nationale veiligheid. Maar de top van de NCTV koos ervoor om dit niet naar buiten te brengen. Het is waarschijnlijk dat de veiligheidsdiensten hun adviezen niet alleen baseerden op de feitelijke informatie waarover zij beschikten, maar ook op datgene wat de top van hun departement wilde horen. En de leiding van die departementen was gevoelig voor de wensen van de Tweede Kamer. Zodoende ontstond er een terugkoppeling tussen de politieke stemming in de Kamer en de advisering van de veiligheidsdiensten. De Kamer vond dat de vrouwen niet teruggehaald mochten worden en de veiligheidsdiensten leverden adviezen die dit standpunt ondersteunden. Iedereen tevreden.

Ook het OM deed aan stemmingmakerij

Een soortgelijke gang van zaken als bij de veiligheidsdiensten was waarschijnlijk de oorzaak van de harde aanpak van de vrouwen door

het Openbaar Ministerie. Nadat de vrouwen uiteindelijk toch waren gerepatrieerd, haalde het OM alles uit de kast om hen zo lang mogelijk achter de tralies te krijgen. Daarbij schuwde het OM ook niet de publiciteit. De aanklachten tegen de vrouwen werden altijd ruim tevoren gedeeld met de pers om er zeker van te zijn dat de zittingen voldoende aandacht zouden krijgen. En dat werkte.

In de persberichten kondigde het OM aan dat het de vrouwen beschuldigde van “ernstige terroristische misdrijven”. Bij een dergelijke aanklacht denkt een normaal mens aan een bomaanslag waarbij mensen om het leven zijn gekomen. In het geval van de uitreizigsters was daarvan natuurlijk geen sprake. Maar alleen al het gebruik van de term “ernstige terroristische misdrijven” leidde bij voorbaat tot verdere demonisering van de vrouwen.

En daar hield het niet mee op. Bij de strafzaken tegen sommige vrouwen kwam het OM met de beschuldigingen van plundering en slavernij; misdrijven uit de categorie oorlogsmisdrijven en misdaden tegen de menselijkheid. Om zeker te zijn dat de betreffende strafzaken voldoende aandacht zouden krijgen, werden deze aanklachten door het OM ruim tevoren aangekondigd in de media. Bij de eerste proforma zitting in februari 2023 tegen een vrouw die beschuldigd werd van slavernij, bracht het OM vijf dagen tevoren een persbericht uit waarin deze beschuldiging werd toegelicht.^{217, 218} Dit bericht leidde tot grote belangstelling van de pers tijdens de zitting²¹⁹ en ook van de Yezidi

²¹⁷ Openbaar Ministerie, 10 feb 2023. Teruggehaalde vrouw uit IS-kamp verdacht van misdrijven tegen Yezidi's.

²¹⁸ Volkskrant, 14 feb 2023. Slavernij, plundering, en wat nog meer? Twaalf IS-vrouwen horen voor de rechter waarvan ze worden beschuldigd.

²¹⁹ Volkskrant, 14 feb 2023. IS-vrouwen waren geen brave huismoeders – ze deden in wapens, explosieven en slaven, volgens het OM.

gemeenschap in Nederland. De grote publieke belangstelling werd door het OM tijdens de zitting uitgelegd als blijk van de sterke maatschappelijke verontwaardiging over de vermeende misdrijven. Maar het was natuurlijk het OM zelf dat had bijgedragen tot deze maatschappelijke verontwaardiging door tevoren de - nog te bewijzen - beschuldigingen uitgebreid te delen met de pers. Tijdens de betreffende proforma was de verdachte niet naar de rechtbank gekomen omdat zij opzag tegen de verplichte visitaties bij vertrek en terugkeer in de gevangenis, en ook omdat haar advocaat had verteld dat het niet nodig was om bij de proforma aanwezig te zijn. De afwezigheid van de verdachte bij de zitting werd door de aanwezige vertegenwoordigers van de Yezidi gemeenschap uitgelegd als een blijk van minachting voor de slachtoffers van de genocide. Dit leidde zelfs tot Kamervragen van de VVD waarin de minister gevraagd werd naar haar reactie op het “masaal fysiek afwezig zijn van de verdachten bij de inhoudelijke behandeling van hun strafzaak”.²²⁰ In werkelijkheid ging het slechts om één verdachte, en betrof het een proforma zitting en geen inhoudelijke behandeling.

Ook bij latere zittingen werden de beschuldigingen van wapentraïning, plundering en het opgeven voor zelfmoordaanslagen door het OM altijd van tevoren doorgegeven aan de pers die daar dankbaar gebruik van maakte. Dat de beschuldigingen uiteindelijk meestal geen stand hielden in de rechtszaal, kwam later niet in de krant.

Bij iedere zitting begon de officier van justitie zijn requisitoir met dezelfde inleiding waarbij een overzicht gegeven werd van alle gruweldaden van IS, daarmee implicierend dat de vrouw in kwestie hiervoor

²²⁰ Rijksoverheid, 3 april 2023. Antwoorden Kamervragen over het bericht over IS vrouwen.

medeverantwoordelijk was. Alleen al door het krijgen van kinderen had de vrouw IS getalsmatig versterkt en daarmee bijgedragen aan de macht van de organisatie. Hierbij werd altijd gerefereerd aan een publicatie van IS waarin de belangrijke rol van de vrouwen in het kalifaat werd benadrukt. Terwijl de officier van justitie daarbij dreigend de zaal rondkeek, riep hij: “Wie zijn wij dat wij aan de woorden van IS zelf durven twijfelen!” Iedere keer wanneer hij deze retorische vraag stelde, vroeg ik mij af waarom wij eigenlijk niet aan de woorden van IS mochten twijfelen. IS stond bekend als een organisatie die voortdurend bezig was met het verspreiden van desinformatie, dus ik begreep niet goed waarom de informatie die de organisatie verspreidde over de rol van de vrouw dan ineens wél betrouwbaar was. Datgene wat de organisatie wilde dat de vrouwen zouden doen, hoefde niet overeen te stemmen met wat ze in werkelijkheid deden. In het zuiden van Nederland stimuleerde de katholieke kerk in de eerste helft van de vorige eeuw de vrouwen ook om veel kinderen te krijgen om daarmee de positie van de kerk getalsmatig te versterken. En inderdaad kregen vrouwen in Brabant vaak 10-12 kinderen. Toch had dit waarschijnlijk meer te maken met een gebrek aan anticonceptiemiddelen dan met een blinde gehoorzaamheid aan de paus. Een soortgelijke verklaring werd door uitreizigers ook gegeven voor het feit dat ook zij kort na elkaar een aantal kinderen kregen in het kalifaat.

De vraag is waarom het OM zo zijn best deed om de vrouwen in een kwaad daglicht te stellen. De rol van het OM behoort te zijn die van neutrale aanklager die de gepleegde strafbare feiten op een rijtje zet. Bij de vervolging van de uitreizigers leek het OM er echter op uit te zijn om ook de stemming van het publiek te beïnvloeden, zowel binnen als buiten de rechtszaal. De vraag is wat hiertoe de reden was.

Waarschijnlijk was er ook hier sprake van een wisselwerking tussen politiek en het OM, waarbij de politiek aandrong op zware straffen en

het OM daaraan gevolg gaf door zijn strafeisen te verhogen. In 2021 besloot het OM - onder druk van de politiek - om de strafeis voor het vertrek naar Syrië en het voeren van een gemeenschappelijke huishouding te verhogen naar 5 jaar onvoorwaardelijk. Om deze hoge strafeis te rechtvaardigen, moest wel aangetoond worden dat de vrouwen “ernstige misdrijven” gepleegd hadden. En naarmate het OM meer zijn best deed om de rechters (en het publiek) hiervan te overtuigen, werden politici bevestigd in hun vooroordeel dat de vrouwen inderdaad gevaarlijke misdadigers waren, en riepen zij om nog hogere straffen.

Mogelijk werd er ook vanuit de top van het Ministerie van Justitie en Veiligheid druk uitgeoefend op het OM om met zware strafeisen te komen. Hoewel het OM op papier onafhankelijk is van de regering, zal het wel begrip hebben gehad voor de wens van de regering om de vrouwen zwaar te straffen. Het straffen van de vrouwen was immers de enige reden geweest om hen terug te halen naar Nederland. Wanneer ze in de rechtbank werden vrijgesproken of een lichte straf kregen, had de regering hen in feite voor niets teruggehaald.

13.4 Ambtenaren en rechters onder druk

Bij de analyse van de oorzaken van de toeslagenaffaire bleek deze veroorzaakt te zijn door een combinatie van vier factoren: sensationele berichtgeving in de media, overtrokken reactie van politici, ambtenaren die braaf de instructies van hun meerderen volgden, en rechters die zich lieten beïnvloeden door de politiek. De eerste twee van deze factoren kunnen we niet beïnvloeden: de pers mag in Nederland schrijven wat zij wil, en volksvertegenwoordigers mogen doen wat hun kiezers van hen eisen.

Dan blijven er nog twee groepen over die in principe een tegenwicht zouden kunnen vormen tegen de maatschappelijke en politieke druk

om een bepaalde groep burgers onrechtvaardig te behandelen: de ambtenaren en de rechters. De leden van deze groepen hebben een vaste aanstelling en zij zijn voor hun inkomen niet afhankelijk van de gunsten van de kiezer. Verder hebben zij een goede opleiding genoten (op kosten van de belastingbetaler), en mogen we aannemen dat zij over een redelijke intelligentie beschikken. Hun maatschappelijke status brengt echter ook morele verplichtingen met zich mee. Zoals de Fransen zeggen: “noblesse oblige”, adeldom schept verplichtingen. Hoge ambtenaren en rechters vormen in feite de aristocratie van onze tijd. Sommige woorden in onze taal leggen zelfs een directe link tussen de hoge ambtenaren en rechters van tegenwoordig, en de edelen van vroeger. Zo is de aanspreektitel voor rechters “*edelachtbare*”, en voor hoge ambtenaren “*weledelgestrenghe heer*” (of mevrouw). Beide groepen hebben op grond van hun verantwoordelijke maatschappelijke positie de morele plicht om een tegenwicht te vormen tegen de kortzichtigheid en het egoïsme dat inherent is aan ons democratisch stelsel. Soms zijn zij zich hiervan bewust, maar soms ook niet.

Ambtenaren moeten het regeringsbeleid uitvoeren

Bij de toeslagenaffaire deinsden ambtenaren terug voor het leveren van kritiek op het systeem omdat zij bang waren voor hun positie. Voor ambtenaren is het moeilijk om tegen de instructies van hun meederen in te gaan. Zij zijn aangenomen om de regering te helpen bij de uitvoering van haar beleid. Als een ambtenaar het niet eens is met het beleid van de minister, mag hij of zij dat niet openlijk kenbaar maken. De enige optie in dit geval is het nemen van ontslag en het bekritisieren van de overheid als gewone burger.

In de toeslagenaffaire waren er daardoor maar zeer weinig ambtenaren die openlijk hun bedenkingen durfden te uiten. Er was op het hele

Ministerie van Financiën slechts één ambtenaar die haar baan opzegde omdat zij weigerde de morele verantwoordelijkheid voor haar werk nog langer te dragen. Nederlanders zijn over het algemeen brave ambtenaren die niet gauw in opstand komen tegen hun superieuren.

Ook bij de vervolging en berechting van de uitreizigsters wisten de ambtenaren wat er van hen verwacht werd. Zij wisten wat hun minister wilde horen en zij lieten hun adviezen daardoor beïnvloeden. Interne protesten bij de NCTV tegen de gekleurde advisering van hun dienst werden in de kiem gesmoord door het beleggen van speciale sessies waarop bezorgde ambtenaren stoom konden afblazen. Nadat de vrouwen waren teruggehaald, wisten ambtenaren van de Dienst Justitiële Inrichtingen dat regering en parlement de wens hadden de vrouwen zo hard mogelijk te straffen. Zij lieten de vrouwen daarom voor onbepaalde tijd op de terroristenafdeling opsluiten zonder te kijken of zij werkelijk een gevaar vormden. Medewerkers van de gevangenis slopen hun ogen voor de wrede scheiding van moeders en kinderen, en zij verschaften de minister de foutieve informatie dat de moeders hun kinderen iedere week mochten ontvangen. De bewakers die direct met de vrouwen te maken hadden, moeten geweten hebben hoe zwaar het TA-regime was voor de getraumatiseerde vrouwen, die wanhopig waren door het gemis van hun kinderen. Zij hoorden de vrouwen 's nachts schreeuwen en huilen om hun kinderen, maar het was hun verboden om dat door te geven aan hun superieuren.

Ook rechters zijn beperkt in hun mogelijkheden

Wanneer ambtenaren door hun ambtseed verhinderd zijn om in het geweer te komen tegen een verkeerd overheidsbeleid, blijft er nog maar één dam over tegen de gevaren van het populisme en dat is de rechterlijke macht. Rechters worden verondersteld onafhankelijk te zijn van

de overheid en de grillen van het volk, en zich alleen te baseren op bestaande wetten. Maar ook rechters kunnen geen ijzer breken met handen. Wanneer de druk vanuit regering en maatschappij te groot wordt, hebben ook zij de neiging om mee te buigen met de wil van het volk.

Het oudste voorbeeld daarvan wat mij te binnen schiet, is de opstelling van de Romeinse landvoogd Pilatus bij de rechtszaak tegen Jezus van Nazareth, ongeveer 2000 jaar geleden.²²¹ Jezus werd door een woedende menigte beschuldigd van allerlei misdaden maar Pilatus kon daarvan geen bewijzen ontdekken. Uiteindelijk besloot Pilatus het volk toch maar zijn zin te geven omdat hij vreesde voor de gevolgen van een geschokte rechtsorde. Nadat hij de beschuldigde had overgeleverd aan de meute, ging hij zijn handen wassen ten teken dat hij zichzelf niet verantwoordelijk achtte voor de gevolgen van zijn besluit.

Door de hele geschiedenis heen zijn rechters niet alleen afgegaan op hun eigen rechtvaardigheidsgevoel maar hebben zij zich laten beïnvloeden door de publieke opinie of laten dwingen door de machthebbers. En natuurlijk moeten zij ook gewoon de bestaande wetten toepassen, ongeacht of die voor hun gevoel rechtvaardig zijn of niet.

Ook in het geval van de uitreizigers had de rechterlijke macht moeite om zich te onttrekken aan de druk vanuit politiek en maatschappij. Laat ik vooropstellen dat ik de rechters niet benijdde bij hun haast onmogelijke taak om een rechtvaardig oordeel te vellen over de schuld van de vrouwen. Enerzijds was er een breed gedeeld gevoel in de maatschappij dat de vrouwen iets heel verkeerd gedaan hadden, en was het voor de rechters in de praktijk bijna onmogelijk om te

²²¹ De Bijbel, Mattheüs 27.

besluiten dat de vrouwen niet gestraft hoefden te worden. Dat zou tot een grote maatschappelijke verontwaardiging hebben geleid. Anderzijds moeten de rechters zelf ook beseft hebben dat de vrouwen geen terroristen waren. We mogen aannemen dat rechters redelijk intelligente mensen zijn die heus wel in staat zijn om het verschil te zien tussen een terrorist en een vrouw die door haar man is meegesleept naar het kalifaat. Maar de rechters werden door het OM voor het blok gesteld: ze konden alleen kiezen tussen terrorisme en onschuld. Een middenweg was er niet.

Bij de eerste vrouwen die terugkeerden, legden de rechters nog betrekkelijk lage straffen op omdat zij beseften dat de vrouwen zelf ook slachtoffer waren. De lage straffen leidden tot grote verontwaardiging in de kranten en bij politici. In reactie daarop werden de straffen verhoogd. Vanaf 2021 werd de minimumstraf voor uitreizen en het voeren van een gezamenlijke huishouding gesteld op 5 jaar. Het OM beargumenteerde de hogere strafeis met het feit dat intussen meer bekend was geworden over de rol van vrouwen bij IS, en ook met het feit dat de vrouwen langer bij IS waren gebleven. Beide argumenten sneden geen hout. Het feit dat er meer bekend was over misdaden van vrouwen bij IS in het algemeen betekende niet dat de Nederlandse vrouwen hierbij betrokken waren geweest. En het feit dat de vrouwen tot het eind bij IS waren gebleven, kwam simpelweg doordat zij geen kans hadden gehad om te ontsnappen.

Nadat er in 2021 een vrouw tot 5 jaar onvoorwaardelijk was veroordeeld, was het voor rechters in daaropvolgende zaken moeilijk om ver onder dit eerdere vonnis te gaan zitten. Rechters zijn verplicht rekening te houden met eerdere uitspraken in soortgelijke zaken. In latere jaren verlaagden zij de straf weer enigszins door rekening te houden met persoonlijke omstandigheden en met de periode die de vrouwen al in de Koerdische kampen hadden gezeten. Maar zij konden niet al

te ver zakken met hun straf omdat er anders weer verontwaardigde artikelen in de kranten zouden verschijnen. De eerder beschreven berichtgeving rond het ICCT-rapport was hiervan een voorbeeld.

Er zijn enkele gevallen bekend waarbij de rechters hun gevoel voor menselijkheid zwaarder lieten wegen dan de druk tot straffen vanuit de politiek. Een voorbeeld was het besluit van de Haagse rechtbank in 202 om Xaviera S., een vrouw die op het moment van terugkeer hoogzwanger was, bij haar moeder thuis te laten bevallen in plaats van op de TA. Op dit besluit werd in de Kamer felle kritiek geleverd, en de minister moest eraan te pas komen om de rechters te steunen in hun besluit.²²² Een ander voorbeeld was het besluit van de Rotterdamse rechtbank in 2022 om tijdelijk het voorarrest te schorsen van een vrouw van wie de moeder net was overleden, en die behoefte had om samen met haar familie te rouwen. Nadat de vrouw was vrijgelaten, ging het OM hiertegen in beroep, met als gevolg dat de betreffende vrouw na enkele dagen werd opgeroepen om zich onmiddellijk op een politiebureau te melden waarna zij weer werd teruggebracht naar de terroristenafdeling. Kennelijk werd het gevoel van menselijkheid bij de rechtbank niet gedeeld door de hogere rechters van het hof.

De conclusie is dat bij een heksenjacht ook de rechterlijke macht slechts beperkte mogelijkheden heeft om het tij te keren. Bij een al te coulante houding tegenover de beschuldigen worden de rechters zelf ook doelwit van de volkswede. Daarnaast zal een – in de ogen van het publiek – al te lichte straf ook verhinderen dat de beklaagden uiteindelijk weer opgenomen worden in de maatschappij. Het publiek houdt dan het gevoel dat de beklaagden er te licht van af zijn gekomen.

²²² EU Monitor, 15 juni 2020. Brief regering; Reactie op bericht ‘Woede over thuisbevalling jihadbruid’ - Terrorismebestrijding.

Juridische speelruimte rechters

Rechters zijn er om te zorgen dat bestaande wetten juist worden toegepast. Over het opstellen van die wetten zelf hebben zij niets te vertellen; die taak is voorbehouden aan het parlement. Zo lang de wettelijke regels voldoende speelruimte laten, kunnen rechters naar eigen oordeel een verdachte al dan niet schuldig verklaren, en een straf opleggen die naar hun gevoel evenredig is met het gepleegde misdrijf.

Het probleem ontstaat wanneer de volksvertegenwoordigers het niet eens zijn met het oordeel van de rechters en vinden dat deze strenger moeten gaan optreden. Dan ontstaat er de roep in het parlement om wetten op te stellen die de rechters dwingen om strengere straffen op te leggen. Met name populistische partijen hebben vaak kritiek op wat zij te slappe uitspraken van de rechters noemen, en zij willen dan langs wettelijke weg de rechters dwingen om harder op te treden.

In het hoofdlijnenakkoord van mei 2024 spraken de regeringspartijen af dat de definitie van deelname aan een terroristische organisatie moet worden verruimd en dat de maximum straf voor terroristische activiteiten moet worden verhoogd naar twintig jaar. Onderzocht moest worden of en hoe het Nederlanderschap kon worden afgenomen bij veroordeelde terroristen.²²³

Mochten deze voornemens inderdaad worden omgezet in wetten, dan wordt daarmee de speelruimte van de rechters om hun vonnis te baseren op hun eigen gevoel van rechtvaardigheid verder versmald.

²²³ Hoofdlijnenakkoord tussen de fracties van PVV, VVD, NSC en BBB, pag. 21.

Deel V

HOE NU VERDER

In het voorgaande deel hebben we een aantal mogelijke oorzaken besproken van de ongewoon harde aanpak in Nederland van de vrouwen die terugkeerden uit Syrië. We hebben gezien dat er sprake was van een hetze in de media en van politici die de publieke afkeer van de vrouwen gebruikten ter verhoging van hun eigen populariteit. Verder droegen onze veiligheidsdiensten hun steentje bij aan de demonisering van de vrouwen. En tenslotte speelde de voorzichtige aard van het Nederlandse volk misschien ook nog een rol. Het gevolg van de combinatie van al deze factoren was dat de vrouwen op een zeer onrechtvaardige manier behandeld werden, wat niet alleen schadelijk was voor henzelf en hun kinderen, maar ook voor de Nederlandse maatschappij.

Ook werd de vraag besproken waarom onze rechtsstaat niet in staat was de vervolging en berechting de uitreizigsters op een rechtvaardige manier aan te pakken, maar toegaf aan de druk die er vanuit maatschappij en politiek werd uitgeoefend. Misschien vormt dit in de toekomst nog wel eens het onderwerp van een parlementaire enquête. Erg groot lijkt die kans echter niet. Het gaat tenslotte maar om een handjevol vrouwen en kinderen en hun problemen zinken in het niet bij de veel grotere problemen waarvoor onze maatschappij op dit moment staat. Bovendien zal het nog wel enige tijd duren voordat de maatschappelijke afkeer tegen de vrouwen voldoende is weggeëbd om politieke steun te krijgen voor een dergelijk onderzoek. Op dit moment is het daarom zinvoller om vooruit te kijken en te zien wat de overheid nu nog kan doen om de aangerichte schade enigszins te herstellen. Ook is het belangrijk dat de overheid gaat werken aan de terugkeer van Nederlandse burgers die nu nog steeds in Syrië en omstreken verblijven en die geen toekomst hebben in dit gebied.

Maar we beginnen met huidige situatie van de vrouwen en kinderen die al terug zijn in Nederland.

14 De huidige situatie van de vrouwen en kinderen

14.1 Vrouwen voelen zich onrechtvaardig behandeld

Op dit moment (oktober 2024) zitten er nog 4 vrouwen op de TA in Zwolle. Twee andere zijn onlangs overgebracht naar de gevangenis in Nieuwersluis waar zij op een reguliere afdeling de rest van hun straf mogen uitzitten. Dertien vrouwen zijn intussen vrijgelaten, de meeste voorwaardelijk. Tegen de meeste van hen loopt nog een hoger beroep dus de kans bestaat dat zij alsnog terug moeten naar de gevangenis.

De vrouwen die nu nog vastzitten op de TA (een van hen al bijna vier jaar) klagen over het afstompende regime waarbij zij nauwelijks beweging krijgen of buitenlucht en geen contact hebben met andere mensen behalve de paar vrouwen die ook in het kalifaat gezeten hebben. Ze snakken naar contact met ‘normale’ mensen, ook al zijn dat gedetineerden van de reguliere afdeling. Zo lang ze nog steeds op de TA zitten, blijven ze ronddraaien in het kleine kringetje van uitreizigsters en blijven hun oorlogstrauma’s opspelen. Ze raken afgestompt en hun animo om te schrijven met mensen buiten de PI loopt terug. De moeders missen hun kinderen vreselijk, vooral omdat hun oudste kinderen nu de puberleeftijd bereiken en de moeders hen nauwelijks kunnen helpen op deze moeilijke leeftijd.

Met de meeste van de vrouwen die op dit moment zijn vrijgelaten, gaat het redelijk goed. Enkele van hen hebben nog flink last van detentieschade. De tijd op de TA heeft hen geen goed gedaan. Door de zeer strenge behandeling op deze afdeling, juist op het moment dat zij gebroken terugkwamen uit Syrië, zijn hun trauma’s verergerd en zijn sommigen van hen verbitterd geraakt. Enkele vrouwen zijn zó

beschadigd dat zij helemaal niet meer willen praten over hun tijd in Syrië en op de TA, en alle banden met hun vriendinnen en kennissen uit die tijd verbroken hebben.

Tegen tien van de vrouwen loopt nog een hoger beroep. Bij sommigen heeft alleen het OM hoger beroep aangetekend, maar in de meeste gevallen zijn de vrouwen ook zelf ook in beroep gegaan tegen hun vonnis. De voornaamste reden is dat zo lang er een hoger beroep loopt, zij nog niet onherroepelijk veroordeeld zijn en de IND daardoor hun Nederlanderschap nog niet kan intrekken. Een andere reden is dat zij oprecht van mening zijn dat hun veroordeling wegens terrorisme onrechtvaardig was. Zij willen niet de rest van hun leven met een strafblad blijven rondlopen waarop een veroordeling staat wegens terroristische misdrijven en waarmee zij niet in aanmerking komen voor een VOG (verklaring omtrent gedrag) en dus ook niet voor een baan in de zorg of het onderwijs.

Het feit dat de meesten van hen mogelijk hun Nederlanderschap kunnen verliezen, maakt dat deze vrouwen nog steeds niet echt een nieuwe start kunnen maken in de maatschappij. Zij zijn sowieso al ernstig beperkt in hun mogelijkheden doordat zij als enige ouder de zorg hebben voor hun kinderen, nauwelijks vrienden of familieleden hebben op wie ze terug kunnen vallen, en moeten proberen hun identiteit voor hun omgeving geheim te houden. Anders kunnen ze problemen krijgen met de buurt. Het feit dat het OM hun adres heeft doorgegeven aan de wijkagent die regelmatig in uniform langs komt om te kijken of alles in orde is, wekt natuurlijk ook de belangstelling van de buurt.²²⁴ Daarnaast zijn ze zelf, en vaak ook hun kinderen, nog onder behandeling

²²⁴ In sommige gevallen spreekt de vrouw met de wijkagent af op het bureau en wordt dit probleem voorkomen. Er zijn ook vrouwen die verklaren veel hulp te krijgen van de wijkagent.

voor de trauma's die ze hebben opgelopen in Syrië en op de TA en moeten ze zich ook nog wekelijks melden bij politie en reclassering.

De meeste vrouwen hebben sterk het gevoel dat zij door de Nederlandse overheid op zeer onrechtvaardige wijze behandeld zijn, zowel door het feit dat die hen jarenlang welbewust met hun kinderen in de Koerdische kampen heeft laten zitten, als door de manier waarop ze behandeld zijn na hun terugkeer. Desondanks hebben de vrouwen die ik persoonlijk ken (en dat zijn de meeste van de uitreizigsters) geen enkele behoefte aan een terugkeer naar hun vroegere jihadistische netwerk. Maar waar ze wel behoefte aan hebben, is een beetje steun van de overheid die hen tot nu toe zo onrechtvaardig heeft behandeld.

14.2 Kinderen in relatief goede conditie

Van de moeders die hun kinderen al terug hebben, krijgen we overwegend positieve berichten over de kinderen. Deze lijken zich goed aan te passen en beginnen hun schoolachterstand in te halen. Uit onderzoek blijkt dat dit ook met teruggekeerde kinderen in andere Europese landen het geval is.²²⁵ Zoals beschreven in sectie 2.10 veroorzaakte de scheiding van hun moeder in de periode dat die op de TA zat, bij de kinderen waarschijnlijk nog grotere trauma's dan de ellende die ze in de kampen hadden meegemaakt. Hoewel de kinderen na hereniging met hun moeder weer op blijken te leven, moet afgewacht worden wat de latere gevolgen zullen zijn van het feit dat zij op een zeer kwetsbare leeftijd voor lange tijd van hun moeder werden gescheiden.

²²⁵ Algemeen Dagblad, 22 april 2024. De 'welpjes van het kalifaat' zitten hier weer gewoon in de schoolbanken.

De periode dat de kinderen in een inrichting van Jeugdzorg waren ondergebracht, was voor hen natuurlijk best zwaar. Ze hadden daar te maken met verschillende verzorgers en zij misten de onverdeelde aandacht van een echte moeder. Ze begrepen niet waarom hun eigen moeder opgesloten zat in een strenge gevangenis en waarom ze haar maar zo zelden mochten bezoeken. De kinderen werden daardoor soms moeilijk handelbaar, en verzorgers verloren in enkele gevallen hun geduld met de kinderen. Er is tenminste één incident bekend waarbij de verzorgers de kinderen te hard aanpakten en na een klacht van de moeder werden overgeplaatst. Later werden de kinderen door Jeugdzorg ondergebracht in gewone huizen waar zij met twee vaste verzorgers en kinderen van een andere moeder in een soort gezinsverband leefden. Daar waren de klachten al aanzienlijk minder en sommige moeders die in die tijd nog op de TA zaten, waren zelfs uitgesproken positief over de behandeling van hun kinderen. De medewerkers van Jeugdbescherming die ik zelf heb ontmoet, maakten op mij een zeer positieve en gemotiveerde indruk. Eén van hen vertelde dat zij door haar familie met de nek werd aangekeken omdat zij werkte met “IS-kinderen”, maar dat zij dit werk met hart en ziel deed.

14.3 Teruggave kinderen aan de moeders

Wanneer de moeders vrijkomen, willen ze natuurlijk allemaal zo snel mogelijk hun kinderen weer terug hebben. Maar de kinderen en moeders zijn uit elkaar gegroeid in de jaren dat de moeder op de TA zat. De moeder is niet meer gewend om dagelijks voor de kinderen te zorgen, en voor de kinderen is de moeder ook een beetje een vreemde geworden. Zij zijn gehecht geraakt aan de medewerkers van Jeugdbescherming die lange tijd voor hen gezorgd hebben. Hoewel het streven van de overheid erop gericht is om de kinderen uiteindelijk weer terug te geven aan de moeders, gaat dit in de praktijk niet altijd even soepel.

Veel hangt af van de instelling van de moeder, de geestelijke en lichamelijke gesteldheid van de kinderen, en de jeugdbeschermers die zich met een bepaald gezin bezighouden.

Iedere moeder krijgt een jeugdbeschermer als gezinsvoogd toegewezen. Deze maakt samen met de moeder plannen voor de terugkeer van de kinderen naar de moeder. Er wordt daarbij gekeken naar de psychische toestand van moeder en kinderen, opvoedkundige vaardigheden van de moeder, en haar capaciteiten om te voorzien in de behoeften van haar kinderen. Verder wordt gekeken naar huisvesting, risicofactoren, hechting tussen moeder en kind en extremistische geloofsovertuigingen bij de moeder. Op grond van een evaluatie van al deze factoren adviseert Jeugdbescherming aan de Raad voor de Kinderbescherming wanneer de kinderen teruggegeven kunnen worden aan de moeder.

In sommige gevallen verloopt de terugkeer van de kinderen naar de moeder zonder problemen en is de moeder dankbaar voor alle hulp die zij daarbij krijgt. De moeder stelt zich constructief op tegenover de jeugdbeschermers en vice versa, en de gemeente is behulpzaam bij het vinden van woonruimte. In andere gevallen gaat de overdracht van de kinderen aan de moeder niet zo makkelijk. Sommige moeders klagen over niet-flexibele jeugdbeschermers en onwil van Jeugdbescherming bij het teruggeven van de kinderen. Maar Jeugdbescherming wil ook niet over één nacht ijs gaan bij het teruggeven. Als het misloopt bij de overdracht, is dat erg pijnlijk voor zowel moeder als kinderen. Wanneer Jeugdbescherming denkt dat het om een of andere reden nog te vroeg is voor terugplaatsing, zullen zij dat bij de rechter aangeven. De moeder kan daartegen in verweer gaan, en soms geeft de rechter haar gelijk. Deze gevallen bevestigen sommige moeders in hun overtuiging dat Jeugdbescherming te veeleisend is als het gaat om het teruggeven van de kinderen.

Alles bij elkaar lijkt het dat de overheid erg voorzichtig is - soms zelfs té voorzichtig - bij de teruggave van de kinderen aan de moeders. De lat wordt voor de teruggekeerde moeders wel erg hoog gelegd. Ook gewone moeders die nooit zijn uitgereisd, zijn niet perfect. Van de uitgereisde vrouwen kan moeilijk gezegd worden dat het slechte moeders waren in de periode dat ze met hun kinderen in de kampen zaten. Ze hebben hun kinderen daar met hand en tand verdedigd tegen alle gevaren en gezorgd dat hun kinderen de beproevingen van het kamp overleefd hebben (sectie 7.4).

De Nederlandse overheid voerde een ambivalent beleid ten aanzien van de kinderen. In eerste instantie verergerde zij de trauma's van de kinderen door hen gedurende lange tijd praktisch volledig te scheiden van hun moeder. Daarna spendeerde zij veel moeite om de nadelige gevolgen van die scheiding weer ongedaan te maken op het moment dat de moeder vrijkwam uit detentie. Waarschijnlijk had de overheid de moeders en kinderen veel ellende kunnen besparen door de moeders tijdens hun detentie minder drastisch van hun kinderen te scheiden.

15 Hoe herstellen we de gemaakte fouten

Hieronder volgen een aantal aanbevelingen voor maatregelen die de Nederlandse overheid op korte termijn zou moeten nemen teneinde de schade en het onrecht dat de vrouwen en hun kinderen is aangedaan, niet verder te vergroten.

15.1 Een eerlijke berechting van de vrouwen

Stop met het veroordelen van de vrouwen wegens terrorisme

In een rechtsstaat is het gebruikelijk dat mensen veroordeeld worden voor misdaden die zij zelf hebben gepleegd en niet voor misdaden waarbij zij alleen maar toeschouwer zijn geweest, of zelfs dat niet eens. In hoofdstuk 4 hebben we uitgebreid stilgestaan bij de vraag of de vrouwen wel of geen terrorist waren, en de conclusie was dat daarvan geen sprake was. De vrouwen die terugkwamen uit Syrië waren geen terroristen, evenmin als de ouders in de toeslagenaffaire allemaal fraudeurs waren.

Het beschuldigen van de vrouwen van terrorisme, alleen vanwege hun verblijf in IS-gebied en het voeren van een gezamenlijke huishouding met een IS-strijder, was een juridische stok die bedacht was om hen te kunnen slaan. Nederlandse rechters moeten onderzoeken, net als hun collega's in Scandinavië en Canada, of de vrouwen zélf misdaden gepleegd hebben, en ze alleen daarvoor veroordelen.

Nederland kijkt bij de berechting van de teruggekeerde vrouwen te veel naar zijn directe buurlanden en verschuilt zich achter het beleid dat daar wordt gevoerd. Ook bij de repatriëring van de vrouwen en kinderen uit Syrië hebben Europese landen zich veel te lang achter

elkaar verscholen, wat leidde tot een nodeloze verlenging van het verblijf van de kinderen in de kampen. Bij de berechting van de vrouwen moet Nederland zijn oude rol als gidsland op het gebied van mensenrechten weer oppakken en besluiten wat het zelf rechtvaardig vindt.

Stop met detentie op de terroristenafdeling

Wanneer blijkt dat de vrouwen werkelijk iets strafbaars gedaan hebben en daarvoor een gevangenisstraf moeten uitzitten, moet dat op een normale manier gebeuren. Het is onrechtvaardig om de vrouwen te behandelen als levensgevaarlijke terroristen terwijl iedereen weet dat er van hen geen enkel gevaar uitgaat. Hun detentie op de TA is onwettig omdat de TA niet als extra straf gebruikt mag worden. De vrouwen worden op de TA alleen maar zieker en meer gefrustreerd. Dat is niet alleen schadelijk voor henzelf maar ook voor hun kinderen en voor de maatschappij. Wanneer de Dienst Justitiële Inrichtingen niet zelf tot die conclusie komt, moet de rechter ingrijpen en weigeren de vrouwen nog langer tot een gevangenisstraf te veroordelen die moet worden uitgezeten op de TA.

Kies voor een straf waarbij de band tussen moeder en kind behouden blijft

Zoals beschreven in hoofdstuk 2 werden de kinderen meteen na aankomst in Nederland van hun moeder gescheiden. De moeder kreeg haar kinderen de eerstvolgende maanden niet meer te zien en daarna slechts eenmaal in de zes weken. Deze scheiding was zeer schadelijk voor de band tussen moeder en kind, een band die essentieel is voor de ontwikkeling van de kinderen.

Al in 2021 wezen onderzoekers van de Universiteit van Amsterdam op de problemen die kinderen van TA-gedetineerden kunnen krijgen door het gebrekkige contact met hun ouders. In dit geval ging het nog om mannelijke gedetineerden omdat er op het moment van het onderzoek nog geen vrouwen op de TA zaten.²²⁶ Wanneer de moeder van een kind op de TA zit, zijn de problemen nog veel groter doordat de band van een (jong) kind met de moeder over het algemeen veel sterker is dan die met de vader. De Belgische professor Gerrit Loots publiceerde in juni 2022 een rapport waarin hij ervoor pleitte dat de teruggekeerde vrouwen op een zodanige wijze hun straf zouden kunnen uitzitten dat het contact met hun kinderen bewaard zou blijven.²²⁷ Het verbreken van de band tussen moeder en kind was volgens hem zeer nadelig voor de ontwikkeling van de kinderen en zou aanleiding kunnen vormen voor gevoelens van wrok in het latere leven van de kinderen.

Zoals eerder beschreven, worden in Scandinavië de teruggekeerde vrouwen niet gescheiden van hun kinderen. Deze landen laten het belang van de kinderen zwaarder wegen dan de vergeldingsdrang tegenover de moeders. De kinderen en hun moeders worden in hun dorpen begeleid door de Sociale Dienst, en de kinderen blijken zich in verrassend korte tijd te ontwikkelen tot normale kinderen. Het feit dat zij gewoon bij hun moeder kunnen blijven, speelt hierbij waarschijnlijk een doorslaggevende rol.

²²⁶ Elanie Rodermond, Romi Zalmé, Esther Zuiderveld, 2021. Re-integratie en recidive na een verblijf op de TA. Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam.

²²⁷ Jamaï, H., & Loots, G. (2022). Opvang en (re)-integratie van terugkerende kinderen uit de detentiekampen in Noordoost Syrië. Vrije Universiteit Brussel.

Nederland zou aan dit Scandinavische model een voorbeeld moeten nemen. Wanneer de rechter al besluit om de vrouwen een straf op te leggen voor datgene wat zij in Syrië gedaan hebben, zou dit moeten gebeuren in de vorm van een taakstraf in de zorg of een andere sector van maatschappelijk werk. De vrouwen moeten gewoon bij hun kinderen blijven wonen waardoor de gezinsband intact blijft. Dat vormt aan alle kanten een win-win situatie. Om te beginnen is het natuurlijk vele malen beter voor de kinderen dan de huidige situatie waarin de moeders opgesloten zitten op de TA en de kinderen verblijven in een instelling van Jeugdzorg. Maar ook voor de vrouwen zelf is het veel gunstiger. Zij leren door hun werk in de samenleving hoeveel mensen in Nederland betrokken zijn bij de zorg voor anderen en in wat voor mooi land wij leven. Zij werken samen met andere mensen en doen daarmee sociale contacten op. Het werk levert hen voldoening op en het bevordert hun lichamelijke en geestelijke gezondheid. En het vormt mogelijk een springplank naar een verdere loopbaan in de maatschappij.

15.2 Een nieuwe kans voor de vrouwen

Stop met afnemen Nederlanderschap

De onredelijkheid van dit beleid is uitgebreid besproken in hoofdstukken 6 en 7. Het afnemen van het Nederlanderschap bij veroordeelde vrouwen met dubbele nationaliteit druist in tegen internationale wetgeving, tegen Nederlandse wetten en tegen onze morele waarden. Wanneer bij deze vrouwen het Nederlanderschap wordt afgenomen, belanden zij zelf en hun kinderen in een onmogelijke situatie.

Voor vrouwen die nog voor de rechter moeten komen, is er een simpele manier om te voorkomen dat hun Nederlanderschap zal worden

ingetrokken: de strafrechter moet hen gewoon niet meer veroordelen voor terrorisme. De rechter weet dat een veroordeling voor terrorisme bij een vrouw met dubbele nationaliteit het automatische gevolg heeft dat haar Nederlandschap zal worden ingetrokken en hij moet daarmee rekening houden in zijn vonnis. Hierboven werd al aanbevolen om te stoppen met het veroordelen van vrouwen wegens terrorisme omdat zij in werkelijkheid helemaal geen terrorist zijn. Het feit dat deze veroordeling ook automatisch leidt tot het afnemen van het Nederlandschap is een tweede reden om de vrouwen niet langer voor terrorisme te veroordelen.

Geen contactverboden of andere onnodige beperkingen

Wanneer het vonnis een voorwaardelijk deel bevat (gebruikelijk bij vonnissen van minder dan 4 jaar) wordt hierbij bepaald dat de vrouwen in de eerste jaren na hun vrijlating geen contact mogen hebben met vriendinnen uit het kamp of van de TA. Het is moeilijk te begrijpen wat de zin is van een dergelijk verbod nadat de veroordeelde met deze vrouwen jarenlang lief en leed gedeeld heeft. Het lijkt een vorm van natrappen waarbij de betreffende vrouw ook nog eens gestraft wordt ná haar vrijlating. De vrouwen die na afloop van hun detentie vanuit de TA rechtstreeks op straat worden gezet, hebben de eerste weken/maanden na hun vrijlating grote moeite om hun weg te vinden in de maatschappij. Zij hebben geen contact meer met vriendinnen uit de tijd vóór ze naar Syrië vertrokken. Ook de familie is soms huiverig om bij te springen vanwege oud zeer dat verband houdt met hun uitreis naar Syrië. De enige groep waarbij zij voor steun en advies terecht kunnen in de moeilijke periode na hun vrijlating, zijn andere vrouwen die al eerder zijn vrijgelaten en die intussen al een beetje hun weg hebben gevonden. En het zijn precies deze vrouwen met wie ze geen contact mogen hebben. Alsof ze er nog behoefte aan zouden hebben om

met deze vrouwen weer een jihadistisch clubje op te richten. De overheid heeft genoeg middelen om dit in de gaten te houden. Het opleggen van een contactverbod dient geen enkel zinnig doel en het is in feite een extra straf die hen wordt opgelegd nadat ze hun gevangenisstraf al hebben uitgezeten.

Geen belemmeringen voor het verkrijgen van een VOG

Veel van de vrouwen willen na hun vrijlating iets zinvol doen voor de maatschappij en bij voorkeur iets waarbij ze hun ervaringen in Syrië kunnen benutten. Zij willen graag met kinderen werken of met mensen die in moeilijke omstandigheden verkeren zoals vluchtelingen of vrouwen die bedreigd worden. Daarbij lopen ze echter tegen het probleem dat voor veel van dergelijke beroepen een VOG (verklaring omtrent gedrag) vereist is. Zo'n verklaring wordt afgegeven door de dienst Justis van het Ministerie van J&V, en hij wordt alleen verstrekt “wanneer het justitiële verleden van de aanvrager geen bezwaar vormt voor het vervullen van de specifieke taak of functie waarvoor de verklaring wordt aangevraagd”. In veel takken van de sociale dienstverlening zoals kinderopvang en onderwijs, is een VOG wettelijk verplicht. Bij de beoordeling van een VOG-aanvraag kijkt Justis of de aanvrager strafbare feiten op zijn/haar naam heeft staan die een risico vormen voor de functie of het doel waarvoor de VOG wordt aangevraagd.

In oktober 2023 ontstond er politieke ophef over een vrouw die een baan had bij Vluchtelingenwerk en die eerder veroordeeld bleek te zijn voor terrorisme. Pieter Omtzigt vroeg in de Tweede Kamer hoe het mogelijk was dat deze vrouw een VOG had gekregen terwijl zij werkte

met kwetsbare groepen.^{228, 229, 230} Omtzigt nam het hoog op en wilde weten hoeveel mensen zo'n zelfde verklaring voor goed gedrag hadden gekregen terwijl ze eerder waren veroordeeld voor een terroristisch misdrijf. Dit kon grote veiligheidsrisico's opleveren, benadrukte hij, en het was “onaanvaardbaar voor slachtoffers van dit soort misdadigers”. Minister Yesilgöz vond het, net als de Tweede Kamer, “onbegrijpelijk dat een veroordeelde IS'er bij een organisatie als VluchtelingenWerk Nederland kon werken”, en zij kondigde aan dat “wat haar betrof de beleidsregels voor deze personen om een VOG te krijgen veranderd zouden worden”.

Omtzigt was waarschijnlijk opgestoot door Wahhab Hassoo van de stichting *NL helpt Yezidi's*. Hassoo, die als nummer 40 op de kandidatenlijst van Omtzigts partij NSC stond, vond niet dat de vrouw een tweede kans verdiende. “Een tweede kans verdient iemand die een koekje heeft gestolen, niet iemand die lid was van een terroristische organisatie”.²³¹ Hoe begrijpelijk Hassoo's drang tot vergelding voor de misdaden van IS tegenover zijn volk ook was, toch mag dit geen reden zijn om teruggekeerde vrouwen niet de kans te geven om weer een zinvolle taak te vervullen in onze maatschappij. En dan met name een taak waarbij zij kunnen profiteren van de lessen die zij door schade en schande hebben geleerd van hun vertrek naar Syrië.

²²⁸ Noordhollands Dagblad, 17 okt 2023. Yesilgöz stuurt aan op andere regels voor VOG na terreur.

²²⁹ NOS 26 okt 2023. Minister Weerwind: 13 mensen kregen VOG ondanks terrorismeveroordeling.

²³⁰ NOS 17 okt 2023. Veroordeelde IS'er werkte jaar lang voor Vluchtelingenwerk.

²³¹ Idem.

15.3 Terughalen achtergebleven vrouwen en kinderen

Volgens recente opgaven van de AIVD verbleven er in april 2024 nog ongeveer 100 Nederlandse volwassenen en 150 kinderen in Syrië, Turkije en Irak.²³² Bij de volwassenen gaat het gedeeltelijk om vrouwen. Enkele van deze vrouwen zitten met hun kinderen in de enclave Idlib in noordwest Syrië. Deze enclave is nog steeds in handen van opstandelingen (waaronder IS). De Nederlandse vrouwen zijn hier blijven steken na hun ontsnapping uit kamp al-Hol doordat de grens tussen deze enclave en Turkije gesloten werd.

Verder zitten er nog ongeveer 25 volwassenen en 25 kinderen in Koerdische gevangenis en detentiekampen. De mannen zitten in de gevangenis en de vrouwen en kinderen in detentiekampen. Deze laatste groep zou opgehaald kunnen worden door de Nederlandse regering, maar die weigert om daar zelf het initiatief toe te nemen. Het regeringsbeleid is nog steeds dat de vrouwen in de regio berecht moeten worden en dat Nederland ze om deze reden niet zal terughalen. Alleen wanneer de vrouwen zelf een verzoek indienen om aanwezig te kunnen zijn bij hun strafzaak, is de regering gedwongen om hen terug te halen. De situatie van de vrouwen in de kampen is nog steeds dramatisch. Met de Nederlandse vrouwen die daar nog verblijven, hebben wij geen contact, maar een van hun vriendinnen, een stateloze vrouw van Amerikaanse afkomst, werd nog zeer onlangs door radicale vrouwen in elkaar geslagen voor de ogen van haar 7-jarig zoontje.²³³

²³² AIVD april 2024. Uitreizigers en terugkeerders. Hoeveel Nederlanders zijn uitgereisd en bevinden zich nog in de regio?

²³³ International Centre for the study of violent extremism, 20 aug 2024. Baqiya – We will Endure Forever! ISIS Women Shout as they Attack those who Denounce the Group.

Tenslotte zijn er nog verschillende vrouwen en kinderen die ergens in Syrië verblijven, mogelijk bij IS-cellen. Deze vrouwen zouden kunnen proberen naar Turkije te vluchten om zich daar te melden bij een Nederlands consulaat. De mogelijkheden daartoe zijn echter beperkt gezien de recente vijandelijkheden tussen Turkije en de Koerden en de sluiting van de grens tussen Turkije en Syrië.

Voor zover bekend hebben de Nederlandse vrouwen die nu nog buiten de kampen in het gebied verblijven weinig animo om terug te keren naar Nederland. Liever blijven zij met hun kinderen in door IS-gecontroleerd gebied dan dat zij zich terug laten halen naar Nederland, wetende dat hun kinderen afgenomen zullen worden, zij zelf voor een aantal jaren op de terroristenafdeling worden opgesloten, en daarna weer het land worden uitgezet. Het feit dat hun kinderen op dit moment opgroeien in een IS-omgeving terwijl zij later het recht hebben om terug te keren naar Nederland (het zijn tenslotte Nederlandse burgers), is zorgelijk uit oogpunt van nationale veiligheid. Alleen wanneer de vrouwen weten dat zij bij terugkeer in Nederland op rechtvaardige wijze behandeld zullen worden, zullen zij overwegen om ook een verzoek in te dienen tot repatriëring. Om te voorkomen dat de kinderen van deze vrouwen steeds verder geïndoctrineerd raken met IS-ideeën, is het van belang dat zij zo spoedig mogelijk teruggehaald worden naar Nederland. De moeders kunnen daartoe alleen overgehaald worden wanneer Nederland zich rechtvaardiger opstelt tegen uitreizigers.

15.4 De verloren zonen

Op de voorgaande bladzijden hebben we de aandacht alleen gericht op de vrouwen en kinderen die terugkwamen uit Syrië. Tot nu toe kreeg deze groep de meeste aandacht omdat iedereen inzag dat de kinderen onschuldig waren. Voor het terughalen van de kinderen was daarom al

in 2019 enige steun te vinden. Anders lag het bij de moeders tegen wie veel mensen toch ernstige bedenkingen hadden. Maar met het argument dat de kinderen niet teruggehaald konden worden zonder hun moeders, konden mensen overgehaald worden om dan ook maar de repatriëring van de moeders te accepteren.

Voor de repatriëring van de jongemannen die naar Syrië vertrokken, is echter tot op de dag van vandaag bijzonder weinig steun te vinden. Premier Rutte zette in 2015 de toon toen hij verklaarde dat de Nederlandse IS-strijders wat hem betreft het beste konden omkomen in Syrië. We zullen maar aannemen dat hij zijn uitspraak deed in een emotionele bui. Het past een Nederlandse premier niet om de hoop uit te spreken dat Nederlandse burgers op welke manier dan ook gedood worden, ongeacht de misdrijven die zij gepleegd hebben.

Het aantal mannen dat naar Syrië vertrok wordt geschat op ongeveer 200.²³⁴ De meeste van hen namen actief deel aan de strijd van IS of andere groeperingen, en een aanzienlijk deel van hen sneuvelde in de strijd. Onze overheid heeft de afgelopen jaren getracht om bij alle overlevende mannen die nog in Syrië of Irak verbleven het Nederlanderschap af te nemen. Voor de mannen die in Koerdische of Irakese gevangenschap verblijven, is het afnemen van hun Nederlanderschap in feite een doodvonnis. Zij hebben daardoor geen kans meer om terug te keren naar hun thuisland en ze zijn gedoemd om nog voor vele jaren in een Koerdische of Irakese gevangenis te blijven. Daar zitten ze met tientallen op elkaar gepakt in één cel waar besmettelijke ziekten om zich heen grijpen. De Koerdische gevangenen zijn een Guantánamo

²³⁴ AIVD april 2024. Uitreizigers en terugkeerders. Hoeveel Nederlanders zijn uitgereisd en bevinden zich nog in de regio?

Bay in het kwadraat.²³⁵ In diverse landen buiten Europa zijn daarom al comités opgericht voor het terughalen van hun mannen uit Syrië.

Het feit dat er in Nederland en andere West-Europese landen totaal geen draagvlak bestaat voor het terughalen van de mannen, komt natuurlijk doordat de mannen in de meeste gevallen actief hebben deelgenomen aan de oorlog. Hun aandeel in de ellende die de oorlog in Syrië en Irak heeft aangericht, is veel groter dan dat van de vrouwen. De meeste mannen vertrokken naar IS-gebied met de expliciete bedoeling om daar deel te nemen aan de strijd en het is daardoor aanneemelijk dat zij veel meer schuld hebben aan de misdaden dan de vrouwen.

Toch is het onjuist om alle mannen bij voorbaat op één hoop te gooien en hen allemaal te beschouwen als oorlogsmisdadigers. Zoals beschreven in sectie 2.4 vertrokken veel van de jongemannen al naar Syrië in de jaren 2012-2014 toen IS nog niet de boventoon voerde in het gebied. Ze vertrokken met de bedoeling om hun moslimbroeders te helpen in hun strijd tegen de wrede dictator Assad. Wij hebben de neiging om het te vergeten, maar er was in die periode ook in Nederland sympathie voor de mannen die naar Syrië vertrokken. Oud-commandant van de Nederlandse strijdkrachten Peter van Uhm vertelde in een radio interview op 4 mei 2014 dat wij trots moesten zijn op de Nederlandse jongens die naar Syrië vertrokken om daar te vechten tegen Assad.²³⁶
²³⁷ Hij had respect voor hen omdat ze opkwamen voor hun idealen.

²³⁵ Amnesty International, 17 maart 2014. Syria: Mass death, torture and other violations against people detained in aftermath of Islamic State defeat – new report.

²³⁶ Volkskrant, 5 mei 2014. Ex-commandant Van Uhm: respect voor Syriëgangers.

²³⁷ NOS, 5 mei 2014. Van Uhm: begrip voor Syriëgangers.

Volgens hem waren het jongeren die “op de een of andere manier ervoeren dat ze iets moesten doen om de wereld beter te maken”. De uitspraken van Van Uhm waren opvallend omdat zijn eigen zoon Dennis zes jaar eerder in Afghanistan gesneuveld was in de strijd tegen moslim-fundamentalisten. Hij vond dat in Nederland te makkelijk over de Syriëgangers werd geoordeeld. “De vraag of hun omgeving en onze maatschappij wel hun best doen om deze mensen in de goede richting te houden, wordt te weinig gesteld”, zei Van Uhm. “Je moet deze jonge mensen proberen te begrijpen, anders kun je ze ook niet verder helpen”.

De Nederlandse regering steunde ook de strijd tegen Assad, weliswaar niet door het sturen van troepen (daar zijn wij meestal huiverig voor), maar door een schenking van 200 Toyota Hi-Lux pick-ups aan diverse strijdgroepen in het gebied. Helaas vielen de pick-ups later in verkeerde handen en werden zij gebruikt voor jihadistische doeleinden. Hetzelfde gebeurde met de jongemannen die uiteindelijk ook terechtkwamen bij foute groepen. De Nederlandse overheid is nooit veroordeeld voor het feit dat haar materiaal uiteindelijk in handen viel van jihadistische groeperingen. De Nederlandse jongens wel voor het feit dat hen hetzelfde overkwam.

Het is daarom wat kort door de bocht om alle jongemannen die naar Syrië vertrokken, te beschuldigen van het zich welbewust aansluiten bij een terroristische organisatie. Velen van hen waren gewoon idealisten die wilden vechten voor een hoger doel.²³⁸ Dat de strijd tegen het Assad-regime uiteindelijk op een vreselijke manier uit de hand zou lopen toen IS de overhand kreeg, konden zij aanvankelijk niet zien

²³⁸ Volkskrant, 3 maart 2019. Gevangengenomen Arnhemse IS-strijder Yago R.: ‘IS bood het hele pakketje’.

aankomen. Revoluties beginnen wel vaker met noble motieven en eindigen in moordpartijen. Het is makkelijk om de jongens die inder tijd naar Syrië vertrokken, achteraf de schuld te geven van alle wreedheden die IS op zijn geweten heeft. Maar het is zeer de vraag of zij vertrokken zouden zijn als ze vooraf geweten hadden waartoe dit zou leiden. En velen van hen werden door IS zelf vermoord op het moment dat ze hun bedenkingen tegen de organisatie begonnen uit te spreken.

Als Nederland een beschaafd land wil blijven, zal het daarom uiteindelijk ook de Nederlandse mannen de kans moeten geven om zich te verdedigen in een eerlijk proces, zelfs degenen van wie intussen de nationaliteit is afgenomen. Zoals eerder betoogd, past het afnemen van de nationaliteit niet bij een fatsoenlijk land. Zelfs in een land als de Verenigde Staten, dat niet bepaald bekend staat om zijn respect voor mensenrechten, is het afnemen van de nationaliteit bij de wet verboden. Mensen die iets heel ergs hebben gedaan, kunnen wel veroordeeld worden tot de doodstraf. Maar daarmee houdt het wel op; het afnemen van de nationaliteit gaat zelfs de Amerikanen te ver.

16 Conclusies

De Nederlandse vrouwen die terugkeerden uit Syrië werden door de overheid hard aangepakt. Nederland was harder dan zijn directe buurlanden, en veel harder dan sommige andere Europese landen. Bij de berechting van de vrouwen ging het in Nederland niet om de vraag of ze wel gestraft moesten worden, maar hoe het straffen juridisch goedgepraat kon worden. Dát de vrouwen gestraft moesten worden, stond al bij voorbaat vast.

Om de vrouwen maximaal te kunnen straffen, werd gebruik gemaakt van terrorismewetgeving die oorspronkelijk voor een heel ander doel ontworpen was. Om de bestaande wetten toch toe te kunnen passen op de teruggekeerde vrouwen, werden de definities voor lidmaatschap van een terroristische organisatie en voorbereiding van terroristische misdrijven zodanig verruimd dat alle vrouwen hieronder vielen.

Omdat de rechtse partijen boos waren dat de vrouwen en kinderen ten slotte toch werden teruggehaald, probeerde de overheid deze partijen te kalmeren door de vrouwen zo hard mogelijk te straffen. Zonder dat daar uit veiligheidsoogpunt reden toe was, werden de vrouwen gedurende hun hele detentie opgesloten op de terroristenafdeling. Een van de consequenties daarvan was dat zij jarenlang hun kinderen nauwelijks meer te zien kregen. De scheiding van de moeders had op de kinderen een nog grotere impact dan alle ellende die ze hadden meegemaakt in de Koerdische kampen. Een andere consequentie was dat vrouwen met dubbele nationaliteit hun Nederlanderschap dreigen te verliezen en steeds te horen krijgen dat zij na afloop van hun detentie het land uitgezet zullen worden.

Alle deskundigen zijn het erover eens dat de Nederlandse overheid bij het bestraffen van de vrouwen de grenzen van de rechtsstaat heeft overschreden. De langdurige detentie op de terroristenafdeling was in strijd met de bestaande wetgeving, en het zonder geldige reden afnemen van het Nederlanderschap helemaal. De eenzijdige nadruk op straffen was ook lijnrecht in tegenspraak met de grondbeginselen van onze Nederlandse strafwetgeving.

De sterke nadruk op straffen en het negeren van bestaande regels voor bescherming van gedetineerden werden veroorzaakt doordat de vervolging van de vrouwen ontaard was in een soort heksenjacht, vergelijkbaar met de vervolging van de ouders in de toeslagenaffaire. Net bij als de toeslagenaffaire waren ambtenaren en rechters niet in staat om voldoende weerstand te bieden aan de roep om zware straffen vanuit politiek en maatschappij. Daarbij was bij de uitreizigsters de maatschappelijke roep om harde straffen nog vele malen sterker dan bij de ‘fraudeurs’ in de toeslagenaffaire.

Nederlandse politici deden naar hartenlust mee aan de demonisering van de vrouwen. Van de PVV was dit te verwachten, maar opmerkelijk was dat ook VVD en CDA hieraan meededen. Vooral de populistische opstelling van enkele CDA-Kamerleden was opvallend omdat deze politici op grond van de christelijke principes van hun partij beter hadden moeten weten.

Opmerkelijk was dat ook de veiligheidsdiensten AIVD en NCTV bijdroegen aan de demonisering door de gevaren van de vrouwen bewust te overdrijven. Verder had ook het OM de neiging om de vrouwen extra zwart te maken door zijn - nog te bewijzen - beschuldigingen altijd uitgebreid en ruim tevoren te delen met de pers. Aangenomen wordt dat de drang bij deze overheidsdiensten om de vrouwen in een kwaad daglicht te stellen, te maken had met de politieke druk vanuit de

rechtse partijen en de vrees van de regering voor de toorn van deze partijen wanneer de vrouwen er te licht vanaf zouden komen.

De Nederlandse overheid rechtvaardigde het harde straffen van de vrouwen als vergelding voor het onrecht dat de bevolking in Syrië en Irak was aangedaan door IS. Door hiervoor vrouwen te straffen die part noch deel hadden gehad aan de gruweldaden van IS, creëerde zij een nieuw onrecht. Dit onrecht was een blamage voor ons land; een land dat zich in het verleden altijd wereldwijd had opgeworpen als verdediger van mensenrechten.

Het onrecht was ook niet bevorderlijk voor het vertrouwen van de teruggekeerde vrouwen in de Nederlandse rechtsstaat. Door het bovenmatig straffen van de vrouwen liet Nederland een unieke kans voorbijgaan om hen in te zetten bij de bestrijding van het jihadisme in ons land, volgens de NCTV nog steeds de grootste terreurdreiging op dit moment.

De Nederlandse overheid moet zo snel mogelijk stoppen met de vrouwen nog meer onrecht aan te doen. Dat betekent stoppen met het afnemen van hun nationaliteit en met alle zinloze beperkingen die zij na hun vrijlating krijgen opgelegd. De vrouwen zijn zo langzamerhand wel genoeg gestraft.

17 Dankwoord

In het begin van dit boek schreef ik dat de steun in Nederland voor het terughalen van de vrouwen en kinderen bij het begin van onze acties 0,0% was. Rekenkundig gezien was dit correct; er waren in heel Nederland aanvankelijk niet meer dan enkele honderden of hoogstens enkele duizenden mensen die positief stonden tegenover terughalen. Op een bevolking van 17 miljoen is dat afgerond 0,0%. Maar toch was het aan de morele steun van deze kleine groep te danken dat we doorgingen met onze acties en dat we erin slaagden een signaal af te geven aan de vrouwen in Syrië, en later op de TA, dat niet iedereen in Nederland hen als monsters beschouwde. Ik ben al deze mensen daarom erg dankbaar voor hun steun aan wat in het begin een hopeloze strijd leek.

Om te beginnen wil ik mijn actieve medestrijders in de actiegroep ‘Kinderen terug uit het kalifaat’ bedanken voor hun niet aflatende steun en aanmoediging: Bert, Jaap, Annelies, Corrie en Rogier. Zij deden mee aan alle demonstraties, haalden hun vrienden en familie over om mee te doen, schreven de vrouwen op de TA en zochten hen op. Samen bleven we elkaar motiveren om door te gaan met onze acties. Rogier Schravendeel was al een half jaar vóór mij tot de conclusie gekomen dat de Nederlandse kinderen in Syrië geholpen moesten worden en hij had daarvoor ook al een actiegroep opgericht. Hij was zelfs al een keer zelf naar het gebied gereisd in een poging om Nederlandse kinderen vrij te krijgen uit de kampen.

Verder ben ik veel dank verschuldigd aan de ruim 100 sympathisanten in de achterban van onze actiegroep, een groep die we het ‘Platform Kinderen terug uit het kalifaat’ noemden. Velen van hen gaven gevolg aan onze oproep met Kerst 2022 om de vrouwen op de TA een

kerstkaart te sturen en bleven vervolgens met hen corresponderen. Ook bleven zij de kerngroep aanmoedigen en feedback geven, wat ons stimuleerde om door te gaan.

Terwijl sommige Nederlandse kranten meegingen in de demonisering van de vrouwen, waren er ook enkele die bereid waren een tegenwicht te bieden door het opnemen van ingezonden stukken en door het schrijven van eigen artikelen. Daarbij wil ik in de eerste plaats het Nederlands Dagblad noemen dat van begin af aan opkwam voor de kinderen en hun moeders. Ook Trouw, NRC, en Volkskrant plaatsten enkele malen artikelen waarin zij de noodzaak van repatriëring aangaven. Een speciale vermelding verdient het Algemeen Dagblad dat van alle kranten de meest uitgebreide en correcte verslaggeving van de rechtszaken bracht. Hun journalist Cyril Rosman was ongetwijfeld de best ingevoerde journalist op dit terrein in Nederland en hij was altijd eerlijk in zijn verslaggeving.

Verder ben ik dank verschuldigd aan de advocaten van de vrouwen. Zij hielpen mij bij het vinden van mijn weg in het doolhof van de contraterrorisme wetgeving in Nederland. Het feit dat zij zelf ook van mening waren dat Nederland zich niet aan zijn eigen wetten hield, gaf ons de overtuiging dat wij met onze actiegroep niet tegen windmolens aan het vechten waren.

Er zijn nog veel meer mensen die ik in de loop van onze acties ben tegengekomen die mij bevestigd hebben in mijn overtuiging dat de meeste Nederlanders toch wel deugen: politici van diverse partijen (ook van het CDA), leden van mijn eigen CDA-afdeling Uitgeest, medewerkers van Jeugdzorg, onderzoekers van universiteiten en ook willekeurige mensen met wie ik toevallig in gesprek raakte en die zich schaamden voor het Nederlandse beleid.

Bij het schrijven van dit boek heb ik veel raad gekregen van mensen uit onze achterban. Mijn bijzondere dank gaat uit naar mijn meelezers Corrie, Jaap, Annelies, Ted, Jac, Etelka, Irene, Yteke en Aziza. Zij vulden mij aan of floten mij terug als ik teveel mijn stokpaardjes ging berijden. Verder ben ik Gertruud Alleman erkentelijk voor haar redactie van de eindversie en Rogier Schravendeel voor zijn hulp bij de productie van dit boek.

Graag wil ik mijn respect uitspreken voor de vrouwen die ik leerde kennen na hun terugkeer uit Syrië. Ik vond het indrukwekkend dat zij zich staande wisten te houden onder het barbaarse regime van de TA en ik begreep dat hun geloof daarbij een belangrijke steunpilaar was. Uit de brieven die ik van hen kreeg en de gesprekken die ik met hen voerde, merkte ik dat velen van hen meer levenservaring en wijsheid hadden dan de politici die hen zwart probeerden te maken. Ik heb veel van hen geleerd en ik ben dankbaar voor het vertrouwen dat zij mij schonken.

Mijn intensieve betrokkenheid bij de vrouwen in Zwolle ging vaak ten koste van de vrouw die het meeste recht had op mijn aandacht, namelijk mijn eigen vrouw Jolan. Toen ik in 2019 begon met mijn acties voor de kinderen in Syrië, dacht zij dat ik volkomen krankzinnig was geworden. In de jaren daarna veranderde zij geleidelijk van mening, en de laatste tijd was zij een van mijn trouwste supporters. Vele uren heeft zij in haar eentje moeten doorbrengen terwijl ik bezig was met schrijven, demonstreren, vergaderen en bezoeken aan de PI. Aan haar ben ik de meeste dank verschuldigd omdat zij nooit (of maar hoogst zelden) klaagde over het tekort aan aandacht dat zij van mij kreeg.

Nederland haalde de vrouwen van IS-strijders alleen terug om hen te kunnen straffen en daarna het land uit te zetten. De vervolging van de vrouwen onttaarde in een heksenjacht waarbij de grenzen van de rechtsstaat werden overschreden. De vrouwen werden gescheiden van hun kinderen en jarenlang opgesloten op de zwaarbeveiligde terroristenafdeling van de gevangenis in Zwolle. Dit boek beschrijft de on-Nederlandse aanpak van de teruggekeerde vrouwen en onderzoekt de oorzaken daarvan.

Ad Corten (80, bioloog) is oprichter van het PLATFORM KINDEREN TERUG UIT HET KALIFAAT dat zich sinds 2019 onder meer inzet voor de terugkeer en een eerlijke berechting van de Nederlandse uitreizigsters